ST. ŻEROMSKI

Ecourile pădurii

261

BIBLIOTECA
PENTRU TOȚI

ŞTEFAN ZEROMSKI
ECOURILE PĂDURII
NUVELE

1964
EDITURA PENTRU LITERATURĂ
BIBLIOTECA PENTRU TOŢI

Traducere şi tabel cronologic
de Elena Linţa

TABEL CRONOLOGIC

În tot secolul al XIX-lea şi până în 1918 Polonia a fost împărţită teritorial între trei mari puteri, Rusia, Germania şi Austria. Statul independent polonez a luat fiinţă la 7 noiembrie 1918.

1864 Ştefan Żeromski s-a născut la 14 octombrie 1864 în satul Strawczyn, în apropiere de oraşul Kielce, dintr-o familie de mici nobili de ţară sărăciţi, cu un an după marea răscoală poloneză antifeudală şi antiţaristă.

1874-1886 Urmează liceul rus de stat din Kielce. Între timp rămâne orfan de ambii părinţi: mama sa moare în anul 1879, iar tatăl în 1883.

1886 Pleacă la Varşovia unde devine student al facultăţii de medicină veterinară, dar din cauza condiţiilor materiale mizere nu-şi mai poate continua studiile. Intră în legătură cu mişcarea tineretului studenţesc şi cercurile literare ale vremii.

1889-1891 Pentru a se putea întreţine şi a-şi îngriji sănătatea şubredă, în aceşti ani devine profesor de casă pe la diferite conace moşiereşti. Totodată cunoaşte îndeaproape viaţa satelor pe care o va zugrăvi mai târziu în nuvelele sale. În 1889 îi apar primele schiţe: *Ah, de-aş trăi cândva această bucurie, Elegie, File de jurnal*. În 1891 publică nuvela *Învăţătoarea*.

1892-1896 În ianuarie 1892 pleacă în Elveţia pentru a-şi îngriji sănătatea. În iunie 1892 se întoarce în patrie pentru a se căsători cu Oktawia Rodkiewicz, fiica adoptivă a lui Boleslaw Prus. Pleacă împreună cu soţia la Rapperswil în Elveţia, unde i se asigurase postul de ajutor de bibliotecar la muzeul polonez. Lucrează aici între 1 octombrie 1892-august 1896. Întreţine legături cu emigranţii socialişti de la Zürich şi cu delegaţii la congresul din august 1893 al

celei de a II-a Internaţionale. În anul 1895 îi apar două volume: *Povestiri*, la Varşovia, semnat cu numele său şi *Ne sfârtecă corbii şi ciorile...* la Cracovia, sub pseudonimul Maurycy Zych.

În august 1896 se întoarce în ţară.

1898-1899 Ani de legătură cu revista varşoviană *Glos*. În 1898 publică două volume: un volum de *Povestiri* la Varşovia, altul, din cauza persecuţiei ţariste, la Cracovia (care era atunci în imperiul austro-ungar) intitulat *Muncile lui Sisif.*

1900 Se apropie de partidul socialist (program naţionalist, reformist). În acest an îi apare romanul *Oameni fără adăpost*.

1904 Preocupat de perioada napoleoniană şi influenţa ei asupra istoriei şi gândirii poloneze, publică romanul *Cenuşa*. (în trei volume). Din aceeaşi tematică fac parte *Soldatul rătăcitor* (1896) şi *Sulkowski* (1910).

1905-1907 Influenţat de evenimentele revoluţionare ale anului 1905, autorul se declară adept al revoluţiei şi activează ca atare în rândul ţărănimii. În această perioadă scrie articole şi lucrări literare ca *Vis despre spadă, Caldarâmul, Conferinţa*. Din dezamăgirea post-revoluţionară rezultă lucrările: *Nocturnă*, romanul *Istoria păcatului* (1908).

1906-1907 Pleacă împreună cu fiul său bolnav în Italia unde stă până în primăvara anului 1907. În acest timp face cunoştinţă, la Capri, cu Maxim Gorki şi Leonid Andreev.

1912 Publică nuvela de largă întindere *Râul credincios*, în care reia amplu tema revoluţiei din 1863, pe care o mai tratase în: *Ne sfârtecă corbii şi ciorile* şi în *Ecourile pădurii*.

1917-1918 Este influenţat de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie. Scrie broşura *Începutul erei muncii* în care preconizează o soartă mai bună pentru oamenii muncii; dar ideologia naţionalistă şi socialismul utopic îl împiedică să vadă adevărata valoare a victoriei revoluţiei în Uniunea Sovietică *(Primăvară timpurie)*.

1918-1925 Scrie lucrări literare şi de critică literară.

1925 Încetează din viaţă la 20 noiembrie.

AMURG

Printre tulpinile groase ale celor câţiva brazi rămaşi singuratici la marginea tăieturii, care puncta cu o puzderie neagră de butuci

verdele putred al povârnişului dealului, aluneca încet soarele scăldat într-o lumină arămie, ca un strat de praf transparent atârnând nemişcat deasupra priveliştii îndepărtate. Razele lui mai străluceau încă pe la marginea norilor colorându-i cu aur şi purpură, străpungeau vălătucii cenuşii şi se oglindeau în ape.

Pe mirişti, între brazdele arăturilor de toamnă, pe câmpurile mlăştinoase şi pe locurile proaspăt defrişate, unde mai rămăseseră încă ochiuri de apă după vijelia ce abia trecuse, luceau pete ruginii ca nişte cioburi de sticlă arsă. Peste bolovanii cenuşii, bătătoriţi, cădea o înşelătoare umbră viorie, supărătoare pentru ochi, dunele nisipoase deveneau şi mai galbene, ierburile din împrejurimi şi tufişurile de pe haturi prindeau culori stranii mereu schimbătoare.

Într-o vale adâncă, înconjurată la răsărit, miazănoapte şi miazăzi de păduri, curgea, ramificat în meandre şi mlaştini, revărsat sau sugrumat, un firicel de apă care lua naştere acolo din izvoare subterane. De jur-împrejurul apei, pe stratul de turbă, creşteau pâlcuri de stuf, trestii subţiri, papură şi tufişuri de răchită scundă. Sub frunzele mari de nufăr şi buruieni de baltă, ca nişte pete diforme de un verde deschis, strălucea acum apa roşie nemişcată.

A venit în zbor un stol de lişiţe, s-au învârtit de câteva ori cu gâturile întinse străpungând liniştea cu un fâlfâit de aripi răsunător, melodios, au trasat prin aer elipse tot mai mici până când, în cele din urmă, s-au lăsat printre trestii, spărgând zgomotos apa cu piepturile. S-a liniştit şi zborul gălăgios al sitarilor, strigătul surd al găinuşii de baltă, a încetat fluieratul vesel al cufundarilor, au dispărut chiar şi insectele şi fluturaşii albaştri care fâlfâie veşnic din aripile lor ca nişte reţele transparente în jurul tulpinilor de trestie. Numai neobositele muşte de apă mai rătăcesc încă pe suprafaţa luminată a adâncurilor, pe picioroangele lor subţiri ca firul de păr, dar înzestrate cu nişte tălpi enorme, unsuroase; nu departe muncesc doi oameni.

Mlaştina era a curţii. Moşierul dinainte, un tânăr, o cutreiera cu ogarul după raţe şi sitari, dar până la urmă, după ce-a tăiat toată pădurea şi-a lăsat câmpul pârloagă, a părăsit brusc moşia şi s-a dus tocmai la Varşovia unde vinde şi acum apă minerală într-o gheretă.

A apărut apoi un nou stăpân, mai cu scaun la cap, care a început să umble pe câmp cu un băţ şi adesea se oprea pe malul mlaştinii scobindu-se în nas. Răscolea în noroi cu mâinile, săpa gropi, mirosea, până când, în sfârşit, a născocit un lucru straşnic. A poruncit vătafului să angajeze zilnic ţărani să sape turba, să ducă

nămolul cu roabele pe câmp, să-l facă grămezi şi să sape gropi până s-o face loc de un heleşteu. Atunci să se construiască un dig, să se aleagă loc pentru un alt heleşteu mai jos şi tot aşa până s-or face mai multe la rând. După aceea au să sape şanţuri între ele, să dea drumul la apă, să pună stăvilare şi să crească peşti...

La scosul turbei s-a angajat Walek Gibala, muncitor fără pământ, care stătea cu chirie în satul apropiat. La fostul moşier, Gibala fusese căruţaş, dar cel nou nu l-a mai ţinut. Noul moşier şi noul administrator în primul rând au micşorat salariile, iar în al doilea rând au început să caute pretutindeni să descopere hoţii. La vechiul moşier, fiecare căruţaş sustrăgea de la perechea sa de cai o jumătate de măsură de ovăz şi o ducea la cârciumarul Berlin pentru tutun, foiţă şi un ţoi de rachiu. Când a venit noul administrator, a descoperit numaidecât această afacere şi fiindcă vina a căzut pe Walek, l-a pălmuit şi l-a dat afară.

De atunci Walek stătea cu femeia lui în sat cu chirie, căci nu putuse nicăieri să-şi găsească de lucru. Primise o asemenea adeverinţă că nici nu cuteza să se prezinte undeva pentru slujbă. În timpul secerişului au mai câştigat lucrând amândoi pe ici, pe colo, pe la ţărani, dar iarna şi primăvara au îndurat o foame îngrozitoare. Bărbatul uriaş, osos, cu muşchii de fier, se uscase ca o aşchie, se făcuse pământiu, se adusese de spate, nu mai avea putere. Femeia – ca femeia, mai mânca pe la vreo cumătră, mai aduna ciuperci, zmeură şi fragi şi le ducea la curte sau la cârciumă, aşa că tot câştiga o bucată de pâine. Dar bărbatul nu putea să muncească la îmblăcit în hambare fără să mănânce. Când a anunţat vătaful că începe să se sape în luncă, la amândoi li s-au luminat ochii de bucurie. Administratorul însuşi a promis câte treizeci de copeici pentru un stânjen cub săpat.

Acum Walek îşi ia în fiecare zi femeia cu el la săpat. Ea încarcă roabele, el duce nămolul pe scândurile aruncate peste smârcuri până pe câmp. Muncesc amândoi repede. Au două roabe mari şi adânci; până aduce Walek una golită, cealaltă e încărcată. Îşi trece cureaua pe după umeri şi împinge în sus, pe dâmb. Roata de fier scârţâie strident. Noroiul subţire, negru, fluid, amestecat cu rădăcini de plante, împroaşcă în lături şi cade în pete mari pe picioarele bărbatului, dezgolite până la genunchi. Când roaba sare de pe o scândură pe alta, cureaua îi intră în ceafă şi pe umeri imprimând pe cămaşă o dungă neagră de sudoare acră; mâinile-i amorţesc de la coate, picioarele îi înţepenesc din cauza mocirlei în

care le afundă mereu – dar cele două cuburi de noroi scoase zilnic înseamnă ceva bani în buzunar.

Sperau că spre sfârşitul toamnei vor strânge vreo treizeci de ruble să plătească chiria, să cumpere un butoi de varză, vreo cinci baniţe de cartofi, un suman, ghete, vreo două şorţuri şi o fustă pentru femeie, pânză de cămăşi – şi c-or s-o ducă cumva până-n primăvară, mai îmblăcind la hambare, mai ţesând pe la oameni.

Până când deodată, administratorului i s-a părut că-i prea mult treizeci de copeici pentru un stânjen cub. A priceput el iute că nu oricine se lăcomeşte să stea în mocirlă din zori şi până seara şi că probabil aceştia doi sunt la mare ananghie dacă se reped fără să stea pe gânduri la o asemenea treabă. „Câte douăzeci de copeici, zice; vreţi, bine. Nu, sunteţi liberi...”

Pe o asemenea vreme la ţărani nu găseşti de lucru, la curte au oameni destui pentru îmblăcit şi la maşini de asemenea, aşa că Walek n-a avut de ales. După asta s-a dus la cârciumă şi de necaz s-a îmbătat ca un porc. A doua zi şi-a bătut nevasta şi a luat-o cu el la lucru.

De atunci, în zilele mereu mai scurte, scot tot câte doi stânjeni cubi, muncind fără întrerupere din zorii zilei şi până noaptea târziu.

Iată că şi acum se apropie din depărtări noaptea: pădurea albăstrie de la orizont s-a înnegrit şi a început să dispară în înserarea cenuşie, sclipirea apelor se stinge. Dinspre brazii care stau în lumina apusului se lasă umbre grele. Numai pe culmile colinelor despuiate mai strălucesc pe alocuri butuci împurpuraţi sau colţuri de stâncă. De la aceste puncte luminoase se răsfrâng raze mici şi slabe, timide în abisul adânc al semiîntunericului, vibrează, se frâng, tremură o clipită şi dispar, stingându-se una după alta. Pomii şi tufişurile îşi pierd relieful şi culoarea naturală, rămânând ca nişte forme plate cu contururi ciudate, complet negre pe orizontul cenuşiu.

În vale s-a lăsat întunericul greu şi trage o răceală care te pătrunde până la oase. Noaptea vine în valuri nevăzute, se târăşte pe crestele colinelor înghiţind culorile nedefinite ale miriştilor, ale gropilor pădurii defrişate, ale grohotişurilor şi stâncilor.

În întâmpinarea valurilor de întuneric se ridică din mlaştină alte valuri, albicioase, transparente, abia vizibile, care se târăsc în fâşii, se învârtesc în gheme în jurul plantelor, tremură şi se învăluresc pe suprafaţa apelor. O boare rece le tulbură, le împinge spre fundul văii şi le turteşte într-un strat plat ca o urzeală de cânepă.

— Se lasă ceaţa... şopteşte nevasta lui Walek.

E clipa amurgului, când toate formele vizibile par a se destrăma în pulbere şi nefiinţă, când deasupra pământului se revarsă un fluid cenuşiu care te priveşte-n ochi şi face să ţi se strângă inima de o nelinişte nedefinită. Pe femeia lui Walek o cuprinde teama. O trec fiori, i se ridică părul măciucă. Valurile de ceaţă coboară ca nişte fiinţe vii, se apropie de ea tiptil, apar din spate, se retrag, se ascund şi din nou se târăsc laolaltă, tot mai insistente. În cele din urmă îşi aşază pe ea mâinile lor umede, îi pătrund în corp până la oase, o râcâie în piept şi în gât. Atunci îşi aminteşte de copil. Nu l-a mai văzut de la amiază. Stă singur în odaia încuiată, în leagănul de tei agăţat de grinzi cu funii împletite din mesteacăn. Cu siguranţă că plânge, se leagănă singur, sughiţă... Aude plânsul acela straniu, jalnic, ca ţipătul uliului în pustiu. Îi răsună în urechi, o apasă într-un anumit loc în creier, o strânge de inimă. Toată ziua nu s-a gândit la el, căci munca aspră îţi împrăştie orice fel de gânduri, le tulbură, aproape că le distruge, dar acum, teama de întuneric o obligă să se concentreze, să se agaţe cu gândul de fărâma aceea de viaţă...

— Walek, spune temătoare când bărbatul se apropie cu roaba, să mă duc acasă să curăţ cartofi?...

Gibala nu-i răspunde, ca şi cum n-ar fi auzit-o. Ia roaba şi pleacă greoi, abia târându-şi picioarele. Când se întoarce, femeia îl imploră din nou:

— Walek, să mă duc?

— Eh... mormăie el plictisit.

Ea îi cunoaşte mânia, ştie cum te apucă el pe după coaste, îţi strânge pielea în pumn, te zgâlţâie o dată, de două ori, apoi te trânteşte ca pe o piatră printre stufăriş. Ştie cum poate el să-i smulgă basmaua de pe cap, să-şi înfăşoare părul pe mână şi s-o târască înspăimântată o bucată de drum, sau să scoată la furie cazmaua din noroi şi s-o lovească în cap fără să se mai gândească dacă o omoară sau nu.

Dar pe deasupra fricii de pedeapsă se ridică frământarea şi neliniştea care o chinuiesc. Câteodată femeia plănuieşte să fugă: să se târască tiptil până în văgăună, să sară peste pârâu şi apoi s-o apuce peste câmp, peste brazde, de-a curmezişul! Aplecându-se să umple roaba, zboară cu gândul, sare ca o nevăstuică, simte aproape fizic durerea fugii cu picioarele grele peste miriştea acoperită cu ciulini pitici şi rugi de mure... Ţepii aceia ascuţiţi îi rănesc nu numai tălpile, ci şi inima. Ajunge acasă, descuie zăvorul

cu cheia de lemn, o izbeşte în faţă aerul cald şi înăbuşitor din odaie, se îndreaptă spre leagăn... Pe urmă, când s-o întoarce acasă Walek, o s-o schingiuiască, o s-o omoare – şi ce dacă, asta o să fie pe urmă...

De cum iese Walek din ceaţă o apucă frica de pumnii lui. Din nou se roagă smerită, deşi ştie că n-o s-o lase, tâlharul.

— Să nu se fi prăpădit fata...

Nu i-a răspuns nimic. A aruncat cureaua roabei de pe umeri, s-a apropiat de nevastă şi i-a arătat printr-o mişcare a capului ţăruşul până unde trebuie să sape în ziua aceea. Apoi a luat cazmaua şi a început să arunce noroi în roaba lui. A făcut acest lucru repede, cu înfrigurare, într-o suflare. După ce şi-a umplut roaba, a urnit-o din loc şi, luând-o la fugă îi strigă în timp ce se îndepărta:

— Cară şi tu, leneşo!...

Ea a primit această concesie binevoitoare, această bunătate grosolană, această aspră şi dură mângâiere în numele dragostei lor, căci dacă vor căra amândoi, vor putea termina mult mai repede. Imita acum ca o maimuţă mişcările lui iuţi, pline de zel, arunca noroiul de patru ori mai repede, nu cu muşchii, nu cu economia chibzuită ţărăneşte a efortului, ci cu încordarea nervoasă. Îi hârâia răsuflarea în piept de efort, pe sub pleoape îi fulgerau culori ţipătoare şi din ochi îi picurau lacrimi mari, amare, lacrimile unei dureri inconştiente, peste noroiul acela rece şi rău-mirositor. De fiecare dată când înfigea cazmaua în nămol, se uita dacă mai e mult până la ţăruş; când încărcătura era gata, apuca de roabă şi fugea repede, imitându-l pe bărbat.

Ceaţa s-a ridicat mai sus şi stă ca un zid nemişcat deasupra stufului şi arinişului. Prin ceaţă se zăresc pomii ca nişte pete de o culoare nedefinită, de forme mari, ciudate, şi cei doi sărmani alergând de-a latul văgăunii ca nişte groaznice stafii.

Capetele le cad pe piept, mâinile execută mişcări uniforme, trunchiurile se pleacă spre pământ...

Roţile roabelor duruie şi scârţâie, printre dealurile negre se leagănă valurile de ceaţă ca laptele îndoit cu apă.

Pe adâncul cerului s-a aprins luceafărul; arde pâlpâind şi răspândeşte prin întuneric luminiţa lui sărăcăcioasă.

UITARE

Trimiseserăm vorbă pădurarului Lalewicz că sosim a doua zi

înainte de revărsatul zorilor, ca să ne conducă la locul ştiut numai de el, pe malul bălţii, unde puteam vâna răţuşte din anul acela.

Zis şi făcut. A trebuit să ne sculăm înainte de două noaptea, să ne încălţăm cu cizme şi să pornim. Mergem noi, eu şi domnul Alfred, fumăm şi discutăm de una, de alta... Apucăm pe o cărare bătătorită printre lanuri. Spicele grele de secară, cu vârfurile plecate spre pământ, ne ajung aproape în dreptul feţei şi pe fiecare dintre ele atârnă boabe mari de rouă. Ce plăcere să treci cu mâna peste spicele ude, să le laşi să te izbească în faţă! Miroase a grâne coapte...

Din când în când simţeam adiind dinspre Vistula o răcoare plăcută, ca răsuflarea umedă a pământului ascuns în noapte, care nu mişcă lanurile, ci doar te mângâie, le atinge cu buzele ca într-un sărut. Atunci spicele se clatină leneş, se lovesc în somn unele de altele şi un foşnet lin se ridică dintre ele. Picăturile scuturate cad de pe mustăţile spicelor pe frunzele prăfuite şi rămân acolo până în zori. De la mare depărtare, din adâncul crângului de arini de pe malul râului, se aude cântec de privighetoare. Zboară peste rouă chemarea duioasă „Vino, vino, vino!”... şi, neauzită de nimeni, se pierde printre ierburi. Se lasă o tăcere lungă, curmată apoi dintr-o dată de *staccato*-ul extaziat al unui cântec de dragoste, violent, pătimaş, nervos, ameţitor. Dar şi acesta se va pierde în roua îndepărtată... Arinii îngânduraţi ascultă izbucnirile vocilor pătimaşe, pline de bucurie, ca nişte sărutări. Dar noi n-avem timp s-ascultăm muzica chopiniană din crângul de arini.

Am pătruns în nişte lunci întinse. Întunericul de deasupra pădurii se micşorează, nu se risipeşte încă, dar se mai răreşte. Seamănă cu aura unui foc ciobănesc care se stinge. În jur e încă atât de întuneric, că abia putem să-l distingem pe ogarul Puk, care aleargă la doi paşi înaintea noastră. Ne apropiem de pădure înotând prin iarba înaltă, o luăm prin mărăcinişul de la marginea desişului, împiedicându-ne în muşuroaiele de cârtiţă şi tufişurile de ienupăr. Cristeii scârţâie cu schimbul în luncă, de undeva de departe se aude prima prepeliţă, şi vocea ei melodioasă răsună în întreaga pădure. Te simţi mai vesel când te însoţeşte prin întuneric strigătul ei: „Hai la coasă! Hai la coasă!”...

Valurile răcorii din pădure ajung până la noi şi ne învăluie ca o apă impregnată cu mireasma fragilor, ienupărului, răchitei, răşinei de brad, cu tot mirosul acela sănătos, reavăn, îmbătător, de nedescris, ca al unui buchet de flori sălbatice, miros de pădure

ascunsă în ceaţa dimineţii.

În sfârşit, printre crengile brazilor începe să se lumineze un cer albăstriu. E ca şi cum un fluid transparent ar inunda pădurea. Ramurile pinilor atârnă nemişcate în aer, aplecate spre pământ, inerte, pătrunse parcă de oboseală. Începe să se zărească şi conturul tulpinilor groase de pin îmbrăcate în sumane cenuşii, estompate pe fondul albastru ca peştii în apă, ca nişte pete mari colorate ce se pierd în stihia aurorei. Deasupra luncilor se vede de-acum ceaţa, peste care se lasă în unghi ascuţit umbra pădurii. Sub ochii noştri se dă o luptă înverşunată, bătălia supremă dintre întuneric şi lumină, purtată repede, pe nesimţite, ca scurgerea timpului. Se succed iute toate fazele atacului, slăbirii, înfrângerii... Şi fiecare dintre ele are durată în timp, trăieşte, face eforturi, luptă, moare, şi totul e cu atât mai tragic cu cât se petrece fără gălăgie, fără murmur. Până când, în cele din urmă, întunericul începe să cedeze. Există o asemenea clipă înainte de răsăritul soarelui, când întunericul se retrage în adâncul tufişurilor de ienupăr şi răchită, cade cu faţa în iarbă, se strecoară printre tulpinile plantelor, prin şanţuri şi brazde, se apropie de pădure şi, în sfârşit, o ia la fugă într-acolo, ca să se aşeze la adăpostul pinilor, să respire a noapte şi să privească înciudat spre câmpiile care se luminează. Din clipa aceea cristeii ţipă mai tare, încep şi ciovicile să strige prelung, „ciovic, ciovic” şi, ca un plugar harnic, se scoală să cânte imnul muncii ciocârlia, sora ogoarelor.

Cărăruia noastră, acoperită de iarbă şi străbătută de rădăcini de pomi şi şanţuri uscate pe unde s-au scurs şuvoaiele de apă, coteşte uneori spre luncă, ca să se întoarcă apoi, din nou, spre pădure. Când, urmându-i capriciile, ieşim din pădure, luăm tufişurile îndepărtate drept cai la păscut, de care ne apropiem cu deosebită grijă, poate tocmai pentru a le lovi cu piciorul într-o supărare prost tăinuită atunci când ne apar în toată naivitatea lor, acoperite de rouă de sus până jos ca de un stihar alb.

La marginea pădurii se aprinde, în sfârşit, flacăra purpurie a aurorei. Nouraşii albi de pe cer, ca nişte pete întâmplătoare făcute cu pensula pe un tablou neînceput, se tivesc cu margini de aur şi purpură. Ai impresia că o mână nevăzută ia repede de pe faţa orizontului vălul negru şi resturile de umbră dispar înghiţite de pământ. Se ivesc satele cu plopii lor înalţi care în lumina răsăritului par albaştri, încep să se zărească pomii, drumurile, câmpiile întinse şi zâmbitoare, linia pădurilor îndepărtate ca nişte valuri împietrite.

Ne apropiem de casa pădurarului Lalewicz aşezată printre brazi pe o colină nisipoasă.

Lalewicz ne aşteaptă în prag. Când ne apropiem, se smulge iute de pe locul său şi, frământând în mână şapca cu lampas verde, ne salută pocnind ofiţereşte din călcâie. E un omuleţ rotund, cu o faţă grasă, zâmbind nostim cu dinţii descoperiţi.

— Lalewicz, o să găsim raţe?

— Puzderie, înălţimea-voastră, puzderie.

— Atunci, haide! Condu-ne.

Ne-am aprins câte o ţigară, am trecut de pe umărul stâng pe cel drept puştile „Lancaster” şi am pornit. Lalewicz mărşăluia în frunte, eu în coadă. O ceaţă alburie se învălurea pe loc şi se risipea ca fumul. Prin spărturile ei apăreau o clipă vârfurile pomilor şi ale răchitelor ca nişte pete negre, apoi dispăreau din nou. Pe roua albă ca laptele rămâneau urmele paşilor noştri de un verde închis, aproape negru.

— O să fie o frumuseţe de zi! exclamă Lalewicz dorind desigur din bunăcuviinţă să spună ceva.

— Îhî! mormăi domnul Alfred.

Deodată Lalewicz se opri şi se lăsă pe vine:

— Ehe! Am prins vulpea de coadă! şopti ei privind în pământ.

Pe iarba umedă se vedeau urme proaspete de căruţă intrând în pădure.

— Scânduri, înălţimea-voastră, fură scânduri de la joagăr, spuse cu convingere, înecându-se.

— Hai, dar fără zgomot, şoptirăm aproape în acelaşi timp şi intrarăm în pădure ţinând urma căruţei. După ce ne-am strecurat pe la marginea tăieturii, l-am trimis pe Lalewicz să cerceteze locul, iar noi ne-am aşezat în umbră.

El a ieşit în poiană printre buturugi, ca o vulpe, a zâmbit – nu pot să jur că nu s-a lins pe buze – şi ne-a făcut semn cu degetul.

Ne-am apropiat: într-un desiş de alun stătea o căruţă la care era înhămată o mârţoagă. Căruţa era mică, cu spiţele roţilor foarte uscate. Dricul din faţă era legat de cel din spate numai prin inimă, iar deasupra osiilor, leucile înalte cu speteze de loitre înfipte în ele. În dreapta oiştei stătea o mârţoagă legată de cruce prin nişte hăţuri străvechi, probabil de aceeaşi vârstă cu ea. Grebănarul necăptuşit îi tocase părul de pe grumaz, pieptarul de lemn îi rosese pielea în părţi, zăbala veche îi muşca buzele. Când îşi lăsa capul spre pământ, clipind din ochi, cu o expresie de nespusă oboseală, ca să

ciugulească puţină iarbă, comarul căpeţelei, îi aluneca peste urechi. Muştele i se aşezaseră pe gât, o pişcau de şira spinării ascuţită ca o pilă, o ciupeau de burtă, îi intrau în ochi. Mârţoaga nu catadicsea nici măcar să le gonească, iar dacă dădea din coadă, o făcea într-o doară, din obişnuinţă.

Pielea mizeră atârna pe ea ca o manta pe un schelet; picioarele scrijelite abia-i mai susţineau greutatea oaselor. Nu ne-a dat nici cea mai mică atenţie, nu ne-a privit nici măcar în treacăt, cu toate că Lalewicz îi „cerceta” hamurile şi funia învârtită pe după leucă, care ţinea loc de hăţuri. I se poruncise să stea acolo, stătea; vor să-i ia pielea de pe ea, s-o ia...

— Da’ bogat harnaşament mai are, lua-l-ar naiba! mormăi pădurarul. Nicio bucăţică de curea... Frânghie peste frânghie, adăugă supărat.

Ne aşezăm sub un pin şi aşteptăm. Lalewicz scoate capul pe după tufiş, clipeşte din ochi şi zâmbeşte; l-a şi zărit pe hoţ: e Witek Obala.

După puţin apare şi Obala furişându-se uşurel printre tufişuri, ducând pe umăr patru scânduri. Se uită împrejur, ciuleşte urechile şi uneori se aşază să se odihnească. Printre crengi apare din când în când şapca lui roşie, ungurească.

— Scânduri groase! ne şopteşte tainic pădurarul ca la spovedanie.

Obala ajunge lângă noi, e gata să pună scândurile în căruţă şi s-o şteargă, când în faţa lui apare, ca din pământ, Lalewicz, se înclină şi spune:

— *Bonjiur*, Obala...

Ţăranul aruncă scândurile la pământ, scuipă din vârful buzelor şi se uită. Era o anumită asemănare între el şi mârţoagă. Slab, uscat, veştejit, pământiu, scund, încovoiat de spate – făcea impresia unei maşinării pentru ridicarea greutăţilor, aducea a macara...

De sub şapca roşie, mare ca o pernă, ieşea un păr lung, îmbâcsit, nepieptănat de mult, căci atârnau în el firişoare de paie şi fân. Era îmbrăcat într-o cămaşă de cânepă, lungă până la genunchi, ca o fustă, legată la gât cu o bentiţă roşie şi peste mijloc cu o sfoară; de sub cămaşă, i se lăsau până la glezne nişte pantaloni tot de cânepă, atât de vechi, de negri şi de rupţi, încât privindu-i îţi venea chef să strigi: „Dă, Obala, pantalonii dumitale la expoziţia de la Paris, să vadă lumea civilizată că şi voi produceţi lucruri pentru confortul omului, pe măsura forţelor şi mijloacelor voastre!”

Genunchii-i erau îndoiţi o dată pentru totdeauna, ca la greier, iar în dreptul acestor genunchi se vedeau găuri în pantaloni, apărute nu în urma vreunei sfâşieri, ci roase de atâta purtat, rotunde, ca arse. Privindu-i picioarele acoperite cu un strat de murdărie, negre, cu degete strâmbe, cu unghii ca la animale, cu călcâiele lăţite şi ieşite în afară, am ajuns la convingerea că probabil civilizaţia nu a adus încă în garderoba lui Obala nicio pereche de încălţări.

În schimb, la faţă nu era urât: avea o figură obişnuită de ţăran, cioplită parcă în gresie de un sculptor începător, impasibilă, rece şi liniştită, o adevărată faţă de gentleman, netulburată de nimic. De la nas coborau spre bărbie două cute adânci, în care pielea era ceva mai deschisă la culoare, decât cea arsă de soare de pe faţă şi gât.

Ne-am ridicat în picioare şi abia atunci ne-a zărit Obala şi pe noi. Şi-a scos şapca din cap, şi-a strâns părul de pe frunte şi plecându-se înaintea noastră trânti şepcoiul de pământ.

— Lăudat fie Isus Hristos! spuse el.

— În vecii vecilor, frate! răspunse domnul Alfred. Frumos îl lauzi pe Dumnezeu...

Ţăranul nu răspunse. Se uită la noi şi aşteptă.

— Ascultă, Obala... căci Obala îţi spune, nu-i aşa? începu domnul Alfred aşezându-se pe un butuc lângă el. Spune, Obala, e frumos să intri ziua într-o pădure străină şi să iei aşa, fără nicio jenă, tot ce-ţi place? Spune-mi: e frumos? Nu ţi-e frică de mânia lui Dumnezeu? Şi asta... Ei, cum să te consider eu vecin, cetăţean, frate, ca să zic aşa?...

— Mă rog smerit...

— Taci, te rog, taci. Pentru scândurile astea ai să te duci la puşcărie, că altfel eu, aici, cu voi, aş ajunge la sapă de lemn. înţelegi?...

— Înţeleg, înălţimea-voastră.

În timp ce Obala „înţelegea”, Lalewicz se apropie de el pe nesimţite şi-l apucă atât de îndemânatic de chică, că ţăranul nici nu-l observă. După o clipă am avut prilejul să observ desfăşurarea operaţiei numită „bătaia peste fălci”. Cu pumnul drept Lalewicz lovea, iar cu stânga îl ţinea pe Obala de ciuf. Din când în când ţăranul se ferea de el ca de un ţânţar, spunând liniştit:

— Lasă-mă, Lalewicz, lasă-mă...

— Între ochi! spuse domnul Alfred în timp ce mă servea cu o ţigară şi cu un chibrit suedez aprins.

Lalewicz îi dădu şi între ochi şi în dinţi şi în nas, şi în gât, o dată, de două ori, de trei ori, de cinci ori... Zării un firişor subţire de sânge prelingându-se din nasul omului. Lalewicz lovea de se cutremura tot... În cele din urmă se auzi plânsul înspăimântător, înfiorător de dezgustător al omului schingiuit şi deodată degetele strâmbe se înfipseră în gâtul pădurarului. Atunci se smulse de la locul său şi domnul Alfred şi îi dădu o asemenea „directă” lui Obala, încât acesta se duse de-a berbeleacul până în tufişuri. Acolo îl mai lovi cu călcâiele şi pădurarul, care se întoarse apoi la noi transpirat şi îmbujorat.

Ţăranul se ridică repede, scuipând sânge şi ştergându-şi gura cu mâneca cămăşii. Pe obrazul lui nu se vedeau imprimate nici măcar tradiţionalele cinci degete de la palma primită... Scuipă, îşi trase sufletul, îşi şterse ochii loviţi şi începu să dezlege hamurile de după leucă.

— Lalewicz, te duci la prânz la domnul Bierderman şi-l rogi să scrie o plângere împotriva lui Obala pentru furt de scânduri, spuse domnul Alfred pe un ton oficial.

Ţăranul se plecă la picioarele moşierului.

— Mă rog smerit, înălţimea-voastră!... Daţi-mi scândurile astea.

— Ie-te la el, trăsni-l-ar, ce pretenţii! chiţăi pădurarul.

— Dă-mi-le, stăpâne!

— De ce să ţi le dau, dragă Obala?

— Prima şi ultima oară, înălţimea-voastră... N-am venit niciodată aici şi nici n-o să mai viu... Da’ trebuie să fac coşciug şi la noi e o foame...

— Ce coşciug?

— La băiat. Mi-a murit ficioru, Wojtek.

— Şi de-aia furi? Chiar şi pentru coşciug furi? Gândeşte-te numai ce păcătos eşti...

— Păi de un’ să iau? De un’ să iau? întrebă el neaşteptat de repede, bătând caraghios din picioare. Trebuie să-l îngrop şi părintelui să-i dau cinci ruble şi de pomană o rublă şi noi n-am văzut cartofi de-o lună. Dă-mi, stăpâne, milostiveşte-te...

— Vreau să văd, Obala, dacă nu spui minciuni, dacă e adevărat că ţi-a murit băiatul. Arată-ne drumul.

Ţăranul puse scândurile în căruţă, lovi mârţoaga şi pornirăm. Obala mergea cu greu înaintea noastră, păşind cu picioarele crăcănate pe lângă calul pe care îl lovea neîncetat.

Amândoi parcă şchiopătau...

Am ieşit din nou în luncă. Prea mândru, măria-sa soarele, faţă de care orice descriere pare ridicolă, se ridicase măreţ deasupra pădurilor. Ceaţa se înălţa în nouri transparenţi spre cer, numai roua mai rămăsese peste luncă, ca o faţă de masă albă.

Un cătun micuţ se tupilase nu departe de peretele unei văgăuni. Casa lui Obala, construită de curând, era încă pe jumătate neacoperită, curtea neîngrădită; la câţiva paşi mai departe se ridica o şură mică, lipită de grajd.

— Unde-i mortul? întrebarăm oprindu-ne la marginea gropii cu gunoi care ocupa jumătate din curte.

— În pătul.

— Eşti însurat?

— Nu... văduv.

— Du-ne la mort. Arată-ni-l.

Obala porni înainte cu pasul său de urs, deschise uşa şi ne lăsă să intrăm în şura mică şi goală. Într-o parte, pe locul unde se depozitează snopii era puţin fân cosit aşezat pe nişte crengi uscate. Pe aria de treierat cu îmblăciul, peste un snop de paie de rogoz zăcea cadravul unui băieţaş de vreo cincisprezece ani. Sub coama acoperişului ciripeau vesele în cuiburi nişte vrăbiuţe.

Băiatul era tot aşa de slăbănog ca şi taică-sau, avea picioarele la fel de negre şi călcâiele turtite. Numai părul îi era pieptănat şi faţa spălată. În mâinile de culoarea pământului, împreunate cu pioşenie, ţinea o cruciuliţă cioplită dintr-un băţ. Pe deasupra lui roiau văluri de ţânţari şi muşte, se aşezau pe faţă, se vârau în colţurile gurii. Obala se duse cu o creangă în mână să le alunge. Când se întoarse la noi, ochii-i erau tulburi, de parcă-ar fi avut un lichd turnat sub pleoape.

— De ce-a murit? întrebă domnul Alfred, retrăgându-se spre ieşire.

— Apăi cin’ să ştie? A murit şi pace.

— O javră mai puţin! râse pădurarul.

Obala ridică ochii spre el şi pentru o clipă luci în ei o lumină ciudată, galbenă.

— Mai ai copii?

— Nu, înalţimea-voastră; numa pe el l-aveam... numa pe el...

Şi trebuie că l-a fulgerat o durere cumplită, spunând aceste cuvinte, pe un ton atât de ciudat, căci îşi sprijini capul în mâini, îşi îndepărtă picioarele şi se uită apoi la mort cu o privire tristă ca o nebunie, inexpresivă, ca o rană deschisă. Privi, privi, apoi deodată

îşi vârî mâna în părul încâlcit şi trase cu toată puterea.

Peste o clipă era din nou liniştit, la fel de rece ca înainte; păstrând pe faţă expresia unei surde preocupări începu să aducă din şură capra, barda, cuţitoaia, raşpa, cumpăna, baiţul dizolvat într-o tigvă şi se apucă de meşterit coşciugul.

— Dacă m-ai ajuta şi dumneata, Ignacy... spuse rugător către pădurar.

— Oh, tâmpitule! Crezi că eu aş sta aici cu tine să te ajut... Mai bine recunoaşte înaintea înălţimii-sale, cum aţi jumulit secara. Câinii ăştia, domnule, primăvara, ca spre exemplu acum, se duc în zori pe câmp şi adună boabele tinere de secară şi când au traista plină, ţuşt acasă şi fierb din ele supă cu lapte.

— Însă pentru hoţia de astăzi, noi tot te reclamăm. Dacă vrei, putem să ne înţelegem...

— O să ne-nţelegem, înălţimea-voastră; am să vă muncesc...

— Asta nu. Nu sunt de acord să lucrezi pentru furt. Dai patru ruble şi una pentru biserică, sau te duci la puşcărie. Gândeşte-te până mâine, că, înţelegi, abia mâine se depune reclamaţia. Rămâi sănătos, dragă Obala.

Am plecat. Domnul Alfred a trecut iute prin curte şi a ieşit în drum. Eu m-am oprit după uşă să aud discuţia dintre Lalewicz şi ţăran, căci Lalewicz mai rămăsese o clipă în şură. Văzând că domnul Alfred e departe, se întoarse spre Obala spunându-i cu o uimitoare repezeală:

— Wincenty, să nu-ţi fie frică... îl moşmolesc eu... să nu-ţi fie frică de nimic... Vin eu cu rindeaua şi meşterim un coşciug pe cinste, numai să plece acasă şoricarii ăştia. Vin, n-ai grijă, vin...

Apoi ieşi şi ajungându-l în goană pe moşier începu să-i explice necesitatea reclamării lui Obala, dar deoarece Obala acesta avea numai două pogoane de pământ nisipos, n-o să fie nicio pedeapsă pentru el dacă stă la puşcărie. Numai c-o să iasă din el un hoţ patentat.

— Om vedea, om vedea şi de altfel nu mă mai plictisi, conchise domnul Alfred în cele din urmă şi-i porunci s-o ia înainte.

La scurt timp după aceea am urcat, trecând peste pereţii putrezi ai vechiului canal, pe digul enorm al unui eleşteu de câteva hectare. Dintr-o dată ne-am simţit împresuraţi de zgomotul de nedescris al vieţuitoarelor bălţii. În trestii piuiau jalnic graurii, cârâiau găinuşele de baltă, fluierau sitarii, bâtlanii negri ţipau, stolurile de raţe ascunse măcăiau, rândunicile de apă cântau trist;

cufundarii se legănau, aruncându-şi ritmic aripile a zbor, coţofanele băteau cu ciocurile, ca nişte fierari, în ramurile de arin, iar sus în vârful pinilor îşi educau copiii, cârâind îngrozitor, ciorile-mame.

M-au lăsat pe dig să împuşc raţele din zbor. Domnul Alfred şi Lalewicz, după ce au dat ocol eleşteului, mi-au dispărut din ochi.

Aveam senzaţia că mă părăsesc puterile. M-am culcat la pământ hotărât să nu mă scol nici dacă ar fi cutremur, sau ar trece o trăsură încărcată cu cele mai încântătoare femei. Voiam să privesc, stând pe spate, cerul şi vârfurile legănate ale pinilor şi arinilor, să văd cum se învolburează apa la mijlocul bălţii şi cum valurile încununate de spumă aleargă spre mal ca să stropească stuful drept ca nişte săbii sau mlădiu, când se arcuieşte şi-şi culcă capetele pe suprafaţa apei, tremurând de plăcere, în melodia tainică, abia simţită, a plescăitului valurilor. Câteodată, la vreun vânt mai puternic, se apleacă şi tulpinile mlădioase ale pinilor, asemenea unor fiinţe uriaşe, ciudate.

Ciorile zburau pe sus de la un pom la altul ţipând; uneori, ţipătul acesta devenea insistent ca o chemare de ajutor. M-am uitat mai bine şi am zărit cauza neliniştii lor.

Într-unul din cei mai înalţi pini se urcase un băiat şi scotea din cuiburi, cu o prăjină lungă, puii de cioară care nu ştiau încă să zboare. M-am ridicat şi am zărit la poalele copacului un alt băiat care prindea puii aruncaţi. În fiecare moment cădea la pământ ca o piatră câte un pui urâcios, negru. Unii mureau numaidecât, alţii mai ridicau capetele enorme pe gâturile golaşe şi porneau călcând caraghios prin iarbă. Atunci micul vânător alerga după fugari strigând:

— Un’ te duci, şmechelo, hai?

Şi apucând „şmechela” de aripă, o lovea cu capul de o tulpină sau îi tăia de-a dreptul labele pe care pădurarul şef le cumpăra pe trei groşi[1] perechea.

Cioara-mamă se zbate înnebunită, aproape că se aşază pe umerii tânărului cutezător, se agaţă cu ciocul de băţul lui sau de o creangă chiar de deasupra acestuia şi bate cu capul în tulpină, ca un ciocan, rupe crenguţe mai mici şi cârâie tare cu vocea răguşită, dizgraţioasă a disperării. Când băiatul din pom aruncă un pui, se repede la pământ cu aripile târâş, deschide ciocul, ar vrea să ţipe, dar nu mai are glas, aşa că bate din aripi, sare înnebunită, caraghioasă la picioarele băiatului, înţelegând parcă prima din

[1] *Groş*, monedă poloneză, a suta parte dintr-un zlot.

neamul ei nevoia sinuciderii. După ce-i sunt omorâţi toţi copiii, zboară în pom, se repede la cuibul pustiu şi, învârtindu-se în aer pe deasupra lui, se gândeşte la ceva...

M-am culcat din nou pe spate. Ce-mi pasă mie? Ştiam că acolo, nu departe, se abat tragediile ca nişte trăsnete, pentru care noi, oamenii civilizaţi, găsim leacul în sinucidere...

...Îi invidiam şi pe Obala şi pe cioară. Amândoi uită repede. Altfel cum s-ar putea stinge durerea lor îngrozitoare, de nepătruns, crudă, inconştientă, durerea de a-şi petrece noaptea singuri în cuiburile lor pustii, dacă n-ar exista legea aceasta divină, splendidă, binefăcătoare, cea mai bună dintre legile naturii, legea inteligentă a uitării? Pentru ei „a trăi” înseamnă „a uita” şi natura îngăduitoare le permite să uite numaidecât...

Ah, cum îi mai invidiam!...

ÎNVĂŢĂTOAREA[1]

Doctorul Pawel Obarecki se înapoiase într-o dispoziţie nu prea bună de la partida de *whist* care durase opt ore şi cu care prilej sărbătoriseră onomastica părintelui paroh, împreună cu farmacistul, dirigintele poştei şi judecătorul. Întors acasă, zăvorî bine uşa cabinetului, ca nimeni, nici măcar menajera lui în vârstă de douăzeci şi patru de ani să nu poată pătrunde până la el. Se aşeză la masă şi începu să privească lung pe geam, de altfel fără niciun motiv deosebit, apoi se apucă să bată darabana pe masă. Simţea clar cum începe să-l cuprindă o predispoziţie metafizică...

Este lucru cunoscut că un om de cultură aruncat de către forţa centrifugă a neajunsurilor dintr-un centru cultural într-o văgăună oarecare, Încuiaţii, Tâmpenii-din-Vale sau, ca doctorul Obarecki, la Scârbeni, cedează o dată cu scurgerea timpului, sub influenţa ploilor de toamnă, a lipsei mijloacelor de comunicaţie şi a imposibilităţii de a discuta cu cineva timp de luni întregi, în faţa unei treptate transformări într-o creatură carnivoro-vegetariană, care înghite un număr excesiv de sticle de bere şi este supus atacurilor de plictiseală cronică, care-l duc într-o state vecină cu aceea când ai vărsături. Plictisul obişnuit al oraşelor mici este asimilat pe nesimţite, aşa cum înghite iepurele, fără să ştie, ouăle de panglică lăsate de câini pe iarbă. Însă din clipa în care se cuibăreşte în organism microbul: „totul mi-e absolut indiferent” –

[1] În original: *Silaczka*.

de atunci începe procesul descompunerii.

În epoca de care vorbesc, doctorul Pawel era cu totul ros de Scârbeni, dimpreună cu mintea, inima şi energia lui, atât potenţială cât şi cinetică. Încerca o silă de neînvins faţă de citit, scris şi socotit, putea să se plimbe ore întregi prin cabinet, sau să zacă întins în şezlong cu o ţigară, fie ea şi neaprinsă, în gură, într-o aşteptare plină de nostalgie, supărătoare şi aproape dureroasă. Aştepta ceva care trebuia să se întâmple, pe cineva care trebuia să vină şi să spună ceva, orice, sau să facă un lucru neobişnuit. Stătea cu auzul încordat la zgomotele şi foşnetele ce prevestesc întreruperea liniştii sufocante şi apăsătoare. În mod deosebit îl supăra toamna. În liniştea după-amiezelor de toamnă care se aşterneau de la un capăt la celălalt al Scârbenilor, era ceva dureros, ceva care te împinge să strigi după ajutor. Învelit ca într-un păienjeniş moale, creierul producea când gânduri uimitoare prin simplitatea lor, când cu totul de neînţeles.

Doctorul încerca singurele momente de destindere fluierând sau discutând cu menajera fie pe un ton cuviincios (de exemplu despre superioritatea incontestabilă a purcelului umplut cu hrişcă, la cuptor, – se înţelege de la sine că fără măghiran – asupra purcelului umplut cu alte substanţe), fie dezgustător de necuviincios.

Se întâmpla uneori ca peste jumătate din bolta cerească să se prăvale un nor zdrenţuit, cu nişte labe titanice şi să atârne suspendat, cenuşiu şi inert, incapabil să se risipească în neant, ameninţând să se prăbuşească peste Scârbeni şi peste câmpiile pustii din depărtare. De la acest nor, venea adus oblic de vânt un val de picături, care se aşezau pe geamuri sub formă de cristale, alcătuind în vuietul vântului un zgomot deosebit şi pătrunzător, ca şi cum după colţul casei ar fi scâncit încetişor un copil. Departe, pe haturi se zăreau singuratici perii pădureţi, dezbrăcaţi de frunze, cu ramurile fremătânde în bătaia ploii... Atunci gândul culegea din acest peisaj tristeţea în care era ceva cataral cronic şi o teamă inconştientă, neclară, simţită ca prin ceaţă. Atmosfera aceasta cataral-melancolică devenise starea spirituală permanentă a doctorului nostru, extinsă şi asupra sezoanelor de vară şi primăvară. În sufletul lui se cuibărise o tristeţe pustiitoare care n-avea de fapt nicio cauză. O dată cu asta îl cuprindea o lene de nedescris, o lene ucigătoare care făcea să cadă din mâinile victimei

chiar şi nuvelele lui Alexis[1].

„Metafizica” în care cădea doctorul Pawel în ultima vreme, o dată sau de două ori pe an, însemna câteva ore de acerbă autoanaliză conştientă a amintirilor care se depănau cu o iuţeală nebună, însemna închegarea nervoasă a tuturor datelor fragmentare şi întâmplătoare, o frământare vecină cu nebunia, porniri nobile mânjite de noroiul pasivităţii, gânduri, explozii de amărăciune, hotărâri neclintite, jurăminte, planuri... Se înţelege însă că toate acestea nu schimbau cu nimic în mai bine viaţa lui şi treceau cum trece o perioadă de timp care ne-a adus suferinţe mai mari sau mai mici. De „metafizică” putea scăpa ca de durerea de cap, trăgând un somn zdravăn, după care se scula cu mintea împrospătată, mai energic şi mai capabil să suporte jugul obişnuitei plictiseli şi să-şi consume toată energia creierului inventând cea mai gustoasă mâncare. Endemia „metafizicii” îi demonstra însă doctorului nostru că în existenţa sa vegetativă, bine hrănită şi suprasaturată de filozofia unei minţi sănătoase şi viguroase, se ascunde o rană nevindecabilă, invizibilă, dar foarte dureroasă, ca mica rană care se deschide deasupra unui os măcinat.

Doctorul Obarecki venise la Scârbeni acum şase ani, numaidecât după terminarea studiilor, cu mintea elevată de aureola unor gânduri, nu multe la număr, ce-i drept, dar nespus de utile, precum şi cu câteva ruble în buzunar. Pe atunci se vorbea neîncetat de necesitatea plecării doctorilor în aşezări ca Scârbeni şi alte pustietăţi. A ascultat de apostoli şi a plecat. Era curajos, tânăr, nobil şi energic. Chiar în prima lună de la venire a pornit din nepricepere un război împotriva farmacistului şi felcerilor din localitate, care lecuiau oamenii cu mijloace băbeşti. Farmacistul din Scârbeni, „exploatând situaţia” (căci până la prima localitate dăruită de civilizaţie cu farmacie erau cinci mile) impunea un anumit haraci persoanelor care doreau să-şi redobândească sănătatea cu ajutorul drogurilor lui; în acest timp, felcerii lucrând mână în mână cu farmacistul, îşi construiau case splendide, umblau îmbrăcaţi în şube căptuşite cu blană de urs, arborând pe feţe expresia unei grave importanţe, de parcă în fiecare clipă a vieţii lor l-ar însoţi pe părintele paroh la procesiunea cu Sfintele daruri de la Joia verde.

Când observaţiile delicate sau înflăcărate adresate farmacistului

[1] *Paul Alexis* (1847-1901), scriitor naturalist francez, discipol şi prieten al lui Emile Zola, foarte citit în Polonia la începutul secolului nostru.

şi expuse patetic din diferite puncte de vedere au fost tratate ca nişte fumuri tinereşti şi n-au dus la niciun rezultat, doctorul Obarecki a strâns câţiva bănişori şi a cumpărat o farmacie portativă pe care o lua cu sine când se ducea la bolnavi, la ţară. Pregătea el însuşi pe loc medicamentele necesare şi le dădea la un preţ derizoriu, dacă nu chiar gratuit, explica regulile de igienă, consulta, lucra fanatic, ambiţios, fără somn şi fără odihnă.

Dar îndată ce s-a dus vestea despre farmacia ambulantă, ajutorul gratuit şi alte asemenea comportări, s-a trezit cu toate geamurile de la sărmana lui locuinţă sparte. Şi deoarece Boruch Pokoik, singurul geamgiu al oraşului avea tocmai sărbătoarea cuştilor[1], a trebuit să lipească hârtie în geam şi să stea de pază toată noaptea cu revolverul în mână. Când şi-a pus geamurile, în sfârşit, i le-au spart din nou şi de atunci i le-au spart în mod sistematic până când şi-a făcut obloane de stejar. Apoi au răspândit vestea printre locuitorii orăşelului că tânărul doctor e în legătură cu duhurile necurate, l-au ponegrit în ochii intelectualilor din împrejurimi ca fiind sub orice nivel de pregătire; bolnavii care mergeau spre casa lui erau opriţi cu forţa, în serile de mai se organizau sub ferestrele lui manifestaţii de antipatie etc. Tânărul doctor nu dădea atenţie la toate acestea, încredinţat fiind că adevărul va triumfa.

Dar adevărul nu a triumfat. Nu se ştie de ce... Încă după trecerea primului an, doctorul a început să simtă că energia lui intră încetul cu încetul în putrefacţie. Contactul strâns cu masa înapoiată a poporului l-a dezamăgit peste măsură. Rugăminţile lui, îndemnurile, adevăratele lui prelegeri de igienă, au căzut ca seminţele pe piatră. A făcut tot ce-a putut, dar în zadar! Sincer vorbind, e greu să ceri ca nişte oameni care n-au încălţări pentru iarnă, care în martie răscolesc terenuri străine ca să scoată cartofi putrezi, rămaşi din anul trecut, să facă din ei turte, care în primăvară macină coajă de arin ca s-o amestece cu puţina fină de secară rămasă, care mănâncă supă din grăunţe necoapte, furate în zori de pe lanuri străine – să poată reforma în sens pozitiv starea sănătăţii lor neglijate, numai în urma elucidării teoretice a principiilor medicale, chiar dacă aceasta este făcută, poate, pe înţelesul lor.

Pe nesimţite, doctorului a început să-i fie totul indiferent... Mănâncă cartofi putreziţi – ce să le faci? – las’ să mănânce dacă le

[1] Sărbătoare veche evreiască care ţine şapte zile, iar în acest timp evreii nu mănâncă în casă, ci într-un fel de colibe.

plac. Pot să-i mănânce şi cruzi. Treaba lor...

Numai populaţia evreiască a orăşelului se mai trata la acest visător, fiindcă nu se temea de duhurile întunericului şi o atrăgea ieftinătatea neobişnuită a „medicinei”.

Într-o bună dimineaţă doctorul a constatat că flăcăruia aceea care arsese deasupra capului său, flăcăruia cu care venise aici şi cu care voia să-şi lumineze calea vieţii, s-a stins. S-a stins de la sine, arzând până la capăt. Atunci a încuiat farmacia portativă într-un dulap şi doar el personal mai apela la ea câteodată.

Ce chin, însă, să te recunoşti învins de farmacist şi de felceri, să oboseşti şi să închei bătălia de la Scârbeni prin închiderea farmaciei portative în dulap!

Acum adversarii au dreptul să se declare învingători şi să adune prada de pe câmpul de luptă, deşi nu ei l-au învins: s-a învins singur. Şi-a înăbuşit singur ideile şi pornirile măreţe şi drepte, poate pentru că a început să-i placă belşugul la masă, sau poate din alte cauze, dar cert e că le-a înăbuşit. Mai făcea câte ceva, mai trata uneori din convingere, dar nu mai avea nimeni niciun fel de folos de pe urma acestei „activităţi” a lui.

Printr-un ciudat concurs de împrejurări, în aşezările nobiliare din împrejurimi locuiau numai troglodiţi din moşi-strămoşi, care-i tratau în general pe doctori într-un mod nu prea contemporan. Doctorul Pawel a avut odată proasta inspiraţie de a-i face o vizită unuia din aceştia, în timpul căreia, trogloditul, care-l primise în cabinetul lui, a stat în vestă şi a mâncat tacticos şuncă tăind-o cu briceagul. Atunci doctorul a simţit în sine o revoltă a spiritului său democratic, i-a spus semicontelui ceva usturător şi s-a lecuit de făcut vizite în împrejurimi.

În felul acesta i-au mai rămas doar părintele paroh şi judecătorul cu care să mai schimbe o vorbă. Dar să fii mereu în societatea popii e cam trist. Iar judecătorul vorbea nişte lucruri complet neinteligibile, aşa că, de fapt, îi rămânea singurătatea. Pentru a înlătura însă urmările neplăcute ale şederii absolute cu sine însuşi, a încercat să se apropie de natură, să recapete liniştea, armonia spirituală interioară, sentimentul de putere şi curaj, să găsească acele verigi de fier care-l leagă pe om de natură. N-a găsit însă niciuna din aceste verigi, cu toate că a hoinărit pe câmpuri, s-a dus chiar până la tăietura de la marginea pădurii, unde s-a şi împotmolit odată în mlaştina de pe păşune.

Peisajul plat era înconjurat din toate părţile de un brâu vânăt de

pădure. Prin apropiere, pe movilele de nisip cenuşiu creşteau brazi singuratici, printre care se întindeau terenuri agricole aparţinând cine ştie cui. Păşunile acoperite cu iarba caprii şi alte plante gălbejite, care mor de timpuriu, ca şi cum n-ar avea destulă lumină să-şi dezvolte clorofila, constituiau unica frumuseţe a Scârbenilor. Aveai impresia că soarele luminează această pustietate numai ca să-i dezvăluie sterilitatea, goliciunea şi mohoreala...

Bietul doctor se târa zilnic cu umbrela în mână de-a lungul drumului plin de gropi, acoperit cu un nisip murdar şi mărginit de nişte ruine de garduri. Se părea că drumul acesta nu duce spre nicio aşezare omenească, căci se ramifica în plin izlaz în mai multe poteci şi se pierdea printre muşuroaiele de cârtiţă. Reapărea abia mai departe pe culmea unei movile nisipoase sub forma a două şănţuleţe triunghiulare săpate de roţi şi dispărea în pădurea de pini pitici.

O mânie nervoasă îl cuprindea pe doctor când se uita la peisajul acesta şi o teamă nelămurită îi toca liniştea...

Au trecut anii. La iniţiativa preotului paroh s-a aranjat o conciliere între farmacist şi doctor, atunci când s-a constatat fenomenul pozitiv al „liniştirii” acestuia din urmă. De atunci antagoniştii au început să *muncească în sudoarea frunţii* împreună la partidele de *whist*, deşi doctorul a continuat să-l privească cu dezgust pe farmacist. Treptat s-a mai micşorat şi dezgustul. A început să-i facă vizite farmacistului şi să flirteze cu nevasta acestuia. Într-o bună zi s-a speriat singur de rezultatul analizei propriei sale inimi dându-şi seama că e capabil s-o iubească platonic pe doamna farmacistă, femeie cu o minte obtuză ca pisălogul de pisat zahărul, gata să se lase oricând crucificată pentru convingerea sa – de altfel cu totul neîntemeiată – că este subţire şi mlădioasă, fermecătoare şi periculoasă şi care povestea cu o pasiune ciudată şi încontinuu despre principalele păcate ale servitoarei sale. Doctorul Pawel asculta ore întregi perorările doamnei Aniela, arborând zâmbetul pe care-l poţi vedea pe faţa unui tânăr care face curte unui grup de doamne încântătoare, în timp ce-l chinuieşte îngrozitor o durere de măsele.

Nu mai era capabil să facă fapte eroice pe linia democratizării ideilor la Scârbeni, nici măcar în numele procedeului acceptabil de consumare a timpului. Cu niciun preţ n-ar mai fi putut să se ducă în vizită la măcelari, aşa cum preconiza la început; nu putea să stea

de vorbă decât cu oamenii care aveau cât de cât o brumă de cultură.

Astfel nu numai că i s-a risipit orice urmă de energie, dar i-a dispărut şi respectul pentru orice gând mai elevat. Din orizontul larg care abia putea fi cuprins de privirile visătoare, a rămas un orizont atât de îngust încât putea fi trasat în jurul lui cu vârful pantofilor moderni pe care-i purta. La chemările din ziare de a căuta „adevărul nedescoperit încă al razei curate şi al căilor noi”, la începutul înfrângerii privea cu amărăciune, tristeţe şi invidie, după aceea cu rezerva omului care are o anumită experienţă, apoi cu neîncredere, curând după asta cu zâmbet semnificativ, cu dispreţ vădit, iar în cele din urmă nu mai privea deloc, căci îi era absolut indiferent. Trata oamenii după indicaţiile rutinei, avea de-acum o oarecare practică, se obişnuise cu Scârbenii, cu singurătatea, cu plictisul, chiar şi cu purceluşii la cuptor şi nu mai tindea de fel spre flacăra vieţii intelectuale.

Principiul la care puteau fi aduse ca la un numitor comun gândurile şi faptele doctorului Obarecki devenise acesta: daţi banii şi căraţi-vă...

Şi totuşi, în timp ce era ocupat cu bătutul darabanei pe masă, în ziua aceea în care se întorsese de la onomastica preotului paroh, „metafizica” îl cuprinse cu forţa de demult. Începuse să se simtă rău încă după a şasea oră de *whist*, tot din cauza farmacistului care nitam-nisam se apucase să studieze *Istoria universală* a lui Cesare Cantù[1] (în traducerea lui Leon Rogalski) şi după ce-şi formase o părere foarte radicală asupra activităţii lui Alexandru al VI-lea[2], căzuse la ateism.

Doctorul Obarecki ştia prea bine de ce-l irită farmacistul pe preot prin asemenea dispute distructive; presimţea că acesta este preludiul unei încercări de apropiere, de împrietenire cu el în baza concepţiilor comune asupra lumii... Presimţea că într-o bună zi farmacistul are să-i facă o vizită şi, luând-o pe departe, are să-i vorbească cu îndemânare despre lipsa de capital ca izvor al „stagnării”, ca, după aceea, coborându-se din înălţimi la treburile concrete din Scârbeni, să-i arate cât folos ar putea aduce societăţii ei doi, mergând mână în mână: unul scriind reţete fictive şi altul exploatând situaţia... Cine ştie dacă n-o să-i propună sincer şi deschis, „cu cărţile pe faţă”, să înfiinţeze o societate pe acţiuni, al

[1] Istoric italian de la mijlocul secolului trecut.
[2] E vorba de papa Borgia (1431-1503).

cărei ţel să fie marşul comun spre adâncul putreziciunii. Presimţea, de asemenea, că n-o să aibă destulă putere să pună capăt propunerii farmacistului, masându-i uşurel oasele faciale... Presupunea chiar că o să se înfiinţeze această tovărăşie – cine ştie... Sufletul îi era plin de amărăciune. Ce se întâmplase cu el, cum de ajunsese până acolo, de ce nu se smulge din noroiul acesta, de ce e leneş, visător, gânditor, distrugător al propriilor sale gânduri, oribilă caricatură a ceea ce a fost el însuşi?...

Şi, în timp ce privea pe fereastră, începu să analizeze nespus de amănunţit, atent, necruţător şi subtil propria sa neputinţă. Zăpada cădea în fulgi mari, acoperind priveliştea tristă printr-o perdea deasă dublată de întuneric.

Goana himerică, sterilă a gândurilor fu brusc întreruptă de strigătele menajerei care se străduia să convingă pe cineva că doctorul nu-i acasă. Doctorul intră totuşi în bucătărie ca să rupă firul gândurilor care-l chinuiau.

Un ţăran uriaş într-un cojoc galben făcu o plecăciune adâncă înaintea lui măturând cu căciula praful de pe podele, îşi dădu cu pumnul părul de pe frunte la o parte, se îndreptă şi era gata să înceapă o cuvântare, când doctorul îl întrerupse:

— Ce-i?

— Păi, dom’le doctor, m-a trimis primarul...

— De ce?

— După dumneavoastră, dom’le doctor.

— Cine-i bolnav?

— Învăţătoarea, cică, de la noi din sat s-a îmbolnăvit, a picnit-o ceva. Vine primaru şi zice: „Te duci, Ignacy, la Scârbeni după domnu doctor”. Zice, poate...

— Merg. Ai cai buni?

— Apăi, am... nişte şoimi grozavi.

Doctorului îi surâdea acum gândul drumului, oboselii şi chiar pericolului. Subit înviorat, începu să se îmbrace; îşi puse ghete groase, cojoc, blană, care să-l ferească de ger, se încinse cu o curea şi ieşi în faţa casei. „Şoimii” ţăranului erau micuţi, dar rotofei, bine hrăniţi. Coşul uriaş al saniei era umplut cu paie şi acoperit cu un covor. Doctorul se cufundă în paie, se acoperi, ţăranul se aşeză într-o parte pe banca din faţă, desfăcu hăţurile de cânepă de pe ţepuşă, şfichiui caii şi porniră.

— E departe? întrebă doctorul.

— O fi cam vreo trei mile, sau poate nici atât...
— Nu te rătăceşti?
— Cine? Eu?
Sufla dinspre câmpie un vânt pătrunzător. Tălpile arcuite, fără şine, cioplite cu barda se afundau adânc în zăpada proaspătă, răsturnând de o parte şi de alta două brazde albe. Era un drum plăcut.
Ţăranul îşi trase căciula pe o parte şi biciui caii. Doctorul se simţea bine. După ce trecură de păduricea care părea scufundată în zăpadă, ieşiră pe o întindere pustie, nelocuită, încadrată în rama pădurii uşor vizibile la orizont. Se lăsa întunericul îmbrăcând peisajul despuiat al pustiului într-o culoare albăstrie, mai întunecată deasupra pădurii. Bulgări de zăpadă bătătorită zburau de sub copitele cailor pe lângă urechile doctorului. Fără să ştie de ce, ar fi vrut să se scoale în picioare în sanie şi să tragă nişte chiote, ţărăneşte, în mijlocul şesului acesta surd şi mut, nemărginit şi fascinant prin imensitatea lui, ca o prăpastie. Se lăsa repede o noapte sălbatică şi înnourată, noaptea câmpiilor nelocuite.
Vântul se înteţise, sufla uniform, cu vuiet, trecând din când în când într-un *largo* surd; zăpada bătea dintr-o parte.
— Ai grijă la drum, omule, să nu ne rătăcim, spuse doctorul şi-şi ascunse nasul în blană.
— Hai, mititeilor! strigă ţăranul la cai în loc de răspuns.
În vuietul viforului dezlănţuit abia se mai auzea vocea acestuia. Caii goneau întins.

Viscolul se porni deodată cu o forţă nebună. Nămeţi întregi de zăpadă loveau în sanie, vântul gemea între tălpile ei, înăbuşindu-şi suflarea. Se auzea fornăitul cailor, dar doctorul nu-i putea zări nici pe ei, nici pe căruţaş. Vârtejuri de zăpadă ridicate de la pământ, zburau duse de vânt ca o herghelie de cai şi parcă se auzea duduitul înfundat al paşilor titanici; câteodată se înălţa de la pământ o adevărată orgie de vuiete şi urca până la nori să se lovească de aceştia cu toată multitudinea de tonuri viguroase, să se sfărâme şi să se prăbuşească apoi brusc cu zgomot răsunător. Atunci aşternutul de zăpadă se destrăma ca un puf şi-i înfăşură pe călătorii noştri în vălătuci albi. Se părea că nişte balauri descriu într-un dans nebunesc nişte cercuri enorme, că ajung sania din urmă, vin din faţă, dintr-o parte şi presară pulbere de zăpadă peste ea. Undeva, sus de tot, la zenit, se auzi răsunând surd, prelung,

monoton, legănat, un clopot enorm.

Doctorul simţi că se abătuseră de la drum; sania înainta încet, izbindu-se cu capetele tălpilor de răzoarele arăturilor.

— Hei, omule, întrebă el speriat, unde suntem?

— Tai peste câmp spre pădure, răspunse ţăranul, în pădure o să fie mai linişte... mergem prin pădure până aproape de sat...

Şi, într-adevăr, vântul se linişti în curând, se auzea numai un vuiet înalt, deasupra copacilor, şi trosnetul crengilor rupte. Pe fondul negru al nopţii se zăreau slab pomii acoperiţi de zăpadă. Nu puteau să meargă prea repede, căci drumeagul din pădure, acoperit de nămeţi, se strecura printre butuci şi tulpini. Dar, în cele din urmă, după vreo oră, în care timp doctorul fusese sincer neliniştit şi îngrijorat, au început să se audă nişte zgomote surde, repetate: lătrau câinii.

— Ăsta-i satul nostru, dom'le doctor...

În depărtare licăreau luminiţe ca nişte licurici care se mişcau în toate părţile. Se simţea miros de fum.

— Dii, mititeilor! strigă omul vesel la cai, lovindu-se cu pumnii ca să se încălzească.

După puţin timp treceau în goană pe lângă nişte căsuţe scunde acoperite cu zăpadă până la streaşină. Pe geamurile îngheţate, prin care cădeau în drum mănunchiuri de lumină, se desena umbra capetelor.

— Mănâncă oamenii de cină... observă ţăranul neîntrebat, amintind astfel doctorului că e vremea cinei, de care nu mai spera să aibă parte în ziua aceea.

Caii se opriră în faţa unei case; ţăranul îl conduse pe doctorul Pawel în tindă şi dispăru. Bâjbâind clanţa prin întuneric, doctorul intră într-o cămăruţă mică şi mizeră, luminată de un opaiţ.

O bătrânică uscată şi adusă de spate ca un mâner de umbrelă sări de pe pat când îl zări, îşi potrivi basmaua pe cap şi începu să clipească şi să holbeze la el nişte ochi roşii, vădit speriată.

— Unde-i bolnava? întrebă el. Samovar aveţi?

Bătrâna, de spaimă, nu putu scoate o vorbă.

— Ai samovar, poţi să-mi faci un ceai?

— Samovar ie... numa că ţucăr...

— Na-ţi-o bună! N-ai zahăr?

— Apăi, nu-i... numa poate Walkova să aibă, că domnişoara...

— Unde-i domnişoara asta a voastră?

— Zace, sărmana, în odaie.

— E de mult bolnavă?

— Calcă pă două săptămâni, da acu nu mai mişcă nici mânile, nici chicerele. A picnit-o şi pace.

Deschise uşa la camera de alături.

— Stai! Trebuie să mă încălzesc mai întâi, strigă doctorul supărat, scoţându-şi şuba.

Dar aici nu era deloc greu să se încălzească. Dinspre sobă dogorea atât de puternic, încât doctorul se grăbi să treacă în camera „domnişoarei”. Era o cămăruţă mică şi foarte sărăcăcioasă, luminată de pâlpâirea lămpii aşezată pe masă, lângă căpătâiul bolnavei. Nu putea zări faţa învăţătoarei, căci era ascunsă în umbra unei cărţi mari. Doctorul se apropie cu grijă, făcu lampa mai mare, dădu cartea la o parte şi începu să privească pacienta. Era o fată tânără, cufundată într-un somn febril. Faţa, gâtul şi mâinile îi erau acoperite de pete stacojii, sub care se zărea o erupţie. Părul blond-cenuşiu, bogat, cădea în şuviţe încurcate pe pernă, pe faţă. Mâinile se mişcau pe plapumă nervos, inconştient.

Doctorul Pawel se aplecă până aproape de faţa bolnavei şi deodată începu să vorbească cu o voce sugrumată de spaimă:

— Domnişoară Stanislawa, domnişoară Stanislawa...

Bolnava ridică pleoapele agale, cu efort, dar le închise numaidecât. Se întinse, întoarse capul dintr-o parte a pernei pe cealaltă şi gemu încet, surd, dureros. În fiecare clipă deschidea cu efort gura, ca un crap când respiră.

Doctorul trecu cu privirea peste pereţii goi, daţi cu var, văzu fereastra care nu se închidea bine, pantofii scâlciaţi ai bolnavei şi pretutindeni vrafuri de cărţi: pe jos, pe masă, pe dulap...

— Ah, nebuno, proasto! şopti, frângându-şi mâinile.

Începu febril, cu spaimă şi amărăciune să o examineze, îi luă temperatura cu mâinile tremurânde...

— Tifos... şopti, pălind.

Îşi apăsa enervat gâtul în care-l înăbuşeau ca nişte ghemotoace de câlţi lacrimile incapabile să curgă. Ştia că el n-o poate ajuta cu nimic şi că nimic nu poate să-i ajute. Zâmbi amar amintindu-şi că după chinină sau antipirină ar trebui să trimită până la Scârbeni... cale de trei mile. Domnişoara Stanislawa deschidea din când în când ochii sticloşi, inexpresivi, ca un lichid închegat sub pleoape şi privea fără să vadă nimic, printre genele lungi, răsucite. El îi spunea cuvinte calde, îi ridica în sus capul, care se bălăbănea într-o parte şi alta, dar în zadar.

Se aşeză sleit pe scaun uitându-se ţintă la lumina lămpii. Nenorocirea, ca un duşman de moarte, îi dăduse o lovitură cruntă şi acum îl târa neputincios spre o văgăună întunecoasă, spre o prăpastie fără fund...

— Ce să fac? întrebă tremurând.

Prin crăpăturile ferestrei pătrundea frigul viscolului de afară şi trecea prin cameră ca o fantoma rău-prevestitoare. Doctorului i se păru o clipă că-l atinge cineva pe umăr, că în afară de el şi bolnavă mai e în cameră o a treia persoană...

Intră în bucătărie şi strigă la servitoare să-l aducă numaidecât pe primar.

Bătrâna îşi trase iute nişte ghete uriaşe, se înfofoli la cap cu o broboadă şi, ţopăind caraghios, dispăru. În curând se întoarse cu primarul.

— Ascultă, nu poţi să-mi găseşti un om care să se ducă acum până la Scârbeni?

— Acum, domnule doctor, nu se duce nime... E viscol. Se duce la moarte sigură. Niciun câine nu poţi să dai afară din casă...

— Plătesc. Îl răsplătesc.

— Nu ştiu... să întreb.

A ieşit. Doctorul Pawel îşi apasă tâmplele care-i zvâcnesc cu putere. Se aşează pe o ladă şi începe să se gândească la ceva de demult, îndepărtat.

Se auziră paşi. Primarul aducea cu el un argat cu un cojoc ros, scurt deasupra genunchilor, în pantaloni de cânepă, cu nişte ghete şi un şal roşu la gât.

— Ăsta? întrebă doctorul.

— Zice că se duce... e curajos. Eu pot să-i dau un cal, dar un’ să se ducă pe aşa vreme...

— Ascultă, dacă te întorci peste şase ceasuri, capeţi de la mine douăzeci şi cinci, treizeci de ruble, capeţi... orice vrei... auzi?

Flăcăul se uită la doctor, vru să spună ceva, dar se opri. Îşi şterse nasul cu degetele, se dădu la o parte şi aşteptă.

Doctorul se întoarse la masa învăţătoarei şi începu să scrie. Mâinile-i tremurau şi le ducea mereu la tâmple. Combina, scria, tăia. Rupse hârtia şi scrise din nou o scrisoare către farmacist prin care-l ruga să expedieze numaidecât o sanie la oraşul raional după doctorul de acolo, iar prin băiatul acesta să-i trimită chinină. Se mai apleacă încă o dată asupra bolnavei s-o cerceteze. În cele din urmă intră în bucătărie şi înmână băiatului scrisoarea.

— Frate, spuse cu o voce străină, ciudată, punând mâinile pe umerii flăcăului şi scuturându-l, aleargă în goana calului, într-un suflet... Mă auzi, frăţioare?...

Băiatul făcu o plecăciune şi ieşi împreună cu primarul.

— Învăţătoarea aceasta-i de mult la voi? întrebă doctorul Pawel pe băbuţa care se încălzea la sobă.

— De trei ierni parcă.

— Trei ierni. Şi n-a stat nimeni aici cu ea?

— Păi, cine? numa eu. M-a strâns sărmana de pă drumuri... zicea: „De lucru nu mai găseşti, mătuşă, nicăieri, şi la mine nu-i multă treabă... numa...” Şi-acum, na: mi-a făgăduit că-mi face coşciug şi când colo, eu trebui... Doamne iartă-mă...

Începu pe neaşteptate să se roage în şoaptă, frângând cuvintele rugăciunii şi mişcând buzele ca o cămilă. Capul îi tremura, prin zbârciturile feţei se prelingeau lacrimi în gura ştirbă.

— A fost bună...

Băbuţa începu să plângă cu sughiţuri şi să dea caraghios din mâini parc-ar fi vrut să-l gonească pe doctor de lânga ea. Acesta se duse în cameră şi începu să meargă în vârful picioarelor, în legea lui, în jurul patului, mult, mult, mult... Se oprea din când în când lânga pat şi cu o mânie aprigă, de-i albeau buzele şi i se dezveleau dinţii, îi spunea bolnavei:

— Ai fost o proastă! Nu numai că nu se poate să trăieşti aşa, dar nici nu merită. Nu poţi să faci din viaţă un apostolat. Te mănâncă de viu idioţii, te duc de laţ la turmă, iar dacă te împotriveşti în numele visurilor tale prosteşti, atunci moartea e prima care te ia, pentru că eşti prea frumoasă, prea scumpă.

Sentimentul de demult, trăit, uitat, îl cuprindea iarăşi, aşa cum cuprinde flacăra un lemn uscat. Apărea captivant ca şi înainte şi nespus de dulce, îşi spunea că n-a uitat-o niciodată, că a iubit-o şi a păstrat-o în minte până în clipa de-acum... Se uita la faţa asta cunoscută cu o sete nepotolită şi o durere tainică, pătrunzătoare i se strecura în inimă. A locuit aici, alături de el timp de trei ani şi el află abia acum, când e pe moarte...

Tot ce i se întâmplase în ziua aceea i se păru continuarea existenţei sale voit singuratice. Totodată i se deschidea în faţă un orizont tainic, ca un ocean care dispare în ceaţă. Îl treceau fiori reci. Se frământa ca o zvârlugă care, crescută pe fundul noroios al unui râu, e aruncată dintr-o dată în apă de mare...

Cu toată puterea neliniştii sale disperate se agăţa de amintiri, se

refugia printre ele de teama realităţii insuportabile, se scufunda ca într-un nor de ceaţă dintr-o dimineaţă de iunie.

Dorea cu orice preţ să fie măcar o clipă singur, ca să se gândească, să se gândească...

Ieşi din camera învăţătoarei printr-o uşă scundă şi pătrunse într-o cameră mare plină de măsuţe şi bănci. Se aşeză în întuneric şi, mai concentrându-se, mai gândind la posibilităţi de salvare, începu să-şi amintească trecutul.

Era un student sărac, în anul patru. În dimineţile de iarnă pornea de acasă spre spital călcând cu multă prudenţă, în aşa fel ca pietonii să nu-i vadă găurile din pantofi, meşteşugit astupate cu carton. Purta un paltonaş strâmt ca o cămaşă de forţă şi aşa de tare tocit, că în vară un negustor de haine vechi nu voise să-i dea pe el nici opt zloţi. Sărăcia îl făcea pesimist, îl împingea într-o stare de permanentă tristeţe, care reprezintă ceva mult mai mult decât plictiseala, şi mult mai puţin decât suferinţa. Din această stare te poţi trezi pe loc: e suficient să bei câteva căni de ceai şi să mănânci un biftec. Dar el ceai nu băuse şi probobil că nici prânzul nu-l va lua. Aşa că trece iute, aproape alergând peste noroiul brun al străzii Dluga, ca la ora opt şi un sfert să intre pe poarta parcului Saski. Acolo întâlneşte o fată, trece pe lângă ea, se uită la cosiţa ei lungă, grea, blondă-cenuşie... Ea nu ridică ochii, ci încruntă doar sprâncenele ca aripile subţiri şi drepte ale unei păsări.

Pe atunci o întâlnea zilnic în acelaşi loc. Mergea repede pe Krakowskie Przedmieście, se urca în tramvai şi pleca spre cartierul Praga. N-avea mai mult de şaptesprezece ani, dar arăta ca o domnişoară bătrână, cu gluga trasă neglijent peste o căciuliţă de blană, cu nişte galoşi cam prea mari pentru picioarele ei micuţe, cu un palton urât şi demodat. Întotdeauna ducea sub braţ nişte caiete, cărţi, foi scrise, hărţi. O singură dată, când se simţise în posesia câtorva bănuţi destinaţi prânzului, se hotărâse s-o urmărească, să vadă unde se duce. Aşa că a pornit urmărirea, s-a urcat în acelaşi compartiment de zece bani, dar, de îndată ce a ocupat un loc, i-a pierit tot curajul. Necunoscuta l-a măsurat cu o privire în care era un dispreţ atât de adânc, încât a sărit imediat din tramvai pierzând astfel o farfurie de supă şi neobţinând nimic.

Dar nu era supărat pe ea. Dimpotrivă, crescuse şi mai mult în ochii lui. Se gândea la ea fără să vrea, inconştient, neîncetat. Ore întregi se străduia să-şi amintească, să-şi imagineze părul ei, ochii, buzele de culoarea fructelor de măcieş, dar în zadar.

De îndată ce-i dispărea din ochi, i se ştergeau din memorie trăsăturile ei. Rămânea numai o umbră sâcâitoare ca un nor alb cu contururi neclare care mergea înaintea lui, mereu mai sus. Cu dor şi teamă, cu o fărâmă imperceptibilă de supărare, cu tristeţe şi cu o nebănuită simpatie urmăreau gândurile lui acest nor. Se ducea în fiecare dimineaţă s-o compare pe fata vie cu umbra pe care-o purta în minte. Şi cea vie i se părea infinit mai frumoasă. Ochii ei azurii ca două izvoare îl umpleau de o teamă nelămurită...

Pe atunci, unuia din colegi, denumit „Mişcarea în spaţiu”, mare activist pe tărâm social, care întodeauna începea să scrie articole de fond dar nu le termina niciodată din lipsa cărţilor care i-ar fi fost necesare, îi căşunase deodată şi pe neaşteptate să se însoare cu o „emancipată”, săracă ca un şoarece de biserică.

Soţia îi adusese „Mişcării în spaţiu”, drept zestre, un covor vechi, două crăticioare, bustul de gips al lui Mickiewicz[1] şi câteva diplome de premiu din liceu. Tânăra pereche locuia la etajul patru şi numaidecât după căsătorie începu să facă foamea. Dădeau amândoi meditaţii cu atâta înfocare, că se despărţeau dimineaţa şi se revedeau abia seara! Cu toate acestea casa lor devenise punctul spre care se îndrepta seara orice tânăr activist cu sandalele pline de noroi, ca să stea pe fotoliu, să fumeze ţigări străine, să vorbească până răguşeşte şi să dea ultimii bani la cheta cu care amabila gazdă cumpăra apoi pâine şi sardele, le aşeza artistic pe farfurie şi le servea ospitalieră. Acolo puteai oricând să te întâlneşti cu cineva, să faci cunoştinţă cu oameni mari, necunoscuţi până la momentul respectiv, cu colegele gazdei şi adesea puteai chiar să ceri împrumut patruzeci de groşi.

Cine poate descrie cum s-a îngălbenit Obarecki de bucurie când, intrând într-o seară în aşa-numitul salon, a zărit-o pe fata lui iubită într-un grup de colege. A discutat cu ea şi a fost când vorbăreţ, când nepoliticos de tăcut. Întorcându-se în seara aceea acasă dorea să rămână singur, nu ca să viseze, nici ca să se gândească, ci să fie cu ea din tot sufletul, să o aibă toată înaintea ochilor, să-i răsune în urechi melodia vocii ei, să gândească aşa ca ea, să închidă pleoapele şi să lase să i se perinde prin faţa ochilor imaginile care i-au pătruns în inimă. Îşi amintea ochii ei minunaţi, trişti, dar blânzi, înţelegători şi tainic meditativi, care te înfricoşau prin adâncimea lor. Încercă un sentiment de bucurie şi linişte, ca şi

[1] *Adam Mickiewicz* (1798-1855), remarcabil poet progresist polonez din epoca romantismului.

cum după o călătorie obositoare prin arşiţă ar fi ajuns la un izvor cristalin, ascuns în umbra pinilor, pe o culme muntoasă.

În grupul lor, ea era tratată cu respect, se acorda o atenţie deosebită vorbelor ei. „Mişcarea în spaţiu”, prezentându-l pe Obarecki necunoscutei, recită pe un ton serios:

— Acesta este Obarecki, cugetător, visător, mare leneş, de altfel un viitor savant; domnişoara Stanislawa Borowska, „darvinista” noastră...

„Marele leneş” află foarte puţine lucruri despre „darvinistă”: terminase liceul, dădea meditaţii, avea de gând să plece la Zürich sau la Paris să studieze medicina, dar n-avea nicio para...

De atunci se întâlneau adesea în „salon”. Domnişoara Stanislawa aducea sub palton o jumătate de kilogram de zahăr, câte un cotlet rece învelit în hârtie, câteva chifle; Obarecki n-aducea nimic, căci n-avea nimic, în schimb înghiţea chiflele şi-o sorbea din ochi pe „darvinistă”. Odată, conducându-şi iubita acasă, a cerut-o în căsătorie. Ea a râs din toată inima şi şi-a luat rămas bun strângându-i prieteneşte mâna. La puţin timp după asta a dispărut; a plecat ca profesoară particulară într-o familie de moşieri din ţinutul Podole.

Şi-acum iată că o întâlneşte în acest colţişor uitat de lume, în acest sat ascuns în pădure, locuit numai de ţărani, unde nu-i niciun conac; unde nu-i niciun om cult cu care să schimbi o vorbă... A trăit singură în sălbăticia asta. Acum moare... uitată de oameni...

Tot entuziasmul de odinioară, visurile şi dorinţele neîmplinite se învolburează brusc şi se ciocnesc în el ca rafalele viscolului. O durere chinuitoare îi strânge inima şi otrava pasiunii se strecoară pe nesimţite în sângele-i aprins. Se întoarse în vârful degetelor la patul bolnavei, îşi sprijini coatele de tăblie şi privi pătimaş umerii goi, ale căror splendide linii se îmbinau armonios cu pieptul şi gâtul. Tânăra dormea. Pe tâmple i se umflaseră vinele, din colţurile gurii lăsate în jos se scurgea saliva, avea o respiraţie şuierătoare, se simţea fierbinţeala care venea de la ea. Doctorul Pawel se aşeză pe marginea patului, mângâie capetele moi ale şuviţelor ei de păr, şi le lipi de faţă, le atinse cu buzele. Gemete surde i se smulgeau din piept.

— Stasiu, Stachno... iubito... şopti încet ca să n-o trezească, n-ai să mă mai părăseşti... nu-i aşa? niciodată... ai să fii a mea pentru totdeauna... mă auzi?... pe veci...

Apoi se aşeză pe un scaun la căpătâiul bolnavei şi recăzu în

visare. Tinereţea lui viguroasă se trezise din letargie. Totul va fi altfel. Simte că are puteri de atlet să împlinească tot ceea ce-i cere inima. Durerea şi speranţa se împletesc într-o flacără care-i atinge creierul, îl frământă, nu-l lasă să se odihnească.

Noaptea era pe trecute. Timpul se scurgea alene, dar oricum trecuseră mai mult de şase ore de la plecarea băiatului. Era patru dimineaţa. Doctorul începu să fie atent la fiecare zgomot. În fiecare clipă i se părea că vine cineva, că deschide uşa, că bate în geam... Era tot numai urechi. Vântul urla, ivărul de la sobă clănţănea, în rest era linişte. Treceau unul după altul minutele care durau cât o sută de ani şi în cursul cărora neliniştea îi încorda nervii făcându-l să tremure din tot trupul.

Când pentru a şasea oară îi luă temperatura, bolnava deschise agale ochii care în umbra genelor păreau aproape negri, se uită insistent la el şi şopti cu o voce răguşită:

— Cine e?

Dar imediat recăzu în starea de inconştienţă de mai înainte. El se bucură ca de o comoară de această secundă de trezire. Ah, dac-ar avea chinină, să-i micşoreze durerea de cap, s-o trezească din letargie...

Trimisul nu venea şi nici n-a mai venit.

Înainte de ivirea zorilor doctorul Obarecki o porni în lungul satului prin troienele înalte, nutrindu-se cu ultima speranţă că-l va zări pe băiat venind. O presimţire rece îi străpunse inima ca un vârf de ac. Printre ramurile despuiate ale plopilor de pe marginea drumului vuia surd vântul, deşi furtuna se liniştise. De prin case ieşeau femeile cu ulcioarele după apă, cu fustele suflecate până deasupra genunchilor. Bărbaţii dădeau la vite, din coşuri se ridica fumul. Ici, colo, prin uşa deschisă o clipă izbucneau vălătuci de abur.

Doctorul găsi casa primarului şi-i ceru să pregătească numaidecât sania. Înhămară două perechi de cai şi un argat trase în faţa şcolii. Doctorul îşi luă rămas bun de la bolnavă cu ochii înfundaţi în orbite de oboseală şi disperare, se urcă în sanie şi plecă la Scârbeni. Pe la ora douăsprezece se întorcea aducând cu el farmacia volantă, vin şi provizii de mâncare. Se ridica mereu în picioare în sanie ca şi cum ar fi vrut să sară jos şi să se ia la întrecere cu caii care alergau în galop. În sfârşit, ajunse în faţa şcolii, dar nu coborî. Un ţipăt scurt, înăbuşit i se smulse de pe

buzele crispate când văzu ferestrele casei deschise şi un grup de copii înghesuiţi în tindă. Alb ca varul se duse la fereastră, se uită şi rămase acolo cu coatele sprijinite de pervaz.

În camera mare de clasă, zăcea gol cadavrul tinerei învăţătoare; două bătrâne îl spălau... Fulgi micuţi de zăpadă intrau pe geam şi se aşezau pe umerii, pe părul umed şi pe pleoapele întredeschise ale moartei.

Doctorul se îndreptă spre camera fetei, adus de spate de parc-ar fi cărat o mare povară. Se aşeză pe un scaun fără să se dezbrace, repetând mereu un singur cuvânt în care se concentrase toată durerea lui:

— E adevărat? E adevărat? Îi era frig, se simţea îngheţat, amorţit, ca şi cum sângele i s-ar fi închegat în vine. Nu suferea, nu ştia ce se petrece cu el, numai în cap simţea ceva ca nişte roţi neunse care scârţâiau îngrozitor.

Patul Stanislawei era răvăşit: plapuma aruncată pe jos, cearceaful strâns pe podea, perna umedă de transpiraţie era în mijlocul patului. Cârligele de la ferestre se loveau monoton de rame, frunzele unei plante ţinute în glastră se pleoştiseră şi se răsuciseră de ger.

Prin uşa întredeschisă vedea ţărani îngenuncheaţi în faţa cadavrului îmbrăcat, copii rugându-se „după carte” şi un dulgher care lua măsură de coşciug...

Intră acolo şi porunci cu o voce răguşită să i se facă un sicriu din patru scânduri nedate la rândea, cu talaş sub cap.

— Nimic altceva... auzi? îi spuse tâmplarului cu o furie greu stăpânită, patru scânduri, nimic mai mult...

Îşi aminti că ar trebui să anunţe pe cineva... familia! Dar unde o fi familia ei?

Începu absent, inconştient, să aranjeze în teanc cărţile, cataloagele, caietele, nişte manuscrise. Printre cărţi dădu de un început de scrisoare:

„Draga Helena!

De câteva zile mă simt atât de rău, că probabil am să mă mut lângă Minos, Radamantes, Eakos[1] *şi Tryptolemos*[2] *precum şi mulţi alţi semizei care... etc. În cazul unei asemenea «strămutări în alte locuri», fii bună şi cere de la primarul din sat să-ţi trimită cărţile*

---

[1] Judecători ai Infernului, în mitologia greacă.

[2] Personaj mitologic, inventatorul plugului; învaţă de la Ceres (zeiţa agriculturii la romani) arta lucrării pământului.

care au rămas de la mine. Am terminat de scris, în sfârşit, Fizica pentru popor *pentru care ne-am frământat atât capetele noastre de adolescente, din păcate în ciornă. Dacă poţi, în cazul «strămutării mele în alte locuri» pregăteşte-o tu pentru tipar şi sileşte-l pe Antos s-o transcrie: El o să facă asta pentru mine. Ah! ce trist!... Aşa-i! Era să uit... îi datorez librarului nostru unsprezece ruble şi şaizeci şi cinci de copeici... plăteşte-i, te rog... cu spenţerul meu, căci în pungă-i pustiu. Tu ia drept amintire...”*

Ultimul cuvânt era scris cu linii indescifrabile. N-avea adresă, aşa că n-o putea expedia. În sertarul de la masă găsi manuscrisul acelei *Fizici* despre care citise în scrisoare, note şi însemnări, în dulap puţină lenjerie, un palton căptuşit cu blană de pisică, o rochie veche, neagră...

Tot învârtindu-se, doctorul îl zări în camera de clasă pe băiatul care plecase după medicamente. Stătea chircit în colţ lângă sobă mutându-se de pe un picior pe altul. În sufletul doctorului se trezi o ură sălbatică:

— De ce n-ai venit la timp? strigă apropiindu-se de el dintr-un salt.

— Am rătăcit pe câmp, calul a ostenit... pe jos am venit... dimineaţa. Domnişoara deja atunci...

— Minţi!

Băiatul nu răspunse. Doctorul îl privi în ochi şi se cutremură: ochii aceia erau obosiţi şi stranii, te privea din ei, ca dintr-o peşteră subterană, disperarea aceea ţărănească, totală, sălbatică, ca o taină de nepătruns.

— Domnule, eu am adus cărţile pe care mi le-a împrumutat învăţătoarea, spuse scoţând din sân câteva volumaşe decolorate şi murdare.

— Lasă-mă în pace! Şi pleacă de-aici! strigă doctorul întorcându-se în cămăruţă.

Acolo se opri printre nimicurile aruncate pe jos, printre hârtii şi cărţi şi se întrebă surâzând ironic:

— Ce caut eu aici?... N-am ce căuta, n-am dreptul!

Îl cuprinse o stimă profundă, o înţelegere, o pătrundere a lucrurilor şi o mare umilinţă. Dac-ar mai fi rămas acolo măcar un ceas, ar fi ajuns pe acea culme înaltă pe care stă nebunia. Ştia, în taină, faţă de sine însuşi, că îl cuprinde totodată şi teama pentru propria lui persoană. În tot ceea ce-l copleşea în clipa aceea era o uriaşă lipsă de simetrie cu el însuşi, ceva care submina în adâncul

sufletului lui rădăcina principală a sentimentelor omeneşti: egoismul şi care-i poruncea – în cazul când îşi înăbuşea egoismul – să se lase cu totul învăluit în curcubeul pentru care a părăsit pământul această fată proastă. Trebuia să fugă cât mai repede... După ce hotărî să plece numaidecât, începu să-şi exprime durerea în fraze frumoase, ceea ce constituia o uşurare considerabilă.

Ceru să vină sania...

Se aplecă deasupra Stasiei şi şopti în cinstea ei cele mai frumoase cuvinte pe care şi le-ar fi putut dori, ca laudă a măririi, sufletele mărunte ale oamenilor. Se mai opri o dată în uşă şi privi. Timp de o secundă chibzui dacă n-ar fi mai bine să moară şi el, imediat, dar apoi îşi făcu loc printre ţăranii adunaţi la uşă, sări în sanie, se aruncă cu faţa în jos şi începu să plângă spasmodic în timp ce caii îl duceau departe...

*

Moartea domnişoarei Stanislawa a exercitat o oarecare influenţă asupra felului de a fi al doctorului Pawel. O vreme a citit în clipele libere *Divina comedie* a lui Dante, n-a mai jucat *whist*, şi-a concediat menajera de douăzeci şi patru de ani. Cu timpul însă s-a liniştit.

Acum îi merge strălucit: s-a îngrăşat, a adunat un săculeţ frumuşel de bani, chiar s-a mai şi înviorat; datorită propagandei lui insistente, aproape toţi domnii din înalta societate din Scârbeni, cu excepţia doar a unor conservatori gălăgioşi, dar puţini la număr, au început să fumeze ţigarete în tuburi de foiţă nelipită, care au calitatea de „a nu fi dăunătoare pentru piept”. E ceva!

DOCTORUL PIOTR

În camera lui Dominik Cedzyna e întuneric şi linişte, deşi bătrânul nu doarme. Stă pe pat, sprijinit între perne, cufundat în gânduri ciudate, care iau proporţii fantastice în liniştea nocturnă. Căci în noaptea asta domneşte o linişte de moarte. Străbătând stratul gros de gheaţă ce-a albit geamurile de parcă ar fi date cu var, lumina lunii s-a aşezat pe mobilele vechi, pe doi pereţi, pe-o parte din tavan şi podea şi stă nemişcată, parcă îngheţată de frig, la fel de îngheţată ca şi cea care luminează pesemne în noaptea asta butucii putrezi de pe fundul râurilor prinse-n cătuşe de gheaţă. Într-o crăpătură, după sobă, ţârâie din când în când un greier, într-un colţ al camerei ticăie surd pendula veche, ultima amintire a

timpurilor bune de altădată. Cântecul greierului şi ticăitul surd al pendulei îi aduc lui Dominik un fel de alinare, greu de definit. Dacă n-ar fi aceste două murmure familiare poate că simţămintele tumultuoase i-ar sfâşia inima, iar avalanşa de gânduri negre i-ar lua minţile. Când din colţurile întunecoase ale odăii încep să se ivească nălucile spaimei, când în inimă începe să-l încolţească disperarea neputincioasă, iar lacrimile unei dureri îngrozitoare îi frig pleoapele, greierul ţârâie mai tare, ca şi cum ar spune limpede, prin cuvinte, silabă după silabă:

„Cheamă-L în ziua întristării şi El te va mântui şi-L vei slăvi.”

Fraza aceasta ciudată, acest sfat sau rugăciune tainică, din şoapta cântăreţului nopţii, este unicul şi ultimul sprijin pentru gândurile disperate ale bătrânului singuratic.

A aprins de câteva ori lumânarea, crezând că lumina-l va linişti. În zadar. De cum scăpăra chibritul, îi sărea în ochi scrisoarea băiatului şi-şi amintea de unde porneşte chinul său. Şi totuşi l-a cuprins din nou dorinţa să-şi mai privească o dată nenorocirea drept în faţă. L-a smuls din lâncezeală curajul celor deznădăjduiţi de moarte, dorinţa de a băga sonda până în adâncul rănii, de a o pipăi amănunţit, pentru a se încredinţa pe deplin cu propriii săi ochi că e de nelecuit. Fie ce-o fi!

Îşi puse ochelarii, trecu scrisoarea de partea cealaltă a lumânării şi începu să citească rar, în şoaptă:

„Dragul meu tată,

Din toate visurile mele de aur şi-a făcut dracul ţigară şi-o fumează. Mă lăudam cândva cu înclinaţiile mele spre matematică, mă umflam în pene de îngâmfare când colegii glumeau pe seama mea spunând că încă din burta mamei, de când aveam şase luni, aşteptând clipa ieşirii în această lume a calculului diferenţial, rezolvam de plictiseală exerciţii algebrice. Dac-aş fi păscut vaci sau chiar porci...

Dar, ce să mai lungim vorba! Povestea-i cam aşa: acum vreo trei săptămâni m-a chemat profesorul la el şi mi-a dat să citesc o scrisoare de la un oarecare Jonatan Mundsley, chimist, fost profesor la una din universităţile englezeşti. Părăsind catedra, acest domn şi-a instalat un laborator particular şi-l ruga pe bătrânul nostru să i-l recomande pe cel mai capabil dintre asistenţii de la politehnică, deoarece ar vrea să-i încredinţeze conducerea acelui laborator. Oferea două sute de franci pe lună, locuinţă şi toate ustensilele pe care şi le-ar putea dori un suflet de chimist, combustibil şi alte

înlesniri şi, în sfârşit, libertate aproape totală de cercetare. După ce-am citit scrisoarea, profesorul mi-a luat-o din mână, a împăturit-o cu grijă şi a băgat-o în sertar. Strâmbându-se după obiceiul lui, mi-a întins flegmatic mâna, s-a aşezat la birou şi şi-a vârât nasul în hârtii. Mă uitam mirat la ţeasta lui chelă, când deodată ramolitul mormăi:

— I-am răspuns... Trebuie să iei pantaloni groşi şi ciorapi de lână... Se ştie... ceaţa... Oraşul Hull e pe malul mării... Dacă n-ai bani, pot să-ţi împrumut trei sute de franci fără dobândă, pe trei luni. Da'... numai pe trei luni.

M-am simţit tare prost. Cum adică, să iau asupra mea titlul de cel mai capabil dintre chimişti şi să plec în ciorapi de lână până la oraşul Hull de pe malul mării? De ce nu cade asupra altuia această alegere măgulitoare, această soartă fericită? În laboratorul lui Mundsley, fără grija zilei de mâine şi a petecelor la ghete, poţi să lucrezi nu numai ca să obţii noi cunoştinţe, dar şi pentru a da răspuns la ipotezele născute în propriul tău creier.

Chimia are toanele ei... Dac-apuci să intri în mlaştina asta, dacă mai şi dibui câteva probleme nestudiate – care te vor frământa tot timpul – te apucă o pasiune atât de oarbă de a descoperi mereu noi «particule», încât eşti gata să uiţi şi de ciorapii de lână. Şi-apoi, tăticule, perspectiva de-a vedea Anglia şi marea ei industrie, acele minuni ale civilizaţiei, colosalele salturi ale geniului uman!...

Am ieşit de la bătrân. Am mai rămas un timp la Stapferweg, dar, mânat de nelinişte, am pornit prin oraş. În loc să-mi chem colegii la Kropf, unde tradiţia ne obligă în mod drastic să udăm întâmplările neobişnuite, m-am dus pe malul lacului. Nu-mi amintesc cum am ajuns pe drumul spre Westmünster. O ceaţă neagră se scălda în valurile înfuriate: culmile şi terasele stâncoase, roşietice, despuiate, dinţate, se iveau din când în când din ceaţă ca nişte insule fantastice; pescăruşii ţipau jalnic, zburând deasupra apei.

Voi pleca deci, mă gândeam eu, în ţara amfibiilor acelora de englezi, pe malul mării, pe malul unei mări îndepărtate, necunoscute... Zadarnic am nutrit atâta vreme speranţa că voi pleca spre alte meleaguri; în zadar am trimis în ultimii trei ani oferte entuziaste spre Lódż, Zgirez şi alte târguri, ca Pabianice, cerând un post cu patruzeci, treizeci sau – lua-le-ar toţi dracii! – chiar cu douăzeci şi cinci de ruble pe lună. În zadar am ridicat în slăvi talentele mele chimice, mi-am înşirat brevetele şi le-am promis că voi găsi noi mijloace de imprimare a stămburilor. M-am

compromis doar în ochii mei şi ai sfintei ştiinţe. Acolo sunt o groază de cămătari care au descoperit de-acum totul şi nu mai au nevoie de nimic nou, au ocupat toate posturile şi împing înainte industria. S-au spulberat şi visurile că te voi lua mit Pompe und Parade[1] *la mine, dragul meu bătrânel, că o să ne facem haine noi (numai cizme de căprioară câte două perechi de persoană), c-o să cumpărăm cantităţi uriaşe de tutun, zahăr, ceai, salam şi Dumnezeu mai ştie ce, şi c-o să stăm serile ca nişte cizmari, să jucăm domino şi să ne amintim de regretatul Kozików.*

Kozików!... Îţi mai aminteşti, tată, colina aceea nisipoasă din spatele grădinii noastre, pe care creşteau brăduţi diformi şi iarbă aspră, măruntă? Nici eu nu ştiu de ce-mi place aşa de mult să mă gândesc la pustietatea aceea.

Îmi amintesc că o dată... după geruri lungi şi grele, după o iarnă aspră, a venit prima zi caldă, aproape toridă. Era una din primele zile ale lunii martie. Pe la amiază, s-a eliberat pe neaşteptate de zăpadă vârful culmii, ieşind deasupra orizontului imaculat, ca o cocoaşă imensă, neagră. Tocmai stăteam la geam şi repetam lecţiile cu meditatorul. Ţi-l mai aminteşti, tăticule, pe cârlionţatul acela de Kawica? Când am văzut dealul, am simţit ceva deosebit în suflet. Nu mai ştiu cum am şters-o de la lecţie, am ieşit în curte, am chemat câinii şi am alergat într-un suflet peste brazde, peste păşune, cu capul gol!... Clipa aceea, simţământul pe care l-am încercat atunci mi-au rămas vii în minte de parc-ar fi fost ieri. Pe acele brazilor, pe ramuri şi tulpini alunecau picături mari, murdare, şi cădeau grele pe covorul de frunze, străpungându-l. Fiecare ramură îngheţată, fiecare buştean sau piatră, fiecare pom sorbea, înghiţea prin toţi porii razele soarelui, devenind cât ai clipi el însuşi un focar de căldură. În jurul arborilor, tufişurilor, tulpinilor uscate ale bălăriilor, în jurul pietrelor şi ţăruşilor se formau nişte crăpături adânci în care se zărea un nisip mărunt, auriu. Fiecare firicel de nisip era îmbibat cu razele soarelui, părea că arde şi emană căldură, împrăştiind asupra vecinilor îngheţaţi suflul binefăcător. Firişoarele de nisip încălzeau zăpada pe dedesubt, de pe arbori şi tufişuri cădeau picături calde, movilele, brazdele păreau să-şi ridice grumazurile amorţite. De pe câmpiile îndepărtate se ridica un abur des, ca un fum cald, se înteţea şi se învălătucea pe şes, lovindu-se de deal şi furişându-se pe el în sus.

Un stol de vrăbii se încălzea pe ramurile unei sălcii uscate şi

[1] Cu surle şi tobe (germ.).

ciripea dând parcă semnale de alarmă. Aripile lor, lăsate în jos, ca la curcani, scuturau de pe rămurele gheaţa şi chiciura, ciocurile lor loveau nerăbdătoare în crengile putrede încărcate cu ţurţuri. Mi se păruse atunci că stolul acela de vrăbii cântă un cântec ciudat, nemaiauzit până atunci, impresionant. Apoi au pornit, în sfârşit, primele ape ale primăverii, iuţi, tumultuoase, bogate ca nişte lacrimi de fericire neaşteptată. Se scurgeau printre brazde, croindu-şi albii adânci în scobiturile vineţii ale făgaşurilor de sănii, curgeau încetişor peste coaja albă a zăpezii, şopotind vesel. În pârâul nostru se adunase apă multă, care curgea cu vârtejuri zgomotoase; pe malurile golaşe, începuse să se prelingă, ca o vopsea, lutul galben, înmuiat. Tulpinile sălciilor de pe mal se cufundau în râu, sugând prin rădăcini apa aceea vie...

Atunci m-a apucat şi pe mine o frenezie nespusă: am început să fac loc de scurgere firişoarelor de apă, să le înlesnesc vărsarea, săpam canale, puneam stăvilare... Mă bucuram din adâncul inimii că le era cald tulpinilor îngheţate, că n-o să mai degere nicio vrăbiuţă şi întindeam pentru prima dată braţele-mi de copil către acea mare necunoscută, viaţa...

Oare locurile acelea mai sunt încă acolo? Întrebare demnă de capul şi condeiul doctorului Piotr Cedzyna. Nu-i aşa? Da, da... Când unui om i se taie mâna bolnavă, simte în continuare durere în locul unde a fost ea. Adesea, după un somn adânc, mă trezesc pradă acestui sentiment nedesluşit de durere.

Iată, vine din nou primăvara... O simt în ceaţa încărcată de funingine de la coşurile fabricilor; dar şi acolo, ca şi aici, voi purta cu mine colţii fantomei adânc înfipţi în suflet... Şi aşa va fi întotdeauna, fără sfârşit...

Am uitat de la ce-am pornit, bătrânul meu, scumpul meu bătrân... Sunt singur pe lume. Te am numai pe tine, care-mi eşti ca o parte a fiinţei mele, o parte a sufletului meu smulsă din piept şi întemniţată undeva departe... Nu te supăra că nu scriu lucruri interesante, dar scriu ca pentru mine însumi...

Când stăteam atunci pe malul lacului m-am simţit tare rău. Valuri mari, transparente, verzui veneau dintr-un loc neştiut, ascuns în ceaţă, se zbateau la mal, se spărgeau în tăişurile pietrelor şi, fiecare dintre ele, strecurându-se spre adâncuri, părea să şoptească: «Eşti ca o furnică ce-a crescut în pădure când se trezeşte dusă de vânt în mijlocul lacului»...”

Bătrânul Dominik aruncă înfuriat scrisoarea şi-şi sprijini barba în

pumni, zbârlit ca un uliu. Nu-l mai chinuiesc închipuiri fantastice, nedesluşite; în mintea lui se înlănţuie acum gânduri limpezi, deşi nu mai puţin dureroase. De ce sfârşitul vieţii lui trebuia să fie astfel? Care e cauza tuturor acestor întâmplări? De ce unicul său fiu nu ascultă nici de rugăminţi, nici de stăruinţe, nici de dojeni, nici de porunci şi, în loc să se scuze, scrie lucruri sentimentale şi neînţelese? De ce nu se întoarce? Dac-ar veni, cu protecţie şi niţel umblet i-ar găsi un post minunat şi o fată cu zestre... De ce?

Se ştie că omul nu poate să trăiască şi să muncească – îşi spune bătrânul Cedzyna – dacă înaintea lui n-a trăit altcineva şi n-a muncit pentru el. Cine trebuie să fie acel cineva? Tatăl. Când copilul se naşte, tatăl nu-i dă şi viaţa, îi dă doar promisiunea unei vieţi care începe o dată cu educaţia, şi pe care apoi moştenirea o asigură şi o completează. De aici izvorăşte trebuinţa transmiterii moştenirii la neamul omenesc. Ea e legătura ce uneşte generaţiile care se sting cu cele ce se nasc, dă ceea ce este necesar trupului, creează şi imortalizează familia.

Familia fără moştenire nu reprezintă decât relaţii absurde, dureroase, un chin impus omului de Providenţă... Un asemenea blestem ducem pe umerii noştri eu şi Piotr! Numai moştenirea e dovada umanităţii; prin ea, o dată cu roadele muncii sale, tatăl lasă fiului rodul impresiilor, concepţiilor, chibzuielilor, descoperirilor şi presupunerilor sale, într-un cuvânt tot ceea ce a putut aduna de-a lungul unei existenţe îndelungate. Din locul unde s-a oprit tatăl, fiul porneşte mai departe, cucerind tot mai multe bunuri materiale şi spirituale. Datorită acestei rânduieli munca trece din mână în mână, bunurile agonisite se îngrămădesc, se înmulţesc, se bazează unele pe rezultatele altora, alcătuind o piramidă ce ridică tot mai sus... civilizaţia.

În progresul continuu al societăţii, dacă cineva scapă legătura din mâini este cu neputinţă s-o mai prindă. Dacă tatăl a greşit fiul suferă pentru o vină care nu-i a lui, nefericirea transmiţându-se prin sânge. Moştenirea îi ţine pe copii legaţi de pragul casei şi satisface în felul acesta ultima dorinţă a bătrâneţii, poate tocmai de aceea atât de mare şi de puternică, dorinţa de a trăi laolaltă cu urmaşii...

— Eu am pierdut totul, şopti bătrânul Dominik apăsându-şi tâmplele, şi pentru totdeauna! Vocea bătrâneţii din mine este vocea spiritului, vocea sângelui. Iar eu sunt ca sculptorul care trebuie să creeze într-un anumit timp un monument, dar care în afară de imaginea ideală pe care o poartă-n suflet nu are nimic,

niciun pumn de lut.

Pe copilul acesta l-am lăsat să plece, flăcăiandru de optsprezece ani, singur, fără un sfanţ, în străinătate... De ce să mă mir, dar, că a crescut altfel decât îmi închipuiam? Că a crescut ca un om modern? Cu ce l-aş putea eu atrage? Cu dragostea mea, cu dorul acesta ucigător?... Ce ne leagă unul de altul? Poate doar numele, pe care de altfel el, ca om tânăr, nu pune niciun preţ. E un om modern: face cu sine ceea ce crede şi cum crede.

Pe vremea mea fiul asculta de tatăl său, îl respecta, îi urma porunca, n-avea drept să-l părăsească, căci altminteri putea fi aspru pedepsit de legile noastre; nu-şi supăra tatăl, căci mai presus de dorinţele sale exista o lege nescrisă, aspră şi grea. Acum legea a dispărut, de când s-au desfiinţat vechile noastre obiceiuri, ale nobililor. Fiii noştri pleacă în lumea largă... Caută noi învăţături. Gonesc pe căi bătătorite, prin arşiţă şi osteneală, căci li se pare că după primul deal ce se iveşte în zare vor găsi nu numai comori materiale, dar şi fericirea spirituală. Pe noi ne-a oprit de pe această cale înţelepciunea părinţilor, arătându-ne că speranţa aceasta e doar o amăgire. Pe ei nu-i mai opreşte nimic, de aceea în sufletul lor nu mai vibrează coardele simţămintelor gingaşe. Au avut părinţi slabi şi neputincioşi. Ah, ce mare-i vina noastră! Dar e oare numai a noastră?

Noi, membrii marii familii a nobilimii, constituiam o societate aparte, eram grăunţele preţioase, hrănindu-ne din sudoarea mulţimii ca dintr-un îngrăşamânt. Oare nu noi am fost aceia care am creat progresul, am protejat civilizaţia, am dezvoltat gândirea? Spiritul timpului ne-a risipit, ca şi cum ar fi semănat cineva o parte din grâul cel mai de soi într-un ogor sterp. Astfel, n-am mai putut fi uniţi, ne-am rupt unul de altul, ne-am sălbăticit şi, pe alocuri, chiar am pierit. Ce importanţă are că eu personal m-am descurcat intrând în slujbă la primul bastard al soartei, întâlnit în cale, fiul unui mic negustor, un parvenit, care prin felurite protecţii, pe căi dubioase sau linguşire, a obţinut diploma de inginer şi posibilitatea de a aduna bani, construind căi ferate? Ce însemnătate are că mi-am înfrânt durerea, felul meu dâr de a gândi, că m-am învăţat să-mi plec grumazul şi să muncesc ca ultimul dintre slujitorii mei de demult? Ce însemnătate are faptul că, învingând în mine scârba, m-am înhămat la carul ideilor moderne, de vreme ce n-am încetat să fiu eu însumi şi n-am devenit un burghez?

Ceea ce e de o mie de ori mai rău e însă că nu-mi înţeleg fiul, că

nu voi fi niciodată prietenul lui şi niciodată nu voi fi demn de compătimirea lui. El, unica fiinţă din sângele meu! Şi totul va rămâne aşa, un singur lucru mai important va tulbura viaţa asta ticăloasă: moartea.

Piotr pleacă în Anglia. Asta înseamnă că atunci când voi muri, dacă se va găsi cineva milostiv să-l anunţe telegrafic, cel mai repede ar putea veni la o zi după înmormântare. După mizera mea moarte... Nu voi mai mângâia niciodată părul lui, nu-i voi mai auzi glasul. Am şi uitat cum vorbeşte, nu-mi pot aminti timbrul vocii lui. Mereu mi se pare că-i aud glasul când vorbesc alţi oameni. N-o să-i mai văd niciodată faţa, umerii laţi, bărbăteşti. Atunci, în seara aceea, când l-am condus, fără să presimt c-o fac pentru totdeauna, era atât de slăbuţ, de palid. O să-l aştept zadarnic, ca un prost, până la sfârşitul zilelor mele, până în ultima clipă a vieţii.

La aceste gânduri bătrânul şleahtic simţi cum îl cuprind din nou aripile de gheaţă ale fricii.

— O să mă uite cu totul, şopteşte el cu buze albite, n-o să se mai gândească niciodată la tatăl lui... Dar ce spun, n-o să se gândească! El singur, cu bună ştiinţă, o să rupă orice legături cu mine, n-o să mai scrie, o să mă renege. Cu totul alte lucruri or să-l preocupe. Ce-i paternitatea? se va întreba vreun filozof modern. Şi va găsi argumente prin care va dovedi, ca fapt incontestabil, că paternitatea este o iluzie a sentimentelor, o anumită obişnuinţă motală, care, din cutare şi cutare cauză, merită să fie izgonită din inimă. Şi poate... o, ce soartă!... poate chiar i se va da dreptate! N-o să fie nici om rău, nici prost, ci instruit. Nimeni n-o să-l pedepsească pentru asta, nici măcar n-o să-l învinuiască. Cu ce drept ar putea-o face? Trebuie să mă salvez de la asta, spuse bătrânul, frângându-şi mâinile.

O sudoare rece i se prelinge pe frunte, inima-i bate puternic, rar. Adunându-şi toată forţa lăuntrică, bătrânul se străduieşte să-şi cerceteze mintea, s-o ţină trează, de veghe, pregătind-o pentru lupta împotriva sofismelor fiului lui.

— Te-nvăţ eu minte, măscăriciule, am să-ţi explic, am să te conving că minţi, rosteşte el cu o voce surdă şi dură.

Şi mintea sa, dureros încordată, îi şopteşte fraze ciudate şi respingătoare. Bătrânul se agaţă de ele, le lasă, caută altele şi din nou urmăreşte gândurile cele mai josnice ale fiului ca un ogar ce umblă iarna după o căprioară, când viforul şterge urmele.

— „Chimia asta are toanele ei”... de asta se duce până la capătul

lumii. Ce mai înseamnă pentru el un biet bătrân, căruia soarta i-a răpit rând pe rând totul, până la ultima haină, până la ultima speranţă?!

Şi, cu toată tăria sufletului său de tată, blestemă această ştiinţă. O meserie, ceva pe care nu-l poţi nici distruge, şi nici măcar urî, i-a răpit copilul, ca moartea.

— Dă-mi-l înapoi! se roagă bătrânul Dominik. Dă-mi-l pentru o singură zi! Nu cer mai mult!

Undeva, nespus de departe, dintre troienele de omăt răsună deodată un fluierat de locomotivă, pătrunzător ca un strigăt de ajutor. Pe urmă se lasă din nou liniştea adâncă. Razele lunii se târăsc încet spre patul bătrânului, care, strâns ghem, se zbate şi plânge în colţul lui întunecos, murmurând o acuzare monotonă, jalnică.

*

Domnul Teodor Bijakowski (fost Bijak) terminase Institutul de comunicaţii în acea perioadă când condiţiile economice păreau să fi deschis punga şoptind: o, ia cât vrei, om al vremurilor noi!... Nu numai curentul literar[1] ridica osanale inginerului, luminând figura lui cu focuri de bengal, dar întru o şi mai deplină fericire, domnişoarele înţelepte – ca fecioarele din poveste – care, după cum se ştie, adulmecă cel mai bine spiritul vremii, îşi aprinseseră pe neaşteptate lămpile, îşi dezveliseră graţioasele gâturi de lebede şi începuseră să aştepte sosirea logodnicului pozitiv. Domnul Teodor înţelesese mai bine chiar decât domnişoarele spiritul timpului şi hotărâse să se căsătorească în mod corespunzător. Începu deci să meargă în vizită la un bogat fabricant de frânghii din Varşovia, a cărui simpatică fiică păstra cu sfinţenie în minte primele câteva pagini din opera lui Buckle[2].

Domnul Teodor se născuse la Varşovia, mi se pare că pe strada Krochmalna, unde tatăl său ţinea la colţ o cârciumioară săracă, dar curată. În copilărie, micul Teodor se juca împreună cu turma frăţiorilor mai mari şi mai mici în rigola drumului, spărgea geamurile evreilor din vecini şi ar fi rămas pentru totdeauna în stare de barbarie, dacă n-ar fi survenit o întâmplare fericită. Proprietăreasa casei în care îşi stabilise negoţul bătrânul Bijak, o

---

[1] Aluzie la curentul pozitivist din literatura poloneză de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

[2] Este vorba de lucrarea *Istoria civilizaţiei in Anglia*, de Henry Thomas Buckle (1821-1862), istoric şi sociolog burghezo-liberal.

doamnă nespus de sentimentală, pe faţa căreia timpul îşi pusese din plin pecetea, primise într-o bună dimineaţă o săgeată din praştia întinsă de mâna micului ştrengar. Piatra se oprise în cocul bătrânei domnişoare, ceea ce-i provocase câteva zile de plâns şi de suferinţe morale.

Atunci poruncise să fie chemat Teodor şi, după ce se uită îndelung la el, îi spuse:

— Vino, copile, am să te-nvăţ carte.

Băiatul era neobişnuit de isteţ. Trecu dintr-o suflare prin clasele primare şi dădu chiar examen la gimnaziu fără ştirea lui Bijak-senior, care între timp ajunsese un beţiv înveterat. Şi acolo, tăcut şi modest, trecu premiant dintr-o clasă într-alta. Protectoarei îi scria versuri de ziua onomastică şi-i săruta mâinile şi genunchii. După moartea ei, rămas orfan, trebui să mai sărute multe mâini până ce izbuti, în sfârşit, să intre la Politehnică, unde urmă matematica şi, cu ajutorul unora şi-al altora, ajunse la Institut.

În general răzbătuse uşor. N-am să-i descriu toate succesele, aventurile, încercările, schimbările de concepţii şi domicilii. E de-ajuns să spun că a construit mai multe poduri frumoase, gări mari, mulţi kilometri de şosele şi că, înainte de a împlini zece ani de la terminarea studiilor, avea o avere de câteva zeci de mii de ruble, plasate în condiţii sigure şi cu un venit bun.

Nu se prea bătea pentru lucrări de exploatare. Prefera să aibă de-a face cu bancheri şi să conducă construcţiile de drumuri noi. Curgeau banii cu nemiluita în buzunarul lui. Adeseori, un serviciu mărunt, un cuvânt galant, vreo operaţie curajoasă, nevinovată în aparenţă, sau chiar o anecdotă varşoviană bine plasată umpleau din nou portmoneul inginerului, golit vremelnic de vreo petrecere. Fără să mai vorbim de câştigurile fireşti, calculate amănunţit şi sistematic, în planurile sale de acţiune...

...Trebuie să recunoaştem însă că, deşi soarta îi zâmbea mereu, inginerul nostru nu uita de familia săracă din strada Krochmalna. Căra după el un trib întreg de fraţi, dar şi de veri mai apropiaţi şi mai îndepărtaţi, şi fiecare dintre aceştia, după ce opera vreo săptămână sub ochii binefăcătorului lor, umbla cu ceas la buzunar şi cu macferlane la modă.

Pe litoralul sudic al Crimeei, domnul Teodor avea o vilă minunată, unde domnea înfloritoarea lui soţie, fosta cititoare a lui

Buckle şi Mill[1]. Priveliştea era încântătoare: în depărtare unduia marea, de jur împrejur se întindea o pădure tropicală. Se părea că domnul Teodor o să stea aici liniştit până la capătul zilelor şi-o să citească în clipele libere câte-o pagină din *Decameron* (celelalte cărţi mai grele le făcuse cadou telegrafiştilor nedormiţi), când iată că pe neaşteptate îl încercă demonul neliniştii...

Tocmai atunci începuse în ţară construcţia de căi ferate. Domnul Teodor, prezent ca totdeauna, luă numaidecât o porţiune în antrepriză.

De cum începu lucrul, se prezentă la el Dominik Cedzyna, un fost moşier, acum scăpătat. Îi dădu pentru moment funcţia de simplu supraveghetor la şantier, paznic la o turmă de oameni. Mai târziu dobândind preţuirea industriaşului nostru, i se dădură alte însărcinări. Ciudat arăta bătrânul acesta prezentabil, cu trupul drept, cu înfăţişare de domn, îmbrăcat întotdeauna corect şi curat, cu părul bine aranjat şi proaspăt ras, care stătea în picioare la uşă, în faţa lui Bijakowski, răsturnat neglijent pe scaun. Inginerul încerca o mulţumire democratică ţinându-l la uşă pe fostul moşier şi spunându-i: „Să mi te duci, domnule Cedzyna...” sau: „Ţi-am spus de atâtea ori, domnule Cedzyna”... sau: „Trebuie să fii netot, domnule ăsta... domnule Cedzyna, ca să...”

Faţa bătrânului nobil nu a trădat niciodată nicio urmă de mânie, nicio umbră de supărare, nici uimire. Doar uneori, peste buzele lui subţiri, flutura un surâs visător, aproape copilăresc. Alteori ochii lui decoloraţi se înceţoşau şi mai mult şi păreau că nu mai văd nimic. Dar niciodată înjosirea care-l rodea n-a răbufnit în glasul sau în cuvintele sale.

„Şi ăsta e un fel de a-ţi manifesta demnitatea, de a dovedi că ai onoare, se gândea bătrânul. Eu tot domn rămân, iar tu, tot bădăran.”

Bătrânul Dominik avea o singură bucurie, o singură speranţă. Seara, când muncitorii, năclăiţi în sudoare, aruncau lopeţile şi, după ce îmbucau câte ceva, cădeau într-un somn de moarte, când domnii ingineri se aşezau la *whist*, el pornea de-a lungul terasamentului până la orăşelul din apropiere.

---

[1] *John Stuart Mill* (1808-1873), filozof şi economist burghez, unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai curentului pozitivist din Anglia, ale cărui principii idealist-subiectiviste, atât din domeniul filozofiei, cât şi al sociologiei, au justificat, pe plan teoretic, „prosperitatea” orânduirii capitaliste.

În aceste clipe capul său se ridica mândru, ochii îi sclipeau, iar buzele-i şopteau: „Piotruś... Piotruś...”

Ciocănea în geamul dirigintelui de la poştă şi întreba cu voce amabilă, timidă, dacă n-a sosit vreo scrisoare pentru Dominik Cedzyna. Dacă primea scrisoarea multdorită, se îndepărta repede, mângâind plicul cu degetele şi ducându-l la buze. Apoi, în cămăruţa sa mizeră, punea o lumânare la căpătâiul patului şi începea să citească. Citea încet, într-un fel ciudat: nu parcurgea dintr-o dată, din priviri, toată scrisoarea, ci sorbea numai câte o frază sau două, apoi punea scrisoarea la o parte. Uneori nu-i citea sfârşitul decât a treia zi de la primire. Când era supărat sau jignit, când simţea că începe să-l apese ceva pe inimă, ca un cleşte de fier, atunci pipăia buzunarul dinafară al scurtei unde ţinea pachetul cu scrisori de la fiul lui şi-şi recăpăta astfel liniştea. În fiecare clipă de răgaz, în timpul prânzului, sau când se oprea pentru un moment din lucru, scotea câte o scrisoare şi medita îndelung până şi asupra celor mai banale fraze. Un zâmbet blând, ca o rază de soare, îi însenina faţa cioplită în lemn, alungându-i grijile întipărite în priviri.

La o verstă depărtare de terasamentul ridicat pe şantierul domnului Teodor, răsărea în mijlocul câmpiei un deal înalt, acoperit de ienuperi, încununat de vârfuri dinţate, cenuşii, de calcar. Dealul se afla pe moşia Zaplocie, care aparţinea unui oarecare domn Juliusz Polichnowicz. Încă de la început, inginerul se interesase de dealul acela, cercetase rocile în care găsise belşug de carbonat de calciu cu destul de puţine impurităţi. Observase de asemenea că grohotişul şi pantele au straturi de argilă superioară, astfel că, la câteva zile de la sosire, îl luă cu el pe domnul Cedzyna şi plecă spre moşia lui Polichnowicz.

Se lăsase înserarea când căruţa se apropie de Zaplocie. Conacul se afla la poalele dealului. Clădirile, împrejmuite de plopi uscaţi, se aflau într-o stare jalnică: povarna în ruină îşi ridica spre cer căpriorii despuiaţi, ca oasele unui schelet; acoperişurile grajdurilor se plecau spre pământ; ici şi colo se mai vedeau şipcile gardului răsturnat în jos. Drumul pietruit, întrerupt de gropi adânci, trecea printr-un soi de poartă, pentru a ajunge la conac. Acoperişul uriaş şi negru al casei alunecase spre spate, cu un colţ atingând aproape pământul. Când căruţa vizitatorilor se opri în faţa scărilor, la două ferestre strălucea lumina şi cineva se ivi în uşă:

— Tu eşti, Szulim? întrebă răspicat o voce din prag.

— Nu, nu-i Szulim, răspunse Bijakowski. Stăpânul e acasă?

— Da cine dracu-i acolo?
— Moşierul de-aici e acasă?
— Moşierul?
— Putem să-l vedem?
Femeia dispăru şi aproape în aceeaşi clipă se stinse lumina de la ferestre. Călătorii noştri urcară în cerdac, dar uşa era încuiată. Bijanovski bătu. Niciun răspuns.
— Ciudat! spuse Dominik. Inginerul coborî de pe verandă, se uită după colţul casei, căutând altă intrare. Pesemne era vreo uşă pe-acolo, căci se strecurau în casă nişte năluci albe care apoi ieşeau, ducând spre grădină tot felul de obiecte grele, semănând cu nişte dulapuri, oglinzi, canapele, mese, paturi, tablouri.
— Nemaipomenită casă, zise *le bourgeois*[1] curios la culme. Cetăţeanul acesta se mută, sau ce dracu?... la ora asta?... domnule Cedzyna...
Dominik oftă încet şi dădu cu tristeţe din cap.
Dintre urzici şi tufişuri de liliac ieşi în cele din urmă o băbuţă, se apropie de Bijakowski şi-l privi iscoditoare în ochi.
— Cine sunteţi, oamenilor? De unde veniţi?
— Suntem de la căile ferate, vrem să vorbim cu stăpânul de-aici, îi răspunse Cedzyna. Avem o afacere cu el. Vrem să cumpărăm piatră de la el... Auzi? E pe undeva stăpânul ăsta al vostru? Putem să-l vedem?
— Pe boier, adică? întrebă baba stând pe gânduri.
— Desigur, doar nu pe tine te căutăm...
În clipa aceea se desprinse din întuneric o altă umbră.
— Domnii sunt de la calea ferată... aha... Poftiţi, poftiţi, vă rog... Maryna, fuga, aprinde lampa. Poftiţi, domnilor... Eu sunt Polichnowicz.
Uşa dinspre cerdac se deschise iar şi noii-sosiţi fură introduşi într-o cameră spaţioasă, cu plafonul foarte scund. O grămadă de mobile umpleau camera într-un aranjament extrem de ciudat: scrinul fusese împins în mijlocul camerei, pe el se aflau câteva tablouri cu rame groase, aurite, precum şi o oglindă; masa era înţesată cu o mulţime de hamuri, căpestre, bice, cravaşe, chingi, traiste cu cele trebuincioase pentru vânătoare; un cufăr deschis dădea la iveală lenjerie murdară şi haine rupte. Pe patul acoperit cu o plapumă zdrenţuită se odihnea un dog uriaş, iar pe o canapea desfundată dormea un căţeluş creţ. Stăpânul casei încerca,

[1] Burghezul (fr.).

învârtind fitilul, să scoată mai multă lumină din lampa afumată. Era un om tânăr, de vreo treizeci de ani, puţin adus de spate, cu faţa veştedă şi trecută.

— Luaţi loc, domnilor, spuse el aruncând de pe scaunele şchioape, pe care apoi le oferi oaspeţilor, felurite piese de îmbrăcăminte bărbătească. La mine e ca la un holtei, iar cu portăreii ăştia care umblă să pună sechestru... Fintik, jos, obraznicule!...

Căţeluşul creţ ridică plictisit capul şi coborî pe duşumea dând din coadă.

— Iată, domnule, începu Bijakowski, despre ce este vorba. Al dumneavoastră e dealul pe lângă care va trece calea ferată?

— Dealul? „Cocoaşa porcului”? Da, al meu e... da’ de ce?

— Nu aveţi niciun venit de pe urma lui?

— Ce venit aş putea avea de la un deal ca ăsta? Vă bateţi joc de mine?

— Probabil că îl folosiţi ca păşune, interveni timid Cedzyna.

— Ce păşune! se oţărî Polichnowicz. Numai piatră şi câţiva ienuperi. Poate că ai vrut să spui ca loc de murdărie pentru păsări. Dar ce vă interesează dealul acela?... Fintik, jos, obraznicule!...

Căţelul sări din nou de pe canapeaua pe care se urcase.

— Într-un cuvânt, spuse inginerul, eu aş dori să cumpăr piatra din dealul acela şi dreptul de-a scoate argila. Sunteţi de acord?

— Piatră? A, da... desigur, dragă domnule, cu cea mai mare plăcere.

— Cât aţi vrea pentru asta?

Polichnowicz începu să-şi răsucească o ţigară, punând picior peste picior, în aşa fel încât vârful pantofului său ascuţit aproape că-i ajungea la nas. Tăcea. Abia după ce-şi puse ţigara în ţigaret şi se învălui într-un nor de fum, spuse îndrăzneţ:

— Opt sute de ruble!

Bijakowski începu să râdă zgomotos.

— Şapte sute de ruble!... O nimica toată!... Şi asta pentru un loc unde se murdăresc păsările... Ha, ha, ha... da’ ştii, domnule...

— Nu şapte sute, ci opt sute de ruble. Spune şi dumneata cât dai. Nu-mi place când îmi râde cineva în nas. Fintik, te arunc afară, prostule, asta o să capeţi de la mine...

Căţelul coborî din nou de pe canapea. Bijakowski deveni serios şi se încruntă.

— Dumneata, domnule, spuse tânărul moşier clipind din ochiul

stâng, crezi că ai de-a face cu un fraier. Eu sunt specialist, domnule, şi ştiu cât valorează argila asta amestecată cu piatră. Mai găseşte dumneata prin împrejurimi aşa ceva...

— Cine ştie?... Poate c-o să găsesc, spuse inginerul, ridicându-se şi îndreptându-se spre ieşire.

— Păi... dumneata cât dai? Spune, s-aud.

— Oricum, nu mai mult de o sută de ruble.

Polichnowicz căzu pe gânduri.

— Dă-mi două sute, bani gheaţă... şi, fie ce-o fi!...

— Nu, domnule, îl refuză rece Bijakowski.

— Mde... dai o sută cincizeci?

Inginerul râse ironic pe sub mustaţă.

— Hai, să scriem contractul... ce mai!... Doriţi un ceai?

— Haida, de! Ceai! se auzi pe neaşteptate o voce din camera alăturată. Dumitale-ţi arde de tratatie, da' de unde să scot ceai dacă nu-i? Io-te la el!

— Taci, neroado! spuse Polichnovicz fără să întoarcă capul. Poate doriţi lapte acru cu cartofi?...

— Nu, mulţumim. Plătesc o sută de ruble, scriu contract în două exemplare... Îl avem martor pe domnul Cedzyna.

— Domnul Cedzyna! strigă tânărul moşier învăluindu-l pe musafir cu o privire înflăcărată. Domnul Cedzyna de la Kozików?

— Da, cândva...

— Aşa? Ţi-au luat moşia? Ha, ha... Ăsta-i un adevărat pogrom împotriva moşierilor! Şi acum construieşti căi ferate, stimate domn?...

— Muncesc, spuse modest Dominik.

— Pfi! Ei, ce să-i faci!... Să întocmim contractul. O să am barem cu ce să înfund mâine gura cămătarilor.

Scriseră contractul şi, târziu în noapte, părăsiră conacul.

După câteva zile, la poalele dealului funcţiona un cuptor de făcut cărămizi, iar pe stânci roiau oamenii. Inginerul apăru pe vârful dealului şi cuprinse cu o privire curioasă şi îngândurată câmpia ce se întindea la poalele lui.

Era sfârşitul lui august, vremea aratului. Pe ogoarele lui Polichnowicz domnea o linişte deplină. Bijakowski nu se pricepea la agricultură, abia cu mare greutate distingea spicul de grâu de cel de secară, dar îl punea pe gânduri preferinţa moşierului din Zaplocie pentru pârloage. Fâşiile acelea lungi, cenuşii de pământ care fuseseră cândva ogoare întinse, produceau o impresie tristă ca

de cimitir. Din loc în loc, culoarea monotonă a pârloagelor era întreruptă de câte un petic de mirişte sau de cartofi, după care continua iar şi se pierdea în depărtare, unindu-se cu terenunile nearabile şi cu păşunile.

Moşierul cel tânăr venea zilnic pe deal, se aşeza pe o stâncă, fuma ţigară după ţigară şi discuta.

— Moşia dumitale, privită de sus, îi spuse o dată Bijakowski, seamănă cu un cadavru.

— Bine, bine... Cu un cadavru! Am moştenit de la tata moşia prost cultivată, aşa că a trebuit să introduc un asolament chibzuit...

— Asolament! Arată-mi şi mie unde şi ce plante schimbi cu ce. De aici nu se vede nimic.

— Cum nu se vede nimic?

— Nu mă pricep, dar nu văd nici măcar secară...

— Dar bobul?

— Care bob?

— Şi te mai apuci să mă critici! Nu vezi, domnule, fâşia aceea verde?

— La ce-ţi foloseşte fâşia aceea, şi chiar bobul de pe ea? Secară, în schimb, nu văd.

— Dar miriştea de dincolo ce e? Varză cu carne?

— Până şi un ţăran seamănă de două ori mai multe cereale!

— Fiindcă ţăranul distruge ogorul semănând secară după secară. Dă-i voie numai, şi ţăranul o să-ţi semene cartofi şi în Piaţa Teatrului, dar asta nu înseamnă deloc că trebuie să facem şi noi la fel şi să secătuim pământul. E adevărat că ar trebui să am puţin capital...

Nu-mi amintesc amănunţit cum s-au petrecut lucrurile, dar în momentul când primele locomotive începură să fluiere pe noua cale ferată, Jules Polichnowicz părăsea Zaplocie, ducând în sacul lui de călătorie câteva sute de ruble. Conacul şi ogoarele, grajdurile pustii şi un catastif de datorii deveniseră proprietatea inginerului Bijakovski. Noul moşier privi o vreme cu desfătare câmpiile în pantă, vechiul cuib al şleahticilor lăsat în paragină, plopii înalţi cu vârfurile uscate. Moşia lui! Casa veche, visa el, o va lăsa administratorului. Pe deal, cu faţa spre linia ferată, va ridica o construcţie modestă, dar într-un stil original. Inginerul nostru era însă un om prea practic pentru ca asemenea visuri să poată împinge pe planul al doilea pe cele privind pârloagele.

Ce să facă cu pârloagele? Oare merită să te înfunzi în acest

Zapolocie şi să începi să „investeşti” banii adunaţi în brazde, grajduri, staule? Să mergi o dată pe săptămână, duminica, la biserica sătească, să te pui bine cu Dumnezeu ca să nu-ţi lovească secara cu piatră şi să te apere de incendiatori?

Să vii vara la ţară, să urmăreşti împreună cu soţia apusul soarelui, sau să alergi, tot cu ea, prin luncile înmiresmate, după fluturi multicolori, să-l citeşti pe Giovanni Boccaccio la umbra teilor seculari şi chiar să prinzi cu undiţa zvârlugi în pârâu – sunt, nici vorbă, lucruri plăcute. Dar să stai aici iarna, să alergi cu ochii după trenurile care trec, ar fi cel puţin o nechibzuinţă.

Cu totul alte simţăminte frământau sufletul lui Dominik Cedzyna. Cumpărarea moşiei de către inginer trezi în el speranţa că i se va încredinţa funcţia de administrator, că se va întoarce la ţară, la agricultură, că se va putea chivernisi aşa cum îi dorea inima sub acoperişul vechiului conac. Din pricina asta, se arăta nespus de ascultător, de umil şi de harnic în faţa lui Bijakowski.

„Inginerul ăsta – îşi spunea bătrânul şleahtic – ştie prea bine câte parale face Cedzyna. Ştie că nu-s dintre aceia care aleargă după câştig. Ştie că unul ca Cedzyna mai bine moare de foame decât să se atingă de ce-i al moşierului, că se dă peste cap ca totul să iasă cât mai bine pentru cel în serviciul căruia se află, deoarece posedă acea însuşire caraghioasă a şleahticilor din alte vremuri – onoarea.”

Însă visurile lui Dominik nu se realizară. Se iviră nişte colonişti care-i propuseră inginerului să parceleze moşia. După o îndelungă meditaţie şi după ce plăti datoriile moşiei, Bijakowski vându ogoarele, oprind pentru sine casa, dealul stâncos şi o bucăţică de teren arabil în afară de grădină.

Moşia deveni de nerecunoscut.

Coloniştii bărboşi invadară în scurt timp câmpiile, cu neveste şi copii, cu toată averea încărcată în căruţe. Mârţoagele lor cărau de la pădure scânduri şi şindrilă, roţile carelor bătătoreau drumuri noi de-a lungul haturilor sălbăticite. Se săpau fântâni, se împrejmuiau curţi şi se ridicau case în grabă. Toată ziua se auzea bocănitul topoarelor. Păşunile sălbatice, acoperite cu o iarbă săracă, ţepoasă, care din vremurile domnitorului legendar Piast şi până la iscusitul agricultor Polichnowicz slujiseră doar ca loc de hârjoană şi fugăreală pentru iepuri, loturile părăginite de la marginea pădurii şi pârloagele moarte se prefăcură toate într-un chip de nerecunoscut. Multe făpturi omeneşti le priveau cu înfrigurare, nutrind cu nelinişte în suflet speranţe de viitor.

Când se desprimăvără, pe pârloage se iviră pluguri care răsturnară brazdele acoperite de iarbă...

Când sosi primăvara, la poalele dealului, pe care cei din partea locului îl numeau „Cocoaşa porcului”, ieşeau vălătuci mari de fum. Pe o pantă a dealului era fixat cilindrul uriaş, încăpător, al cuptorului de var, care arunca mănunchiuri de scântei în ceaţa umedă.

Un podeţ suspendat, care trecea pe deasupra prăpastiei, făcea legătura între coşul afumat al cuptorului şi baza grămezilor cilindrice şi albe de calcar. La câteva sute de paşi mai departe, înspre conac, se ridica coşul subţire, roşu, al cărămidăriei.

Fâşiile de fum ce alunecau pe imensitatea albastră a cerului atraseră din satele îndepărtate, ascunse prin păduri, o mulţime de oameni despuiaţi, ca burţile supte şi cu stomacul umflat din pricina cartofilor, singura lor hrană. Veniră şi făcură sluj în faţa creatorului civilizaţiei. Inginerul privi cu ochi de filozof chipurile lor ofilite, trupurile murdare ale copiilor, zdrenţele cu care-şi acopereau goliciunea corpului nevestele, fiicele sau iubitele lor şi le dădu, mărinimos, câte un loc în opera întreprinsă de el întru progresul omenirii.

Din rămăşiţe de scânduri se construiră pentru ei barăci pe locul stabilit de inginer, şi acolo rămaseră. Dominik Cedzyna preluă conducerea întregii producţii. Locuia în două camere la conac. Inginerul părăsi moşia şi se duse acolo unde îl reclamau inevitabilele transformări economice. Înainte de plecare îl iniţie pe bătrânul şleahtic cum să privească problemele sociale, unde să deschidă mine de argilă, cum să umple cuptorul cu straturi de piatră şi să alcătuiască din ele o boltă, cum să recunoască după lumina puternică a varului dacă acidul carbonic din aceste straturi a fost înlăturat, cum să evite formarea blocurilor, cum să dirijeze focul ce pătrunde în cuptor din cele câteva vetre şi altele.

Şi astfel se scurgeau zilele de muncă intensă, monotone, uniforme şi foarte lungi. Supravheghetorul se scula în zori, trezea şi ducea oamenii la lucru, şi doar noaptea târzie îl izgonea înapoi în casa părăginită.

Pietrele seculare gemeau sub izbiturile ciocanelor, se răsturnau stanele de piatră sub loviturile neobosite, se rostogoleau de pe vârfuri şi se fărâmiţau în bucăţele mici stânci uriaşe, mişcate din loc prin forţa braţelor. Spărturile în care se înfigeau drugii de fier, pentru a rupe bucăţi de stâncă, gropile şi cocoaşele săpate cu

vârful târnăcoapelor grele rămâneau pentru totdeauna acolo, mărturii ale uriaşelor eforturi ale oamenilor. Cu ajutorul a două macarale erau împinse de pe culmi stânci întregi, sfărâmându-li-se alcătuirile uriaşe. Lipsa de unelte corespunzătoare era suplinită prin metodele cele mai simple de a silui natura, invenţii nu atât ale minţii, cât mai degrabă ale muşchilor.

În zorii fiecărei zile începea lupta încleştată a muncitorilor cu coloşii de piatră, care, înainte de a fi atacaţi atât de îndrăzneţ de către om, se răzbunaseră pe el pândindu-i fiecare clipă de neatenţie, fiecare moment de ameţeală. Şi acum chiar, când din imprudenţa oamenilor se dezlănţuia pe neaşteptate energia tainică a stâncilor suspendate, acestea se abăteau ca trăsnetul, omorându-i şi schilodindu-i. Până în clipa când era vârâtă în cuptor, fiecare piatră rănea, apăsa, pedepsea prin greutatea, asprimea, tăria ei. Când era scoasă de-acolo frigea, înăbuşea cu fumul, ca un duşman aducător de moarte.

Straturile diforme şi dezgolite din adânc, ca şi culmile ciopârţite stau şi acum acolo, pe câmpul de luptă, asemenea unor cavouri şi sarcofage. Ploile şi viforniţele iernii sapă pe faţa lor semne tainice, poate numele acelor „cavaleri ai civilizaţiei” care au căzut în lupta cu natura.

*

Dominik adormi abia spre ziuă. Nu era un somn odihnitor, ci mai degrabă un fel de veghe bătrânească. Durerea cruntă, amară nu ceda, nu se îndepărta, ci, asemenea securei unui călău, atârna greu şi nedesluşit luând forma visului, deasupra sufletului său deznădăjduit. Visă că stă pe un povârniş ud, pe malul unui lac îngheţat. Gheaţa e vânătă, fărâmicioasă, umedă. Deodată zăreşte venind spre el din partea cealaltă a lacului un chip învăluit în ceaţă. Năluca se apropie legănându-se uşor, în cercuri graţioase şi abia atingând cu picioarele suprafaţa netedă. În aceeaşi clipă vede chiar lângă mal, aproape la picioarele sale, un val ridicându-se într-un arc uriaş, gheaţa spărgându-se în cioburi mărunte, iar în apă, păr omenesc, ud, blond, ca inul. Şi inelele bogate, tinereşti, când se împrăştie prin apă, ca şi cum ar forma o cunună, când se lipesc în şuviţe pe fruntea înaltă a lui Piotruś. Bătrânul se străduieşte să strige, dar îşi simte gâtul sugrumat, înfundat parcă cu cheaguri de sânge; vrea să se arunce în apă, dar nu ştie de ce nu poate ajunge la ea. În cele din urmă bagă mâinile până la coate, simte apa rece, frigul îngrozitor de moarte care îi pătrunde în vine, în piept, în

inimă. Dac-ar putea să geamă, un singur geamăt, un strigăt... dac-ar putea cel puţin să ofteze...

Lumina dimineţii de iarnă albeşte geamurile îngheţate. Se aud uşile trântite ale bordeielor, zăpada îngheţată ce scârţâie sub picioare şi frânturi de vorbe. Bătrânul Cedzyna se trezi şi-şi plimbă privirea ostenită de-a lungul camerei. Parcă se simţea mai alinat la gândul că ceea ce văzuse cu o clipă în urmă fusese doar vis. Dar, din păcate, continua să simtă tot ce simţise cu o clipă mai înainte. Frământările care-l chinuiseră înainte de a adormi reveniseră şi, ca nişte albine înfuriate şi răzbunătoare, începură să-l muşte de inimă.

Îl cuprinse sila pentru odaia în care locuia, pentru ziua care începea şi poate chiar şi faţă de el însuşi.

Pe jumătate îmbrăcat, se aşeză pe pat privind absent şi slăbit spre un colţ al odăii. Fără să-şi dea seama nici el, buzele-i şopteau:

— De m-ar lua o dată dracu... să mor...

Se auzi ciocănit în geam. Paznicul vestea în felul acesta că vine cu o sarcină de lemne să aprindă focul în sobă. Dar Dominik nu se mişcă din loc. Dispreţul, ca şi un simţământ de ură sălbatică îl făceau să strângă din pumni. Toate gândurile lui se reduseseră la unul singur:

— De m-ar lua o dată...

Ciocănitul în geam se auzi din nou şi o voce necunoscută strigă:

— Domnul Dominik Cedzyna este acasă?

Bătrânul sări în picioare. Poate să vină oricine, un străin, un om necunoscut, numai argatul acela cu cojocul lui împuţit să nu fie.

— Domnule Cedzyna! strigă cineva la geam.

Bătrânului i se strânse tot sângele în inimă. Îşi trase repede o pereche de cizme, îşi aruncă pe umeri blana de vulpe şi, alergând la fereastră în vârful picioarelor, începu să sufle în geam şi să facă în gheaţă o spărtură. Deodată se întrerupse şi se întoarse brusc cu spatele la geam. Se ghemui, ochii i se acoperiră de un fel de ceaţă, faţa i se contractă dureros, mâinile i se frângeau spasmodic, şi spuse, nu se ştie către cine, cu o voce înceată, sacadată:

— Dacă acolo, dincolo de fereastră, este Piotruś, atunci eu am să-ţi dau... tu ştii că nu mint... am să-ţi dau...

Îşi mai strânse încă o dată mâinile tare, tare de tot şi o porni spre uşă. Dădu zăvorul la o parte, ieşi în tindă, deschise larg uşa cerdacului şi se opri în prag. Pe cărare stătea un om tânăr, într-un palton scurt, cu o geantă de călătorie în mână. În ceaţa albastră a zorilor, bătrânul nu putu să-i recunoască trăsăturile feţei, dar

celălalt făcu un pas înainte şi spuse încet, cu o nespusă blândeţe:

— Tată!

Bătrânul Cedzyna plângând cu sughiţuri, întinse mâinile şi-l îmbrăţişă pe cel venit cu o îmbrăţişare lungă, drăgăstoasă, o îmbrăţişare de tată.

Pe urmă începu să-l tragă cu de-a sila în odaie, îndrugând silabe fără şir din cuvinte întrerupte şi înghiţite o dată cu lacrimile. Îi smulse geanta din mână, îi desfăcu paltonul, scoase din dulap şi înşiră pe masă tot felul de sticle: cu oţet, petrol, terebentină şi rachiu, căută păhărele în vraful de curele şi fierărie care zăceau într-un colţ al camerei, mormăind mereu cu buze tremurânde:

— Ai scris... în Anglia... în oraşul...

Doctorul Piotr îl urmărea pe bătrân cu privirile înlăcrimate şi nu putea scoate o vorbă. În cele din urmă, bătrânul Dominik îşi veni în fire.

— Ai îngheţat, aşa-i? întrebă el adumbrindu-şi ochii cu palma, ca şi cum s-ar fi uitat la soare.

— Nu...

— Ei, ce tot spui! Aprind numaidecât focul.

Şi începu să scoată de după sobă şi să arunce în mijlocul odăii bucăţi de lemn uscat. Apoi, gâfâind, roşu la faţă, le aşeză în sobă.

— Lasă, tată, nu-i nevoie, îl întrerupse tânărul doctor, e cald aici. Ca să fiu sincer, eu mai degrabă m-aş culca puţin.

— Aşa-i! mare nătărău mai sunt! Bietul copilaş, după atâta drum. Hai, să aducem sofaua, mai am încă sofaua noastră verde... ştii... cea verde...

Intrară în camera neîncălzită de alături, plină de tot felul de mobile şi vechituri, şi aduseră de-acolo o sofa veche, cu spătarul mobil.

Dominik întinse pe ea aşternutul de pe patul său şi-şi culcă fiul. Iar el, strâmbându-şi caraghios picioarele ca să calce pe vârfuri, ieşi din odaie.

De cum puse capul pe pernă, doctorul Piotr căzu într-o toropeală plină de visuri, aşa cum se întâmplă de obicei când suntem obosiţi după o călătorie îndelungată cu trenul. Pleoapele i se lipeau, dar nu putea adormi din pricina nervilor: îi răsunau mereu în urechi semnalele electrice auzite în nenumăratele gări prin care trecuse, răzbătând prin geamurile vagonului cu sunetul lor încet, dar pătrunzător, insistent, neiertător, până când, în cele din urmă, i se păru că-i sună neîncetat la ureche. Avea impresia că mai continuă

încă ultima şi cea de-a treia noapte de călătorie. Că moţăie nu în odaia tatălui său, ci în compartimentul îngust, cu capul sprijinit de peretele de lemn în continuă vibraţie. I se părea că mai aude încă pocnetul roţilor lovind în capetele şinelor scurtate de ger, în timp ce trenul gonea la nord de Oderberg, şi duduitul trist al pământului îngheţat ce gemea surd sub şine: te duc, te duc, te duc...

Vedea mereu pe sub pleoapele lăsate întinderea enormă, despuiată, nemăsurată a câmpiei pe care o zărise lipindu-şi faţa de geam, pustiul acela acoperit cu nămeţi. Departe, în lumina puternică a lunii, apăreau ca nişte mogâldeţe negre colibele ţărăneşti, înşiruindu-se până departe... departe... În pieptul lui de bărbat nu bătea inima călită de durerea atâtor dezamăgiri prin care trecuse, ci o inimă de copil, sensibilă la spaimele şi durerile de mult apuse. Îşi simţea inima împunsă de o tristeţe copilăroasă, ca ţepii mărăcinilor, sau de o mare căinţă, în vreme ce buzele, înspăimântate, şopteau: „Doamne, nu sunt demn”...

Bătrânul Dominik se înapoie în vârful degetelor cu un braţ de lemne uscate şi se apucă să facă focul în sobă. Doctorul vedea ca prin ceaţă spatele lui adus şi părul cărunt tuns scurt. Uneori i se părea că acest cap scump se îndepărtează şi piere lăsând în urmă doar o umbră mare, frântă, pe perete şi pe tavan. Îl cuprinse un somn chinuit, întrerupt mereu...

Într-un târziu, când se trezi pe jumătate, bătrânul stătea ca şi mai înainte, în faţa focului. La gura sobei era o grămadă de jăratic. Un strat subţire de cenuşă violetă îl acoperea cu încetul, iar pe deasupra zburau iute puzderie de scântei roşietice. Bătrânul Dominik privea în tăcere scânteile şi mişca din mustăţi, ca şi cum ar fi povestit istorii tainice acestor steluţe amăgitoare. Din când în când întindea mâna şi strângea caimacul ce se aduna în ulcica de lapte pusă pe cărbuni. La capul patului în care dormea tânărul se afla ornicul cel vechi. Pendulul se legăna chiar deasupra capului său. Când lovea în stânga, în umbră, pe geamul pictat de muşte, se vedea strălucind un unghi luminos, de parcă vechea pendulă ar fi deschis gura şi ar fi pufnit într-un râs plin de voioşie. Din cutia pe care se aşternuse praful multor ani, se auzea neîncetat tictacul maşinăriei, ca bătăile unei inimi. Melodia şoaptei lui plutea deasupra capului plin de vise al celui adormit, ca o melodie de dor, cunoscută, iubită, nespus de dulce.

— Tu nu ştii, copile – cânta ea – tu nu ştii ce înseamnă dorul. Uită-te doar o dată, uită-te, somnorosule, ridică pleoapele! Vezi

lacrima aceea care, prelinsă din ochiul bătrânului Cedzyna, atârnă de firul cel mai lung de păr din mustaţa lui, ca un strop de rouă la capătul unui fir de iarbă? Cât de grea e, ce lacrimă mare, uriaşă! Pic! a căzut cu zgomot pe căputa cizmei stângi. Dar ce-i asta? Ce-i asta? Alunecă alta şi mai uriaşă şi mai grea... Hop! s-a oprit, atârnă de mustaţă. Moşneagul se teme ca nu cumva picurând pe cleşte să facă zgomot şi să-ţi alunge somnul. Priveşte ce nostim, ce solemn şi ce neîndemânatic o ia de pe mustaţă cu două degete...

Lacrimile acestea – spune bătrâna pendulă – au fost nişte firişoare mai subţiri decât firul de păianjen, în inimă, acolo unde se află rana veşnic deschisă a dorului. Erau o mulţime, şi fiecare dintre ele avea margini ascuţite ca acul ţânţarului. Stăteau acolo strânse una în alta şi purtau numele pompos de bacil al dorului. Unora, aceste fiinţe poznaşe le-au supt cu totul inima, altora, le-au tulburat mintea... da, da, complicat organism... Iar tu, voinicule, le-ai otrăvit cu o singură îmbrăţişare de fiu.

Fiecare dintre ele moare şi se preface într-o mare lacrimă de fericire. Ah, gândeşte-te numai dac-ar cădea fie şi o singură lacrimă din aceasta pe sufletul tău!... Gândeşte-te numai... te-ar şterge de pe faţa pământului... Ah, gândeşte-te numai...

În mersul rotiţelor şi arcurilor bătrânei pendule vorbăreţe se petrecu deodată un cataclism, ca şi cum ceasul şi-ar fi muşcat limba. Se auzi un pocnet surd, frământare, foşnete şi încet, maiestuos, jalnic, simulând vocea cucului, bătu ora zece.

Tânărul, cu ochii pe jumătate deschişi, privi pe geamul dezgheţat de razele vesele ale soarelui. Văzu o fâşie de şes scânteind în lumina soarelui, o margine de pădure în depărtare şi o bucată de cer senin, palid. Simţi închipuirea dezlănţuindu-i-se, şi avea cu limpezime sentimentul că clipa aceea care se scurge, frântura aceea de timp dintre o mişcare şi alta a limbii pendulei, e momentul suprem, culminant, al întregii lui tinereţi! Ce însemnătate aveau cele ce fuseseră înainte, cele ce aveau să urmeze? Ce simţământ ar putea fi asemuit cu această viziune clară a întregii sale vieţi, cu certitudinea acestui gând:

„Ceea ce voi hotărî în această clipă va fi nu numai inteligent şi demn, dar şi bun... Nu, n-am să plec în nicio Anglie. N-o să mă las dus de nas! Îi voi trimite belferului cei trei sute de franci... doar am să câştig, chiar de-ar trebui să car gunoiul...”

*

După atâtea zile şi nopţi de ger aspru, începu dezgheţul. Dispăru

minunata transparenţă a cerului, se scutură puful delicat al îngheţului, legănat deasupra straturilor de zăpadă, tari ca piatra. Se topi în bătaia soarelui promoroaca roşietică ce împodobea scheletele uscate ale plopilor, crenguţele subţiri ale tufelor de coacăze şi tulpinile moarte ce răsăreau de sub zăpadă. Încă de dimineaţă picurau de pe acoperişuri stropi mari, murdari. În aer se ridicau vălătuci de aburi galben-cenuşii, strivind sub greutatea lor fumul care se furişa pe acoperişuri. Zările erau învăluite într-o ceaţă de nepătruns, ce părea să apese greu asupra dealurilor, pădurii şi satelor îndepărtate.

La ora unu, la amiază, Dominik se întoarse din orăşelul de plasă într-o sanie de închiriat.

Mârţoagele slabe ale ţăranului înaintau greu prin zăpada muiată. Tălpile saniei hârjâiau pământul ca o răzătoare sau săreau şi cădeau în gol peste hopuri şi gropi. Bătrânul, învelit în blana lui roasă, cu căciula pe ochi şi pufăind dintr-o ţigară ieftină de foi, se lăsă pradă gândurilor.

Cândva mergea cu două perechi de armăsari la o sanie minunată, cu un vizitiu într-o livrea aurie; cândva se învelea într-o şubă îmblănită cu piei de urs... O, Doamne! Pământul duduia, clopoţeii se auzeau la o jumătate de milă depărtare, caii nechezau, ţăranii îşi dezveleau capetele... Ei, şi?... Parcă acum e rău? Cine ştie? Niciodată o plimbare iarna peste câmpia pustie nu-i făcuse o asemenea plăcere ca azi, când mergea într-o sanie ţărănească... Acasă îl aşteaptă domnul doctor Piotr Cedzyna! Ha... Ha... Hai, mârţoagelor! Adunaţi-vă puterile! Încă o pădurice şi o vale până la Zaplocie.

„Sunt curios – se gândea Dominik – o fi făcut Piotr socotelile acelea? Credea, şmecherul, c-o să-l las să hoinărească toată ziua prin casele ţăranilor (cică le învaţă germana pe ţărăncuţe...) şi să piardă vremea. Aha! Şezi acum matale, domnule chimist, şi fă socotelile de la moşie, adună cifre, scrie frumos rapoarte pentru domnul inginer, ajută-l pe bătrânul tău tată. Ce, eu să-ţi aduc degeaba tutun şi să mă ruinez cumpărând sardele?”

Caii intrară în curte şi se opriră în faţa cerdacului. Cedzyna coborî din sanie, intră pe coridor scuturându-şi cu zgomot cizmele pline de zăpadă. În uşa odăii se ivi doctorul Piotr.

— Ce-i cu tine, te doare capul? strigă Dominik.

— Da de unde! răspunse băiatul, în silă.

— Atunci de ce eşti aşa de palid şi încruntat?

Într-adevăr, tânărul nu avea o înfăţişare prea veselă.

Privirea ochilor lui se răcise în mod ciudat şi se întunecase de tristeţe. Umbla de colo-colo, fumând nervos.

— Îi spun eu Jagnei acum să pună masa, ai să te linişteşti numaidecât. Fără mâncare, ascultă-mă pe mine, omul se simte întotdeauna rău.

— Eu n-am să pot mânca şi, de altfel... am foarte puţin timp.

— Ai puţin timp?

— Da, spuse doctorul Piotr, aspru, eu... vezi, tată... eu trebuie să plec. N-am ce să fac... trebuie să plec să iau în primire postul acela din Hull.

Dominik nu spuse nimic. Se aşeză pe un scaun fără să-şi scoată şuba şi căciula. Capu-i căzu pe piept. Nu mai lua aminte la ceea ce făcea băiatul. Nu vedea nimic. Simţea doar că se înăbuşă, că pieptul i-a devenit prea strâmt. Ar fi ieşit bucuros la aer, să-şi mai adune gândurile, să se răcorească, dar nu se putea mişca din loc. Tânărul rânduia hârtiile şi registrele împrăştiate pe masă. Luă în mână un notes mic, murdar, legat cu o panglicuţă soioasă şi începu să răsfoiască pagină cu pagină.

— Ascultă, tată, spuse el cu o voce tristă, supărată, în carnetul ăsta am văzut că am o datorie pe care trebuie s-o plătesc neîntârziat.

— Lasă-mă în pace! lasă-mă în pace! răspunse bătrânul Cedzyna, sprijinindu-şi capul în mâini.

— Înainte de a pleca, însă, trebuie să-ţi explic de ce am luat hotărârea să plec.

— Ce să-mi explici, prostule, ce? îl întrerupse bătrânul. Dacă asta-i dorinţa ta, pleacă. Dar pentru numele lui Dumnezeu, nu mă sili să-ţi laud înţelepciunea.

— Vreau să-ţi vorbesc sincer şi deschis despre un lucru de o deosebită însemnătate pentru mine. Acum patru ani, dumneata, tăticule, mi-ai trimis două sute de ruble. În anul următor două sute. Pe urmă două sute cincizeci de ruble şi anul trecut iarăşi două sute. În total opt sute cincizeci. Salariul dumitale e de trei sute de ruble pe an. Atunci de unde?...

— Fiul meu scump, nu mă bănui de hoţie. Dacă te-ai uitat bine prin socoteli, a trebuit să vezi că n-am luat nicio copeică de la Bijakowski. Totul e trecut în registre. Tot de-acolo poţi să te încredinţezi că n-am vândut nici var, nici cărămizi. Îţi dau cuvântul de onoare... că nu am pe conştiinţă nicio copeică de la Bijakowski.

Aşa să-mi ajute Dumnezeu!

— Da, asta-i cât se poate de adevărat.

— Dacă te pricepi să învinuieşti, atunci ar trebui să te pricepi la afaceri. Tot secretul vine de-acolo că Bijakowski mi-a dat împuternicire să iau o tantiemă destul de ciudată. Din vânzări n-a vrut să-mi dea niciodată nimic, iar la insistenţele mele repetate îmi răspundea cu acelaşi cântec: „Produ mai ieftin şi ce scoţi e-al dumitale”. El le-a promis oamenilor la început câte treizeci de copeici. Mai târziu, eu le-am dat câte douăzeci şi se înţelege c-au primit, pentru că n-au unde să lucreze în altă parte, iar aici au un câştig sigur. În felul ăsta s-au adunat ceva bănuţi pentru tine.

— Da, tocmai asta am observat şi eu în registre...

— Păi ăsta-i tot secretul, judecătorule! Hoţ n-am fost şi mi-o ajuta Domnul să nu fiu.

— Nici eu nu vreau să fiu, tată. De aceea trebuie să dau înapoi cele opt sute cincizeci de ruble.

— Cui să le dai? Eu nu primesc banii ăştia... să ştii... nu-i primesc. N-am putut să-ţi dau pentru întreţinere şi educaţie mai mult, Dumnezeu mi-e martor... dar ce-am putut... M-am străduit să fac faţă cât de cât obligaţiilor de tată...

— Nu dumneata mi-ai dat pentru educaţie, tată, şi nu dumitale vreau să-ţi înapoiez datoria asta amară şi îngrozitoare...

Dominik Cedzyna ridică sprâncenele de uimire şi-şi privi fiul.

— Cred că eşti cam sărit, băiete. Ce tot îndrugi acolo?

Doctorul Piotr se aşează la masă, trase în faţa lui o foaie curată de hârtie şi începu să vorbească rar:

— Valoarea fiecărei mărfi după terminarea producţiei se compune din capitalul variabil, adică salariul muncitorilor angajaţi (să-l notăm cu *v*), şi aşa-numita plusvaloare, adică câştigul pe care-l notăm cu litera *p*. Raportul plusvalorii faţă de salariul muncitorului este *p pe v* şi arată nivelul plusvalorii, adică norma de exploatare. Să calculăm, tată, amănunţit intrările şi ieşirile...

Abia spre seară se termină discuţia furtunoasă dintre tată şi fiu. Tăceau amândoi, iar îndârjirea le fereca inimile, aşa cum fereci capacul coşciugului deasupra unui trup drag. Bătrânul privea nepăsător, dispreţuitor, cum Piotr îşi strângea lucrurile. Din timp în timp pe buze i se strecura un zâmbet batjocoritor şi ochii-i luceau mânioşi. După o tăcere îndelungă, spuse cu nepăsare şi aroganţă:

— Aici n-ai putea să câştigi ca să-ţi satisfaci aceste sentimente prosteşti?

— Nu, tată, n-aş putea atât de repede pe cât doresc. Acolo am un post şi un salariu relativ bun.

— Ai putea să-ţi găseşti şi aici un serviciu. Bijakowski...

— Eu nu voi avea niciodată nimic comun cu de-alde Bijakowski. Pe mine nu m-a protejat nimeni niciodată în afară de propriile mele cunoştinţe şi propria mea muncă.

— Parcă mi-ai scris că te-a protejat un profesor, spuse înfipt bătrânul. Eşti în contradicţie cu tine însuţi, remarcabile filozof.

— Nu. Profesorul a dat numele meu, pentru că, conform cererii, trebuia să propună un nume oarecare. A indicat numele meu deoarece a socotit că procedează just, ţinând cont de munca mea ireproşabilă şi de înclinarea mea spre experienţe independente.

— Într-adevăr, deducţie de fizician! Şi Bijakowski ar considera că procedează just, având în vedere... şi aşa mai departe...

— Nimeni nu se amestecă de bună voie cu râioşii. De aceea şi eu mă simt bine numai cât sunt curat...

Bătrânul zâmbi. Din nou se lăsă tăcerea, până în momentul când tânărul îşi luă paltonul din cuier şi începu să se îmbrace agale.

— Tu... într-adevăr?... întrebă bătrânul Dominik.

— Da, tată.

— Să nu te pedepsească Dumnezeu prea aspru, copilul meu!

— Sper să trimit prima rată în mai. În carnetul ăsta am calculat ceea ce se cuvine fiecăruia pe timp de patru ani. Să binevoieşti, tată, ca în mod conştiincios să...

— Pleacă, neghiobule! strigă bătrânul Dominik apucat de mânie.

Mâinile îi tremurau, în ochi îi sclipea o lumină rea.

Doctorul Piotr, palid ca hârtia, se apropie de el cu lacrimi în ochi şi i se plecă înainte. Bătrânul îl îndepărtă şi se retrase într-un colţ al camerei, cu spatele spre fiul său. Auzi uşa cum scârţâie încet şi se închide în urma celuilalt, auzi pocnetul uscat al clanţei, dar nu întoarse capul. Cădea încetul cu încetul într-o stare de amorţeală, de indiferenţă atât de totală, încât aproape că se învecina cu mulţumirea.

„Bine că i-am spus «neghiobule», se gândea el, o să-l doară...”

După câteva minute se uită pe fereastră. În curte nu era nimeni. În lumina apusului, totul se vedea limpede. Pe fiecare fereastră se desenau şi creşteau văzând cu ochii florile fantastice ale gerului. Bătrânul le privea preocupat şi se gândea la ceva de demult, tare de demult. O clipă avu sentimentul că e un băieţaş mic, care stă iarna într-un minunat conac şi priveşte împreună cu mama lui, cu

frumoasa, buna şi iubita lui mamă, la florile de gheaţă de pe geam... E plictisit, ar vrea să plângă, să facă mofturi, dacă n-ar fi liniuţele acelea şi frunzele crestate care se târăsc pe geam şi-l fac curios, distrându-l totodată...

Îl trezi din visare fluierul locomotivei. Sunetul acesta îl lovi ca un ciocan în creştetul capului. Îşi luă căciula şi ieşi din cameră.

Trenul se apropia agale de gară, scoţând fum şi afundându-se în troiene, de parcă le-ar fi străpuns şi înlăturat cu trupul său metalic. Dominik porni cu paşi mari spre gară. Întunericul se lăsa iute, şi pe măsura înnoptării străluceau tot mai tare felinarele de pe linia ferată, ca nişte duhuri bune care atrag atenţia asupra unei mari primejdii. Când bătrânul Cedzyna ajunsese la jumătatea drumului, zări de departe un om care venea de la gară. Răsuflă adânc în speranţa că se întoarce Piotr. Dar în curând omul ajunse în dreptul lui: era un cărămidar tânăr şi vesel.

— Da tu, unde-ai fost? îl întrebă administratorul, încruntat.

— La gară.

— De ce?

— I-am dus bagajul lu domnu ăl tânăr.

— Care domn tânăr?

— Păi lu domnu Piotr.

— A plecat? întrebă bătrânul, indiferent.

— A plecat, domnule.

— L-ai văzut tu?

— Cum să nu-l văd? I-am dus şi bagajul la vagon.

— Ţi-a spus ceva?

— Ei... de vorbit, n-a vorbit prea mult.

— Întoarce-te acasă!

Băiatul se îndepărtă repede, umblând pe marginea drumului. Pe urmă sări şanţul şi o luă de-a curmezişul peste câmp.

Dominik se uită după el lung, chiar şi atunci când băiatul dispăru în umbra deasă a dealului. Faţa bătrânului se strânse, se chirci, nasul i se încovoie spre bărbie, pleoapele i se lăsară peste ochi. Stătea în loc şi, din timp în timp, întindea mâna de parc-ar fi vrut să-l cheme înapoi pe cărămidar. Pe urmă porni încet, fără ţintă. Se aplecă spre pământ, şi în ultimele raze ale apusului recunoscu urmele adânci ale paşilor fiului său, înfundate în zăpada moale, pe care acum gerul, mărinimos, le întipărea pentru el pe drumul acesta chinuitor.

Se oprea la fiecare urmă, o pipăia cu bastonul... şi de fiecare

dată îi pornea din piept un oftat uşor, neîntrerupt, asemănător scâncetului jalnic al vântului deasupra mormintelor din cimitir.

SOLDATUL RĂTĂCITOR

Doctorului Rafal Radziwill spre amintire,
Autorul

Mai înainte de a se crăpa de ziuă şi de a se rări întunericul dens din vale, cineva bătu la hanul „Zum Bär” în uşa camerei în care fusese încartiruit comandantul. Gudin împinse dintr-o mişcare pilota la o parte cu piciorul, sări din pat şi se duse, aşa dezbrăcat cum era, să deschidă. În uşă apărură câţiva ofiţeri cu uniformele puse neglijent şi intrară încet în cameră însoţiţi de un sergent dintr-o companie a batalionului trei. Generalul se urcă pe patul înalt, se aşeză turceşte şi se adresă sergentului care încremenise în poziţie de drepţi, numai cu gâtul puţin aplecat să nu-şi turtească egreta de la chipiu de bârnele tavanului scund.

— Ei, ia spune, ai fost? îl întrebă generalul frecându-se la ochi.

— Am fost, cetăţene general, cu şase oameni. Acolo unde coteşte râul...

— Lasă râul. I-ai văzut? întrebă nerăbdător şi neliniştit.

— De departe...

— Ce erau? Sentinele?

— Am văzut şi sentinele, dar şi ostaşi de rând.

— Unde erau?

— Vreo zece soldaţi aprinseseră un foc jos, lângă lacuri, alţii urcau pe o potecă, iar sus de tot se plimbau câteva sentinele.

— V-au zărit?

— Da, cetăţene general... şopti sergentul timid.

— Ai văzut cabana, Grimsel-Hospiz?

— Nu, cetăţene...

— La dracu! Atunci unde ai fost, dacă n-ai ajuns nici până acolo?

— Cabana trebuie să fie dincolo de val. Valul acela de pământ e ca un dig în faţa lacurilor de acolo, de care nu ne-am apropiat.

Generalul tăcu şi încercă să regăsească aceste puncte pe harta întinsă aproape de patul lui. Ofiţerii, strânşi lângă una din ferestre, dădură perdeaua înflorată la o parte, dar nici aşa nu pătrunse mai multă lumină în cameră, căci zorile nu ajunseseră încă să izgonească întunericul ascuns în cotloanele dintre case.

Cineva scăpără foc şi aprinse o lumânare mică de seu.

— Mulţumesc... mormăi Gudin în barbă fără să ridice capul. După o clipă aruncă sergentului o privire aprigă şi întrebă ironic: E adevărat ce spun martorii oculari şi specialiştii, că asta e o poziţie de necucerit? E adevărat ce se spune, că bărbăţia noastră franţuzească nu face aici doi bani, că geniul nostru franţuzesc se prosteşte aici, că austriecii albi cu căciulile lor înalte de blană de urs au să ne facă vânt de pe aceşti munţi? Spune, Râteau...

— Locul acesta nu poate fi cucerit, rosti trist sergentul.

În grupul de ofiţeri se auziră şoapte. Generalul ridică încet capul şi-l măsură cu o privire plină de ură pe căpitanul care stătea lângă pervazul celeilalte ferestre.

— Îmi permiteţi, cetăţene general, să pun câteva întrebări sergentului? spuse acest ofiţer cu un surâs calm în care era o usturătoare batjocură.

— Vă rog... răspunse Gudin.

— Deci este adevărat ce se spune, zise căpitanul întorcându-se spre sergent, că adăpostindu-se sus, pe Grimsel, duşmanul ar putea să ne zdrobească nu numai cu căciulile lui de blană, dar şi cu pietre? Că ar fi posibil să ne nimicească aruncând de acolo cu pietre în timp ce noi am încerca să urcăm muntele, aşa cum au făcut cândva ţăranii din Szwyc cu strămoşii acestor austrieci albi la Näfels, cu singura deosebire că noi urcând muntele am fi convinşi nu numai că mergem la moarte sigură, dar şi spre dezonoarea geniului nostru militar? Spune, Râteau, ridică vocea căpitanul, ştii doar că eu nu mă tem...

— Am auzit, cetăţene Le Gras, spuse Gudin, că doreşti să pui sergentului o întrebare...

— Da. Vreau să-i pun câteva întrebări. Cât timp aţi mers de la locul unde se îngustează valea, până la lacuri?

— Am mers vreo trei ore.

— Ce lăţime are valea în această porţiune?

— În părţile cele mai late, de pe poteca pe care mergeam puteam să arunc cu piatra în peretele celălalt, dar aproape tot fundul văii este ocupat de râu.

— Este deci adevărat că în unele locuri poteca merge la o înălţime de câteva sute de metri?

— Întocmai, cetăţene căpitan.

— Că pe această cărare pot să meargă alături cel mult doi oameni?

— Aşa-i, cetăţene.

— Că până când vom reuşi noi să trecem cu cele cinci batalioane până la lacuri, austriecii ascunşi după stânci pot să împuşte jumătate din coloana noastră de câte două persoane?

— Cred că da...

— Ai văzut cu binoclul şi cărarea care urcă de la lacuri spre Grimsel?

— Am zărit-o, cetăţene.

— Şi de aceea afirmi că locul acela nu poate fi cucerit?

— Da.

Ofiţerul se înclină în faţa generalului şi spuse:

— Acestea sunt amănuntele pe care doream să le aflu.

— Cetăţeni! zise Gudin neglijent, adresându-se tuturor. Pornim astăzi, fără zăbavă, să luăm cu asalt trecătorile: Grimsel, Furka, Gotthard...

— Şi Monte Rosa... şopti căpitanul Le Gras, însă atât de încet şi de neclar că aceste două cuvinte ar fi putut foarte bine să fie luate drept tuse.

— Planul întregii operaţii a fost elaborat la cartierul general şi semnat de Masséna[1]. La 27 thermidor am pornit cu treizeci de mii de ostaşi. Fraţii noştri luptă în această clipă pe viaţă şi pe moarte. Ei înaintează în sus pe Reuss, vor ataca trecătoarea „zum Stein” ca să pătrundă în valea Meyen, se bat în valea Ronului, iar noi îndrăznim să stăm pasivi, aici, în Guttannen? Vom învinge sau vom pieri loviţi de pietre, de gloanţe, ori de baionete, dar ne vom duce să cucerim muntele acela, chiar dacă de pe culmi ne-ar lovi cu trăsnete! V-aş prezenta cu plăcere planul întregii operaţii, dar n-am timp. Până mă îmbrac aş vrea să expun planul, să zicem în prezenţa căpitanului Le Gras. Poate că binevoieşte să rămână aici de asemenea şi locotenent-colonelul Labruyère...

Ofiţerii şi sergentul ieşiră împreună din cameră. Gudin sări din pat şi trăgându-şi în grabă uniforma, desfăcea hărţi, indica liniile asaltului trasate cu creion roşu şi explica iute:

— Ştiţi că arhiducele Carol[2] ocupă cu armatele sale un lanţ uriaş

---

[1] André Masséna (1758-1817), mareşal francez, locotenent al lui Napoleon; s-a remarcat într-o serie de bătălii, printre care cităm pe cea de la Rivoli (1797) şi Zürich (1799)

[2] Unul dintre cei mai însemnaţi generali austrieci din timpul războaielor contra Republicii şi Imperiului; a fost învins de Masséna în bătălia de la Zürich.

de poziţii: de la Simplon şi orăşelul Brig din valea Ronului până la Zürich. El are la dispoziţie 78 de batalioane de infanterie, 85 escadroane de cavalerie, adică 64.613 ostaşi şi 13.299 de cai. Stăpâneşte toate trecătorile şi drumurile din interiorul Alpilor, deci: Grimsel şi Furka, valea Urseren, Teufelsbrücke, toată valea Reuss până la lacurile celor patru cantoane, dimpreună cu văile care taie de-a latul, deci Meyen şi Issi. Mai departe, cheile Schwyz, platoul Einsiedeln cu defileul Etzel, valea Sihl şi Zürich. Vom lovi adversarul din toate părţile, trebuie să-l izgonim din toate poziţiile, să-l risipim în grupuri, să le tăiem legătura şi să-i gonim înainte de a veni ceilalţi. Thureau va ataca brigada lui Strauch în valea Valais, noi vom urca pe Grimsel, îi înlăturăm pe adversari din poziţiile de la gurile Ronului şi-i luăm între două focuri, aşa ca să fie siliţi să treacă în Italia pe unde le-o plăcea. După asta, ocupăm trecătoarea Furka, valea Urseren, Urnerloch, Teufelsbrücke şi valea Reuss...

Ştiţi, spuse în continuare înflăcărându-se şi arătând cu mişcări violente pe hartă – că la Innerkirchen ne-am despărţit de generalul Loison şi că acest brav om şi-a condus cele două batalioane şi trei companii în valea Gadmen, de unde va urca pe Steinen, va izgoni pe duşman dintre gheţari şi va coborî prin Meyental până la Wasen. Daumas vine dinspre Engelberg ca să intre prin Surenen în strâmtoarea Reuss. Însuşi Lacourbe va ataca pe austrieci din faţă, de la Flüelen. Binevoiţi a înţelege că soarta acestei operaţiuni depinde de noi! Dacă luăm Grimsel-ul, lovim adversarul chiar în inimă, cucerind acest pătrăţel pe care l-am însemnat cu o linie roşie: de la Innertkirchen la Wasen, de la Wasen la Teufelsbrücke, de acolo la Furka şi Grimsel, iar de la Grimsel la Innertkirchen. Atâta timp cât duşmanul deţine Grimsel-ul şi Urseren, n-am dobândit nimic, căci poate să stea în aceste locuri ca într-o fortăreaţă şi să mai aibă şi legătură cu valea Tessinului prin Gotthard, iar spre Chur prin valea Rinului. Însă cetăţeanul Le Gras consideră expediţia pentru cucerirea acestei poziţii cheie drept ceva atât de neînsemnat, încât îşi permite faţă de jumătate din ofiţerii noştri, ba chiar şi faţă de un sergent, să-şi bată joc de vorbele mele. Dacă n-ar trebui să pornim chiar astăzi, aş fi nevoit să te condamn imediat la moarte, cetăţene...

— Oh! mormăi Le Gras închizându-şi minunaţii săi ochi.

— Da, strigă Gudin, indisciplina a ajuns la un asemenea grad, că ofiţerii îşi râd de generali, că simplii soldaţi mormăie atunci când li se dau ordine...

— Generale! şopti Le Gras, indisciplina merge chiar şi mai departe: soldaţii nu numai că vociferează, dar nici nu mănâncă zile întregi.

— De unde să le dau mâncare aici în munţi?

— Nici ei nu contează pe asta şi de aceea prădează în mod idilic satele şi oraşele elveţiene. Au venit dintr-o Republică unică şi indivizibilă, urmau să aducă în vârful baionetelor fraternitate şi alte bunătăţi şi când colo n-au adus aici decât jaf şi violenţă, iar în urma lor rămân numai ruine şi cenuşă. Ce-am făcut din Meiringen, din Innertkirchen?

— Pe cine îndrăzneşti să întrebi, cetăţene? se răsti Gudin.

— Pe generalul care are dreptul să mă condamne la moarte şi să mă împuşte. Sunt un ofiţer necunoscut, atât de lipsit de relaţii că n-am nici măcar un unchi care să mă protejeze... Într-adevăr! Sunt din popor. Am fost văzut printre sanchiloţi în timpul evenimentelor din septembrie. Aşa că atunci când generalul de brigadă César Charles Etienne Gudin de la Sablonnière mă întreabă...

— Nu răspund la asemenea insinuări! spuse înţepat generalul, întorcându-şi faţa de la căpitanul agresiv şi ţuguindu-şi buzele. Nu mă protejează unchiul, ci eu însumi! Am fost la San Domingo, în Armata Ardenilor, sub comanda lui Ferrand, în armata Nordului şi cea renană, am luptat în Germania sub comanda lui Moreau, mi-am dobândit epoleţii prin sânge şi răni în valea Kinzig...

— Căpitanul Le Gras doreşte să expună planul unei operaţiuni al cărei scop este cucerirea muntelui Grimsel, spuse rar şi distant locotenent-colonelul Labruyère, un bărbat de statură uriaşă, cu o faţă mare, rasă, cu buza de jos răsfrântă şi cu o expresie inteligentă şi severă. Până acum tăcuse, cercetându-şi unghiile cu aerul unei indiferenţe absolute, ea şi cum controversa ar fi fost dusă într-o limbă cu totul necunoscută.

— Căpitanul Le Gras? întrebă generalul şi, cu un uriaş efort de voinţă, înăbuşindu-şi patima dezlănţuită şi încercând să stingă ura din priviri, continuă: Vă ascult. Ce fel de plan?

— Ieri seară, începu Le Gras, când mă întorceam din recunoaştere, după ce cercetasem toată partea superioară a Văii Hasli, apropiindu-mă de cascada Handegg am zărit un ţăran care cosea iarba pe o colină. Le-am făcut semn grenadirilor şi m-am apropiat în fruntea lor cu atâta grijă că elveţianul nici nu ne-a observat. Am dat comanda în şoaptă şi patru soldaţi şi-au îndreptat armele asupra lui. Atunci am strigat la el poruncindu-i să coboare

numaidecât la noi. Ţăranul a amuţit de spaimă. Imediat şi-a dat drumul pe o pantă abruptă şi s-a oprit speriat în faţa noastră. Am început să-l cercetez, de unde e şi ce face acolo. Este un gospodar de aici, din Guttannen, se numeşte Fahner. Aflând că ne apropiem dinspre Innertkirchen spre munţii Hasli, a fugit în munţi împreună cu ceilalţi locuitori ai satului, cu vitele şi avutul. Când l-am întrebat unde se află acum locuitorii aceia, mi-a arătat cu mâna nişte viroage pe sub culmi. Într-adevăr, auzeam venind de sus de tot zvonul clopoţeilor pe care păstorii de aici îi leagă la gâtul vacilor şi caprelor. Atunci am început să-l întreb mai amănunţit pe ţăran de cărările şi drumurile din muntele acela, deoarece mi se părea imposibil de a lua trecătoarea cu atac frontal, aşa cum am mai avut o dată cinstea şi ieri să menţionez în prezenţa ta, cetăţene general.

După un lung interogatoriu am reuşit să smulg de la el declaraţia că de aici se poate trece pe Grimsel nu numai pe jos, pe malul Aare-lui, aşa cum o cere linia roşie, dar şi pe sus, peste culmi. Luând în consideraţie această împrejurare, am ajuns la concluzia că decât să năvălim pe fundul defileului, între pereţii netezi ai muntelui, ce-i drept, în veşmântul geniului francez, dar şi sub grindina de gloanţe şi stânci prăbuşite din înălţimi, poate că ar fi mai comod să trecem muntele pe sus şi să ne năpustim ca din nori asupra duşmanului, să luăm în gheare toată tabăra lui aşa cum vulturul ia cuibul de vrăbii...

Gudin se aşeză pe un scaun răpus de colosala greutate a acestei veşti. I se uscase gâtul aşa de tare că nu mai putea scoate un cuvânt. Suferea cumplit, simţind fără a ridica pleoapele că Le Gras îl priveşte şi surâde neglijent, cu indulgenţă.

— Unde e ţăranul? întrebă comandantul în cele din urmă.

— Îl ţin sub pază în camera în care am fost eu încartiruit. Am vorbit cu el azi-noapte. Tocmai locotenent-colonelul...

— Oare ştie într-adevăr o potecă pe care să poată trece cinci batalioane de armată?

— Spune că într-un anumit loc se poate trece. Natural, însă, că este o expediţie foarte grea. Trebuie mers pe gheţar...

— Aşa, va să zică... spuse Gudin într-o doară, ca să spună şi el ceva.

— De acolo putem trece direct la Furka sau să coborâm drept la Urseren. Ţăranul a căzut de acord să ne conducă până pe Grimsel. Când l-am întrebat ce răsplată vrea pentru asta, a declarat că ar dori să aibă drept proprietate lunca de pe partea dreaptă a Aare-

lui, la intrarea în strâmtoarea Hasli. Nu ştiu dacă am procedat bine, dar i-am promis...

— Va fi răsplătit cu dărnicie, dacă o merită. Vom vedea... Orice-ar fi şi ori pe unde vom merge, spuse generalul arborând o mină gravă, oricum, aş vrea să-l văd şi eu pe omul acela şi să vorbesc personal cu el. După o clipă voi fi la dispoziţia dumneavoastră. Fiţi buni şi anunţaţi plecarea.

Cei doi ofiţeri părăsiră locuinţa generalului şi străbătând mulţimea de soldaţi ajunseră la o casă încăpătoare de lângă biserica protestantă. Acolo stătea prizonierul Fahner, păzit ca ochii din cap de câţiva ostaşi. Cei doi ofiţeri începură să pună noi întrebări, la care Fahner răspundea într-o franceză înfiorătoare. Mai înainte ca cei doi să înţeleagă tot ce spunea el şi să noteze pe hartă localităţile pe care le numea, se auziră strigătele care vesteau că a ieşit comandantul din casă. Atunci se întrerupseră, iar Fahner, înconjurat de un grup de ostaşi în fruntea cărora mergea Le Gras, fu scos din cameră. În faţa hotelului, pe o treaptă de zid stătea Gudin. Penele şi galoanele late de pe tricornul lui, broderia de pe gulerul înalt răsfrânt şi de pe clapele late ale fracului străluceau atât de tare, cu toate că nu se luminase de-abinelea, încât Fahner înţelese numaidecât că e în faţa comandantului şi-şi scoase pălăria. Îl uimea numai tinereţea acestui conducător. Gudin avea douăzeci şi nouă de ani.

Părul lung, negru ca pana corbului, se revărsa în cârlionţi pe umerii lui. Minunaţii ochi negri zâmbeau sincer spre entuziaştii care ovaţionau Franţa. Ofiţerii alcătuiau formaţiile, încolonând în drum companiile gata de marş. Batalioanele doi, patru şi cinci erau încă pe luncă. O parte din batalionul întâi abia se spăla pe malul Aare-lui. Soldaţii îşi pieptănau părul lung, prăfuit şi încâlcit şi şi-l legau unii altora cu sfori, îşi spălau cămăşile şi le îmbrăcau în grabă aşa ude, îşi cârpeau încălţările şi-şi curăţau puştile.

Două rânduri de grenadiri gata îmbrăcaţi se întindeau până departe, de la o margine la cealaltă a orăşelului. Pompoanele roşii şi cocardele tricolore de pe pălăriile uriaşe, negre, formau un brâu lung, colorat; centurile albe de piele de la cartuşiere şi săbii, trecute în diagonală peste pieptul ostaşilor, contrastau vădit cu basmalele negre de la gât şi tunicile bleumarin. Întreaga coloană era jerpelită şi mizeră. Aproape toţi aveau încălţămintea găurită, jambierele fără nasturi şi zdrenţuite ca mocasinii pieilor roşii, pantalonii diverse culori şi provenienţe. De sub reverele fracurilor

răscroite rotund pe piept, în loc de veste se vedeau cămăşi murdare. În schimb, aveau cu toţii nasturii de la jabou şi de pe poalele fracului îndoite la spate, curăţaţi bine cu praf de cărămidă.

Gudin, însoţit de câţiva ofiţeri, trecu de-a lungul şirului de ostaşi, apoi se îndreptă spre casa în poarta căreia stătea Le Gras cu Fahner.

— Iată, acesta este călăuza, generale, spuse căpitanul, dând la o parte ostaşii de pază.

Comandantul văzu în faţa lui un bărbat voinic, cu mâinile şi labele picioarelor de dimensiuni uriaşe. Peri roşcaţi îi crescuseră pe faţă până aproape de ochi, părul netuns de multă vreme atârna pe capul lui mare ca nişte mănunchiuri de trestie. Ochii mari, blânzi, cenuşii, care se uitau cu curiozitate la comandant, erau ochii urmaşilor normanzilor care după legendă au venit din Scandinavia, s-au aşezat în Haslital şi au construit orăşelele acestea micuţe. Fahner era îmbrăcat cu un spenţer rupt, cu o cămaşă murdară şi nişte pantaloni scurţi de cânepă. În picioare avea galenţi ciopliţi din lemn, fără căpute, bătuţi cu ţinte cu floarea mare şi legaţi de picior cu şireturi.

— Mai e un drum de aici pe Grimsel, în afară de cel care trece prin vale? întrebă Gudin.

— Drum?... Nu, drum nu e.

— Dar parc-ai spus că se poate trece.

— Se poate trece, răspunse Fahner. Da, se poate trece.

— Unde este trecerea aceea?

— Acolo... spuse ţăranul, înaintând puţin şi arătând culmea cea mai apropiată, la stânga de Guttannen.

Toţi şi-au dat capetele pe spate ca să vadă drumul.

— Crezi că ar putea să treacă pe acolo toată coloana noastră?

— Dac-ar putea? Toată coloana? De ce să nu poată să treacă toată coloana? Bine zic: toată coloana... P-acolo trece oricine ştie drumul. Cine nu ştie şi cine e slab, merge pe vale, apoi pe lângă lacuri. Cine se grăbeşte s-ajungă la Realp, Hospental sau Andermatt, ăla merge pe drumul de sus. Dacă ştie drumul şi dacă e puternic, că cine e slab în mâini, ori în picioare...

— Dar tu ştii drumul, cetăţene?

— Dacă eu ştiu drumul? Păi da, eu îl ştiu, eu merg pe acolo ca oricare altul din Hasli. Acum s-a topit zăpada, avalanşele n-ajung acolo. Păi, cum? se poate trece, cine ştie drumul şi cine e puternic. De la cascadă la stânga până la Gelmersee...

— Dar de pe Grimsel n-au să ne zărească atunci când o să trecem pe acolo?

— De pe Grimsel? Să zărească? Cum poţi să vezi pe unul care umblă prin munţi? Nu, n-au să zărească de pe Grimsel...

Generalul căzu pe gânduri şi fără să se mai uite la Fahner, se duse la locuinţa sa. Puţin după aceea, ceru să i se aducă calul.

Detaşamentele armatei se înghesuiau să treacă pe la sud de Guttannen, în susul Aare-lui. Două batalioane mergeau în dezordine, tinzând de pe malul râului spre drum de-a dreptul peste luncă, strivind la pământ iarba şi peticele mici semănate cu secară, care, până atunci, la 14 august, era încă necoaptă.

Peste lunca de la poalele muntelui se întindea un întuneric albăstrui. Mai sus era o fâşie superbă de azur prin care străbăteau răzleţe razele soarelui, căzând oblic de pe culmile din faţa Nägelisgrätli, până la capătul de nord al văii. Şuviţele acestea de aur, tremurânde, semănau cu coardele unei lire enorme. Numai vârfurile piscurilor se aflau în văpaia soarelui. Pădurea de la poalele muntelui, abia vizibilă în întuneric, cascadele ca nişte firişoare albe întinse între stânci, culorile ciudate şi aerul rarefiat al dimineţii răcoroase umpleau sufletele ostaşilor, ofiţerilor şi pe al comandantului de o fantezie sublimă.

Oamenii din companii mergeau toţi ca unul, vajnic, egal, energic, lăsând în urmă cătunul pustiit, cu acoperişuri cenuşii la case şi la grajduri. Imediat după sat, coloana intră într-o pădure de brazi. Din desişul ei întunecos venea o răcoare pătrunzătoare, se auzea un vuiet prelung.

În curând calul lui Gudin se opri pe o colină ca o treaptă mai ridicată a văii. De acolo se vedea spuma cascadei zburând printre pereţii pădurii de brad, lăţoşi şi negri ca noaptea. Tânărul general atinse calul cu pintenii şi porni în galop până la malul râului. Se opri în faţa apelor galben-cenuşii ale Aare-lui, care de acolo se prăvălea deodată la o adâncime de şaptezeci de metri. Pe o latură a acestei prăpăstii izbucneşte din adâncul pământului, cu o furie de parc-ar fi tras cu tunul, Aerlenbachul, un pârâu argintiu, „cu ape albăstrii”, născut din gheţar şi încă neîntinat de mâl. Aceste două râuri se înlănţuie urlând acolo în adânc, luptă lovindu-şi capetele de stâncile de granit. Din abisul care geme veşnic se ridică nouraşi de stropi, baloane uriaşe de ceaţă abia vizibilă se leagănă şi rătăcesc deasupra hăului, presărând în jur o ploaie măruntă şi alunecând peste ţancuri în fâşii lungi, subţiri, ca nişte lacrimi. Mai jos, în

spuma clocotindă se zvârcolesc vârtejuri monstruoase, ca nişte trupuri goale ce se zbat în ghearele durerii.

Gudin ţinea strâns hăţurile şi se uita în prăpastia aceea fermecătoare. În faţa minunatei lupte a apelor înspumate mintea lui părăsi realitatea. Timp de o clipă i se păru că vede jos, printre stropii de apă, faţa slabă, palidă, pe care o ura de moarte, capul osos al lui Bonaparte, părul lung ca de femeie neîngrijită, cu ochi de lup, aşa cum o ştia din gravura lui Hudges sau portretul lui Guérin[1]. Simţi din nou cum se năpustesc asupra lui invidia şi încântarea, ura şi adoraţia. Faima faptelor Corsicanului nu-i dădea nicio clipă linişte. Fiecare buletin al luptelor de pe frontul italian îi otrăvea mâncarea şi băutura ca o picătură de venin. Când Napoleon plecase spre Egipt, Gudin aşteptase într-ascuns cu inima bătând s-audă vestea că a pierit acolo, că a fost înjunghiat tigrul care începuse să sfâşie lumea muribundă cu colţii şi ghearele lui. Dar iată că la începutul lui august al anului în curs, 1799, la urechile lui Gudin a ajuns vestea că Corsicanul urmează să se înapoieze. Şi numaidecât acest zvon a zburat pe deasupra armatelor, ca o chemare la luptă...

Minunatul cal alb al lui Gudin, atins doar uşor cu pintenii, ieşi în galop din pădure într-o poiană întinsă la poalele lanţului de munţi, asemănătoare întru totul cu locul pe care era ridicat Guttannen. Aici se termina valea largă. Mai departe urca doar un defileu îngust între stânci abrupte, la capătul căruia se vedea de-a curmezişul masivul Grimsel.

Batalioanele de ostaşi erau încolonate în poiană şi priveau nemişcate la intrarea în cheile Hasli şi la piscurile din jur. În dreapta se vedea o cărăruie care ducea spre defileu, pavată cu pietre plate şi bine bătute. Fusese construită în secolul al XV-lea, în timpul luptelor sângeroase dintre bernezi şi ţăranii din valea Ronului, lupte care izbucneau de obicei din cauza impozitului de „600 de oi şi 20 de cai”. Cărarea urca drept în sus, deasupra Aare-lui care dădea dintre stânci în poiană ca un animal fugărit şi rănit de moarte.

Fahner mergea repede după general, arătând mereu cu mâna la stânga, unde de pe un pisc se arunca până în fundul văii cascada Gelmerbach. Căpitanul Le Gras se apropie de Gudin şi-i arătă cu vârful spadei direcţia expediţiei, spunând:

— Dacă intrăm după lanţul acestor piscuri, dispărem din ochii

---

[1] *Guérin (Pierre-Narcisse)* (1774-1833), pictor francez, ale cărui lucrări sunt inspirate din istoria Franţei.

austriecilor pentru douăzeci şi patru de ore. Ne vor zări abia când vom ieşi după ultimul pisc, acela care se vede acolo...

Faţa lui exprima nelinişte. Se temea ca generalul să nu se încăpăţâneze şi să ordone, în ciuda lui, înaintarea prin valea Hasli.

— Două companii ale batalionului întâi, spuse Gudin pe ton poruncitor, pornesc imediat în susul văii Hasli. Vor apărea în mod ostentativ în ochii duşmanului, vor provoca ciocniri dacă va fi cu putinţă...

În ochii căpitanului străluci bucuria şi o profundă recunoştinţă. Tânărul comandant realiza planul lui şi chiar îl dezvolta în modul cel mai nimerit.

— În apropierea lacurilor este pe Aare un mic pod de piatră distrus... şopti timid Le Gras.

— Tocmai... Cele două companii ale batalionului întâi se vor apuca ostentativ să repare podul... spuse din nou Gudin cu o asemenea seriozitate ca şi cum de mult timp s-ar fi gândit la podul rupt, a cărei reparaţie poate servi în chip strălucit la inducerea în eroare a austriecilor şi mascarea mişcării de fapt. După o clipă anunţă ofiţerilor adunaţi că el personal va pleca cu două companii pe valea Aare-lui. Restul coloanei va înainta fără grabă în munţi pe lângă Gelmerbach, pe potecile pe care le va indica ţăranul-călăuză. Lângă lacul Gelmersee toată armata se va opri şi va aştepta.

— Acolo vă veţi odihni, spuse el, până voi veni eu. Sper să reuşesc să mă întorc până ajungeţi cu toţii la iezer.

Două companii se aliniară şi porniră pe cărare în formaţie de doi. Gudin şi cu aghiotanţii lui pătrunseră printre ostaşi şi înaintară încet. În curând o jumătate de batalion dispăru în pădurea de brazi, ultima pădure, după care nu mai apăreau decât arareori arini pitici şi ienuperi.

Dintre piscurile Nägelisgrätli străbăteau razele soarelui până pe culmile din faţă. Pete mari de soare, luminoase, se proiectau pe întinderile negre de granit, pe vârfurile sălbatice, unde numai muşchiul galben mai creştea ici şi colo. Încetul cu încetul lumina aceasta se apropie de râu, cuprinse pădurea de brazi, descoperi în ea şi uscă toate picăturile de rouă, izgoni culoarea vânătă a pădurii şi etală alte culori pline de nuanţe şi umbre.

Dincolo de pădure apăru în bătaia soarelui coloana în marş. Văzută de departe semăna cu un ferăstrău mare care pătrunde într-o latură a muntelui. Penele de la pălăria lui Gudin străluceau şi se vedea perfect fiecare mişcare a capului lui. Stând în faţa

frontului, Le Gras explica ostaşilor din compania lui cum vor ataca armata austriacă. Bătrânii grenadiri, trecuţi prin multe, înţeleseră numaidecât şi începură să întrebe de unele amănunte. Cei mai tineri cereau informaţii de la cei cu experienţă şi căutau uimiţi cu privirile drumul cu pricina pe pereţii netezi ai masivului. Erau veniţi din diferite părţi ale Franţei: din Pirinei, de la poalele Ardenilor, din Bretania şi Normandia, munteni şi ţărani de la şes.

— Da' voi înţelegeţi despre ce-i vorba? întrebă Le Gras pe doi soldaţi care ascultaseră nespus de atenţi tot ce explicase el.

— *Oui, je comprends... oui!* spuse unul dintre ei şi arătând cu mâna spre munţi continuă: *L'ennemi là – nous là! Après nous l'ennemi...* îi sărim în spate şi-i tragem un picior, lepădătura! *Vous comprenez?*[1]

O serie întreagă de mişcări iuţi, bruşte şi plastice ilustrară perfect răspunsul bătrânului ostaş şi fu pe de-a-ntregul înţeles de către toţi.

— Aşa, aşa, întocmai! spuse căpitanul râzând.

— Tu înţelegi ce-a spus?... se întoarse soldatul bătrân care vorbise spre colegul lui mai tânăr cu care discutase puţin mai înainte.

— Pricep eu câte ceva, dar cum o să fie, asta nu...

— Uite, frate, aşa o să fie. Fraţii tăi stau pe muntele ăla, care-i de-a curmezişul, nu-i aşa?

— Apăi, aşa-i.

— Dacă ne-am duce prin vale spre ei, ne-ar tăbăci cu pietre. Aşa zice Legra şi-i drept. Aşa că, elveţianul ăla bătrân din Gutan, pă care l-a prins Legra ieri, o să ne-arate altă cale, p-aci, pricepi?

— Ce eşti prost, pe unde o să trecem p-aici? se înfurie tânărul. Ai înţeles de te-ai prăpădit! Cum o să urce omu pe zidurile astea?

— Asta nu-i treaba mea. Zic ei că se poate. Când te uitai d-aici, credeai că gheneralu şi cu alea două companii ce s-au dus cu el, umblă pe peretele neted ca muştele pe sticlă, da acolo trebuie să fie o potecă şi chiar una bunişoară. Acu ştii?

— Văleu... ce oameni proşti! Să stea ei în nişte munţi ca ăştia! Cine-a mai văzut...

— Şi-apoi, dacă te-o arde friţu, frate, cu un glonţ la cap, pe un vârfuleţ de munte dintr-ăsta, atunci să vezi tumbe până te spargi

[1] — Da, eu înţeleg... da! (...) Duşmanu-i acolo – noi acolo! În faţa noastră inamicul... (...) Înţelegeţi? (Fr.)

de stânci. Da ce mai!... *Rira bien, qui rira le dernier*[2]. Ştii ce-nseamnă vorba asta?

— Eh, ce-mi pasă mie de vorba dumitale? Mă ia cu greaţă când mă uit...

— Ia şi soarbe din vinişorul ăsta roşu. Nu ţine locu rachiului, da, oricum, îl mai întăreşte oleacă pe om...

Traseră amândoi câte-o duşcă din bidon şi muşcară dintr-un colţ de pâine uscată.

Soldatul bătrân era din categoria vulpilor încercate. Umblase prin multe locuri, îşi expusese capul în multe războaie. De la Berlin, unde se trezise după primul război la care luase parte, plecase cu câţiva camarazi spre Franţa, căci auzise că acolo se bat vârtos şi era atras de momeala c-o să găsească mai mulţi tovarăşi de-ai lui. Cei cu care pornise la drum însă, se risipiră treptat şi numai el ajunsese la graniţa franceză. Căutându-i pe-ai săi se înrolase în mai multe regimente pe rând. Dar anii treceau în căutări zadarnice. Învăţase limba, se legase de căpitanul Le Gras, de caporalii şi sergenţii din batalionul lui care-i povesteau tot felul de întâmplări nemaiauzite când se opreau la câte un popas – aşa că rămăsese.

După începerea războiului cu Austria, dăduse peste unul de prin părţile lui. Era un infanterist tânăr, prizonier, luat laolaltă cu nişte austrieci într-o bătălie de lângă Zürich. Bătrânul ostaş se străduise din răsputeri să-l convingă pe prizonier să intre în rândurile armatei franceze şi pe comandanţi să-l primească. Când reuşi să rezolve asta, începu să-l ocrotească pe străin cu o grijă frăţească. Îl învăţa franceza, deşi nici el nu ştia mare lucru, îi curăţa puşca, îi cârpea uniforma, îi împletea părul, făcea totul în locul lui, îi dădea cea mai bună parte din hrană şi băutură. Pentru toate astea însă, îl bătea la cap... Tânărul se ataşase enorm de el, cum numai în război se poate întâmpla. În decurs de şase luni se legaseră atât de mult unul de altul, încât deveniseră ca două părţi ale aceluiaşi trup.

Imediat ce terminară ostaşii de mâncat câte o bucată de pâine, căpitanii dădură ordin în faţa companiilor să se pornească urcuşul. Discuţiile se potoliră deodată şi coloana se urni din loc, asemănătoare unui şarpe monstruos de mare, cu cartuşierele şi vârfurile baionetelor sclipind în soare. Călăuza, care mergea în frunte, conduse primul batalion pe cărăruia de lângă cascada Gelmerbach. Soldaţii aveau în permanenţă în faţa ochilor fâşia albă a apei care se prăvălea în vale de la o înălţime de peste o sută de

[2] Râde bine, cine râde la urmă (fr.).

metri. Foarte curând însă coloana se desmembră fiindcă fiecare ostaş trebuia să găsească o metodă proprie de a urca panta. Poteca se pierdea printre frânturi de stânci prăbuşite şi pomi şi numai uneori o puteai zări sub forma unor făgaşuri alunecoase, săpate în pământ. Pe acest versant al lanţului muntos încă mai dăinuiau umbrele întunericului. O rouă abundentă, în picături, se aşezase ca zăpada pe brazi şi pe ierburi. Ienuperii uzi îşi întindeau din desiş braţele lungi împiedicând înaintarea soldaţilor.

Oamenii mergeau cu spor, curioşi să vadă ce e dincolo de muchia de unde cădea cascada; cu o bucurie negândită trăgeau în piept aerul curat şi rarefiat şi asemenea unui mare grup de excursionişti, îşi tăiau drumuri mai scurte între meandrele potecii şerpuite. Toată pădurea de la poalele muntelui vuia de zgomotul vocilor care, crescând mereu, reuşise să înăbuşe gemetele cascadei albe. Nici ofiţerii tineri sau bătrâni nu încercau să domolească dezordinea, ei înşişi cuprinşi de plăcerea urcuşului abrupt într-o dimineaţă atât de minunată.

Când se opriră pe platoul primei culmi, cei care mergeau în fruntea expediţiei văzură cu mirare în faţa lor un iezer nu mai mare decât Lacul Negru de lângă Kościelec din Tatra. În spatele acestui lac se întindea valea Diechterthal, pustie, aşezată pe o pantă bruscă, lipsită de pomi, dar plină de nişte valuri triste de pietre şi stânci golaşe, printre care şipotea un pârâu sălbatic. De o parte şi de alta se ridicau spre cer piscuri cenuşii, cafenii şi negre, cu suprafeţe abrupte şi netede, lustruite de ape. Din loc în loc se zăreau pe ele desene, crestături şi linii unduite, ca nişte hieroglife tainice ale gheţarilor care trecuseră pe acolo cu multe secole în urmă. Mai jos, pe zimţii acestor stânci atârnau pâlcuri de ienuperi, asemănătoare din depărtare cu nişte muşchi. Ramurile lor încovoiate se legănau în abis, vizibile cu ochiul liber ca nişte firişoare de iarbă. Într-un anumit loc se apleca mult în afară printre două piscuri şi atârna deasupra prăpastiei un capăt de gheţar. Cornişa aceasta albă, cioplită neînchipuit de egal şi neted, strălucea orbitor în razele soarelui şi părea în ochii ostaşilor care urcau o sabie uriaşă ridicată deasupra capetelor lor.

În timp ce grosul armatei executa prima etapă a drumului, Gudin ajunsese în marş forţat până la capătul văii Hasli, unde era podul distrus de pe Aare. Fără să piardă nicio clipă, sări cu calul în apă şi o trecu în chip fericit. Dar când arabul pur-sânge sări pe mal, pe lângă urechea generalului ţiuiră gloanţe, iar de după valul care

ascundea cele două lacuri de la poalele muntelui Grimsel, apăru un detaşament de soldaţi în tunici albe. Cele două companii ale lui Gudin trecură râul şi se repeziră în marş asupra austriecilor. Căciulile de urs mai traseră încă o dată, apoi se retraseră spre hanul de lângă lacuri.

Gudin nu porni după ei. O apucă într-o parte, în susul râului, se opri acolo cu ofiţerii lui şi începu să cerceteze locul. Abia atunci înţelese pe de-a-ntregul ce era să facă hotărând cucerirea trecătorii. Valea Hasli se termina acolo, închisă de-a latul de un masiv de o mie de picioare ridicat deasupra lacurilor, care unea cei doi giganţi muntoşi. Stavila aceasta avea forma de şa, iar capetele ei abrupte formau un amfiteatru la picioarele căruia se întindeau două iezere cu apa verde-închis. Era ca un pustiu de granit, o văgăună de piatră, un loc la a cărui vedere te treceau fiori de moarte. Stâncile erau goale, alunecoase şi numai jos acoperite cu un muşchi galben-ruginiu. Pe sus străluceau din loc în loc pete mai albicioase. Erau rănile proaspete de pe urma prăbuşirii unor stânci. În jur îşi rânjeau dinţii piscurile Nägelisgrätli şi piramidele Finsteraarhorn de la poalele cărora ieşea din gheţari Aare-ul cenuşiu.

Gudin începu să se simtă apăsat de zgomotul ciudat al râului. Apele lui gemeau monoton pe o gamă largă, mereu reluată, o muzică tristă ca o plângere, ca un cântec alcătuit din motive dramatice. Se părea că din adâncul acestor văgăuni reci cântă natura o epopee despre truda de secole a picăturilor, despre victoria veşnică a apelor şi moartea pietrei, despre marile migraţii ale gheţurilor, despre apăsarea pe care-o suferă stâncile şi căldura care dă naştere luptei...

Grupul de soldaţi austrieci respinşi până la cabană, dăduse pesemne de veste că au venit francezii, căci culmea trecătorii Grimsel se mai învioră. Pe drumeagul acela străvechi apărură grupuri de siluete albe, cam de dimensiunile greierilor, cu enorme capete negre şi ocupară cu îndemânare fiecare colţişor al marginii defileului, cotiturile neregulate şi zimţii peretelui abrupt. Gudin îşi trimise cele două companii până lângă cabană cu ordinul ca în tot timpul zilei să se arate şi să se retragă, să repare podul, să se caţere pe stânci şi în genere să se comporte ca avangarda unei coloane în atac. El însuşi dădu o raită în galop prin tot locul acela îngust până la intrarea în defileu, ajunse până la poalele masivului, cercetă totul şi se întoarse în goana calului la albia râului. Trecu

prin apă şi însoţit numai de doi aghiotanţi şi de o ordonanţă la cai, se întoarse în grabă pe locul de unde pornise în munţi restul armatei.

Urmele negre de rouă, iarba bătătorită şi tufişurile rupte îi indicau cu precizie direcţia înaintării. Generalul şi cei doi ofiţeri descălecară lăsând caii în grija soldatului şi porniră imediat la drum. Gudin urca muntele ca un cerb, în cizmele lui ungureşti cu carâmbi scurţi, împodobiţi cu galoane, în care intrase apă din belşug în timpul trecerii râului. Dar din cauza oboselii şi neliniştii interioare începu curând să gâfâie, aşa că-şi desfăcu eşarfa de pe şolduri, scoase legătura de la gât, deschise fracul, vesta şi cămaşa şi aşa, cu pieptul descoperit urca voiniceşte pe scurtătură. Cele optsprezece companii de grenadieri se odihneau stând roată pe malul iezerului Gelmer, când după o cotitură apăru tânărul general atât de obosit, că îi picura năduşeala din fiecare fir de păr.

— Mergem mai departe pe valea aceasta? întrebă numaidecât ce-l zări pe călăuză aratând spre Diechterthal.

— A, nu! răspunse Fahner. Valea asta nu duce pe Grimsel. Noi mergem apre piscuri.

— Pe unde? întrebară ofiţerii surprinşi de această declaraţie, căci de jur împrejur nu se vedeau decât pereţi verticali de piatră.

— Pe după stânca aia. Alt drum nu-i, răspunse elveţianul, indiferent. După aceea se ridică, îşi luă toporişca cu coada lungă şi cu o măciulie ca un măr în spatele tăişului şi porni cu paşi mari pe malul iezerului. Companiile se încolonară şi înconjurară lacul. Urmele drumului se târau pe la poalele unei stânci bombate care cobora în fâşii negre până la apele lacului. Ocolind stânca, ostaşii văzură, în sfârşit, drumul ce-i aştepta. Fiori de groază şi şoapte înăbuşite străbătură mulţimea.

În locul acesta masivul de granit care alcătuia lanţul de munţi se crăpase şi parcă se desfăcuse în două părţi. Între suprafeţele neregulate ale acestor doi pereţi se ridica în sus un profil îngust de vale, ca un horn, de la lac şi până sus la căciulile albe de gheaţă. De la capătul cel mai ridicat al acestei trecători se lăsa în jos un gheţar, înnegrit la suprafaţă, dar alb-verzui pe la crăpături şi adâncituri. Hornul acesta care urca două mii de metri de la lacul Gelmer şi până la vârful Thierälplistock, apăru în faţa soldaţilor lui Gudin ca un sicriu enorm acoperit de giulgiu, al cărui capac fusese ridicat în cinstea lor, dar care va fi trântit la loc de îndată ce vor încăpea înăuntru. Soarele care se ridicase tot mai sus, ajungea şi în

această văgăună, dar îi lumina doar partea de sus. Pe acele locuri încălzite de razele soarelui se formau nouraşi de un verde-pal care luau forme diferite şi se târau în sus de-a lungul hornului spre cerul azuriu. Mai jos, în penumbră, gheaţa era cenuşie şi moartă şi trimitea asupra oamenilor fiori de spaimă, o teamă care face să ţi se strângă inima şi să-ţi simţi călcâiele prinse ca în nişte cleşti de fier.

Călăuza înainta încet, afundându-se până la glezne în nisipul moale, ud şi întretăiat de numeroase firişoare de apă.

— Compania a treia! strigă Le Gras şi cu sabia în mână îşi conduse oamenii înainte.

— Înainte, marş! ordonară şi ceilalţi comandanţi de detaşamente. Coloana se înghesui printre stânci, trecu peste prelingerea noroioasă a gheţarului şi începu să urce pe panta acoperită cu o zăpadă moale, lipicioasă. Valea glacială era atât de lată, încât puteau să meargă în rând mai mult de zece infanterişti. Şi celor din faţă li se afundau picioarele în zăpadă, dar după ce o frământau cei aproape două mii de oameni, devenea atât de afânată, încât compania de la urmă lupta cu troienele până peste genunchi. Cu toate astea, datorită comenzilor neîntrerupte şi îndemnurilor din partea ofiţerilor, coloana înainta cu spor. Nimeni nu se uita nici în sus, nici în jos. Fiecare soldat avea privirile fixate asupra tovarăşului dinaintea lui şi vedea numai coada împletită a acestuia şi legată cu sfoară, spatele adus pe care, jos, sub omoplaţi, atârna o raniţă plată şi poalele fracului atât de lungi încât aproape că se târau pe zăpadă. Scârţâitul gheţii sub picioare, foşnetul paşilor întregii coloane, clinchetul armelor – toate aceste zgomote închise între cei doi pereţi stâncoşi şi ciocnindu-se mereu de ei creau o rumoare care aţâţa energia mişcărilor. Uitară cu toţii că merg pe o pantă foarte abruptă şi fiecare îşi punea toată fiinţa în mersul acesta colectiv, în necesitatea de a ţine pasul. Masa aceasta compactă de oameni aduşi de spate, înainta mereu şi egal, ca un singur trup în mişcare.

După ce-au urcat trei sute de metri au observat că zăpada devine mai tare, mai uscată şi mai fărâmicioasă şi că sub ea se simte o pojghiţă de gheaţă. Trecerea se îngusta tot mai mult. Într-un loc era un fel de platformă în pantă pe care se putea aduna toată coloana. Din imprudenţă permiseră soldaţilor să se oprească şi să privească în urmă. Când au văzut peretele abrupt, fără niciun punct negru de care să se agaţe privirea, valea aceea albă, netedă

şi alunecoasă, iar la poalele ei ochiul negru al apei, soldaţii au început să se aşeze în zăpadă, să se agaţe disperaţi cu mâinile de poalele fracurilor tovarăşilor lor, să-şi întoarcă feţele şi să închidă ochii. Din când în când se auzea câte un strigăt de spaimă, iar într-un rând, un soldat alb ca varul începu să plângă în hohote, zguduindu-se din tot trupul şi întinzând mâinile spre prăpastie. Ca să iasă din această panică, ofiţerii începură să-şi grăbească soldaţii speriaţi să continue urcuşul, însă îi opri călăuza.

— Aici trebuie să ne odihnim puţin, spuse de pe locul lui mai ridicat, să ne adunăm forţele, căci intrăm pe gheaţă.

De cum ajunse la urechile soldaţilor cuvântul *gheaţă*, începură să se adune în grupuri, să se lipească de stâncă şi să se împingă unii pe alţii ca nişte oi prostite. Grenadierul plângea tot mai tare, cu sughiţuri, repetând neîncetat o singură silabă şi încercând să se smulgă din mâinile colegilor. În grupul veteranilor, care stătuseră de nenumărate ori faţă în faţă cu moartea şi o cunoşteau bine, se auzeau acum murmure de răzvrătire.

— Ţăranul ăsta-i trădător! îşi spuneau unul altuia, dar aşa ca să-i audă ofiţerii. E trimis de friţi! Pe aici nu poate nimeni să treacă! Mai bine să pierim în luptă cu arma-n mână, vrem să luptăm! Nu mergem mai departe! Nu mai mergem.

Labruyère, Le Gras şi ceilalţi ofiţeri se uitau strâmb la aceşti bătrâni. Ştiau, că, descumpănită în felul acesta, coloana nu va putea urca pe panta albă ce se ridica drept deasupra capetelor lor, parcă spre nori. Gudin stătea nemişcat pe un capăt de stâncă, cu capul în piept şi-şi observa ghetele scâlciate. Deodată, când rumoarea mulţimii începu să se transforme în ameninţări gălăgioase la adresa călăuzei, generalul se ridică încet de la locul lui. Faţa îi era aproape vânătă, acoperită de pete sângerii, de o parte şi de alta a capului îi atârnau şuviţe de păr transpirat. Ochii lui priveau cu o linişte sălbatică pe sub sprâncenele încruntate.

— Ostaşi! Ostaşi! strigă cu o voce joasă, dar atât de ciudat de impunătoare, încât tăcură cu toţii. Aveau impresia că ofiţerul acesta slab a crescut deodată, sub ochii lor. Se speriară de faţa şi de vocea lui. Gudin nu putu să mai scoată niciun cuvânt. Ridică doar spada în sus cu gestul sigur al comandantului.

Imboldul acesta ciudat străbătu întreaga armată. Într-o linişte mohorâtă soldaţii se întoarseră spre gheţar, iar când ghidul începu să urce, îl urmară. Stratul de gheaţă era foarte gros, rotunjit la capete, spre stânci, ca un burlan. La un loc era atât de abrupt încât

urcuşul devenise imposibil. Atunci călăuza începu să sape cu toporişca lui găuri în gheaţă. Făcea câte trei în şir, pentru trei soldaţi. Tăia atât de iscusit bucăţile de gheaţă că le putea da în mâini soldaţilor, care le aruncau în golul dintre stâncă şi gheţar, ca să nu rănească în cădere pe careva din ultimele rânduri. Fahner punea ambele picioare într-o treaptă şi abia după ce urca el mai sus, punea piciorul drept în treaptă şi soldatul care mergea în urma lui.

Au trecut ore lungi ca nişte secole, până când a urcat toată coloana pe gheţar. Atunci în cele trei rânduri se aşternu o tăcere de moarte. Fiecare grenadier avea mâinile sprijinite în puşca pe care o punea cu patul lângă piciorul tovarăşului dinaintea lui. Fiecare avea în dreptul nasului călcâiul înaintaşului său. Observau cu toţii cum le tremură picioarele chiar şi celor mai curajoşi ostaşi şi mai trufaşi ofiţeri, câte petice avea fiecare pe jambiere şi la pantofi. Fiecăruia îi devenea grea raniţa micuţă din spate şi se simţea învăluit de o teamă dureroasă care apasă ca o povară şi care poate să-l dezechilibreze pe om în aşa măsură încât să se aplece pe spate şi să se rostogolească în gol. Nimeni nu ştia unde este generalul Gudin. Conducător şi stăpân devenise ţăranul acela dintr-o bucată. Loviturile toporiştii lui răsunau în gheaţă de parc-ar fi tăiat bucăţi de fier. Urcând încovoiaţi, ostaşii auzeau în adâncurile gheţii ecourile ciudate ale acestor lovituri, când ici, când colo, când mai sus, când mai jos. Câteodată bucata de gheaţă ruptă zbura de sub topor şi se rostogolea ca un trăsnet pe marginea gheţarului, făcând un zgomot înspăimântător... Atunci aveau cu toţii impresia că gheaţa s-a rupt de sus şi că alunecă cu totul. Numărau aproape toţi treptele, dar nimeni nu-şi putea da seama de câtă vreme urcă. Soarele ieşise de după piscul negru şi acum le inunda sufletul cu un potop de raze fierbinţi. Numaidecât începură să se prelingă de sus mici pârâiaşe care umpleau treptele de apă şi ca nişte lipitori ciupeau picioarele oamenilor cu un frig de moarte. Le îngheţau labele picioarelor, ceea ce mărea şi mai mult durerea încordării simţite sub genunchi.

— Ce să facem dacă îi vine cuiva rău? întrebă cineva din rânduri. Strigătul acesta repetat de câţiva caporali, sergenţi şi ofiţeri, ajunse până la urechile călăuzei.

— Cui îi vine ameţeală, să se lipească numaidecât de gheaţă şi să tragă în piept răcoarea.

Întrebările conteniră, dar după puţin se auziră gemete, înjurături

şi murmur de nelinişte.

— Nu vă uitaţi în spate şi n-o să ameţiţi! strigă Fahner, cu o voce răguşită, spărgând mereu gheaţa cu aceeaşi energie. Se apropie de stânca ieşită în mijlocul gheţarului ca o creastă ascuţită. Masa neagră a pietrii atrăsese razele soarelui şi înfierbântându-se îşi săpase în jur o scorbură adâncă. Sfărâmăturile stâncii se prelingeau într-un şuvoi de noroi gros, pe gheaţa curată, ca puroiul dintr-o rană. Fahner, ajungând în locul acela, trebui mai întâi să înlăture noroiul care fugea sub picioare şi apoi să bătătorească pământul înainte de a urca curajos acolo. Dar era periculos să stai pe pietrele pline de mâzgă, pe locul acela foarte înclinat şi înfierbântat, aşa că o luă la dreapta, se sprijini cu corpul de peretele de granit şi urcă punând picioarele în gaura dintre munte şi gheţar. Fiecare soldat trebui să facă aceeaşi mişcare. Intrau unul după altul în această scorbură şi fără să ajungă la fundul ei cu picioarele, sprijiniţi cu cotul drept de peretele muntelui şi cu braţul stâng de gheaţă, se strecurau cu mişcări de broască dincolo de obstacolul ridicat în mijlocul drumului. Când primii din capul coloanei ieşiră din văgăună pe suprafaţa gheţarului, începură să păşească iar pe trepte.

Disperarea le frângea mâinile. Ridicând ochii zăriră iarăşi fâşia nesfârşită de gheaţă care se înălţa drept deasupra capetelor şi, fără să se întoarcă, vedeau cu ochii minţii prăpastia fără fund deschisă sub picioarele lor. Lupta cu muntele era crâncenă. Se părea că înălţimea nu mai are sfârşit, căci după ce depăşeau cocoaşele care de jos le apăreau ca nişte piscuri, drept capătul urcuşului, le ieşeau în faţa ochilor alte cioturi şi ghebe ale acestei hidre înfricoşătoare. Trebuiau să rabde nemişcaţi, în timp ce toţi nervii tremurau în trupurile obosite, dându-le impresia că o să ardă de vii aprinşi de la propria lor piele încinsă. Din josul coloanei se auzeau tot mai des oftaturi şi gemete. În fiecare clipă strigau că leşină cineva, şi-l ajutau imediat, împingându-l cu baioneta şi ţipând la el. În mijlocul derutei şi nebuniei care treceau de la om la om şi-l scuturau pe fiecare în ghearele lor de fier izbucni deodată cântecul lui Fahner, sălbatic ca şi munţii aceştia:

„Alli Manne standet y!
Die vor Emme, die vor Aare
Stark und frei i Nor und G’fare.
Alli Manne standet y!”[1]

[1] Să se ridice toţi bărbaţii!/ De pe Emme şi Aare / Puternici şi liberi la nevoie şi pericol / Să se ridice toţi bărbaţii!

Cântecul acesta tirolez puternic, liber şi curajos, avea în el ceva din murmurul cascadei care se prăbuşea în nămeţii îngheţaţi, ceva din ecoul îndepărtat, din ţipătul înspăimântător al vulturului deasupra piscurilor. Protestele soldaţilor se stinseră. Ţăranul încetă să mai spargă gheaţa, se întoarse, îşi sprijini de topor mâinile obosite, îşi îndreptă umerii uriaşi şi cântă din nou:

„Mir wei freye Schwyzer sy!
Rüeft is' Land zum Schutz a d'Grenze
Lue, wi d'Auge all'ne glänze,
Mir wei freye Schwyzer sy!"[1]

După o clipă începu iarăşi:

„Üse Mutz isch gärn d'rby,
Stellet ne an d'Spitzi füre.
Sapperment, er stieret's düre...
Üse Mutz isch gärn d'rby"[2]

Terminând cântecul, slobozi din piept un strigăt pătrunzător, ca şi cântatul cocoşului şi se apucă iarăşi înciudat să spargă gheaţa. Încă vreo zece trepte şi în faţa primului rând din coloană apăru o câmpie înzăpezită, în pantă, dar nu mai era urcuş abrupt. Hornul de gheaţă se isprăvise.

Ofiţerii interziseră chiotele, aşa că armata se bucura în tăcere. Soldaţii ieşeau pe gheţar şiroind de apă, murdari de noroi, transpiraţi şi bronzaţi de vânt. Gudin era aproape de nerecunoscut. Fracul îi era zdrenţuit, pălăria turtită ca un pantof vechi, mâinile zgâriate, părul minunat îi atârna ca un smoc de paie.

După ce ajunseră cu toţii pe povârnişul îngheţat, încercară să încoloneze batalioanele ca să meargă spre vârful Thierälplistock, dar era greu de menţinut ordinea. În jur era o privelişte atât de ciudată, că nici cel mai energic dintre ofiţeri nu putea face nimic şi cuvintele-i îngheţau pe buze. În zadar căutau cu toţii să vadă pământ. Cât cuprindeau cu privirea, erau numai forme din lumea visului sau coşmarului. Sufletele acestor oameni de şes, de pe câmpiile verzi, se cutremurau văzând oceanul de ciudate alcătuiri de gheaţă şi granit. În faţa lor se deschidea pustiul tainic al Alpilor Elveţieni – *alt fry Weissland*[3]...

---

[1] Noi suntem elveţieni liberi! / Ţara ne cheamă să-i apărăm graniţele / Hei, cum străluceau ochii tuturor / Noi suntem elveţieni liberi!

[2] Conducătorul nostru e dornic de luptă / Stă în frunte şi ne conduce / Privirea lui e dură ca oţelu... / Conducătorul nostru e dornic de luptă.

[3] Vechea ţară a zăpezilor.

De cealaltă parte a văii Hasli, care se întindea la picioarele lor, se ridicau munţii: Schreckhorn, Wetterhorn, Eiger, Mönch, iar mai departe, ţâşneau către cer cele două căpiţe albe ale muntelui Jungfrau, unindu-se cu poalele întinse ale Marelui Aletschhorn. Apăreau în faţa ochilor forme ciudate ca nişte trupuri enorme încălzindu-se la soare, ca nişte clădiri dărâmate, sau turnuri prăbuşite, figuri de uriaşi ca Mönch, sau altele ciudate, tainice, care atrăgeau şi fermecau imaginaţia oamenilor ca Finsteraarhorn. Erau ca nişte arătări de pe altă lume, forme care nu semănau cu nimic de pe pământ, nişte sperietori şi monştri, viziuni create de nebunie. Trei culori pure: albastru, negru şi alb, numai acolo întâlnite, îţi săreau în ochi şi-ţi umpleau sufletul de nelinişte.

Întorcând privirile spre valea Aare-lui, soldaţii zăriră satul Guttannen micuţ ca un stol de potârnichi strânse laolaltă pe un hat cenuşiu. Aare, râul vijelios cu multe cascade, li se părea din depărtare ca o fâşie de zăpadă întărită. Mişcarea apelor dispăruse pentru ochiul liber, vuietul lor rămăsese departe pe fundul prăpastiei. Pădurea, ultima pădure după Guttannen, se vedea neagră ca un tufiş de mărăcini. Soldaţii se uitau trişti la ea, din hăul întunecos al senzaţiilor şi presimţirilor, înţelegând doar că ceea ce îi înconjoară, priveliştea aceea neînsufleţită, îngheţată şi străină e rău-prevestitoare pentru ei, e aliata duşmanului.

Mai urcară încet o porţiune şi trecură peste gheţarul Aelpligletscher, concav, cu pante line. Când ajunseră pe creasta rotundă a acestuia, la înălţimea de 3.390 metri, apărură în faţa lor lanţurile răsăritene ale Alpilor, iar la picioare, valea Urseren. Coborând mai jos, ajunseră în centrul circului glacial al Ronului în partea numită „im Sumpf”. Locul acesta era închis dintr-o parte de vârfurile Schneestock, Rhônestock, Galenstock, iar de cealaltă parte de Gelmerhörner. Suprafaţa gheţii era scăldată în apă şi parcă tot gheţarul tremura printre vălătucii de abur. Pârâiaşe mici alergau şopotind pe faţa lui şi se vărsau cu clinchet melodios în crăpăturile înguste şi verzui. În locurile scobite, luceau lacuri mici, multicolore. Pe margini se ridicau deasupra gheţarului piscuri de piatră, mâncate de ape şi înconjurate de mormane de pietricele sfărâmate. De la un pisc la altul goneau pe toată întinderea nişte creste moarte, şerpuite ca nişte straturi strâmbe. Toată masa gheţarului se străduia să se reverse prin fiecare spărtură dintre stânci, dar deocamdată plutea în întregime ca un râu lat şi tulbure, cu nenumăraţi afluenţi. Însă cu cea mai mare violenţă se

înghesuiau gheţurile în depresiunea dintre Furka şi vârfurile ţuguiate ale muntelui Nägelisgrätli. La locul acela strâmt, ca înăbuşite într-un gâtlej îngust, gheţurile îşi suprapuneau lespezile crăpate, îşi rânjeau colţii şi se aplecau în jos asemenea unei cascade petrificate.

Ostaşii erau flămânzi ca o turmă de lupi. În aerul rarefiat şi după truda căţărării spre înălţimi, le venea să-şi mănânce şi pantofii din picioare. Comandantul şi ofiţerii, ei înşişi flămânzi, grăbeau marşul, ca, mai înainte de căderea nopţii, să ajungă în spatele inamicului. În timp ce coloana se apropia de vârfurile Nägelisgrätli, ziua era pe sfârşite. Soarele mai strălucea încă sus, deasupra orizontului, dar în capătul dinspre Furka al văii Ronului, care apăruse acum în ochii soldaţilor, întunericul se lăsase brusc, fără asfinţit, căzuse greoi ca un capac. Toţi munţii, cu vârfurile înalte şi albe, stăteau împodobiţi în purpura asfinţitului. Întinderile de zăpadă se vedeau ca în palmă, iar Finsteraarhorn, ca o poartă imensă ce închidea calea spre altă lume, arunca o umbră lungă cât un lanţ de munţi. Nori violeţi se ridicau uşor din văile elveţiene şi alunecau în tăcere peste cerul înroşit.

Fahner coti la dreapta şi se duse în sus până lângă piscurile de piatră. Armata, care mergea pe urmele lui, se oprise pe morene ca pe un val de fortăreaţă. Nu creştea niciun fir de iarbă pe aici, dar cel puţin pământul era uscat. Gudin se duse după călăuză, urcă şi mai sus pe stâncă până ajunse la despărţitura dintre două capuri. Susţinut de mâinile puternice ale elveţianului, se aplecă în afară şi se uită spre partea cealaltă. Numaidecât însă se retrase şi chicotind ca un copil începu să strige spre ofiţeri:

— Veniţi aici! Iute! Uitaţi-vă!

Se apropiară cu toţii şi se uitară pe rând. Numaidecât după aceste stânci era trecătoarea Grimsel, la vreo cincizeci de metri mai jos şi la o distanţă de jumătate kilometru. Lanţul Nägelisgrätli se frângea la câţiva zeci de paşi de aici şi o pantă uşoară cobora de la poalele ultimei culmi până spre mijlocul trecătoarei, unde, într-o adâncitură, sumbru şi rău-prevestitor, se afla lacul Totensee. Ultimele raze ale soarelui, aproape orizontale, îi luminau crestele valurilor născute din adierea blândă a vântului de seară.

Pe fundul prăpastiei sticleau negre, comunicând între ele, cele două lacuri Grimsel, pe care Gudin le văzuse de dimineaţă de la distanţă. Pe maluri ardeau focuri oglindite în apa lor întunecată ca nişte coloane aurii. Tot versantul abrupt dinspre Hasli era ocupat de

detaşamentele armatei austriece. De partea cealaltă a Aare-lui ardeau de asemenea focuri, cam la nivelul drumului spre Guttannen, aprinse de cele două companii franceze care urmăreau cu conştiinciozitate inamicul şi creau aparenţele unei numeroase armate. Pe vârful Grimsel, lângă lacul Totensee erau doar câţiva soldaţi şi un grup mai mare de ofiţeri.

Cuprinzând din priviri toată poziţia, Gudin întrebă în şoaptă:

— Ce să facem? Să atacăm?

Involuntar se întoarseră cu toţii spre Labruyère şi Le Gras, adevăraţii conducători ai expediţiei.

— În ceea ce mă priveşte, spuse Labruyère cu obişnuita-i răceală, consider că nu trebuie să atacăm astăzi, din două motive. În primul rând pentru că austriecii se află acum pe versantul Hasli şi, atacându-i, îi împingem spre lacurile Grimsel. Asta ne-ar sili să-i urmărim noaptea în direcţia aceea în care n-are niciun rost să mergem căci noi trebuie doar să ocupăm Urseren şi, desigur, să-i dăm o mână de ajutor lui Thurreau la Valais, respingându-i pe austrieci de aici, din capătul superior al văii Ronului. În al doilea rând, ostaşii noştri sunt obosiţi, trebuie să se odihnească şi să mănânce. N-au mâncat nimic.

— Cu atât mai bine! Se vor duce de bunăvoie să mănânce în tabăra austriecilor. Noi ce să le dăm?

— Îndrăznesc să împărtăşesc părerea locotenent-colonelului, şopti căruntul căpitan Mottet, ţinând seama şi de faptul că, dacă începem lupta la ora aceasta, expunem la pieire companiile noastre lăsate în vale. Neştiind despre ce-i vorba, văzându-se atacaţi de un număr aşa de mare de austrieci, vor opune rezistenţă înverşunată şi vor pieri, sau, retrăgându-se în faţa mulţimii, vor cădea noaptea în prăpastie. Şi doar noi putem să-i salvăm! Dimineaţă...

— Eh, dimineaţă! Dar dimineaţa va fi acelaşi lucru! interveni Gudin.

— Nu sunt de aceeaşi părere, spuse Mottet. Putem să-i atragem pe toţi în defileu, apărând într-un număr mic, ca şi cum am veni dinspre Furka, iar când ei ne vor ieşi în întâmpinare, atunci ne aruncăm asupra lor cu toate forţele şi-i gonim spre Ron...

— Nu-i nevoie să-i momeşti în mod special, Mottet, căci vin ei singuri, spuse vesel Le Gras care stătuse tot timpul aplecat peste stâncă observând împrejurimile. Săriră cu toţii la marginea stâncii şi, împingându-se unii pe alţii, se uitară spre Grimsel.

Într-adevăr, detaşamentele austriece urcau panta într-o ordine

exemplară şi-şi ocupau locurile în tabără. Aţâţau focurile aruncând braţe de muşchi uscat. Jos, la poalele muntelui, pe malul lacurilor şi Aare-lui se aprinseră şi mai multe focuri. Rămăsese acolo un detaşament întărit pentru observaţie şi încă o companie risipită pe la cotiturile potecii de pe culme. Restul oamenilor, cam vreo două mii, se îngrămădeau încetul cu încetul în jurul lacului Totensee. Tunicile lor albe acoperiseră ca zăpada atât malul plat al lacului dinspre Hasli, cât şi pantă stâncoasă de pe malul celălalt, mai înalt, dinspre Valais.

Spre Furka, lacul îşi întindea un gâtlej superficial, la capătul căruia erau plasate corturile ofiţerilor, ardeau focuri şi se pregătea o cină mai aleasă. În spatele lor, spre apus se ridicau nişte vârfuri muntoase ascuţite care aruncau asupra apei triunghiuri de umbre. Aceste umbre înaintau repede acoperind cu un văl focurile aurii şi în curând se întinseră şi asupra defileului. Gudin tăcea, recunoscând astfel că au dreptate sfătuitorii săi. Soldaţii lor scoteau din raniţe bucăţi de pâine, scuturau din buzunare fărâmiţele amestecate cu tutun şi se hrăneau stând în picioare, aşteptând noi ordine. Nici nu ştiau că duşmanul este atât de aproape, cu toate că, privind mişcările şi auzind sfatul ofiţerilor, îşi dădeau seama că nu mai e mult până la capătul expediţiei. Picioarele îngheţate, înfăşurate în obiele ude, înţepeneau în răcoarea pătrunzătoare care începuse să sufle dinspre gheţar o dată cu lăsarea serii. Şuvoaiele şi băltoacele revărsate pe suprafaţa lui încremeniră şi îngheţară.

O ceaţă cenuşie ca o fantomă se ridica de pretutindeni şi se aşeza deasupra munţilor. În amurgul dens, dar încă destul de clar, privirile distingeau lespezile crăpate, cioturile, coastele şi breşele gheţurilor înghesuite în cascada îngustă de lângă Furka. De acolo se auzea uneori vuietul Ronului.

— Deci înnoptăm aici? întrebă Gudin trezindu-se din îngândurare.

— Dacă porunceşti, cetăţene... spuse unul dintre ofiţeri.

— Daţi comandă ostaşilor să se aşeze şi să se încălzească care cum poate, căci nu putem aprinde focuri.

— O, nici vorbă de asta! spuse Labruyère.

Companiile au fost aduse pe valurile de morene şi s-a dat ordin să se aşeze pentru dormit. Declaraţia că nu se pot aprinde focuri a fost întâmpinată cu mormăieli surde. Oamenii s-au aşezat numaidecât, şi-au învelit cât de cât picioarele în cârpe uscate şi s-

au strâns unul în altul, înghesuindu-se cât mai mult şi cât mai strâns. Pentru prima oară ofiţerii înnoptau cu plăcere laolaltă cu trupa. Nu-i mai supărau nici răsuflările rău-mirositoare, nici apropierea trupurilor de ţărani.

Numai Gudin rămăsese la locul lui, lângă spărtura observatorului. Îl scuturau fiori de frig, aşa că mergea repede în spaţiul îngust, lovindu-şi mereu picioarele roase, rănite şi desculţe de pietricelele colţuroase şi fărâmiturile de stâncă. Trecând pe lângă spărtura dintre cele două capete ale piscului, îi sări în ochi strălucirea focurilor şi atunci îl cuprinse o poftă nestăpânită să stea lângă foc, un dor atât de mare, încât îi stoarse lacrimi de durere de sub pleoape. Iluziile spulberate, noile planuri de atac, paroxismul bucurării de fiecare amintire, gândul că trebuie să câştige lupta, sentimentul acerb de ură faţă de Le Gras şi Labruyère – toate acestea-i treceau în goană prin cap şi-l făceau să se plimbe nervos pe platoul dintre culmi.

La un moment dat întrebă pe cineva în întuneric unde este călăuza, dar când i se arătă un loc în masa soldaţilor de unde se auzea un sforăit elveţian, începu iarăşi să se plimbe pe platforma lui. Târziu în noapte, pe jumătate înlemnit, doborât de un somn greu, se sprijini cu pieptul de stâncă şi începu să privească spre tabăra duşmană. Pe munte focurile abia mai licăreau. Deasupra fiecăruia se ridica o aureolă mică, pâlpâitoare, incandescentă. În schimb, jos, la lacuri, se aruncau mereu lemne pe foc. Generalul văzând cum printre pereţii întunericului de nepătruns, în adâncul care acum îi părea o strungă îngustă, pe după ceaţa deasă, focul saltă vioi, întinse cu o mişcare inconştientă mâinile sale amorţite spre el... Din când în când se ridica brusc în picioare, strângea spasmodic pumnii şi lovea cu ei în noapte cu o îndârjire atât de mare, de parc-ar fi vrut ca prin aceste lovituri să scapere zorile. Uneori, în visurile sale febrile, i se părea că vede o licărire deasupra munţilor. Dar când iluzia pierea, când simţea din nou cum îl apasă infinitul acestui întuneric, apuca de mânerul sabiei să o smulgă afară din teacă, să trezească armata, să sară la atac şi apoi să simtă în tot trupul căldura mult-dorită a focului. Alteori i se părea că aude paşii unei mulţimi de inamici şi atunci asculta cu inima bătând...

Coloana franceză dormita. Oamenii se trezeau de frig, dar erau din nou cuprinşi de somn, de oboseală. Moţăiau strânşi laolaltă ca un stol de păsări care-au poposit pe munte ca să se odihnească

înainte de ivirea zorilor. Le Gras nu putea să doarmă. Stătea încolăcit, purtând în spate povara unui provensal voinic care dormea zdravăn şi cu picioarele prinse sub trupul altcuiva.

Noaptea era întunecoasă în abisul de necuprins, văile cercetate în timpul zilei cu o privire superficială îi păreau acum şi mai adânci, gheţarul de zece kilometri îi reapărea în minte ca o mare moartă, pietrificată. Vântul nopţii aducea din depărtare vuietul şi gemetele Ronului. Mai aproape, la anume intervale de timp se auzea cum cad, neîncetat, picăturile în josul gheţarului. Sunetul acesta, care măsura timpul cu o nespusă melancolie în tăcerea profundă a pustiului de gheaţă, era uneori înăbuşit de zgomote neliniştite şi deosebite. În afară de sforăitul soldaţilor şi de ecoul paşilor lui Gudin, se auzea, ca un trosnet surd, un clinchet înăbuşit, ca şi cum la mare depărtare cineva ar fi lovit din când în când cu ciocanul într-un drug de fier.

Le Gras se gândea la zgomotele acestea naturale, la viaţa interioară a gheţarului. Vedea ca prin vis cum, undeva, la o adâncime negrăit de mare, cristalele gheţii taie ca diamantul în stâncile dure, cum, cu deosebită asiduitate de secole întregi, lustruiesc granitul, sapă deschizături şi şanţuri noi şi cum tot masivul acesta de gheaţă se mişcă perseverent, de veacuri. Rezistenţa stâncilor colţoase de granit şi truda gheţii îl făcură să se simtă cuprins de o ciudată milă. Osteneala veşnică a unor creaturi şi corpuri necunoscute, legile imuabile ale sângelui şi fierului formau în faţa ochilor lui tablouri şi cortegii ciudat de triste...

Din visarea aceasta îl trezi glasul pătrunzător al lui Gudin:

— Mottet! Garcia-Piles! Lantennac! Le Gras!

Căpitanul ieşi cu greu dintre soldaţi şi se duse la general.

— Nu ştii, căpitane, cât să fie ceasul? întrebă Gudin clănţănind de frig şi schimonosind cuvintele ca un copil.

— Nu, nu ştiu, dar cred că este mult după miezul nopţii.

— Ai dormit, cetăţene?

— Nu.

— Spune-mi, acolo e răsăritul, nu?

— Răsăritul? Da, cred că e în partea aceea, răspunse Le Gras arătând spre Urseren.

Dinspre gheţar sufla un frig atât de pătrunzător, încât căpitanul regretă sincer povara trupurilor soldăţeşti. Totodată stând la loc deschis, simţi cum se strecoară pe lângă el cu repeziciune, ceaţa.

— Le Gras! spuse Gudin, zăreşti munţii aceia acolo departe? Îi

vezi?

— Da, îi văd.

— Ştii... mai înainte eu nu-i vedeam deloc. Probabil că sunt zorile... şopti cu evlavie ca şi cum ar fi pronunţat cuvintele unei rugăciuni.

Într-adevăr, în depărtarea neagră se desenau vârfurile Alpilor Glärner. Nu era încă nici urmă de lumină în întunericul de necuprins, dar formele negre ale lanţului muntos se lepădau de vălul nopţii. Soldaţii se trezeau de frig şi tuşeau. Le Gras şi comandantul săriră numaidecât şi ordonară tăcere, ameninţând cu cele mai grele pedepse. Celor care tuşeau li se astupa gura. O sticlă cu puţin vin roşu trecu din mână în mână ca o cupă de nectar. Şi-o smulgeau cu pumnii şi ghearele. În rândurile aşezate mai jos, lângă gheţar, soldaţii gemeau de frig. Le înlemniseră aşa de tare maxilarele că nu mai erau în stare să deschidă gura, gerul îi înţepa cu acele lui în plămâni, le dădea dureri în articulaţii.

Între timp, în zorile cenuşii se deosebeau tot mai mult munţii de fondul cerului şi se vedea ceaţa. Oamenii treziţi din somn ameţeau văzând negura lăptoasă, cenuşie, care inunda ca nişte lacuri mişcătoare toate depresiunile, se ridica până la marginea prăpastiilor ca nişte ape fantastice. În văi ceaţa se învălurea, se ridica până la o anumită înălţime, apoi, sau cădea imediat, sau era smulsă de curentul vântului şi dusă departe, peste munţi.

Gudin se întoarse spre observatorul său şi se uită în jos la tabăra vrăjmaşă, zări un soldat care arunca muşchi uscat pe foc şi-şi încălzea mâinile la scânteile care se ridicau ca un stâlp strălucitor, văzu un planton trecând ca o umbră neagră prin cercul de lumină, vârful şi o latură de cort, o fâşie din apa lacului luminată de scântei... Acolo jos, în tabăra inamică, la adăpostul stâncilor care stăteau strajă la răsărit, era complet întuneric. Dacă Gudin ar fi putut cuprinde cu privirea toată poziţia şi dac-ar fi putut vedea drumul pe care trebuia mers pentru a ocoli primul vârf din lanţul Nägelisgrätli, ar fi atacat numaidecât.

— Peste puţin se va lumina, îi spuneau ofiţerii clănţănind din dinţi de frig şi zornăindu-şi săbiile cu nerăbdare.

Pe neaşteptate se revărsă peste cer o lumină albicioasă. În depărtare se zări orizontul întretăiat de piscuri. Tabăra lui Gudin se ridică în picioare căutând cu dor nespus apariţia soarelui. Încolonară soldaţii pe cât era posibil în formaţie de luptă şi mai aşteptară o vreme stând pe valurile de morene.

Oastea voia să lupte – de foame, de frig, de supărare. Câţiva ofiţeri se duseră mai înainte cu Fahner să cerceteze drumul. Fiecare minut al întârzierii lor era pentru Gudin şi pentru ostaşi infinit de lung. Un fior interior, nu de frig, ci ca o durere necunoscută le străpungea inimile. Ceaţa legănată a văilor, uşoară, uscată, vaporoasă, se ridica acum în sus şi se risipea în cele patru părţi ale lumii, acoperind culmile dimprejur. Numai vârful ascuţit de pe Nägelisgrätli lângă care stătuse comandantul toată noaptea se vedea tot mai clar, negru şi umezit de ceaţa nopţii.

În timp ce stăteau aşa cu toţii, aşteptând încordaţi, deodată apăru de după crestele ce se ridicau de partea cealaltă a văii Urseren prima rază de soare. Ca un bici înfricoşător lovi dintr-o singură mişcare în toate văgăunile invizibile în ceaţă, le străbătu până la fund şi atrase în sus spre cer toată negura care gonea prin aerul rece despărţită în două de raza luminoasă. Dar după o clipă cele două părţi se uniră din nou într-o mare uriaşă, zburătoare. Soarele părea că se stinge sub năvala negurii. Coloana ostaşilor era învăluită într-o ceaţă densă care alerga în valuri, ca afluxul marin, până la lanţul Nägelisgrätli şi se retrăgea uşor. Pentru a doua oară, undeva sus, ceaţa se sfâşie şi un mănunchi de raze de foc pătrunse printre munţi.

Prin negura care se ridica dinspre văi drept în sus se auzi glasul şoptit, dar clar, al ofiţerilor care se înapoiau în grabă:

— Înainte, marş! Înainte!

Companiile porniră, lovind în tăcere mici pietricele şi alunecând pe panta coborâşului. Trecură repede peste porţiuni mici de gheaţă care mai zăceau singuratice ici şi colo. Coborând mereu înconjurară primul pisc al lanţului muntos.

Panta care cobora brusc spre Ron se unea cu trecătoarea Grimsel. Pe ea creştea o iarbă măruntă şi muşchi, atât de plăcute pentru picioarele ostenite de mers pe terenurile pustii de stâncă şi gheaţă.

De cum pătrunse colona în defileu, ofiţerii începură să gonească detaşamentele, de parcă le-ar fi ars tălpile cu fierul roşu. Gudin îşi împărţi armata în două: pe cea mai mică o trimise la capătul defileului dinspre valea Hasli. Două batalioane alergară în goană printre nouraşii legănaţi de deasupra văii. Alergând astfel cu armele în mână, gata de atac, primul rând de ostaşi întâlni o sentinelă. Îl înjunghiară cu câteva lovituri mai înainte de a avea timp să se dezmeticească şi să tragă. La câţiva paşi mai departe

întâlniră o altă sentinelă. Acesta era cu spatele la atacanţi şi mergea agale înainte. Pieri fără să ştie de unde i-a venit moartea. Când cele două batalioane franceze ajunseră la celălalt capăt al strâmtorii şi se rezemară de înălţimile stâncoase ce coborau în lanţ dinspre Finsteraarhorn, ofiţerii începură să disperseze companiile şi, ocupând astfel terenul deja cucerit, să-i atace pe austrieci în semicerc, ca o plasă care să tragă totul spre detaşamentul lui Gudin. Razele soarelui străpungeau tot mai insistent şi mai adânc ceaţa de deasupra defileului, aşa că de îndată ce Gudin zări primii soldaţi, care se retrăgeau din faţa cercului, ridică sabia în sus în semn de atac şi pe toată linia răsunară tobele.

Un strigăt înfiorător sfâşie liniştea. Francezii se năruiră ca o avalanşă peste tabăra austriacă. Numaidecât după ce pătrunseră în bazinul lacului Totensee, văzură în faţă o mulţime de oameni speriaţi, neînarmaţi, pe jumătate dezbrăcaţi. De spaimă, feţele austriecilor se făcuseră mai albe decât uniformele. Unii abia se ridicau din somn şi sprijiniţi în coate primeau moartea din mâna duşmanului care căzuse ca din nori. Batalioanele aliniate puţin mai departe apucau armele, dar, neputând străpunge mulţimea celor neînarmaţi, le opreau doar retragerea, supunându-i măcelului. Francezii tăiau fără milă. Doborând la pământ primele rânduri, se opriră printre cadavre şi cu o îndemânare sadică loveau în oamenii care se apărau cu mâinile goale, ţipând. Unii întorceau invers armele şi, apucând de ţeavă şi baionetă, loveau în masa de capete cu patul armei şi cu trăgaciul, ca nişte măciuci. Asta lărgea şi mai mult prăpădul. Sângele împroşca mâinile şi pieptul ucigaşilor, care lovind ţipau întruna:

— Na! V-aţi îndopat! V-aţi încălzit la foc! Aţi dormit aici la căldură!

Mulţimea neînarmată retrăgându-se, presă cu putere asupra infanteriei pregătită în spate şi o împinse în lac. Companii întregi austriece erau până la brâu în apă şi nu-i mai puteau nicicum veni de hac adversarului. Soarele risipi negura şi comandanţii austrieci văzură în faţa ochilor pierirea armatei lor. Drumul spre Hasli era barat, drumul spre Furka de asemenea, iar armata năvălea ca o turmă de oi în lac. Companiile care fuseseră pe malul dinspre Alpii Elveţieni se aruncaseră în apă, câteva sute de oameni afundându-se până aproape la gât, ieşiseră de partea celaltă. Acelaşi lucru voia să facă ofiţerul care împingea mulţimea dinspre Nägelisgrätli. Înghesuit într-un grup de ostaşi pe jumătate înnebuniţi de groază,

stând în apă până la brâu, lovea în cei care se retrăgeau, tăia cu spada, îi lua de umeri, îi împingea într-o parte, strigând neîncetat cu o voce răguşită:

— La stânga! La stânga!

Soldaţii lui Le Gras, coborând de pe pantă, începură să tragă în grupul acesta de oameni care înainta spre mijlocul apei. Cei ucişi de gloanţe trăgeau în cădere după ei şi pe cei vii, răniţii îi apucau de picioare. Încleştarea aceasta de oameni se prăvălea peste cei care alunecau în apă şi astfel ostaşi sănătoşi se înecau în apa nu prea adâncă. Alţii porneau înot de-a latul lacului, ca să piară de vreun glonţ sau să se înece în mijlocul iezerului. Ofiţerul deznădăjduit smulse o puşcă din mâinile unui soldat de-al său şi începu furios să lovească în oamenii speriaţi, ţipând cu o voce neomenească:

— La stânga!

Dar oamenii parcă nu-l auzeau şi nu simţeau loviturile. O clipă a stat singur în loc, apoi a pornit spre adânc şi de acolo a ieşit spre mal, la loc deschis, înaintând grăbit prin apa învolburată drept spre detaşamentul lui Le Gras. Când a ajuns la câţiva paşi de mal, a ridicat puşca la ochi, a ţintit în grupul de oameni şi a tras. Glontele l-a străpuns pe soldatul tânăr care din prizonier austriac ajunsese grenadier francez. El căzu din rânduri, se prăvăli ca un butuc lovindu-se cu faţa de pământ. Bătrânul lui prieten gemu surd şi simţi că îl cuprinde o supărare atât de mare şi o durere atât de copleşitoare, ca şi cum glonţul l-ar fi nimerit pe el în piept.

Între timp, celelalte detaşamente austriece se retrăseseră pe malul lacului şi după ce s-au mai dezmeticit, au început să lupte împotriva francezilor. Nu se mai auzeau împuşcături, ci numai zăngănit sec de baionete în urgia de gemete. Soldatul Matus absorbit de luptă îşi părăsise tovarăşul şi alerga mereu urmărindu-i pe duşmani.

Pe celălalt mal al lacului, unde înainte făcuse tabără o parte din brigada austriacă, domnea panica. Soldaţii aruncau puştile la pământ, nu-şi mai recunoşteau comandanţii şi se înghesuiau ca nişte lunatici să se urce pe muntele abrupt, ca apoi să se răstoarne de la înălţime. Grupuri întregi de mercenari ţipau cu voci înnebunite: *pardon!* cu toate că adversarul nu-i ataca deloc. Într-o anumită văgăună a bazinului, sub o stâncă abruptă, se grămădise un grup de vreo trei sute de vlăjgani care tremurau ca prinşi de friguri. Expuşi din toate părţile la atacul duşmanilor, se înghesuiau

aşa de mult înspre munte, încât celor care erau lipiţi de stâncă le ieşeau ochii din orbite şi aproape că le plesneau toracele. Cine putea să scoată o mână din înghesuială, tăia, lovea cu pumnul sau îşi îmbrâncea vecinul. Un maior bătrân care mai avusese ocazie să vadă asemenea situaţii, se adresa soldaţilor blând şi politicos, îi mângâia pe barbă şi le vorbea în cuvinte înduioşătoare, în toate graiurile imperiului austro-ungar: în cehă, într-o maghiară scâlcită, în graiurile galiţian şi lodomerian[1].

— Uitaţi-vă, dragii mei, uitaţi-vă singuri! Am putea pe aici, de partea asta a apei să plecăm liniştiţi de pe câmpul de luptă. Haideţi, că aici au să ne omoare, au să ne înjunghie unul după altul, ca pe nişte oi. Băieţi! Uitaţi-vă...

Dar aceste insistenţe nu dădeau niciun rezultat. Dacă cineva din grămadă ţipa *pardon!* atunci toată lumea începea să strige într-un glas.

După ce francezii îi zdrobiră pe mal pe cei care mai opuneau rezistenţă, când rupseră rândurile lor şi-i risipiră, apărând în capul văii ca nişte urmăritori, abia atunci soldaţii îl înţeleseră pe maiorul bătrân. Începură cu toţii să fugă pe malul înalt. Malul acesta format din stânci acoperite cu muşchi este totodată culmea muntelui Meienwand care coboară cu versante abrupte până în valea Ronului. Peste ele se prelinge firul alb al unui pârâu ce curge din lacul Totensee. Grenadierii austrieci alergau peste stânci ca nişte căpriori speriaţi. După exemplul primului detaşament porniră şi altele şi peste o mie de oameni o apucară pe acolo scăpând de cursa întinsă, înainte ca Gudin, care din imprudenţă părăsise trecerea dinspre Valais, să ajungă acolo din celălalt capăt al lacului. Până atunci fusese ocupat cu lichidarea şi luarea în prizonierat a companiilor risipite. În mai puţin de o oră pe muntele Grimsel încetă lupta şi francezii porniră pe urmele austriecilor care fugeau rupând pământul pe drumul vechi, şerpuit. Vâltoarea luptei sângeroase răsuna acum de pe ambele versante.

Când izbucnise ciocnirea pe culmea defileului, cele două companii franţuzeşti care rămăseseră la podul de pe Aare, porniseră să atace detaşamentul austriac care stătea de pază la lacurile Grimsel. Acesta, speriat de împuşcăturile neînţelese care se auzeau de sus şi atacat pe neaşteptate, bătu în retragere şi începu să urce pe Grimsel. Câţiva ostaşi trimişi sus se întorceau cu veşti

[1] Galiţia şi Lodomeria – denumiri date de autorităţile austriece porţiunilor ocupate din teritoriul Poloniei.

înspăimântătoare. Atunci ofiţerii, surprinşi de repeziciunea evenimentelor, hotărâră să urce ceva mai sus şi de acolo să se orienteze asupra situaţiei. În clipa când cele două armate încăierate coborâră în valea Ronului, detaşamentul austriac lupta de cealaltă parte a muntelui cu francezii care pătrundeau în defileu. Soldaţii imperiali îşi încărcau iute şi cu pricepere puştile şi trăgeau de pe stânci în pălăriile tricorn. În locurile mai abrupte stăteau la pândă cu bolovani mari de piatră, desfăceau cu baionetele bucăţi enorme de stâncă şi le împingeau în jos.

În acest timp Matus Polut se târî repede înapoi pe câmpul de luptă să-şi caute prietenul. În timpul bătăliei se prefăcuse rănit şi zăcuse printre leşuri. Acum se ridicase de la pământ şi furişându-se pe lângă valul care contura bazinul lacului ca un lighean, se îndrepta spre locul ştiut. Regăsi cu uşurinţă printre inamicii ucişi pe tovarăşul său rănit. Tânărul soldat avea obrazul stâng însângerat, tot umărul stâng plin de sânge, ochii deschişi şi morţi. Matus îşi plecă urechea la pieptul lui şi ascultă. După o clipă îl apucă de subţiori, îl trase pe malul lacului şi începu să-l ude cu apă. Sângele ţâşni violent de sub cureaua de pe umărul stâng. Atunci bătrânul veteran desfăcu cu grijă tunica tovarăşului, îi trase legătura de la gât, rupse cămaşa şi găsi rana. Glonţul îi străpunsese braţul şi-i vârâse între oase zdrenţe de tunică şi cămaşă. Ostaşul experimentat scoase repede din rană printr-o metodă barbară zdrenţele acelea, clăti rana cu apă şi începu să caute cârpe. În faţa ochilor îi apărură corturile ofiţereşti. Alergă într-un suflet până acolo şi găsi, chiar în primul, o legătură cu lenjerie fină. O luă cu totul şi în treacăt sparse cu tocul o casetă elegantă pe care nu putuse să o deschidă mai repede şi băgă în sân tot ce găsi acolo: flacoane, perii de argint, piepteni şi nişte cubuleţe. Apoi se întoarse la rănit. Sfâşie cămăşile aduse în fâşii lungi, mai udă o dată rana sângerândă şi bandajă strâns tot umărul. Îi turnă în gură prietenului leşinat tot conţinutul unei sticle plate de vin, găsită tot în caseta ofiţerească, îi şterse faţa şi începu să-l zguduie şi să şoptească cu o duioşie niţel cam grosolană:

— Felek, trezeşte-te!... Trebuie să plecăm de aici că acu au să vină friţii. Felek! Hai, că nu putem să stăm aci. Deschide ochii, când îţi spun!

Şi rănitul începu într-adevăr să tragă adânc aerul în piept, dar ochii lui tot nu vedeau nimic. Matus îi sprijini capul de o piatră, cu faţa la soare, iar el mai dădu o raită prin corturi. Luă de acolo tot ce

era de mâncat şi de băut, se întoarse la tovarăşul lui şi începu să mănânce repede, sau mai bine zis să înghită tot ce-i cădea în mână: pâine uscată ca piatra, bucăţi începute de găină friptă, bulgări mari de brânză elveţiană... Stând aşa pe pământ şi alimentându-se, se uita atent peste câmpul de luptă. Toată porţiunea de pământ dintre munţi şi malul lacului gemea şi plângea. Ici şi colo printre pietre mai mişca câte ceva. Se mişcau umeri ridicând capete şi mâini sfărâmate, buzele cereau în zadar ajutor. Sângele curgea şiroaie în apa vânătă a lacului, formând pete mari, ovale, ruginii. Dinspre Furka, Gotthard şi văile italiene, adia de pe cerul senin un vânt călduţ, înviorător şi vesel, îmbibat cu parfumul plantelor din Alpi şi ca de obicei împingea valurile mici ale iezerului să umezească iarba pitică de pe maluri. Din loc în loc se ridicau la suprafaţa apei trupuri umflate şi piereau apoi în adâncul întunecos de la mijlocul lacului. La malul scund, legănarea valurilor dezvelea feţe, frunţi, capete, mâini agăţate de pietre, picioare zgârcite de durere, braţe răşchirate de groaza morţii. Şi mai aproape încă, oamenii ucişi şi înecaţi zăceau în mormane atât de mari, încât valurile spărgându-se la mal pătrundeau printre ele ca printre pietrele unui ţărm stâncos.

Când Matus îşi termină masa, de după piscurile Nägelisgrätli se arătară câţiva oameni. Se apropiau cu grijă de marginea defileului uitându-se în jos spre lacurile Grimsel. Erau nişte felceri francezi în frunte cu chirurgul regimentului. Unul dintre ei se urcă pe o stâncă mai înaltă, îngenunche pe ea şi se uită peste valul muntos din faţă. Matus tocmai se gândea că poate aceşti oameni au să-l ajute să-şi panseze prietenul, când deodată felcerul care se urcase pe pisc sări la pământ, intră într-o râpă şi o luă la goană spre Furka. La fel şi ceilalţi colegi ai lui. Dincolo de lanţul muntos se auzea zgomotul apropierii unor detaşamente austriece, care, sub presiunea spaimei părăseau o poziţie excelentă şi plecau mai departe.

Matus nu mai avea nicio clipă de pierdut. Îi chemă pe felceri făcându-le semne şi arătând spre rănit, dar ei trecură în goană şi se îndreptară spre izvoarele Ronului. Atunci Polut îl aşeză pe Felix pe o stâncă, intră dedesubt, îl luă în spate uşor, ca pe un sac cu secară. Mâinile rănitului atârnau moi, capul cu părul umed, lipit în şuviţe lungi, aluneca mort, împingându-i bătrânului veteran pălăria pe cap şi turtindu-i egreta înaltă. Pe cârpele cu care învelise rana, apă-ruseră şi se lăţiseră pete rozalii. Buzele vinete ale lui Felix şopteau din când în când câte un cuvânt, iar din piept răzbăteau gemete.

Matus se înconjură în jurul şalelor cu picioarele rănitului, apucă strâns cu dreapta mâinile acestuia, pe care şi le trecu peste piept, sub braţul stâng înfipse puşca şi porni repede. Drumul pietruit cu lespezi netede, destul de lat şi comod, cobora în serpentină.

După o vreme lui Polut începu să i se zbată sângele în tâmple, capul îi era greu ca o nicovală, spinarea aplecată îl durea aşa de tare de parcă în fiecare moment şi la fiecare pas i-ar fi pocnit vertebrele. Soarele îl bătea chiar în creştet şi un vânt fierbinte, înăbuşitor îi usca gâtlejul. Jos se vedeau ambele armate. Cea imperială străbătea valea în marş forţat, în ordine deplină şi linia ei îndoliată: negru cu alb, şerpuită, se asemăna literei S. Rândurile din urmă tot mai trăgeau în francezii care-i atacau din spate, cu baionetele, dorind să distrugă cu totul această coloană. Mai sus, la poalele gheţarului, de unde izvorăşte râul, Matus zări cu uimire o mulţime de tunici albe înconjurate de câteva companii franceze.

— Ha! Ha! strigă el bucuros. Au intrat friţii la răcoare!

Pe frunte i se scurgeau şiroaie de transpiraţie, în faţa ochilor îi jucau cercuri roşii, galbene şi negre. Îşi adună puterile, îşi trase sufletul o clipă, îl apucă mai bine pe rănit şi cu paşi mari porni mai departe. După ce străbătu jumătate din înălţimea muntelui Meienwand, când începu să deosebească zgomotul armatei de vuietul Ronului, auzi pe neaşteptate lângă urechea stângă o şoaptă plină de suferinţă.

— Matus... Matus...

— Nu-ţi fie teamă de nimic! Numa să te ţii bine acolo, fie chiar cu dinţii, de coada mea.

— Sete... şopti Felek.

— O să bem numaidecât, frate, doar să scoborâm de pe povârnişul ăsta. Ia te uită la munţi... Vezi câte pâraie izvorăsc aici...

Detaşamentele în luptă se ascundeau cu încetul după cotitura văii. La poalele munţilor Grimsel şi Furka, pe dreapta pârâului era compania franceză care păzea prizonierii. Le luaseră puştile şi raniţele. Luaseră ce era de confiscat, înghiţiseră ce era de mâncat. Soldaţii dezarmaţi se aşezaseră pe pământ nu departe de gheţar şi se lăsau legaţi de mâini cu cea mai mare indiferenţă, cu propriile lor curele, ceea ce caporalii şi subofiţerii francezi făceau iute şi cu mare îndemânare.

Când Matus se apropie de ei, izbucni larma. Oamenii întorşi cu feţele spre gheţar, făceau semne cu armele şi strigau din răsputeri. Matus îl aşeză cu grijă pe Felek la pământ şi cuprins de curiozitate,

ridică ochii în sus. Pe gheţurile Ronului zări două companii austriece care se urcaseră pe Grimsel din valea Hasli. Găsind la defileu grămezile de cadavre, zărind de sus goana întregii coloane, prizonierii şi drumurile barate, aceste companii profitaseră de distanţa care le depărta de atacatori şi porniseră într-o parte, peste gheţar. Gloanţele francezilor pocneau în straturile de gheaţă destul de departe, aşa că austriecii mergeau curajoşi, în marş forţat, trecură de-a latul gheţarului, sărind peste crăpăturile adânci, iar de acolo, pe vârful Furka. Mergând chiar pe culme, ajunseră liniştiţi la strâmtoarea de unde curge pe un versant firul subţire al Ronului, iar pe altul, se prelinge din zăpezile mâloase Reuss. Republicanii urmăreau cu ţipete figurile acelea mici ale căror picioare lungi treceau iute peste coamele stâncilor. Prizonierii priveau trist după tovarăşii lor, care reuşiseră să fugă şi-şi împărtăşeau unii altora diferite gânduri.

Târându-se până la primele rânduri, Matus îl căută numaidecât pe felcer şi-l sili prin gesturi şi strigând la el cele mai diferite cuvinte franţuzeşti, să se ocupe de rănit. Soldaţii îl înconjurară pe Felek şi li se făcu milă de el. Unul îi puse pe genunchi un şervet curat de pânză, altul un şiret, altul un boţ de brânză muşcat, iar altul un bănuţ. Felcerul desfăcu bandajul făcut de Polut, curăţă iscusit rana şi începu să-i facă un pansament ca lumea. Bătrânul nu-şi găsi compania în valea aceea. Îl îndrumară mai jos. Ofiţerii strigau la el şi-i făceau semn să se ducă fuga marş după ai săi. Polut oftă, îşi încredinţă tovarăşul bolnav în grija felcerului, îşi îndreptă oasele, aruncă puşca pe umăr şi porni pe malul râului.

După ce coti de două ori pe fundul văgăunii, se opri la poalele muntelui care stă la capătul văii Valais. Ronul vărsase acolo, aducând din strâmtorile stâncoase pe lunca netedă şi parfumată, bucăţi mari şi rotunjite de stâncă, aruncându-le la o anumită distanţă de albia sa. În jur se întindea o pădure de brad, plină încă de umezeala dimineţii. Ceva mai jos se vedea orăşelul Oberwald, tupilat în jurul unei biserici zvelte şi, nu departe de el, un alt orăşel, Obergesteln. Matus trecu de amândouă, pustii şi tăcute ca nişte cimitire şi când să se apropie de Ulrichen zări cu mirare că detaşamentele franţuzeşti se întorc spre Furka.

După ce găsi compania lui Le Gras, află că austriecii, fugind de armata lui Gudin, au dat în drumul lor peste altă armată franceză, brigada lui Thurreau care urca dinspre Fiesch în susul Ronului. Având în faţă perspectiva îngrozitoare de a se afla între două

armate franceze în mijlocul văii nu prea late mărginite de stânci, generalul Strauch se aruncase cu toată forţa asupra văii perpendiculare Eginental, care duce de la Ulrichen până dincolo de graniţa italiană, intră în Val Bedretto prin Nufenen Pass, iar la poalele Gotthardului se uneşte lângă Airolo cu valea Tessin. Luaţi prin surprindere o apucaseră într-acolo fără călăuze, drumuri sau poteci, direct prin vârtoape.

Gudin, nevrând să-şi împartă laurii izbânzii cu Thurreau, se retrase în marş forţat din Valais şi cu mult înainte de prânz se opri la poalele muntelui Furka. După ce se odihniră puţin lângă gheţar, după ce trimise gropari şi felceri pe Grimsel, generalul îşi încolonă armata, aşeză prizonierii legaţi în frunte şi o luă spre trecătoare. Pe o cărăruie îngustă care mergea pe un versant râpos, coloana ajunse în vârful muntelui cam pe la prânz. Depresiunea dintre furcile zimţate ale munţilor era pustie. Inamicul fugise până la Hospental.

În faţa noilor veniţi se deschise valea Urseren, care cobora în pantă spre apus. La capătul de jos sticlea Reussul. În dreapta se ridica grupul munţilor uriaşi Gotthard, acoperiţi cu muşchi de un verde-putred, ceea ce dă acestor piscuri patina vremii şi un aer deosebit de sărăcie. Veşmântul acesta moale şi uniform al munţilor, pe care doar ici şi colo strălucesc pete de un verde mai deschis, este întretăiat de albiile uscate ca de nişte cusături desfăcute de multă vreme. De acolo de sus şi până la poale, până la truditorul şi neobositul râu, se prăvălesc în valuri cenuşii dărâmăturile stâncoase. Piscurile putrezesc, se frâng, se sfarmă şi se rostogolesc în ţăndări până la apa care le înghite şi le duce veşnic în ţinuturi îndepărtate.

Armata mergea cu furie războinică pe cărăruia de veacuri, pe unde cândva trecuseră elefanţii lui Hannibal[1]. Mulţimea aceasta jerpelită ar fi avut curajul să atace o întreagă armată, ar fi dărâmat o metereză cu baionetele, dacă s-ar fi ivit în cale, şi tot n-ar fi vrut să se predea; s-ar fi luptat cu însăşi moartea... Cei care înaintau în rânduri nu se puteau scutura de iluzia că alături de ei mai merg încă tovarăşii care pieriseră pe Grimsel, că se aud strigătele lor în aerul curat al dimineţii şi zgomotul paşilor lor pe pietrele potecii...

---

[1] General cartaginez (247-183 î.e.n.), fiul lui Amilcar Barca; după ce cucereşte Sagontul, traversează Spania, sudul Galiei şi trece Alpii pe la Monte-Genèvre, purtând mai multe lupte cu romanii (la Tessin şi la Trebie – 218, la Cannes – 217), din care iese învingător.

Rănitul Felek era în centrul atenţiei întregii unităţi. Îl duceau cu grijă atunci când nu mai putea merge, ca pe un biet copil bolnav şi străin şi îl susţineau miloşi atunci când umbla singur.

Drumul era întretăiat de pâraie albe, sălbatice, fermecătoare. De după stânci se arătau pe alocurea limbile gheţarului Ron. Soldaţii coborâră drept în jos, în mare grabă până la Realp, un mic cătun la poalele muntelui Furka. Căsuţele de piatră acoperite cu lespezi plate de stâncă, erau strânse în jurul unei biserici cu turnul roşu, de ambele părţi ale unei străduţe pavate. Sărăcia şi foametea îşi pusese pecetea pe fiecare colţişor al acestui cătun de păstori. Casele şi grajdurile construite cu spatele la drum, numai cu gropile de gunoi spre stradă, erau încuiate şi pustii. În zadar băteau soldaţii cu patul puştii în fiecare poartă şi spărgeau geamurile. Nu era nici picior de om. Soldaţii smulgeau sertarele, spărgeau uşile dulapurilor, fără să găsească însă absolut nimic. Chiar şi ofiţerii cotrobăiau prin cotloane, căutând câte ceva de mâncare, dar în zadar.

De altfel, totul a durat destul de puţin. Din Realp au pornit repede cu gândul la ciocnirea care-i aştepta. Drumul mergea pe malul drept al Reussului, care aici curgea liniştit, tăcut şi atât de agale ca un râu de şes. Încă de la jumătatea drumului între Realp şi Hospental observară că infanteria austriacă urcă pe Gotthard. Fuga aceasta din faţa luptei umplu de o bucurie nebună pe francezi. Toată coloana hohotea de râs, făcea semne cu pumnii şi cu armele spre adversar, ţipa cât o ţineau puterile.

Deodată, de după curbura unui munte, apăru ca un fulger un detaşament de husari şi în plin galop, în goana cailor se aruncară asupra coloanei lui Gudin. Până să apuce aceştia să tragă, săbiile ridicate căzură deasupra grumajilor. Husarii îmboldeau caii cu pintenii, strângeau frâul şi se îndesau printre rândurile infanteriei, tăind în dreapta şi-n stânga. Ţipetele de durere, comenzile ofiţerilor şi zdrăngănitul puternic al armelor se însuteau în ecoul dintre munţi. Asta a durat scurt timp. Când s-a spulberat deruta, când au înţeles că nu-i decât un singur escadron de cavalerie, atunci au început francezii să-i atace cu baionetele, au aruncat din şei câteva zeci, iar restul s-a împrăştiat ca vântul. După o clipă i-au zărit la cotitura drumului larg, pietruit, de pe Gotthard, construit chiar în anul acela.

Gudin intră în Hospental, îl ocupă, lăsă aici, în orăşel, o companie, iar el porni în urmărirea austriecilor. Generalul

Simbschen, comandantul a trei batalioane şi a unui escadron de cavalerie care se retrăgeau în goană, mergea grăbit de-a lungul întinsei văi Gotthard, pustii şi melancolice. Comandantul francez îi urmărea cu înflăcărare. Grenadierii cădeau din picioare de oboseală, foame şi căldură. Austriecii nici nu s-au oprit la trecătoarea Gotthard, ci dintr-o dată au trecut mai departe, în jos, spre Airolo.

Coloana franceză s-a oprit lângă Gotthard-Hospiz, printre puzderia de lacuri negre, triste. Acolo au găsit nişte resturi din proviziile austriece şi le-au consumat cu deosebită poftă. Trei batalioane sub comanda lui Labruyère au pornit mai departe spre valea Tremola unde Tessinul cade de la înălţime în splendide cascade. Coborând de pe stâncile abrupte pe drumuri întortocheate până la platoul de unde se vedeau în vale acoperişurile roşii din Airolo, începură să cerceteze localitatea cu binoclul. Labruyere zări în Airolo multă armată. Grupuri de soldaţi încă mai veneau din Val Bedretto. Erau oamenii răniţi şi obosiţi din detaşamentul nimicit pe Grimsel. Coloanele lui Simbschen şi Strauch s-au întâlnit în Airolo şi imediat au pornit în jos spre Biasca. Şi au mărşăluit atât de întins, că nu s-au oprit decât a treia zi, la Bellinzona.

Lui Gudin îi creştea sufletul văzând că a reuşit să îndepărteze armatele austriece. Realizase tot ceea ce dorise. Cucerise Grimselul, gonise inamicul din Valais, ocupase Furka şi Gotthardul. Tocmai voia să spună toate astea căpitanului Le Gras, dar se simţea tare obosit... Preferă să stea întins pe iarbă, să privească la norii joşi, din care, chiar şi pe vremea cea mai frumoasă, cădeau picături de ploaie, grele ca plumbul şi ciudat de leneşe. Generalului i se umflaseră picioarele, degetele murdare-i ieşeau din ghetele găurite, limba i se uscase ca o aşchie de lemn. După exemplul comandantului se întinseseră şi oamenii pe jos, lăsându-se pradă unei toropeli nemărginite. După ce se întoarseră şi se odihniră şi cele trei companii care fuseseră în recunoaştere, porniră cu toţii înapoi spre Hospental. Ostaşii mergeau şi acum cu tragere de inimă, dar abia se mai ţineau pe picioare. Fiecăruia i se părea că-i cântăresc picioarele câteva chintale.

Păşind peste cocoaşele, de altfel foarte blânde, peste care mai înainte, în timp ce urmăreau cu înfocare pe duşmani, trecuseră fără să le bage în seamă, se temeau de moarte să nu li se mai poruncească o dată să se caţere pe vârful deja parcurs. Fiecare infanterist ar fi preferat să capete câteva bastoane sau chiar să fie

uşor rănit, numai să nu mai urce. Spre seară se strânseră cu toţii la Hospental. Când ajunseră acolo, soldaţii lăsaţi de pază în oraş începură să povestească cum au fugit de ei două batalioane austriece care au ieşit din văgăuna din spatele muntelui Andermatt. Zărind în Hospental tunicile întunecate şi pălăriile franţuzeşti, au cotit numaidecât la stânga de Andermatt, în munţi şi au dispărut în valea Rinului, luând-o pe direcţia Chur. Gudin nu mai putea de bucurie. Umblând printre rânduri îşi invita soldaţii la cină la tabăra de lângă Podul Diavolului. Armata porni chiuind spre Andermatt, pe lunca minunată, liniştită a văii.

Se lăsase înserarea când coloana franceză, ca o mulţime deslânată, se apropia de strâmtoarea unde liniştitul Reuss începe deodată să se învolbureze. După ce se întinseră obosiţi să se odihnească, dintre stânci apărură trei companii în formaţie de luptă, cu baioneta la armă şi se apropiară de oamenii lui Gudin. În liniştea totală a înserării, tulburată doar de răsunetul paşilor şi vuietul îndepărtat al apei, deodată se lovi de munţi ca un tunet, strigătul:

— *Vive la France!*

Din rândurile următoare răspundeau cu acelaşi strigăt. Atunci apăru generalul Lecourbe, uriaş şi solemn, se apropie repede de tânărul erou, îl îmbrăţişă lung şi prietenos în faţa ambelor armate, apoi strigă, ridicând spada:

— Trăiască generalul Gudin!

— Trăiască generalul Gudin! răspunseră din răsputeri ambele armate.

Rămaseră acolo peste noapte. Toată distanţa între Andermatt şi Göschenen se transformă în tabără militară. Focurile străluceau vesel, se frigea carne de vaci şi boi aduşi tocmai din Wasen.

Prizonierii luaţi de Gudin pe Grimsel fură duşi în pasul îngust de după Urnerloch, imediat lângă Podul Diavolului. Stăteau acolo ca şobolanii în cursă. În apropiere se aşezase la înnoptat compania lui Le Gras.

Polut îl întinse pe Felek lângă foc, îi aşternu un pat din muşchi şi iarbă şi fierse pentru ei, într-un vas special, o băutură nu mai puţin specială, fermecată, care avea să-l însănătoşească pe loc. Bolnavul dormea un somn febril. Din când în când deschidea ochii şi se uita plin de mirare la flăcările strălucitoare ale focului pe fondul stâncilor uriaşe, al surpăturilor ai căror zimţi se conturau atât de strâns unul lângă altul, încât firul de apă care curgea pe alături

părea o grotă fără ieşire. Din când în când asculta zgomotul apei înnebunite, sfărâmate în mii de stropi care zburau peste trepte alunecoase – şi atunci îl cuprindea teama. La un moment dat auzi că Matus discută cu cineva. Ar fi fost bucuros să asculte vocea aceasta, dar curând totul îi pieri din faţa ochilor...

Când îşi ridică din nou pleoapele grele, văzu lângă foc pe Matus cu trei prizonieri. Bătrânul le vorbea în şoaptă. Faţa îi era înflăcărată. Felek nu putea pricepe cum se face că înţelege vorba celorlalţi şi nici de ce îl cuprinde o somnolenţă atât de plăcută... Ar fi vrut să se mişte, să se tragă mai lângă foc, să vorbească cu ei, să dea drumul lacrimilor care-l apăsau pe inimă. Era atât de trist şi de îndurerat... O vreme iar nu mai văzu nimic, se învârti într-o lume cu fantome şi miracole, încercă îndelung să-şi ridice dreapta să-i facă un semn lui Polut, să-i spună ceva. Când se trezi, îl zări pe acesta lângă foc pâcâind din lulea şi alături prizonierii austrieci care-l priveau ca pe un Dumnezeu. Matus avea pălăria trasă adânc pe sprâncene, privea la foc şi vorbea cu voce tare.

— La dreapta, spunea el, erau nişte tufişuri mici de ienupăr, iar în stânga pământul abia cucerit. Noi stăteam acolo, pe pământul ăla al nostru şi gloanţele loveau, să nu dea Dumnezeu! De la fumul lor, credeţi-mă, se înnegriseră feţele oamenilor şi centurile. Şi-un zgomot! Şi-n fiecare clipă câte unul de-ai noştri cădea cu nasul în ţărână. Nişte regimente veneau prin fum... Ne uităm noi într-o parte şi când colo, el însuşi mărşăluia cu infanteria. Comandantul. Fără pălărie, cu faţa mânjită de fum. S-a oprit lângă noi, a ridicat paloşul, a zis nu ştiu ce... Ehe! Când am luat-o noi, fir-ar să fie, la asalt, atunci, credeţi-mă, băieţi, tremura pământul sub noi...

Felek ar fi vrut să asculte mai departe povestea, dar îl cuprinse din nou o mare slăbiciune; un somn plin de coşmaruri îi închise pleoapele şi întunericul îl învălui din toate părţile.

II

Bătrânul domn Krzysztof Opadzki mergea încet pe drumul dinspre Lunca Morii spre Zimna. Era îmbrăcat cu o şubă de vulpe până la genunchi şi cu cizme înalte din piele de căprioară, aşa că-i era cald, ba chiar se cam sufoca puţin. Petrecuse toată iarna în camerele perfect încălzite, stând în fotoliu lângă sobă, aşa că acum, când a ieşit pentru prima oară din casă, după îndelunga hibernare, aerul de afară l-a îmbătat ca un pahar de Tokai.

Venise primăvara. Încă de acum o săptămână începuse să se topească zăpada, pământul apucase să se şi usuce pe alocuri, la suprafaţă. Pe drumurile mai umblate se formase un strat dens de noroi ca o curea groasă, care se arcuia sub picior. Din loc în loc se zăreau băltoace, printre răzoare sticleau fâşii lungi de apă, iar în terenul arat intra piciorul până la genunchi. Era o dimineaţă ca un zâmbet de fericire pe faţa unui om bolnav. Linia îndepărtată a orizontului se cernea printr-o sită albăstruie şi rară de ceaţă, în jur se întindeau câmpiile pustii şi moarte. Nu apăruse încă niciun firicel de iarbă. Păşunile şi haturile rămăseseră printre loturile arate, încremenite, inerte. Şesul acesta mohorât şi trist se întindea până departe, la capătul pământului, dincolo de ceaţa molatică. Pe o colină scundă se vedeau câţiva plopi uscaţi, un acoperiş negru şi un perete lung, albicios, cu stâlpi roşii. Era stâna de la ferma Brodzki. Puţin mai departe se arătau pe după colina nisipoasă căsuţele din satul Colibele Brodzki. Mai încolo, învăluiţi în ceaţă, se desenau în linii întunecate pe şesul neted şi tăcut plopii şi clădirile din Kostrzewno. La capătul drumului, pe care strălucea apa adunată în făgaşele de căruţe, se încălzea în soare orăşelul Zimna, iar alături de el, domeniul Zimna cu numeroasele sale clădiri, cu conacul vechi, încăpător, ascuns printre livezi şi arborii parcului.

Domnul Opadzki mergea agale, se oprea, îşi punea palma streaşină la ochi şi se uita peste câmpii în contra soarelui. Cunoştea fiecare bolovan, fiecare muşuroi de cârtiţă, fiecare cotitură a pârâiaşului. Când ajunse în dreptul păduricii de mesteacăn, care se întindea pe dreapta drumului până spre păşuni, se opri din nou şi, clătinând din cap, mormăi pentru sine:

— Ia te uită, domnule, ce-a mai crescut şi jigodia asta! Doar aici, până nu de mult, era gol ca-n palmă, complet gol. Ia stai... Când era asta? Îmi amintesc că plecasem cu Sophie în voiaj de nuntă... Trăsura era deschisă, ziua era caldă, atât de caldă, atât de senină...

Se apropie şi se uită la mestecenii zvelţi cu coaja albă şi netedă, doar pe alocuri plesnită, ale cărei fâşii delicate pictate cu dungi negre se răsuceau ca nişte foiţe de hârtie velină, la crengile negre şi subţiri, pornite vijelios în sus şi oftă după ceva de demult şi probabil iremediabil pierdut. În pădurice pământul era mai tare, aşa că bătrânul o luă încet pe lângă tufişuri. Frunzele de anul trecut zăceau bătătorite într-o masă neagră, atât de putrede, că abia li se mai întrezărea forma. Ploaia aluneca peste ele fără să le pătrundă şi se aduna în firişoare mici de apă care se scurgeau în şanţuri.

Soarele cald punea pe coaja albă a mestecenilor şi pe covorul negru, strălucitor, de la picioarele lor, culori diferite, lumini vii şi umbre. Se părea că acolo, în adâncul plantaţiei, în liniştea aceea imensă rătăceşte ceva nevăzut, apare orbeşte şi dispare, uneori fuge tupilându-se, sau se ascunde, calcă pe vârful degetelor şi se uită pe după tulpini. Domnul Opadzki intră printre pomi mormăind mereu, de parc-ar fi discutat aprins cu cineva:

— Cum a trecut totul, ia te uită, domnule! Şi a venit bătrâneţea...

Se opri din nou, ridică capul în sus şi se uită la vârfurile stufoase ale mestecenilor.

— Şi ăştia cresc, ce le pasă... Eşti sau nu mai eşti, moşule putred, nouă nici nu ne pasă... Asta e!...

Ochii domnului Opadzki, rămaşi frumoşi chiar la o vârstă atât de înaintată, cu irisul mare, decolorat, cândva azuriu, se înroşiră pentru o clipă...

Făcu semn plictisit cu mâna, îşi mângâie cu o mişcare inconştientă mustăcioara căruntă şi ieşi din pădure. Când se opri pe cărare şi se uită în jur, îl izbiră două puncte strălucitoare. De departe, dinspre Kostrzewno veneau doi oameni în uniforme militare.

— Aha! şopti domnul Opadzki, au ajuns va să zică şi la mine! Asta-mi mai lipsea...

Se trase înapoi în pădure, găsi o piatră mare în apropierea drumului, se aşeză pe ea cu hotărârea să-i aştepte pe soldaţii care veneau spre Zimna. Încă de departe domnul Opadzki zări egretele drepte, purpurii, ridicate cu jumătate de cot deasupra caschetelor în formă de căldăruşe şi curelele albe trecute în diagonală peste tunicile bleumarin. Cei doi ostaşi înaintau agale, afundându-şi în noroi jambierele lungi, negre. Se opreau mereu discutând cu voce tare. Când se apropiară de plantaţie, bătrânul care-i aştepta cu bătăi puternice de inimă observă că unul din soldaţi are o mână tăiată – mâneca stângă de la tunică îi flutura la fiecare mişcare – iar celălalt, faţa palidă ca ceara, pasul şovăit şi umerii aduşi spre pământ. Se tot uitau amândoi spre Colibele Brodzki. Cel mai în vârstă, învârtindu-şi singura mână, striga întruna:

— Colibele... ah, Cristoase... Vezi, Felek... Colibele...

În timp ce ei treceau pe lângă pădurice cu privirile aţintite în lungul drumului, domnul Opadzki se frecă la ochi şi chiar se ridică puţin de pe piatra pe care şedea, şoptind:

— În numele Tatălui şi-al Fiului... Asta-i Polut!

Între timp cei doi grenadieri napoleonieni lăsară drumul şi apucară pe o cărare, călcând cu paşi mai repezi peste pământul negru, în frumoasa lor uniformă cu bumbi metalici, strălucind în soare.

Bătrânul moşier din Zimna stătu mult timp pe piatra lui, nemişcat, privind în pământ. Buzele-i tremurau nervos şoptind înfundat:

— Polut... Matus Polut...

O linişte profundă, de necuprins se lăsă iarăşi peste câmpii. În această linişte se depănau cu repeziciune amintirile domnului Opadzki, îşi recăpătau sensul episoadele uitate, lucruri mari şi mărunte, plăcute şi neplăcute. Deodată bătrânul se ridică de pe piatră şi porni repede spre casă.

Când intră pe aleea plopilor uscaţi, unde şopotea în şanţuri apa amestecată cu marnă şi unde cu două ore în urmă se simţise atât de bine, faţa-i era aspră, buza de jos îi atârna cu o expresie de dispreţ, iar ochii mari, decoloraţi, aveau o strălucire de gheaţă. Sub imperiul trăirilor interioare, trupul i se îndreptase, pasul căpătase fermitate, iar mişcările – viaţă şi putere. Parcurse destul de repede aleea cu plopi, deschise portiţa de la gardul dinspre livadă şi ajunse în faţa cerdacului de la conac.

Casa era veche, spaţioasă şi foarte ciudată. La corpul vechi, în faţa căruia se afla o verandă cu şase stâlpi de zid, fuseseră adăugate în diferite epoci aripi noi cu acoperişuri ţuguiate şi chiar turnuleţe. Acoperişurile acestea se iţeau unele deasupra altora, aplecate în diferite părţi, iar din spatele conacului se vedeau ca nişte mormane de şindrile. Unele erau negre şi putrede, altele noi, puse probabil în toamna anului trecut. Ca şi acoperişurile, tot aşa se îngrămădeau şi pereţii şi camerele adăugate. Aveai impresia că bătrânul conac a plesnit în spate şi pe deschizătura făcută au izbucnit afară un număr de camere, cămăruţe şi alcovuri. Faţada avea un şir de ferestre egale, în spate însă ferestrele erau de diferite dimensiuni, aşezate mai sus sau mai jos, unele chiar foarte jos, coborând o dată cu pereţii până la jumătate în pământ.

În jur se întindea o grădină sălbatică, încântătoare, care nu era nici pădure, dar nici parc. Pomi mari, tei, arţari, ulmi, o mulţime de pini, brazi, molizi, mesteceni, creşteau în voia lor. Probabil că odinioară se încercase stăvilirea acestei pădurici, fiindcă în fund se vedeau şi acum trei semicercuri largi şi câteva ronduri de pomi. Cu timpul însă puieţii sălbatici invadaseră totul şi desfiinţaseră vechea

simetrie. În grupul brazilor bătrâni se mai păstra chiar trupul gol, cenuşiu şi înverzit de vechime, acoperit pe alocuri cu muşchi, al unei driade de piatră. Pe creştetul ei presărat din abundenţă cu îngrăşământ de ciori şi vrăbii, creşteau ierburi stufoase, ale căror ramuri primăvara aveau aspectul unui păr ridicat măciucă de groază. Nu departe, un alt trup gol îşi cufundase faţa grecească în noroiul mazovian, stând impudic cu picioarele sparte în sus. Printre pomi se înălţau din loc în loc pavilioane şi căsuţe albe scunde sau cu etaj, construite după modelul caselor elveţiene sau templelor cu porticuri greceşti. Dincolo de parc, erau curtea fermei, acareturile, locuinţele pentru argaţi. Nu departe, pe malul râului molcom, dormea printre dune de nisip, orăşelul agricol Zimna.

Când domnul Opadzki începu să bată din picioare ca să se scuture de pământ, alergă înaintea lui un lacheu, deschise uşa de la intrare şi-l conduse într-un antreu larg. De acolo, domnul Opadzki o luă spre dreapta şi, trecând prin câteva camere spaţioase, ajunse în îndrăgita lui cancelarie, o cămăruţă modestă, caldă, liniştită. Doi lachei îi împinseră fotoliul capitonat cu piele, îi luară şuba grea de vulpe, îi traseră cizmele şi-l îmbrăcară într-o haină moale de casă, în papuci şi ciorapi călduroşi.

— Unde-i Franuś? întreba bătrânul moşier.

— A plecat călare.

— Încotro?

— Nu ştim... răspunseră lacheii.

— Cum vine, să mi se prezinte aici, spuse domnul Opadzki întinzând picioarele pe o pernă înspre focul care ardea în cămin.

Rămas singur, după ce uşa se închise şi paşii se îndepărtară, îşi plecă capul în piept şi se simţi iarăşi copleşit de gânduri. Visarea îl transportă într-o lume moartă, asemănătoare priveliştii îndepărtate peste care atârnă noaptea ca un giulgiu. Totul trecuse, se consumase şi se stinsese ca un foc. Întunericul negru a acoperit chiar şi cărbunii aprinşi, înghiţind lumina lor mizeră. Nimeni n-ar fi recunoscut în bătrânul avar de acum, inaccesibil, tăcut şi trist, pe risipitorul de altădată, zeflemist renumit, care cucerise în viaţa lui, aşa cum spunea doamna de Cracovia[1], două duzini de neveste străine, plus una. Dintr-un magnat avut, dintr-un partizan al bogătaşilor, care era întotdeauna şi pretutindeni unde petreceau

[1] *Doamna de Cracovia* era numită Izabela Poniatowska, sora regelui polonez Stanislaw August (1764-1795), văduva hatmanului Branicki, castelan de Cracovia.

aceştia, devenise cu încetul, în decursul celor zece ani de singurătate la Zimna, tot mai respingător în orgoliul lui, iar acum, în ultima vreme, îi îndepărtase aproape pe toţi. Oamenii începeau treptat să-l uite.

Cei doi fii, între care împărţise averea, au petrecut în fiecare iarnă la Varşovia până n-au mai putut. Cel mai tânăr a vânturat toată moştenirea şi când un funcţionar austriac i-a bătut în uşă o citaţie, după cum cere procedura judiciară, prin care se anunţa vinderea la licitaţie a averii lui, a plecat, cu ce-i mai rămăsese, în străinătate, a intrat în armata lui Napoleon şi a pierit în bătălia de la Stradella. Rămasă văduvă, soţia lui s-a retras la Zimna, căci nici din averea ei, nici din cea a soţului nu mai rămăsese nimic. Aici ducea o viaţă tristă şi plicticoasă în câteva cămăruţe din aripa stângă a conacului. Fiul mai mare al domnului Opadzki trăia de asemenea în veselie şi petreceri. Mai deţinea încă satele pe care i le hărăzise tatăl său, dar numai pe hârtie.

Războaiele sângeroase din Apus, precum şi alte împrejurări, influenţaseră creşterea rapidă a preţurilor la bunurile funciare. Această valoare temporală şi schimbătoare a pământului era în mod intenţionat considerată de către instituţiile ipotecare austriece şi de alt neam, drept permanentă. Cerealele produse de mulţimea iobagilor flămânzi porneau în vapoare pe fluvii şi pe mare spre pieţele europene unde găseau o desfacere avantajoasă, ridicând tot mai mult preţul bunurilor şi făcând să sporească avuţia de moment a nobilimii. Agenţii băncilor din Berlin acordau cu plăcere împrumuturi cu dobândă mică ipotecând averile moşierilor. Ipotecile insuflau proprietarilor sentimentul că sunt mai bogaţi decât credeau, aşa că se împrumutau cu amândouă mâinile. Făceau datorii ca să-şi plătească altele, particulare, să-şi îmbunătăţească traiul, să-l aducă la înălţimea pe care, într-o anumită măsură, o impunea chiar ipoteca, să trăiască în belşug, să petreacă până cad sub masă de vreme ce au cu ce. Dar atunci când în Apus lucrurile începură să se întoarcă la vechiul făgaş, valoarea nominală a pământului şi a recoltei înscrisă în aceste acte de ipotecă se risipi repede, ca un balon de săpun.

Una dintre primele victime ale acestei iluzii a fost Teofil, fiul cel mare al domnului Opadzki. Mai poseda încă, ce-i drept, numeroase bunuri, dar proprietarii lor *de facto* erau domnii Trudhy et Comp. din Berlin.

Stând în fotoliul său, bătrânul domn Opadzki îşi aminti de toate

aceste împrejurări pe care le avea foarte vii în memorie. Supărările de demult se treziseră şi se răscoliseră în el din momentul când îl zărise pe Polut. Acest ţăran iobag colindase timp de doisprezece ani încheiaţi pe cine ştie unde, fiind de mult considerat mort, şi acum, fără să-i pese de nimic, se întorcea în sat cu o linişte insolentă.

După lupta de la Jena şi intrarea armatelor napoleoniene în Berlin, dispăruseră toate comisiile judecătoreşti raionale, *Kreisgericht*[1]-ele, inchizitoriile de urmărire şi, ceea ce era chiar mai important, dispăruse domnul procurist, plătit de domeniu. În districtul de care aparţinea Zimna, în acest colţişor uitat de lume şi îndepărtat de linia frontului, toată iarna nu se arătase nici picior de francez sau de neamţ. Tot ţinutul rămăsese deci în grija providenţei şi numai puterea inerţiei făcea să nu se dezmembreze totul. Domnul Opadzki nu se amesteca în nimic. Ajungeau la el doar ecourile marilor lupte şi mişcări ale armatelor franceze. Când i-au trimis francezii ordin de rechiziţie, a dat ce se cuvenea. Când au luat recruţi a fost, de asemenea, de acord şi a trimis câţiva flăcăi la punctul indicat. În general, voia să aibă linişte şi să se termine toate războaiele. Ca şi ceilalţi nobili, nutrea faţă de „marele” Napoleon admiraţie şi o pietate superstiţioasă dar, în acelaşi timp, şi o supărare surdă, instinctivă, de tată... De numele imperatorului francez era strâns legată în mintea bătrânului amintirea fiului dispărut. În durerea lui amară, în tristeţea care-l cuprindea uneori deodată, în mijlocul unor discuţii vesele sau al gândurilor cotidiene, încerca să-şi închipuie mormântul copilului iubit şi cu durere ajungea întotdeauna la ideea unei gropi comune, unde fuseseră trântiţi laolaltă ţăranii ucişi şi el, urmaşul unei familii seculare de cavaleri. Atunci, pe faţa rece, împietrită, picurau două sau trei lacrimi cu adevărat de sânge...

În timp ce stătea aşa înaintea focului, gândurile negre se năpusteau asupra lui din toate colţurile camerii. Simţea că i se naşte în suflet o mânie necruţătoare, că în curând va ridica cuţitul lui haiducesc. Se sculă de pe scaun şi, dorind să se elibereze de gândurile amare, intră în camera alăturată.

În timpurile de demult acolo fusese sufrageria. Era o cameră lungă şi destul de îngustă. În mijloc era aşezată o masa uriaşă la care puteau să mănânce câteva zeci de oameni. Pe pereţi atârnau portretele strămoşilor: nişte pânze îngălbenite de vreme, pe care

[1] Tribunal de plasă.

abia se mai puteau vedea figurile aspre şi băţoase ca nişte butuci de lemn răsuciţi, îmbrăcaţi în haine stacojii şi galbene; monştri cu capete de femei, împodobite cu bucle exagerate, siluete burtoase, cu feţe mari, roşii şi obraji căzuţi, alături de chipurile unor oameni nespus de frumoşi.

Pe un perete bine luminat atârna portretul unui cavaler în armură, pictat cu atâta măiestrie că această distinsă persoană părea că e gata să iasă din ramă. Platoşa grea, de fier, nu era un costum de paradă pentru acest husar, ci o haină pe care umerii voinici şi pieptul lat o modelaseră după forma şi nevoia lor. Mâna vânjoasă întinsă înainte se sprijinea pe o tulpină frântă, faţa aspră nu se uita la oameni, ci undeva peste capul lor...

Pe peretele opus era un portret al domnului Opadzki şi al răposatei lui soţii. Ambele tablouri fuseseră pictate cândva de Lampi. Unul reprezenta o femeie foarte frumoasă, cu pieptul aproape descoperit, cu privirile aţintite în depărtare, expunând o melancolie fabricată. Ţinea în mână un mănunchi de flori. Alături era el, un adevărat domn, vesel şi indiferent. O culoare aurie se aşternuse pe faţa bărbierită, pe obrajii frumoşi, delicaţi, moi şi pe fruntea albă ca de alabastru.

Domnul Opadzki începu să umble îngândurat în jurul mesei, cu paşi târşiţi de bătrân. Podeaua scârţâia încet sub picioarele lui, o umbră uşoară îl urma târându-se pe pereţi. Ferestrele acestei camere dădeau în livadă. Se vedeau pomii dezgoliţi, mohorâţi în goliciunea lor şi parcă umflaţi de ploile primăverii. Pe poteci, în adâncul parcului, în depărtare, până la orizont, în faţa ochilor bătrânului se întindea pustiul total, în care lovea ciocanul presimţirilor de moarte şi spulbera, ca pe un praf, toată bucuria vieţii.

Domnul Opadzki întoarse privirile şi oftând se uită la portretul soţiei sale. Fixă o clipă imaginea aceasta nu chiar exactă, dar care reda credincios atmosfera de altădată, îşi aminti iluziile de mult pierdute şi pasiunea aceea care murise cu ani în urmă. Şi deodată, bătrânul domn începu să plângă amar. Simţea în el, în toată fiinţa şi în inima lui, decrepitudinea care rodea totul, vestitoarea morţii. În lacrimile ce i se scurgeau de-a lungul feţei era un protest împotriva timpului nemilos care-i ia omului tinereţea, sănătatea, vigoarea braţelor şi a genunchilor, focul din sânge, fericirea, veselia, bună-starea. Din mulţimea nenumărată a vechilor lui cunoştinţe, numai acest tablou al soţiei îi renăştea amintirea petrecerilor minunate, a

veseliei nestingherite, a intrigilor glumeţe, a femeilor splendide şi a bărbaţilor deosebit de rafinaţi şi culţi. Acum nu mai putea nimeni să înţeleagă asta, nici măcar să-şi imagineze lumea de basm care fusese înainte şi care intrase în mormânt. Aşa că lacrimile domnului Opadzki exprimau şi dragostea, şi regretul lui nemărginit pentru umbra închisă prin vrajă în tablou.

În timp ce era atât de absorbit de gândurile lui, uşa se deschise şi multaşteptatul Franuś băgă capul în cameră. Acesta era favoritul moşierului. Îndeplinea totodată funcţia de lacheu şi de şef al administraţiei moşiei. Toţi slujitorii domeniului trebuiau să îndeplinească cât mai exact poruncile lui, cu toate că nu era altceva decât un salariat angajat să-l gâdile pe moşier la călcâie când acesta nu putea să doarmă. Franus era un omuleţ tânăr, slab, scund şi nearătos. Umbla întotdeauna cu cojoc şi cu cizme care scoteau nespus de bine în evidenţă picioarele lui crăcănate şi subţiri ca nişte beţişoare. Dormea într-o cămăruţă mică, alături de camera domnului Opadzki căruia-i ţinea mereu de urât. Acum intră în cameră, închise cu grijă uşa în urma lui şi cu o bucurie greu de stăpânit spuse în şoaptă:

— Domnule, vă aduc o veste mare, dacă-mi daţi eşarfa aia de mătase...

— Nu-ţi dau nimic, măgarule, bagă-ţi vestea în buzunar şi cară-te. Ce-o să-mi spui? Că a venit Polut?...

Franuś rămase cu gura căscată de uimire.

— De unde ştiţi?

— Ştiu şi basta. Ai fost la Colibe?

— Am fost, cum să nu! Că fierbe satul, Doamne fereşte!

— Ce fierbe?

— Ce să fiarbă? Sărăntocii la cârciumă.

— De ce? Au botez?

— Niciun botez, numai aşa, *ratione*[1] acestui Polut. Plecasem călare pe o mârţoagă spre Kostrzewno şi când mă uit, văd că se apropie două momâi. Îi iau la ochi şi aştept. Intră ei la Berk, sar şi eu jos, las mârţoaga la gard şi intru în cămăruţa de lângă cârciumă. Mă aşez şi ascult să văd ce vorbesc. Când am intrat, se îmbrăţişa cu toată compania de prieteni. Domnule! Ce de mai spunea vântură-lume ăsta! Mă apuca aşa o furie să iau harapnicul în mână şi să-l ard până-i dau jos din cap şapca aia moţată şi p-ormă să-l pun să care bălegarul, dar mi-a fost frică.

[1] Din cauza (lat.).

— Ţi-a fost frică? întrebă domnul Opadzki cu o ciudată lucire în ochi.

— Mi-a fost frică. Cu toate că ei nu sunt decât nişte reformaţi şi invalizi – vin direct de la spitalul din Tokary – cu toate că bătrânul n-are o mână, iar ăla tânăr, străinu, a fost toată iarna bolnav de dizinterie, tot mi-a fost frică. Da’ dacă Napoleon ăla se întoarce încoace, spre noi, şi dă poruncă să-mi taie capul? Ce să mă iau eu la harţă cu unul dintr-ăsta?

— Ce tot pălăvrăgeşti acolo! îl întrerupse brusc moşierul. Sări pe cal şi du-te încă o dată la Colibe, ascunde-te în cămăruţă sau unde vrei, numai să-mi aduci de urgenţă noutăţi ce şi cum. De unde şi cine e celălalt, vreau să ştiu amănunţit. Notează-ţi bine *dicta*[1] duşmănoase, dacă îndrăznesc să spună aşa ceva şi întoarce-te iute.

Franuś îşi strânse cureaua, se lovi cu harapnicul peste carâmbii cizmelor şi ieşi, iar domnul Opadzki ceru să se servească masa. Prânzeau nu în sufrageria mare, ci la capătul conacului, într-o încăpere de lângă odăile servitorilor şi apartamentele văduvei. Când intră bătrânul în această sufragerie, erau adunaţi cu toţii şi-l salutară cu plecăciuni adânci. Văduva stătea lângă fereastră, mândră, suferindă de măsele, fără să adreseze niciun cuvânt nimănui, veşnic acră. La capătul mesei, pe marginea unor scaune cu blazoane încrustate, stăteau câţiva bătrâni ramoliţi, care urmăreau cu teamă, pe sub sprâncene, mişcările şi mâna moşierului. Domnul Opadzki mormăi câteva cuvinte de salut, adresă fiecărei persoane câte o vorbă amabilă, se aşeză şi începu iute să soarbă supa. Mâncarea era adusă tocmai din bucătărie, de la celălalt capăt al curţii, aşa că prânzul dura întotdeauna nespus de mult.

Când servitorii începură să aducă al patrulea fel de mâncare, din curte se auzi un tropăit sonor de copite, stropi de noroi săriră până pe geamuri şi-ntr-un nor de aburi Franuś descălecă în faţa cerdacului de pe calul înspumat.

Domnul Opadzki clipi repede din ochi şi se întoarse către unul din întreţinuţi:

— Cheamă-l dumneata aici, te rog.

Franuś apăru după o clipă, cu capul înfăşurat în nişte cârpe, de sub care se vedeau pete de sânge.

— Asta ce mai e? întrebă moşierul privindu-l în ochi.

— Ce să fie! M-au văzut ţăranii... m-au tras în cârciumă...

---

[1] Vorbele (lat.).

Franuś se aşeză pe un scaun şi începu să plângă cu sughiţuri.

— Te rog, numai să nu-mi boceşti, ci să-mi povesteşti cum stau lucrurile!

— Frumoasă poveste, n-am ce zice! Au început cu toţii să ţipe, că nu mai vor să lucreze ca iobagi... Mi-au băgat pumnii sub nas şi m-au împins la perete. Din fericire am reuşit să sar spre uşă, am trecut pragul şi-am încălecat pe mârţoagă. Dar când aveam piciorul în scară, unul m-a pocnit cu o piatră în cap. Am văzut negru înaintea ochilor... Noroc că gloaba a luat-o la galop că altfel n-aş fi scăpat cu capul întreg. Că înălţimea-voastră numai pe mine, singur... începu plângăreţ pe o notă subţire.

— Franuś... taci, te rog, spuse domnul Opadzki liniştit, ţuguindu-şi buzele şi privind pe fereastră.

După o clipă ridică din sprâncene, desfăcu mâinile şi spuse:

— Ce să-i faci!... Cine seamnă vânt...

Se lăsase o tăcere solemnă. Numai Franuś gemea.

— Să mi se fi întâmplat mie una ca asta, ehe! începu în şoaptă, cu o voce de bas, cel mai tânăr dintre neamurile sărace întreţinute de moşier uitându-se la vecinul lui, ca şi cum numai spre el şi-ar fi îndreptat atenţia. Dar nu termină, căci domnul Opadzki se întoarse brusc spre Franuś:

— Ai să te duci, aşa cum eşti cu cârpa pe cap, să-i chemi aici pe târgoveţi. Te duci din casă în casă şi le spui că-i chem la mine, dar repede, repede...

Apoi se sculă de la masă, se închină către comeseni şi porni iute spre cancelaria sa...

Peste mai puţin de jumătate de oră se strânsese o mulţime de şleahtici mărunţi şi stăteau înghesuiţi în camera de lângă sufragerie; îl aşteptau pe moşier. Erau în general oameni mai în vârstă, unii chiar foarte bătrâni, cu toţii îmbrăcaţi în redingote lungi, albastre, inclusiv aceia cărora, pentru completarea toaletei, le lipseau ghetele din picioare. Toţi aceşti „cetăţeni” ai oraşului Zimna prestau la curte corvezi laolaltă cu „pârliţii de ţărani”. Pe feţele lor, feţe înnegrite, uscate, mizere se oglindea neliniştea, iar în ţinuta trupului o răbdare slugarnică.

Când întră domnul Opadzki în cameră, toţi se plecară spre pământ ca un lan de grâne în bătaia vântului.

— Aţi văzut, cetăţeni, începu numaidecât moşierul arătând spre Franuś care intrase după el, aţi văzut ce fac ţăranii, la ce se dedau?

— Am văzut, înălţimea-ta, răspunseră în cor.

— Mi-au rănit omul şi erau gata să-l omoare. Cu mila lui Dumnezeu, a scăpat cu bine. De altfel, v-a spus şi el, aşa că ştiţi. Vă întreb: ce să mă fac cu asemenea oameni? Ieri încă era linişte şi bine, azi a apărut unul, Polut...

— Ţăranul, înălţimea-ta, întotdeauna are suflet de câine... spuse Maciejowic, unul dintre cei mai bătrâni şleahtici.

— Dar eu vă întreb: ce să fac?

— Ce să spunem, înălţimea-voastră?... Noi suntem cu dreptatea... zise unul din mulţime.

— Şi eu de asemenea. Nu vreau să dau singur sentinţa, ca să nu se spună că am judecat la mânie. Domnul procurist a fugit... pe cine să iau eu de arbitru? Vă chem pe toţi, cetăţeni, voi care aţi constituit Consiliul nobiliar în vremuri de demult. Este aici Stempień, Opalka, Szczepański, Mondrasik... Doar ei au fost în Consiliu, pronunţau sentinţe, cunosc legea.

Mulţimea începu să se mişte. O bucurie profundă, enormă aprinse bujori în obrajii celor mai bătrâni dintre nobilii sărăciţi.

— Drept aţi vorbit, înălţimea-voastră, spuse Opalka, am fost consilier comunal în vechiul Consiliu. Legea noastră, magdenburgică, e sfântă: De când e Zimna, cetăţenii au judecat aici după legile saxone ca să-i înveţe minte pe pungaşii răi şi necinstiţi; am pedepsit aspru infracţiunile pentru a face să dispară hoţia.

Mâinile batrânului nobil tremurau febril, în ochi i se aprinsese entuziasmul, în voce-i tresărea o notă de implorare. Un fior de entuziasm cuprinse întreaga adunare.

Le strălucise înaintea ochilor speranţa că vor aplica din nou legile lor aspre, că vor deţine puterea şi funcţiile pe care le pierduseră cu ani în urmă.

— Alegeţi deci, dintre dumneavoastră, un Consiliu, spuse stăpânul de la Zimna, cu o voce scăzută ca şi cum ar fi împărtăşit un secret celor adunaţi. Eu cer arestarea lui Polut şi a celuilalt.

— Cred c-o să-l judecăm după „legea marţială”, căci e prins asupra faptului.

— Da, da... legea marţială...

— Stimate domn, mai spuse Opalka, după legea noastră procesele se duc în două feluri: unele sunt de bună voie, altele cu mărturie. Aşa cer legile noastre şi aşa au judecat şi strămoşii noştri cu secole în urmă. În cazul când răufăcătorul se menţine la ideea lui, la simţămintele lui josnice şi nu recunoaşte, atunci înălţimea-

voastră e de acord să i se pună şoarece?

— Ce fel de şoarece? întrebă domnul Opadzki, strâmbându-se şi pocnind din degete.

— Dacă făptaşul nu vrea să recunoască în timpul cercetărilor, de bună voie, adevărul, cum a fost, atunci, după dreptate, se ia un şoarece, omul e întins la pământ, dezbrăcat şi legat de nişte stâlpi, se pune şoarecele într-un pahar, iar paharul i se lipeşte de buric. În felul ăsta nu mai tăinuieşte nimic.

— Capra, mai bine capra, spuse Stempień clipind şiret. Răufăcătorul e legat de o bancă, i se ung picioarele cu apă sărată, apoi se aduce o capră, dornică de sare, ca să-i lingă picioarele... Se spune că-i o durere cumplită şi fără lezarea trupului.

Domnul Opadzki tăcu o clipă. Pe buze îi flutură un zâmbet rece, crunt.

— Eu nu ştiu, dragii mei, care sunt legile magdenburgice. Judecaţi după sfânta dreptate, aşa cum cere ea şi ţineţi seama de prejudiciul ce mi s-a adus. Asta-i tot.

— Atunci, înălţimea-ta, să facem azi Consiliul ăsta?

— Da, da, acum, răspunse domnul Opadzki.

„Cetăţenii oraşului” se închinară înaintea lui până la pământ şi părăsiră camera cu demnitate. În aceeaşi seară, Franuś în fruntea unei cete de haiduci şi argaţi de la curte, au arestat pe Polut şi pe Felek. Amândoi au fost duşi la arestul orăşenesc, care în vremurile de demult slujea pentru întemniţarea infractorilor.

III

Scos la lumină din temniţa întunecoasă, Felek o apucă repede printre nişte vlăjgani care-l îmboldeau şi-l grăbeau. Era în zori. Copacii uriaşi ai parcului erau cufundaţi în ceaţă, nu se vedea încă întinderea şesului şi satele îndepărtate. O rouă rece de aprilie acoperise cu strat alb acoperişurile negre ale orăşelului, bulgării pământului arat, scândurile gardurilor şi partea de sus a zidului ce împrejmuia cimitirul şi biserica. Grupul care-l ducea pe Felek străbătu două străduţe nisipoase, trecu de piaţă, în jurul căreia erau înşirate casele orăşenilor cu pridvoare înalte sprijinite pe stâlpi, şi înconjură zidul cimitirului. Probabil că acolo fuseseră cândva fortificaţiile de apărare, căci se mai vedeau pe alocuri resturi de ziduri groase printre stânci şi râpe mâloase. Locul acesta era numit din moşi-strămoşi Cetăţuia. Pietrele solide ale pereţilor,

acoperite de iederă, mărăcini şi spini, se dărâmau, prăvălind în jur grămezi de sfărâmături. Când Felek fu dus dincolo de cimitir, în faţa ochilor îi apăru o mare mulţime de oameni îngrămădiţi lângă una din ruinele vechii cetăţi.

Oamenii se strângeau unul în altul, se ridicau în vârful picioarelor şi încercau să se uite spre centrul cercului. Într-o linişte adâncă ascultau o voce care se ridica din mijlocul mulţimii. Celor care se apropiau li se făcu semn să păstreze tăcerea. Felek ascultă rezonanţa de bas a vocii pisarului de la curte, care condusese cercetările şi întocmise documentele în cazul Polut. Pisarul citea poticnindu-se:

„...urmărirea aceasta a căzut în sarcina judeţului nostru şi pentru excesele criminale amintite, pronunţă hotărârea judeţului de faţă, conform cu legea sfântă, de a fi tăiat de viu în patru şi părţile acestea să fie trase în ţeapă şi puse la margine de drum şi de hotar. Deşi acest răufăcător merita moartea după legea exprimată în sentinţă, ad instantiam[1] *înalţimii-sale domnului şi stăpânului nostru se modifică sentinţa astfel, ca susnumitul Matus Polut să fie decapitat cu sabia. Şi, conform alcătuirii decretului enunţat, ceea ce s-a spus să se împlinească întocmai.* Pereat mundus, fiat justitia[2]. *Amin”*

Felek se uita la adunare cu o privire stupefiată. Deodată masa de oameni se dădu la o parte şi un om lat în umeri, cu păr lung care-i cădea pe spate, se urcă pe un mic podium. Îl împingea înaintea lui pe Matus, ţinându-l de braţ. Polut avea cămaşa zdrenţuită, părul ciufulit şi faţa albă ca zăpada. Felek se ridică pe vârfuri şi văzu că grăsanul pusese o buturugă mare pe o movilă făcută din pământ. Un preot bătrân se apropie de Polut şi-i dădu să sărute o cruce, voind să-i şoptească ceva la ureche. Dar Matus se ridică pe movila de lângă buturugă şi strigă cu o voce răguşită:

— Oameni buni!

Călăul îl trase de braţ şi-l scutură de câteva ori. Polut strigă din nou, şi mai tare.

— Ascultaţi-mă, oameni, ascultaţi-mă...

Călăul îl lovi peste gură cu dosul mâinii şi-l umplu de sânge. Mulţimea începu să murmure şi se îndepărtă puţin. Atunci Matus îngenunche singur pe pământ şi cu o mişcare iute puse capul pe butuc. Curioşii strânseră din nou cercul şi Felek zări doar sclipirea

[1] La insistenţa (lat.).
[2] Piară lumea, dar facă-se dreptate (lat.).

iute a spadei pe deasupra capetelor.

Tânărul soldat se sperie foarte tare. Tremurând din tot trupul, ceru să fie dus în faţa consilierilor şi promise să recunoască totul: din ce ţară este, al cui supus... Tot ceea ce nu voise să recunoască până acum la cercetări.

CALDARÂMUL

S-a deschis larg poarta enormă... Dintre zidurile uriaşe, înnegrite de fum, a ieşit în stradă o mare de oameni. S-a revărsat ca lava. Deasupra ei a fluturat un drapel roşu, pânză muiată în sânge. Prăjina cioplită grosolan era înfiptă între două palme uscate, noduroase, cu unghii negre, ca nişte gheare de pasăre ce apucaseră şi ţineau strâns prada. Mai jos de palme, pe mâinile uscate, fluturau manşetele murdare cu butoni de duzină. Colţul de jos al pânzei roşii îl ţinea ridicat cu stânga o femeie îmbrobodită cu un şal de lână. În dreapta ducea un copil, al cărui căpşor iţit din şalul mamă-si se vedea pe deasupra capetelor descoperite.

În jurul drapelului se îmbulzeau în marş forţat figuri cenuşii, roşcate, gălbejite, oameni cu pielea feţei argăsită de fum, acizi, funingine şi duhoare. Bărbaţi cu ochii mâncaţi de săgeţile distrugătoare ale muncii încordate, cu intestinele roase de boli, cu nervii aţâţaţi a căror nebunie o mai potolea doar votca. Erau îmbrăcaţi în haine orăşeneşti, de duzină, cumpărate de la vechituri. Redingotele, hainele, jachetele lor erau doar mizere imitaţii ale îmbrăcăminţii omeneşti, la fel ca şi capetele lor secătuite de muncă, urâţite de mizerie, transpirate de efort, care reprezentau doar caricaturi ale formelor umane.

De îndată ce se iviră pe strada populată – când pe fondul cenuşiu înflori floarea sângerie – oamenii obişnuiţi, „cetăţenii”, începură s-o şteargă în dreapta şi în stânga, înainte şi înapoi. Unii se năpusteau pe porţile caselor tot aşa de subit cum dispare stafia tatălui lui Hamlet la teatru; alţii se strecurau în lungul zidurilor, palizi de nerecunoscut, ca umbrele unor felinare fermecate. Alţii rămâneau nemişcaţi, lipiţi de pereţi, clipind din ochi, cu răsuflarea oprită, de parc-ar fi aşteptat să se deschidă peretele şi să-i înghită.

În jurul coloanei se crea un gol. Mergeau singuri. Şi singuri, prin forţa lucrurilor, formau din piepturile lor un zid tot mai strâns. Din când în când, chiar şi din zidul acesta mai cădea câte unul. Cădea ca o paiaţă frântă din vârtejul coloanei, sărea dincolo de peretele ei

şi dispărea în vreo fundătură, în vreo poartă, primit în îmbrăţişarea mărinimoasă, la sânul matern al zidului. Coloana în marş îşi strângea tot mai mult, tot mai unit, masa de trupuri. Mergeau umăr la umăr, transmiţându-şi fiorii surescitării.

Bătaia inimilor lor devenise uniformă.

De pe buzele lor anchilozate se ridica un cântec despre drapelul roşu, dar se întrerupea la fiecare pas. De îndată ce-l aruncau afară din piepturile lor apăsate, ca pe o sabie cu două tăişuri, de cum rosteau o strofă printre dinţii încleştaţi, aceasta se frângea deodată, fărâmiţată ca nisipul mişcător, în cuvinte disparate, tonuri şi sunete...

În frunte, la un pas înaintea mulţimii mergea un cizmar zdrenţuit, în pantaloni prea scurţi, cu genunchii ieşiţi, cu un smoching, cândva căptuşit cu mătase, prins pe burtă cu un ac de siguranţă, cu un fular roşu la gât. Faţa lui de beţiv era vânătă, nasul cenuşiu, ochii ficşi de entuziasm. Râdea cu gura mare de acei care, auzindu-l, simţeau cum le tremura genunchii, râdea, în sfârşit, râdea o dată sincer, pentru toată viaţa lui de câine. Striga, făcând semne cu pălăria înverzită de vreme, spre etajele caselor, către spectatorii din balcoane:

— Hai, burghezie, coboară. Poftiţi, mă rog, la plimbare.

Femeia care mergea în mijloc şi susţinea cu mâna capătul drapelului avea o faţă liniştită şi luminoasă, o expresie, ai fi putut spune, de clemenţă. Se vedea de departe faţa ei simplă, elevată de dragoste. Ridica tot mai sus mâna şi probabil instinctiv ridica tot mai sus şi copilul. Sau poate nu, nu instinctiv! Poate că în clipele acelea ştia ce face. Poate că într-adins îl arăta lumii ticăloase. Copilul crescut în pivniţă avea o faţă mohorâtă, cenuşie, privirea mânioasă şi ameninţătoare.

De ce să-l ascundă?

Ca să trăiască în rigola Patriei? Să crească între pereţii negri ai pivniţei pe care se scurge umezeala veşnică? Ca să respire aerul acru de varză murată şi duhoarea culcuşurilor comune de peste noapte? Ca să trăiască fără aer, fără lumină, fără o mâncare omenească, într-un ungher unde se înghesuie şi se omoară, se molipseşte de boli şi crime turma strivită la pământ? Ca lumea lui să fie curtea interioară, unde aerul e îmbibat cu pulbere de var şi praf şi unde unica privelişte sunt cărămizile înnegrite? Să aştepte până o să crească, ca să ajungă din el un vagabond, un copil de stradă care cunoaşte de mic tot desfrâul marelui oraş şi toate

crimele lui misterioase? Să aştepte până o începe să cerşească pe trotuarele pe care trec domnii veseli şi doamnele splendid îmbrăcate? Să vadă cu propriii ei ochi cum au să-l fugărească, să-l prindă şi să-l ţină în închisori, legat în lanţuri pentru cine ştie ce crime necunoscute ei? Să aştepte până o veni clipa când singura lui plăcere va fi votca şi o prostituată bolnavă? Să aştepte până o ajunge un cuţitar sau un muncitor care, după ce-şi epuizează timpul în fabrică pentru profitul domnilor, moare, ca un cal obosit, de o boală necunoscută, o moarte mai mizeră chiar decât cea plină de peripeţii a cuţitarului? Cine ştie? Poate că în clipa aceea ofta la gândul că ar fi mai bine să-l jertfească acum când este curat cu sufletul şi cu trupul, când are o existenţă nepătată, un suflet neîntinat, copilul ei pur, unica-i proprietate pe această lume, hrănită cu sângele inimii ei, să-l jertfească înainte ca lumea să i-l smulgă de la piept, să i-l înhaţe în gheare, să i-l sfarme în maxilarele-i atotputernice şi să i-l arunce la picioare ca pe o zdreanţă putredă...

Strada se golise de tot. Pereţii mohorâţi ai caselor, geamurile închise, uşile încuiate şi caldarâmul gol.

Caldarâmul...

De după colţul unei fundături ieşiră pe neaşteptate, ca un perete mişcător, tunicile de culoarea pământului îngheţat, chipiurile gălbui ca bolovanii pământului arat.

Văzând această apariţie, cântecul îşi zdrobi piedicile şi se dezlănţui. Se ridica asemeni unui strigăt de libertate ieşit din adâncul sufletului marelui popor. Ca o săgeată în zbor, al cărei vârf metalic abureşte încă de sânge, se năpusti cântecul peste strada pustie şi peste strălucirea puştilor ţintite.

Împinsă înainte de elanul menirii sale, mulţimea se strânse într-un singur tot. Deveni expresia bărbăţiei care ignoră moartea. Mergea neclintită, semeaţă, oarbă şi surdă, ca o ghiulea vie care deschide drum libertăţii.

CONFERINŢA

La ce grad de îmbuibare culturală ajunseseră unele elemente din ţinutul Lublin, ne-o poate dovedi cel mai bine faptul că nu le mai ajungea conferinţa pe care, după bunul şi străvechiul obicei, o compilai o dată şi pe urmă mergeai cu ea din loc în loc. Aceste elemente începuseră să aibă pretenţii....

Într-o zi, a cărei dată nu e chiar atât de importantă ca s-o imortalizăm prin tipar, domnul Ryzio a primit un bilet, scris – *mirabile dictu!*[1] – într-o polonă corectă şi atât de ortografică, că ar fi putut, şi într-o oarecare măsură chiar ar fi trebuit, să fie folosită chiar şi în sfera moşierilor rentieri, prin care i se cerea o conferinţă, într-o anume după-amiază de duminică, indicându-i-se totodată şi tema.

„Avem nevoie de o conferinţa pe tema «Soarta ţăranilor polonezi la sfârşitul secolului al XVIII-lea», ceva în genul a ceea ce domnişoara Wladyslawa... etc. Vă rugăm deosebit de respectuos... etc. Căruţa vă aşteaptă la ora”... etc.!

Domnul Ryzio se posomorî.

Ţie ţi-e uşor, măruntă persoană agricolă din Pădureni să scrii o scrisoare ortografică, să dai titlul conferinţei, să exprimi amabilităţi, să tragi sub numele tău de mic proprietar agricol o parafă care ar putea fi suficientă şi pentru demnitatea unui deputat din Dumă, dar să elaborezi o conferinţă în câteva zile, să găseşti clişeele necesare pe care să le pui la oglinda-reflector...

— De unde să iau clişee? strigă domnul Ryzio. Ce, îi am eu pe Kalinka, Smoleński, Korzoń, am pe Gorzycki[2] sau pe oricare altul? N-am nimic. Stau în pustiul ăsta şi urlu ca lupul la lună...

Dar n-au ajutat la nimic lamentările de mai sus. În ziua fixată, conferinţa („cea mai mizerabilă din istoria compilaţiei!”) a fost gata. Mai mult decât atâta, au fost gata şi clişeele – ce-i drept că se potriveau la conferinţa aceasta cum se potrivesc în general unele cu altele elementele culturii noastre poloneze de acum.

La ora fixată caii au tras în faţa casei. Domnul Ryzio şi-a înfăşurat într-o pelerină zakopaniană[3] silueta-i fragilă, precum şi cutia cu oglinda-reflector şi s-a aşezat în căruţă. Snopul de paie burtos pe care trebuia să stea era acoperit cu un covor lucrat în culori atât de vii încât erai expus să capeţi spasme poporaniste. La început, au mers prin băltoacele drumului, în nişte condiţii de un confort aproape burghez. Dar după ce-au luat-o peste câmp, când a început să şuiere vântul de toamnă târzie, care bântuie prin părţile acelea...

Domnul Ryzio trebuia să ţină cu grijă într-o mână lentila înfăşurată într-un batic de provenienţă îndoielnic-japoneză (darul

[1] Lucru de mirare (lat.).
[2] Nume de istoriei polonezi din secolul trecut.
[3] De la Zakopane, localitate climaterică de munte.

de adio de la domnişoara Izabela), iar în cealaltă cutia cu clişeele de tip grottger. Aşa că vântul umfla după plăcere pelerina, lovea în abdomenul lipsit de apărare, ceea ce-i dădea eroului nostru un simţământ de misterioasă penetraţie, ca şi cum rafalele de vânt ar fi trecut prin el şi ar fi hoinărit bezmetic printre intestinele lui cu o uimitoare lipsă de menajamente, întocmai ca pe câmpiile Lublinului.

Dar domnul Ryzio înfrunta cu bărbăţie toate astea. Căci tot folosise la ceva călirea, ce-i drept nu tocmai de bună voie, a organismului său prin plimbările „până la troiţă şi înapoi” prin răcoarea toamnelor târzii şi în minunatele zile de primăvară timpurie ale lui martie. De altfel era de la sine înţeles că asemenea mici neplăceri ca endoosmoza vântului prin peritoneu trebuiau aduse ofrandă pentru binele culturii poloneze.

De aceea domnul Ryzio aducea ofrandă pe acest altar tot ce putea, începând cu integritatea limbii vătămată de dinţii care clănţăneau şi până la liniştea sus-numitelor intestine care, acum, din cauza hurducăielii căruţei prin hârţoapele patriei, păreau că se bălăbănesc atârnate de o sfoară, ca spânzuratul în ştreang. Totodată mâinile i se anchilozară complet din cauza transportării atât de grijulii a ustensilelor culturale.

— Mai e mult până la Pădureni? întrebă domnul Ryzio fără niciun gând ascuns, pe ţăranul care mâna caii.

— Nu. Numa să trecem pădurea.

— Da’ unde-i pădurea asta?

— Păi, aşa-i zicem noi, da’ pădurea nu mai e de vreo doi ani.

— Cum asta?

— A tăiat-o moşieru şi-a vândut-o.

— Adevărat! Îmi amintesc acum că aici era un codru uriaş. Creşteau în el nişte mărăcini de-o uimitoare frumuseţe...

— Mărăcini? Or fi fost şi mărăcini. Da’ pădurea era grozavă! Înainte, aci, la Gruszczyna, era un moşier, bătrânul domn Lukomski, care nu vindea la nimeni, pentru nimic în lume, niciun lemn. O dată a venit la el moraru, s-a închinat şi l-a rugat să-i dea un fag pentru grindei la moară. I-a zis ce fag vrea, pe ăla care e acolo la un anume loc. Bine, s-au înţeles să dea douăzeci şi cinci de zloţi pentru fag. Moraru a scos, a plătit şi-a plecat. S-a dus el o bucată de drum, că, hop, goneşte după el un vătaf călare şi-l întoarce din drum să vie înapoi la curte. Vine moraru şi întreabă ce-i şi cum. „Ei, frate, îi zice moşieru bătrân, m-am răzgândit. Nu-ţi vând fagul! Ia-ţi

ăi douăzeci şi cinci de zloţi înapoi şi du-te cu Dumnezeu.” Moraru s-a luat de cap, că de unde să cumpere el acum fag de grindei. Atunci, moşieru ăla a mai scos încă cinci ruble şi i le-a dat: „Na, zice el, du-te până la pădurea din Mostowice. E acolo un fag bătrân. Cumpără-l, taie-l, adu-l, ciopleşte-l şi-o să ai, frate, grindei, iar eu o să-mi păstrez fagul meu. Las’ să stea acolo, ia locul lui.”

A murit moşieru ăla bătrân. Da’ era un gâde, că lua zece piei de pe om dacă-l prindea cu căruţa în pădure. A venit altu. Şi cum a venit a şi poruncit să cheme negustorii. Nici n-am băgat de seamă şi ne-am trezit fără pădure. Numa buturugile au mai rămas.

Într-adevăr, după ce domnul Ryzio îşi şterse bine ochelarii, avu posibilitatea să observe cu uimire nişte buturugi atât de mari că în jurul fiecăreia ar fi avut loc să discute câte patru iluştri intelectuali, aşezaţi în cele mai comode poziţii, despre viitoarea orânduire socială şi, pe măsură ce injuriile ar fi devenit mai aprinse, să folosească deplina libertate a gestului.

— Acu ţăranii din Pakuly arendează pământu ăsta dintre buturugi. Oho, ce mai mei au avut aici!

— Cum e cu biblioteca din Pădureni, creşte? întrebă domnul Ryzio.

— Biblioteca, ce să zic. Numai că... din cauza ei...

— Ei, ce-i? Părintele paroh?

— Şi părintele paroh...

— E tare supărat?

— Dacă-ar fi cel puţin numai ăl de la noi. Da’ şi ăl din Flămânda.

— Şi ce-i cu asta? Hai, spune-mi...

— D-apăi că-i urât şi să spui...

— Nu vor să vă spovedească?

— Nu.

— Şi ce fac oamenii? Nu se duc?

— Păi cu oamenii e aşa: că atunci când blestemă părintele din amvon, le e la toţi o frică... că-i ia cu friguri ca la fierbinţeală, da’ când ies afară nu le mai e aşa frică. Muierile nu-i lasă pe bărbaţi...

— Şi merge totuşi cineva la bibliotecă?

— Ăi mai tineri, afurisiţii, că-s tare neascultători, n-ascultă de părintele şi de la biserică se duc întins drept la bibliotecă!

— Ca să vezi! Dar cu teatrul acela al vostru, cum staţi? Am auzit câte ceva...

— Că s-au încăpăţânat să facă şi teatru. Părintele a tunat şi-a

fulgerat şi ei taman dimpotrivă. Tare-ar mai vrea să joace *Strămoşii*[1], da' n-au Konrad[2]. Ehe, dac-ar avea un Konrad, ar întrece chiar şi trupa din Dziendzielice, că ştiu totul pe dinafară.

— Unde ar da reprezentaţiile?

— La Staszek Walczak în hambar, la preşedinte.

— Dar *Nunta*[3] ai văzut-o şi dumneata, frăţioare?

— Am văzut-o.

— Şi cum a fost?

— Era greu să înţelegi tot ce vrea să însemne măştile alea. Numai când a vorbit ăla în roşu, cu clopoţei[4], a fost mai uşor. Fără el le-ar fi fost greu oamenilor să înţeleagă ceva...

— Păi nu aşa, nu aşa trebuie jucată *Nunta*, se aprinse domnul Ryzio. Trebuie pusă în scenă în aşa fel ca să semene într-adevăr cu o nuntă ţărănească din părţile astea, cu muzică, dans, cântece, strigări, tot ce trebuie. Şi abia când oamenii se obişnuiesc cu asta, atunci să înceapă să vină la nunta ţărănească şi măştile invitate, Snopul, Hatmanul, aşa cum i-a creat şi i-a adus în scenă maestrul Wyspiański. El însuşi a cerut ca astfel să fie arătată poporului *Nunta* lui, el însuşi a dat sugestii şi permisiune pentru asta. Căci de cruntă neputinţă mai dau dovadă scumpii noştri polonezi!

— Da' când a vorbit Gospodarul, atunci am înţeles cu toţii; la nicio adunare nu s-a vorbit aşa şi Gospodarul ăla a zis-o!...

— Cu şcoala cum staţi?

— Cu şcoala avem mare necaz. Că părintele-i aţâţă pe ţăranii bătrâni să ne ia neapărat camera unde-i acum şcoala.

— Cum pot să v-o ia?

— Păi aşa, că casa aia e a unui om care-i la puşcărie şi-i dus la Sibir. Muierea lui a intrat în slujbă la oraş şi a închiriat casa şi pământu. Că nici arendaşu nu-i din satu nostru. Vine numa şi seamănă pământu. Că e căruţaş la curte. El a închiriat casa pentru şcoală. Părintele l-a căutat pe ţăranu ăla şi aşa l-a speriat că în casa lui s-a instalat „Lumina" diavolului, că acu omu aleargă în fiecare duminică de la unu la altu şi-i roagă pe ţărani să-l ajute să arunce din casă „Lumina" diavolească. Şi părintele pe de altă parte

---

[1] Este vorba de drama în versuri a lui Adam Mickiewicz (1798-1855).

[2] Eroul principal din piesa citată.

[3] Una dintre cele mai populare piese de Stanislaw Wyspiański (1869-1907).

[4] E vorba de bufonul Stańczyk, unul dintre personajele principale ale piesei.

îi bate pe oameni la cap... Aşa a început de vreun an să tot spună că cine se duce la „Lumină” şi se înscrie membru, prin asta se obligă să plătească toate datoriile pe care le-o face oricare dintre membri şi n-o să aibă cu ce să le plătească. Aşa sunt, zice el, legile „Luminii”, că dacă unu face datorii, trebuie să i le plătească ăilalţi membri. Speria oamenii, că să se gândească ce lucru amarnic semnează. „Au să vă tragă pe sfoară, au să vă vândă totul, spunea el, de îndată ce vreun vântură-lume o să facă datorii, parcă nu-s destui şarlatani în «Lumina» asta a lor!”...

Da’ oamenii au văzut în anu ăsta, că astea-s cam trase de păr, aşa că, oricum, îngăduie şi şcoala noastră. Da’ el acu zice asemenea lucruri, ce altu nici în vis nu visează...

— Preotul acesta al vostru trebuie să fie canonic, sau poate chiar decan al parohilor din ţinut?

— Io nu ştiu, da’ nu cred să-i dea lui un asemenea grad...

— Însă el ar putea râvni! Nu-i un om oarecare. E un luminat păstor al sufletelor.

Domnul Ryzio încercă să fluiere, dar nu reuşi că-i îngheţaseră buzele de tot. Se uită în jur. În faţa ochilor avea un peisaj trist şi urât. Pustiu. Butucii pădurii tăiate şi pământul roşcat. În depărtare o fâşie de teren lăsat în paragină. De jur-împrejur privelişte a mohorâtă a pământului polonez. Iată o vale cu un sat de colonişti aşezaţi pe parcele. Căsuţe mici, cu acoperişuri de paie, făcute din fostele hambare, mâzgălite cu pământ albicios. Ţarcuri, coteţe de porci, fântâni. Mizeria vieţii cotidiene te pândeşte de după pereţii putrezi ai caselor, o găseşti în gropile de gunoi, se iţeşte pe geamurile colibelor. Zărind căruţa, un copil alergă de departe spre noul venit. Un câine fumuriu, după el. Puştiul are pe cap o căciulă de-a lui taică-su, la fel şi nişte încălţări uriaşe. Nu se vede nimic altceva pe câmpiile astea, decât pământ şi nori, pământ şi nori...

— Nu lăsa, părinţele, să se înfiinţeze „Lumină”, depune toate eforturile şi nu-i lăsa! şuieră domnul Ryzio, rânjind diabolic gândurilor sale anarhiste.

În cele din urmă se zăriră şi Pădurenii. De altfel, era şi timpul, căci călătorului îi îngheţase şi limba în gură, iar picăturile din nas începuseră să se transforme în stalactite. Căluţii o apucară printre nişte sălcii pletoase, jumulite. În mijlocul drumului îl aştepta Stas Walczak.

— Salutare, preşedinte! strigă domnul Ryzio cu limba înlemnită. Dar, ia spune, n-ai întâmplător o ceaşcă cu ceai?...

Preşedintele Walczak era un tânăr prisăcar, jumătate ţăran, jumătate intelectual, cu o scurtă din postav gros, dar cu un guler de blană (sic!) şi cu cizme lustruite. Vorbea corect, dar exprima asemenea gânduri că merita să fie înfierat din zece amvoane.

— Ceai?... întrebă el îngrijorat. Coborâţi. Facem numaidecât.

Casele se îmbulzeau una-ntr-alta. Printre ele, băltoace în toată regula, cum se cuvine unui drum naţional. După ce conferenţiarul execută vreo zece sărituri echilibristice pe deasupra gropilor cu gunoi, trecu peste pragul înalt al bibliotecii, îşi depuse cu pietate instrumentele şi se aşeză respirând cu plăcere aerul nostru sufocant, sarmat. Căldura îl încinse şi-l înveseli.

Biblioteca! Portretul marelui poet! Un dulap strâmb cumpărat de la Judka, fost cândva vitrină pentru pahare şi sticle, în prezent coborât la funcţia de a ţine pe rafturi teancuri de cărţi.

Strângând între palmele îngheţate un păhăroi cu „cieai” foarte tare, domnul Ryzio îşi fixă înţelepciunile ce aveau să emane dintr-însul peste o clipă. În încăpere începu să apară publicul: tineri, fete. În curte fu întins un cearceaf pentru proiectarea imaginilor. Walczak se aşeză alături de conferenţiar.

— Tare puţine cărţi mai avem de citit!

— Cum asta! După cât văd, aveţi o bibliotecă destul de mare.

— Da, dar sunt numai cărţi învechite, moralizatoare, numai prelucrări. Ca pentru proşti sau pentru copii. Dac-aţi vrea să ne indicaţi titluri de cărţi din acelea, pe care le citeşti pe nerăsuflate. Variate, interesante, captivante. Doar există asemenea cărţi, nu?

— Desigur, există, se-nţelege. Vă spun titlurile, numai să mă mai dezgheţ puţin.

Şi, după ce se dezgheţă, domnul Ryzio îşi etală conferinţa în aplauzele generale ale ţăranilor adunaţi. Imaginile care apăreau pe ecran trezeau un asemenea entuziasm, că se lăsa o linişte cum e probabil la Pădureni numai când se cercetează pagubele produse de grindină.

Chiar şi ţăranii bătrâni, murdari, cu părul lung şi bărboşi, bănuitori şi gata de bătaie, se holbau nespus de miraţi la minunea aceea.

Viziunea prin clişeele de tip grottger a mizeriei totale în care se zbăteau ţăranii îmblânzise sufletele lor sălbatice, incitate cu abilitate, otrăvite prin şoapte, dar, de felul lor, liniştite şi statornice ca veşnicia.

După terminarea conferinţei, domnul Ryzio discută îndelung în

bibliotecă cu tinerii prieteni, sfătuindu-i la ce reviste să facă abonamente, în care să nu fie invective intelectuale, dar articolele să fie ascuţite ca coasa, juste, pline de zel, ca pentru ţăranii tineri şi cultivaţi.

— Că, să vedeţi, ţipau care mai de care, noi nici nu înţelegem ocările astea ale lor! Nu vrem să citim ocări. Dacă e cu ocări, atunci nu-i bună la nimic! Nu vrem! Se ponegresc, se aţâţă unii pe alţii, îşi spun cele mai ordinare cuvinte, ca nişte babe certăreţe, iar noi suntem obligaţi să citim asta şi încă să mai şi plătim. Şi de unde să înţelegem noi pentru ce se ceartă? Noi vrem o revistă care să nu se certe cu nimeni. N-are decât să scuipe la ăi de latră la ea şi să ne spună nouă deschis tot adevărul adevărat, chiar dac-ar fi tăios ca un brici. Scurt şi cuprinzător, aşa şi aşa, că noi, fir-ar să fie, n-avem timp de înjurăturile lor!

Domnul Ryzio promise solemn c-o să se gândească profund la alegerea unei asemenea reviste, că el, cu siguranţă o asemenea revistă le va... cu siguranţă le va...

Noaptea târziu s-a urcat în căruţă, ducând oglinda-reflector la piept (în dreapta, lupa, în stânga, cutia cu clişeele). „Preşedintele” Walczak se aşeză într-o parte pe loitre şi-l conduse o bucată de drum. În mod special îl interesa teatrul.

— Nici nu vă-nchipuiţi, spunea el, cât îşi doresc oamenii un asemenea teatru. Dar ce poţi să le dai? *Strămoşii* – desigur, da’ să fie şi ceva din vremurile de acum, ceva despre suferinţele şi mizeria care-s pe lume, însă fără disperare. Că doar acum, printre noi tinerii de la sate nu-i niciun fel de disperare. Doamne fereşte! Noi avem putere, curaj, dorinţă de acţiune, bărbăţie şi aici, dimpotrivă, tot ce citeşti e cu disperare. Oare nu e vreo piesă, ca să fie mare, dar lumea să înţeleagă dintr-o dată că e numai adevărul, problemele esenţiale, faptele în sine?

— Ar mai fi, vedeţi... *Lilla Weneda, Kordian*[1], *Boleslaw Śmiały*[2]...

— D-apăi ştiu! *Kordian*! Ştiu doară. Dar nici asta nu-i ce ne trebuie. Că asta am scrie şi noi dac-am şti să scriem aşa cum nu ştim! Viaţa e plină de veselie. Când ne organizăm aici câte-o conferinţă ţărănească, cu imagini pe pânză, pe teme agricole, se strâng o mulţime de băieţi din satele dimprejur. Toţi ard după lumină, ştiinţă. Cu noi, ţăranii tineri, care nu mai vrem să fim, fir-ar al dracului, ca înainte, care ne lepădăm de bădărănie şi vrem să

[1] Drame în versuri, de Juliusz Slowacki (1809-1849).
[2] Tragedie de Stanislaw Wyspiański.

fim cetăţeni ai Poloniei, cu noi poate să ia fiinţă o nouă lume. În mâinile noastre lumea aceasta s-ar modela, chiar dac-ar ploua cu ciomege din cer! Că noi chibzuim pe-ndelete la toate şi ţinem minte. Nu uităm nimic! Dar trebuie să avem de la dumneavoastră şi de la proletariatul intelectual, instrumente şi metode. Trebuie să ne daţi piese de teatru despre şuvoaiele de sânge jertfit, despre voinţa nestrămutată şi suflarea prielnică a pământului.

— Aveţi răbdare, aveţi răbdare! O să fie de toate... Numai că ştiţi, nu se poate bătând din palme... Aveţi răbdare...

— Păi, avem!

Sări din căruţă şi, aruncând un cuvânt de adio, dispăru în noapte.

O vreme merse domnul Ryzio solemn, gemând la hopuri. Dar, dintr-o dată, începu să-l cuprindă enervarea. Cu mâna înarmată cu lupa începu să ameninţe nu se ştie pe cine şi să strige în gând:

„Ei, ce zici de asta, bandă de conţopişti literaţi, titani de cafenele? Unde-ţi sunt cărţile, gazetele, piesele? Adam Mickiewicz şi Juliusz Słowacki – asta-i toată literatura, pe care, *nota bene*, nobilimea de până acum nu era în stare nici unu la sută s-o înţeleagă. Acum, când poporul s-a ridicat uriaş şi bate cu pumnul în uşă, o înţelegem. Dar şi astea sunt opere ale perioadei disperării. Unde-s? S-avem şi noi un Platon, Aristofan, Eschil, unde-i *Divina Comedie*, sau *Don Quijote*, *Paradisul pierdut*, Shelley? Unde-i noul teatru polonez, teatrul forţei, bărbăţiei, teatrul ridicării unei patrii noi de la temelie, o piesă în care credinţa să fie mai tare decât moartea şi în care eroii să-şi iubească visul până la ultima suflare?

Te uiţi, conţopist literar, pe gaura cheii la ce mai scorneşte din nimic filistinul în Europa pentru distracţia filistinului şi răspândeşti scornelile lor aici, în aceste băltoace, terenuri nisipoase şi accidentate, ca să exciţi şi să-i înveseleşti pe filistinii de aici, pe cei mai proşti snobi din Europa. Unde-i teatrul tău? Treci şi dă examen în faţa poporului tău, dramaturgule!

Strămoşii, Lilla Weneda, Kordian, Nunta, Boleslaw Śmiały... Şi mai departe? Ce-i mai departe?... Nimic.

Unde-ţi sunt cărţile, literatule? Unde este, ce titlu are cartea pe care s-o trimit mâine lui Walczak? Spune-mi titlul, parazitule! Ce-i dai, tu, literatură poloneză, propriului tău popor trezit din somnul de veacuri? Visurile lui ţi-au trezit romantismul, primavara ta nepreţuită, mizeria lui a inspirat cornul de aur[1] al lui Wyspiański..»

N-ai să-i dai poporului niciun singur tom, tu care eşti «una dintre

[1] Simbolul redeşteptării poporului în piesa *Nunta*.

cele mai bogate literaturi din Europa»!

Aşa urla în gând, mergând prin întunericul ţinutului Lublin, domnul Ryzio care se întoarcea de la conferinţă, în bârlogul lui proletar.

RÂUL CREDINCIOS

Simţea cum îl cuprinde din nou frigul pătrunzându-i prin toate mădularele şi durerea sfâşietoare care-i despica ţeasta ca un topor. În şoldul drept persista o durere cumplită, ca o cange înfiptă în os. Din când în când valuri de căldură ciudată, necunoscută unui trup sănătos, îi învăluiau spatele şi o beznă plină de scântei multicolore îi acoperea lumina ochilor. Rănitul se chirci învelindu-se mai bine în cojocul pe care încă de cu ziuă îl scosese de pe un soldat mort în tufişurile de pe malul râului. Îşi împinse şoldul însângerat şi picioarele goale mai adânc sub mormanul de cadavre, căutând cele două trupuri care-l încălziseră în timpul nopţii cu sângele lor cald scurs din răni şi care-l treziseră adesea din somnul morţii prin urletele şi gemetele lor, readucându-l la bucuria de a trăi. Dar ceilalţi doi se liniştiseră, se răciseră şi deveniseră la fel de hidoşi ca o movilă însângerată acoperită cu mărăcini. În căutarea căldurii celor care ar mai fi fost încă în viaţă, mâinile şi picioarele dădeau mereu peste cadavre umede, reci şi alunecoase.

Ridică capul.

Văzu cu ochii priveliştea pe care şi-o închipuise şi până acum şi care-i confirmă întreaga catastrofă. Zăceau la pământ vreo câteva sute de răsculaţi[1], ca un deal alb în lumina slabă a zorilor, căzuţi răniţi în luptă şi lichidaţi apoi cu baioneta din ordinul comandantului duşman, compatriot şi nu de mult conspirator şi el[2], despuiaţi până şi de ultima zdreanţă, înjunghiaţi, ţintuiţi la pământ de zeci de ori fiecare cu vârful spadei ofiţereşti, cu capetele zdrobite de gloanţe trase cu ţeava lipită de frunte, striviţi în goană sub roţile tunurilor lui Cengheri.

---

[1] Răscoala de eliberare naţională din 1863 s-a declanşat, în Regatul Polonez, adică în acea parte a teritoriului Poloniei care în 1815, prin Tratatul de la Viena, fusese atribuită Rusiei ţariste. Răscoala a avut un pronunţat caracter naţional şi social, dar nefiind sprijinită de mase, după lupte îndelungate cu armata ţaristă, a fost reprimată.

[2] Este vorba de Wlodzimierz Dobrowolski, polonez, locotenent-colonel în armata ţaristă, fost participant la complotul ofiţerilor împotriva ţarului, dar, după descoperirea complotului, devenit unul dintre capii represiunii.

Cât vedeai cu ochii, pământul nisipos ruginise de sângele ce se scursese până la ultima picătură din aceste cadavre. Se înmuiaseră bulgării tari ca piatra. Se topise şi zăpada. Fiind aduşi aici târâţi de picioare din toate părţile câmpiei, răsculaţii măturaseră pământul cu părul, îl grăpaseră cu degetele înţepenite. Şoptiseră în aceste brazde cele de pe urmă cuvinte şi muşcaseră pământul în ultimele spasme dinaintea morţii.

Se lăsase o tăcere de moarte peste câmpia Malogoszcz. Cel din urmă ostaş în viaţă o privea prin ceaţa agoniei, în lumina senină a zorilor.

Avea impresia că numai cu o clipă înainte trecuse pe aici cavaleria... Că mai duduie şi acum pământul sub copitele cailor, în timp ce un strigăt sălbatic îi împinge pe cei trei sute de tovarăşi ăi lui la luptă împotriva trădătorului. Unde-i calul? Unde-i paloşul? De ce nu simte sub picior scara de fier, ultimul tovarăş?

Dar nu se mai auzeau răbufnirile grenadelor lui Dobrowolski presărând câmpia. Dispăruseră şi flancurile de cazaci şi dragoni, care timp de peste patru ore răscoliseră totul cu focurile lor de puşcă. Rămăsese cenuşiu şi tăcut dealul abrupt de unde până la amiază izbucniseră mănunchiuri de foc şi vălătuci de fum. La apus se vedea linia albă a zidului de la cimitir, adăpostul detaşamentului lui Jeziorański, al cavaleriei şi al tunurilor de calibru redus. Numai acolo, în mijloc, unde stătuse infanteria, nu mai era nimic! Cu puştile cu două ţevi la picior, stătuseră sub focul companiilor inamice care trăgeau în ei ca într-o ţintă, cu arme ce băteau la o mie cinci sute de metri. Aşteptaseră răbdători – cu perseverenţa grecilor: *vino şi ia*[1] – să intre duşmanul în focul puştilor lor, care nu băteau mai departe de o sută de paşi, şi să vină comanda: la atac! Acum zăceau cu toţii în aceeaşi movilă. În depărtare se ridica şi se târa peste câmpie fumul oraşului ars de armată până la temelie. Din când în când, dintre ruine, cenuşă şi fum izbucnea câte o flacără puternică, ca un stindard implacabil, aruncând o lumină tremurătoare în întunericul morţii şi spunând ceva cerului cu limba ei zdrenţuită. La un moment dat ajunse până la urechile rănitului un sfâşietor ţipăt omenesc, pornit dintre ruinele negre, dar acum sufletul lui nu mai tresărea la suferinţele altora şi nici nu se simţea în stare să vină nimănui în ajutor. Asemenea flăcării dintre ruine, în

[1] Cunoscuta replică a conducătorului oştilor greceşti, Leonidas, spusă în timpul luptelor de la Termopile (anul 480 î.e.n.) regelui persan Xerxes, când acesta l-a îndemnat să depună armele.

trupul acesta în agonie, sclipeau pentru o clipă diferite simţăminte, dar, ca şi flacăra, se stingeau în focul suferinţelor oarbe.

Începu să cearnă o ploaie măruntă amestecată cu zăpadă. Dinspre pădurea de pe malul Losnei se ridica o ceaţă umedă, trecea peste colinele abrupte şi golaşe, se târa peste luncă şi peste câmpie, umezind feţele morţilor ca o batistă udă. În semiîntunericul zorilor se zărea pădurea întunecoasă, de brad, cu contururi diforme, dinspre care plutea peste câmpul deschis, ca o suflare caldă, foşnetul blând al ramurilor. Crengile lungi, arcuite şi vârfurile ude ale brazilor se legănau cu mişcări leneşe chemându-l pe rănit cu o voce şoptită să fugă într-acolo.

Alţi oameni vii nu mai erau. Niciunul, nicăieri. Nu departe zăcea un mort, cu nişte pantaloni murdari de cânepă pe el. Rostogolindu-se peste brazda care-i despărţea, rănitul se apropie, îi scoase pantalonii trăgându-i repede pe picioarele lui goale, îngheţate. Căută din priviri să găsească ghete în picioarele cadavrelor, dar nu se vedeau nicăieri. Fuseseră jefuiţi de tot ce aveau pe ei. Deodată, la răsărit, dinspre Bolmin se auzi un bubuit de tun. Apoi al doilea... al treilea... Zgomotul acesta îl trezi la viaţă. Ceva în fiinţa lui tresări şi-l puse în mişcare. Era luptă! La arme! În rânduri! Începu să se târască într-acolo, de-a lungul brazdelor, cât putea de repede. Dar, după câteva mişcări căzu din nou cu capul între bulgării de pământ. Piciorul drept îi era schilodit. Îl săgeta o durere în şold. Pipăind locul durerii rănitul nimeri cu degetul într-o gaură adâncă şi umflată, din care se prelingea sânge, câte puţin, dar încontinuu. Cu ochiul stâng nu vedea. Simţi cu degetele că în locul sprâncenei, pleoapei şi globului ocular, până la pometele obrazului, i-a crescut o bulbucătură enormă, în care un foc risipea neîntrerupt scântei multicolore. Nu mai avea ochi, ci un produs ciudat şi caraghios ca un bulb mare. Din capul ciopârţit de săbii i se scursese mult sânge care se uscase pe păr în cheaguri şi ţurţuri, formând o adevărată căciulă roşie. În piept, între coaste şi în braţe avea răni de la numeroasele împunsături cu baioneta. Dar mai puternic şi mai pătrunzător decât orice durere era frigul ce-l apuca cu o mână de fier de părul însângerat, îşi înfigea ghearele adânc, până la os, făcându-l pe acest semicadavru să dârdâie din toate mădularele. De fapt, frigul era acela care îl împingea să meargă înainte. O porni iarăşi de-a buşilea. Când se sprijinea pe braţe şi pe genunchiul stâng, când pe palme şi pe călcâi, căci piciorul drept se târa mort după el. Era nenorocirea însăşi, neţărmurită şi totală şi totuşi un pic

caraghioasă. Se târî aşa până la primii copaci. Ramurile brazilor se legănau sub ploaia de iarnă, în ceaţă, cu şoapte negrăite. Rănitul nu mai simţea nimic, nici supărare, nici compătimire, nici milă, nici dispreţ. Mult timp foşnetul acesta rece picură liniştit peste inima lui pe jumătate moartă.

Apoi, sprijinindu-se de primul copac, se ridică puţin. Voia să asculte ecourile bătăliei, dar nimic nu mai întrerupea tăcerea matinală. Se uită peste câmpul de luptă. Nu-i părea rău nici de aceia care zăceau pe câmpia neagră, nici de el însuşi, nici de cauza pierdută. Singurul simţământ care-şi făcu loc spre sufletul lui împietrit, singurul gând care se contura sub cheagurile de sânge era să pornească la luptă. Văzuse cu ochii lui cum soldaţii inamici îi ucideau pe răsculaţii răniţi, cum îi despuiau de haine pe cei în agonie... Simţea nevoia să stingă în el viaţa care devenise dezonorantă şi ridicolă. Începu să regrete culcuşul dintre cadavre. Îşi dorea moartea. Se prăbuşi cu faţa la pământ şi se cufundă în întuneric...

Zăcuse probabil mult timp în nesimţire, căci atunci când se trezi, soarele era sus. Dinspre câmpie se auzeau voci. Îşi ridică capul şi zări oameni. Cărau cadavrele undeva spre deal. Cineva dădea comenzi. Rănitul fu cuprins de teama disperată că au să-l îngroape de viu. Începu să se târască prin desişul de brazi, peste zăpada topită la suprafaţă, peste acele lunecoase de pin. Picioarele amorţite se încălzeau de mişcare. Prin capul rănit trecu ca un vis gândul că pădurea îl acoperă pe fugar cu crengile ei verzi ca nişte pături de lână, că îl apără de ochii răi, lăsând în urma lui o draperie lăţoasă, că cineva nevăzut, dar prezent, îi arată cu o mână tremurătoare cărări tainice, şerpuite printre tulpine, bătătorite doar de sturzii cenuşii, de lăbuţele şi cozile vulpilor. Undeva, în adâncul pădurii, pe drumul acesta cotit, găsi un băţ strâmb, o creangă uscată de brad, căzută la pământ. Băţul era lung ca o cârje, iar la capătul mai gros avea un nod care numai bine îi ajungea la subţioară. Sprijinindu-se în el, fugarul se gândi o clipă la mâna care aruncase în faţa infirmului acest sprijin pe un drum atât de sălbatic: Dumnezeu atotputernicul, sau o simplă ciudăţenie a soartei? Şi-i veni să râdă de milostivirea aceasta, căci în adâncul sufletului său nu mai dorea nimic nici de la Dumnezeu, nici de la soartă. Se consumase cu totul în timpul răscoalei şi în lupte; acum ar fi putut să trateze cu dispreţ dovada aceasta de milă faţă de el şi s-o refuze. Dar îşi aminti de fraţii căzuţi pe câmpia Malogoszcz şi

strânse în mână această ultimă armă. Prin toată fiinţa lui trecu un fior ca ţipătul de răzbunare al vulturului şi în inimă îi pătrunse o putere înverşunată. Simţi în el sufletul lui Czachowski[1], sălbatic, înnebunit, bătrân şi schilodit de schingiuirile la care fusese supus. Porni înainte sprijinit în cârja lui, cu paşi mari, ca pe picioroange. Avea impresia că se îndreaptă spre Bolmin, să vină în ajutor tovarăşilor. Din cauza mişcărilor, durerile din şold, din spate şi din cap deveneau tot mai insuportabile, ca loviturile unui bici de foc. În oase şi în vine i se aprinsese un adevărat incendiu care se ridica spre cap şi-i învăluia privirea în fum. Călcând cu piciorul gol, nimerea de fiecare dată în noduri sau rădăcini de copac, beţe, ţăruşi şi ace de conifer ascunse în zăpadă, care-i răneau talpa făcând-o să sângereze. Adesea trupul sleit de puteri se prăbuşea în nămeţi, pe câte o grămadă de frunze putrede sau pe muşchiul îmbibat cu apă. Dar fulgerat de frigul brutal, omul se ridica din nou şi pornea mai departe, înotând prin zăpada înmuiată, strecurându-se printre tufişurile îngheţate de afin, prin văile lungi ale pădurii nesfârşite, inundate de apă. Cât vedeai cu ochii, cât cuprindeai cu auzul, pădurea era pustie. Numai din când în când câte o pasăre de pădure ciripea, speriată de pasul omului şi zbura mai departe. Pământul era acoperit de nişte plante blestemate care-i zgâriau picioarele rănite. Sângele-i picura din răni lăsând urme pe zăpadă, pe ramurile brazilor, pe lujere şi muşchi.

În ochii omului care se prăbuşea acum tot mai des, pădurea aceea, care nu de mult i se păruse o binefacere, se lungea şi se lăţea la nesfârşit, îşi deschidea în faţa lui potecile ciudate şi cotloanele fără ieşire, văile oarbe şi cotite, văgăunile cu coborâşul în pantă şi coridoarele interminabile dintre arbori. Treceau ore în şir şi pădurea aceea uriaşă nici nu se rărea, nici nu se isprăvea. Pe alocuri era câte o movilă nisipoasă, abruptă, greu de urcat, ca peretele unui defileu în Tatra. Drumul bătătorit tăia pădurea în două dar chiar şi el se pierdea printre arbori. Sprijinindu-se în cârje, fugarul ajunse la una dintre coline. Se culcă hotărât să adoarmă acolo pentru totdeauna. Viaţa şi moartea deveniseră pentru el aidoma şi lipsite de importanţă. Numai să nu mai dârdâie de frig şi să nu mai simtă apăsarea aceea ca de cătuşe, să nu mai gândească! Uitase în ce parte voia să meargă. Se rătăcise...

Adormi numaidecât. Dar era un somn frământat, plin de vedenii

---

[1] *Dionizy Czachowski* (1810-1863), unul din cei mai viteji dintre conducătorii răscoalei de la 1863.

şi zgomote. Toată pădurea părea că tresare şi geme. Inima-i bătea nebună. Visă că în adâncul pământului pe care se întinsese să-şi odihnească trupul ostenit se produsese un tunet subteran şi vedea fulgere sclipitoare. Un geamăt de durere se smulse din adâncuri spintecând bolta cerească în două, ca o sabie.

Un fior îl scutură pe rănit, îl făcu să se ridice şi să pornească mai departe. Începu din nou târâtul în mâini, trăgând piciorul după el. Se sprijinea pe coate şi pe genunchiul stâng, ţinând la subţioară băţul noduros. Îmbibate cu apă şi cu noroi poalele cojocului îi învăluiau abdomenul şi pieptul cu o răceală respingătoare, în timp ce partea rămasă uscată, la ceafă pe spate, se uda de transpiraţie şi de sângele scurs din răni. Tălpile scrijelite de aşchii se umflaseră şi însângerau fiecare băltoacă sau mocirlă. Trebuie să fi fost trecut de amiază, căci soarele se plecase pe după coroanele copacilor. O răceală pătrunzătoare trăgea din josul pădurii. Rănitul căuta un loc mai comod unde să se afunde în desiş şi să găsească adăpost împotriva frigului. Dar terenul era tot umed şi acoperit de mărăcini uscaţi. Nu mai ştia pe unde s-o apuce: o lua când într-o parte, când într-alta, trecea peste aşchii şi ramuri uscate careul zgâriau, peste rugi sălbatici acoperiţi de zăpadă, prin mărăciniş şi răchiţi pline cu ţepi ca nişte gheare de drac la pândă. Crengile de zmeură şi măceş i se agăţau de faţă, îi zgâriau mâinile. Se strecura cu greu prin aceste cotloane ale codrului şi-şi blestema soarta. După ce ieşi din hăţişuri, ridică ochii şi, deodată, cu profundă uimire, văzu în faţa sa câmpia – o mare întindere pustie – şi valea luncii. I se părea că Dumnezeu a dat cu mâna la o parte, în sfârşit, pădurea sălbatică şi i-a îngăduit să privească pustietatea şesului. În depărtare se ridica un şir de culmi înzăpezite. Lângă ultima din ele se vedeau casele unui sat. Fumul din coşuri se ridica albastru pe cerul înroşit al amurgului... La o oarecare depărtare de sat, erau nişte clădiri mai mari, cu coloane zidite la verandă, un conac cu acoperiş negru, aşezat printre copaci. Priveliştea aceasta era atât de ireală pentru răsculat, după ce avusese în faţă toată ziua numai monotonia pădurii, că-i părea un vis, o iluzie, un joc al diavolului... Case... Oameni... Fumul înălţat deasupra focului vesel...

Nenorocitul se prăbuşi la pământ. Zăcând aşa, se uita sleit de puteri la norii albi care pluteau pe abisul înalt al cerului, apoi la pământul în pantă, la aşezările oamenilor. Acestea din urmă erau la fel de îndepărtate ca şi norii. Nimic de pe pământ sau de pe cer nu voia să primească jertfa aceasta de răni şi sânge vărsat. Totul îi era

potrivnic. Pământul pe care-i căzuse capul, era surd. Oarbă şi mută era şi întinderea albastră de deasupra. De departe începu să sufle un vânt rece. Numai fumul acela îndepărtat, azuriu, ridicat tot mai sus în splendide caiere, îl chema cu un semn neînţeles, dar prietenesc...

Rănitul mai stătu o vreme să se odihnească, apoi se ridică şi, sprijinindu-se în cârja lui strâmbă, o porni spre sat. Locul era acum neted, fără mărăcini şi aşchii. Zăpada, încălzită la suprafaţă peste zi, se acoperise acum, când se lăsase iarăşi gerul, cu o pojghiţă de gheaţă, care-i uşura drumul; călca pe ea cu spor, fără să mai simtă durerea. Când târându-se, când sprijinindu-se în cârjă, rănitul parcurse aproape toată câmpia de-a latul. Acum ajungea până la el lătratul câinilor din sat, mugetul vitelor şi vocile oamenilor. Dar între el şi aşezarea omenească apăru un obstacol neaşteptat: râul. Ascuns între maluri înalte, în pantă, acoperite de iarbă ruginită, cu nenumărate meandre care creau un şir întreg de peninsule, râul curgea dus de un curent repede, negru. La mal, de o parte şi de alta, era îngheţat, dar nicăieri stratul de gheaţă nu acoperea apa în întregime. Răsculatul se târî în lungul malului, căutând un podeţ, sau un loc de trecere, dar nu găsi nicăieri, nimic. Era atât de epuizat, că n-avea putere să meargă mai departe, în lungul cotiturilor, care deveneau parcă, în ciuda lui, şi mai ocolite, lungind la nesfârşit această căutare. Aşa ca mai înainte, pădurea, râul îi punea acum în faţă o piedică de netrecut. Linia malului său, care făcea din drum un zigzag nesfârşit, o panglică şerpuită, era pentru omul sleit de puteri o nouă formă a potrivniciei soartei. Cu picioarele-i rănite ocolea peninsulele, având impresia că se întoarce mereu în acelaşi loc. Diavolul sadic aruncase în faţa acestor picioare o apă jucăuşă, făcându-le să danseze în dreapta şi-n stânga, la nesfârşit, fără nicio ţintă...

Într-un anume loc, unde râul se revărsa mai mult, unde malul era mai lin şi apa mai puţin adâncă, dansatorul nostru îşi întrerupse firul cotit al paşilor, intră în râu şi începu să treacă vadul. De îndată ce se cufundă simţi o mare uşurare. În jurul lui vâltoarea neagră se înroşi şi se auzi un gâlgâit ca şi cum râul ar fi oftat din adâncuri. Grijulie, lipăind de mii de ori, apa spălă rănile şi trase din ele, ca sărutul mamei, toată chinuitoarea suferinţă. Râul acesta străvechi şi veşnic nou înghiţi sângele generos al răsculatului, îi numără picăturile şi le adună cu grijă, le coborî în adâncuri, le diluă în corpul său şi le duse undeva departe, le duse, le duse...

Fugarul îşi clăti în apa rece picioarele umflate şi ieşi pe mal tremurând îngrozitor de frig. Pantalonii de cânepă i se lipiseră pe picioare îngheţându-i-le cumplit, dar din pudoare îi ţinu mai departe pe el şi, sprijinindu-se în băţ, urcă spre sat. Acolo se termina lunca şi reîncepeau terenurile cultivate. Cam prin mijlocul acestora era un drumeag îngrădit de o parte şi de alta cu gard. Drumul acesta lat, surpat, bătătorit de copite de vite şi brăzdat în diferite direcţii de roţile căruţelor, era acoperit de un strat gros de noroi îngheţat. Rănitul înainta cu ultimele puteri ţinându-se de gard şi sprijinindu-se în băţ. Pe drumul acesta obositor, care i se părea fără sfârşit, îl întâlniră oamenii care veneau cu ciubăre şi găleţi după apă la râu. Erau bărbaţi şi femei, bătrâni şi copilandri.

Când îl zăriră se opriră privindu-l curioşi. Cineva din ceată ţipă spre sat, altcineva o luă la goană într-acolo. Tânărul răsculat mergea mai departe alunecând neputincios pe noroiul îngheţat.

Dinspre sat începură să vină ţăranii, gospodarii înstăriţi, în sumane şi cojoace. Unii se apropiau cu demnitate, alţii alergau vorbind ceva între ei. În fruntea acestei cete înainta cu pas ferm un ţăran cu o insignă galbenă prinsă pe piept. Când ajunse lângă drumeţul însângerat se opri şi îl măsură din ochi.

— Cine eşti, omule? întrebă el.

— Vedeţi doar, sunt rănit... răspunse cel întrebat.

— Da’ un’ te-au căsăpit aşa?

— La luptă.

— La luptă? Eşti răsculat?

— Da.

— Ei, frate, de vreme ce recunoşti singur că esti răsculat şi c-ai fost la bătălie, noi te luăm la arest.

— De ce?

— Trebuie să te predăm la oraş.

— Voi? Pe mine?

— Păi, sigur. Mergi cu noi. Eu sunt aici primar.

Oaspetele roşu al satului tăcea. Aceştia erau cei pentru a căror libertate îşi părăsise casa tihnită ca să se ducă să doarmă pe câmp, în frig, pe pământul gol, să moară de foame, să asculte de ordin ca un câine, să lupte fără arme şi să se întoarcă de pe câmpul de bătălie în halul acesta... Oamenii se apropiau în grup, strângând tot mai mult cercul în jurul lui.

— Daţi-mi drumul, le spuse el, căci doar pentru libertatea voastră şi pentru binele vostru m-am bătut şi-am căpătat rănile

acestea.
— Ehe, am mai auzit noi vorbe d-astea... N-ai decât să spui ce-oi spune, noi avem poruncă. Hai, frate, de bună voie.
— Unde?
— Acum mergi cu noi în sat şi p-ormă o să vezi tu.
— Ce-aveţi de gând să faceţi cu mine?
— O să te aşezăm pe fân să te odihneşti. Aşternem fân în căruţă şi te ducem la oraş.
— Şi asta voi? Pe mine?
— Nu-i treaba noastră. Aşa-i ordinu şi basta.
Rănitul îi privea în tăcere pe cei din jur. Dârdâia de frig. Zâmbi trist gândindu-se cu ce efort a trecut prin pădure şi prin apa râului, ca să ajungă în cele din urmă la ţinta drumului său...
— Ei, ce să-l mai ducem p-ăsta! spuse cineva din mulţime. Păcat de cai, că tot n-ajunge nici până la troiţa din Borek şi dă ortu popii.
— Ia uitaţi-vă, oameni buni, ce şapcă roşie are pe căpăţână!
— Ai furat şapca roşie de la un vreun ţăran, domnule?
— A trecut prin vad... Îi curge apă din cojoc...
— Fraţilor! Ăsta umblă cu picioarele goale...
— Hei, „libertate”, un’ ţi-ai pierdut ghetele?
— Vii de departe, domnule soldat?
— Are cojoc cu insignă.
— L-a furat, cu siguranţă...
Primarul începu să se încontreze cu ai lui, de parc-ar fi căutat sprijin la oameni pentru acţiunile sale oficiale:
— Hai, băieţi, trebuie să-l legăm!
— Ce să legi pă unu ca ăsta...
— Păcat de frânghie!
— Se mai şi murdăreşte omu...
— Las’ că moare el şi fără frânghie.
— Daţi-i drumul... mormăi cineva încet.
— Chiar aşa, las’ să se ducă de unde-a venit.
— Numa-n sat să nu intre. Pe drum, nu-i treaba noastră.
— Sigur, pe unul zdravăn, care se luptă şi mai tulbură şi minţile oamenilor, să-l dai pe mâna puterii. Dar pe amărâtu ăsta să-l mai legi...
— E creştin şi el...
— Păi, cum de nu! ţipă primarul. Au să vină după urme şi-au să vadă că noi l-am avut în mână şi i-am dat drumul... Atunci ai să pui tu mărturie pentru mine, deşteptule? Ai să primeşti tu bastoanele în

locul meu, ai?...

— Eu nu-s primar. Dacă-i să-l legăm, să-l legăm.
— Trebuie nişte frânghie.
— Ia, dă o fugă careva, să aduci nişte frânghie...
— Să se ducă unu care stă mai la margine!
— Hai, mişcă!
— Eu n-am frânghie...
— Să-l legăm cu o funie...
— Cu o legătură de mesteacăn, ajunge...

Omul încolţit zări o spărtură în gardul putred. Intră pe spărtură şi cu pas leneş, sprijinindu-se în cârjă, începu să treacă peste brazde, de-a curmezişul, spre clădirile conacului. Merse în direcţia aceea deoarece într-acolo era spărtura. Mulţimea venea după el bolborosind, sfătuindu-se şi certându-se. Cineva care venea din spate îi strigă să se întoarcă, apoi să se oprească. Dar fiindcă nu se opri, iar conacul era de-acum aproape, grupul de ţărani care veneau după răsculat începu să fie tot mai puţin insistent. Doar râsul lor mai răsuna tare, la vederea mişcărilor caraghioase, groteşti, ale fugăritului. Cineva luă un bulgăre de pământ îngheţat şi lovi. Nimeri în spate. Altul nimeri în cap, aplecându-l şi mai jos, spre glie. Strigau după el cu cele mai diferite porecle, dar rămăseseră departe, tot mai departe.

Nenorocitul se târî până la peretele hambarului de la curte şi se rezemă cu spatele de calcanul de cărămidă. Prin focul febrei care-i juca în ochi vedea ţăranii în depărtare ameninţându-l cu pumnii. Se odihnea. Vântul nu ajungea acolo. Locul acesta, după zid, era liniştit, uscat şi plin de pace. N-avea în suflet nici tristeţe, nici supărare, niciun fel de amărăciune pământească.

Simţea doar dorinţa de a dormi, de a adormi pentru totdeauna.

Dar ca să nu-i mai aibă în faţa ochilor pe ţăranii aceia care nu se împrăştiau, ci tot se mai sfătuiau în mijlocul câmpului, o apucă de-a lungul hambarului. Când peretele se frânse în unghi drept, o luă pe acolo şi pătrunse în curtea fermei. Era pustiu. Nu se zărea încă picior de om, nicăieri. Uşa grajdului era dată de perete. Se uită înăuntru, era gol; ieslele şi grătarele de deasupra lor, de asemenea. Zăpada vânturată de multă vreme zăcea morman în faţa uşii. De partea cealaltă a curţii fermei se ridicau stâlpii arşi de la o clădire care fusese probabil grajd sau hambar. Erau pârjoliţi pe margini chiar şi pomii din livada învecinată, iar gardul înnegrit până

departe. Mai jos, dincolo de aceste ruine se vedea un conac mare, de modă veche.

Răsculatul străbătu curtea şi ajunse la bucătărie. Găsi uşa închisă; nu se vedea nicio mişcare nicăieri. Bătu timid, dar nu-i răspunse nimeni; după o lungă aşteptare apucă de clanţa alunecoasă de fier şi încercă dacă nu se deschide. Uşa cedă. Intră într-o tindă întunecoasă, plină de ustensile de bucătărie, de hârdaie, vase şi coşuri goale. În stânga se vedea o altă uşă neagră, iar în spatele ei se auzeau nişte zgomote. Apăsă din nou pe clanţa ţărănească, deschise şi se opri în prag. Simţi cum îl învăluie căldura de la focul care ardea în sobă. Tabloul acesta îl emoţionă profund. În faţa vetrei, întors cu faţa la flăcări stătea un bătrân înalt, adus de spate, alb ca un porumbel, cu un păr foarte des şi se uita la o oală mare în care bulbucea caşa fiartă. Bucătăria largă, era goală. În fund era o laviţă cu aşternutul pe ea. Rănitul chemă slab, dar bătrânul nu răspunse. Strigă a doua oară, de asemenea în zadar. Atunci, întinzând cârja, îl atinse uşor în spate. Bătrânul tresări şi se întoarse brusc. Era foarte în vârstă, aproape smochinit, dar lat în spate, osos, cu mişcări repezi şi probabil încă în putere. Faţa lui, de o culoare vie ruginie, ca merele în timpul iernii, concentrase nenumărate zbârcituri, care o străbăteau în diferite direcţii, ca urmele tăieturilor de satâr pe tocător, dispuse în raze în jurul gurii şi ochilor. Deasupra acestei feţe arate cu plugul, dar plină de vigoare şi cunoaştere a vieţii, strălucea în lumina amurgului părul des şi alb ca zăpada. Mâinile lui mari semănau cu nişte unelte uzate şi ştirbite de muncă. Când l-a văzut pe intrus, faţa bătrânului a devenit aspră şi crudă. Toate zbârciturile s-au strâns spre tufişurile sprâncenelor şi văgăunile ochilor, înconjurându-le ca o pădure de ţepi zbârliţi.

— Afară! strigă el bătând în podea cu picioarele încălţate în nişte ciubote enorme. Genunchii care i se zăreau prin găurile pantalonilor de cânepă tremurau de mânie ciocnindu-se unul de altul. În deschizătura gulerului terfelit de la cojoc se vedea gâtul plin de falduri, ca la condor, în care gâlgâiau nişte cuvinte. Stătea cu pumnii strânşi. Sălbăticia-i strălucea-n ochi. Dar oaspetele nu pleca. Se uita lacom la foc. Să plece de la căldura aceasta, să iasă din nou în vântul aspru, cu hainele ude pe el, cu picioarele îngheţate, să calce din nou peste bolovani cu tălpile-i umflate... Să întâlnească din nou în drum grupul acela de ţărani...

I se coborâse în inimă o mare linişte. În urechi îi răsuna o

melodie ciudată. Avea sentimentul că a ajuns la capătul drumului, că şi-a plătit toate datoriile pe acest pământ, că şi-a răscumpărat păcatele, ba chiar şi pe ale altora. O pace nemăsurată pusese stăpânire pe el. Îl rugă pe bătrân cu o mişcare a mâinilor, dar nu imploratoare, ci aşa, ca de tocmeală, dacă n-ar putea să se încălzească la foc.

— Afară! răcni iarăşi moşneagul crunt. Şi, repetând mereu acest cuvânt, îşi înfipse ochii lui sfredelitori, mici şi negri ca nişte prune, în chipul străinului.

— Din cauza ta au să dea foc la curte, ticălos roşu ce eşti! Parcă n-au mai dat foc la hambare, la grajduri, drac afurisit! Ieşi numaidecât!

Dar fugarul nemaiavând putere să treacă înapoi peste prag, se prăbuşi acolo, fără vlagă. Mâinile-i căzură la pământ, băţul se rostogoli.

Bătrânul bucătar îşi trase cojocul pe el, tot scotocindu-se în sân cu mâna stângă. Mormăia întruna dezvelindu-şi dinţii din care lipseau doi, drept în faţă. Deodată se hotărî. Apucă o strachină curată şi, luând din cratiţă un polonic de caşă fiartă, i-o întinse rănitului.

— Hai, înfulecă şi şterge-o de-aici, c-au să vină pe urmele tale. Au să ardă conacul şi pe mine-au să mă omoare în bătaie. Mai repede, mişcă!

Răsculatul arătă printr-un semn că n-are lingură. Bătrânul îi aruncă pe genunchi una veche, de lemn, ştirbită. Se uita la el pe sub sprâncene cum duce la gură cu mâini însângerate şi tremurătoare bulgării aburinzi de arpacaş şi-i înghite în grabă, cu negrăită bucurie, frigându-şi buzele. În scurt timp strachina era goală, iar caşa aceea bună şi gustoasă, mâncată până la ultimul bob. Rănitul îi arăta bucătarului picioarele sale: unul sfâşiat si umflat în dreptul şoldului, vineţiu, de culoarea fierului, celălalt, cu talpa numai spintecători, de asemenea umflat şi plin de sânge. Moşneagul îşi ţuguie buzele cu scârbă, aruncă o înjurătură îngrozitoare, scuipă şi, suduindu-l mereu, începu să se uite la răni.

Apoi, mormăind întruna, se îndreptă spre laviţa unde era aşternutul lui, se aplecă şi cu vătraiul trase afară de dedesubt două ghete roşcate, vechi, cu feţele, talpa şi tocurile scâlciate de noroaie, încălţări care fuseseră cândva cizme ţărăneşti făcute din cea mai tare piele de câine şi cărora le tăiase carâmbii. Acum erau uscate şi tari, ca de fier. Rănitul le luă şi rămase jos pe prag, aşa

cum era, cu picioarele întinse, încălţate în aceste ghete de fier. Bucătarul îl privi în ochi cu aceeaşi asprime de mai înainte şi-i porunci să plece numaidecât de la curte. Văzând că n-are putere să se mişte, îl apucă de mijloc, îl duse în tindă, îi făcu vânt afară, şi trânti uşa după el. Rănitul nu ştia încotro s-o apuce. Nu voia să se întoarcă în curtea fermei, căci în spatele acesteia erau ţăranii. Prin faţa conacului nu îndrăznea, ca să nu vină urmăritorii şi să-l ardă din cauza lui. Dar cărarea îl duse singură în jos, chiar de-a lungul conacului. Era o casă mare, zidită, lungă, cu două verande, cu acoperiş larg, înnegrit de vreme. Prin faţa verandelor, drumul ducea undeva în jos, spre râu. Într-acolo se îndreptă soldatul însângerat.

Voia să se îndepărteze cât mai repede de casa asta neprimitoare. Acum picioarele îl dureau de-o sută de ori mai rău în trocii aceia de plumb, îi atârnau greu şi băţul din mână şi cojocul soldăţesc în spate, dar mai tare decât orice îl apăsa ruşinea insuportabilă pe care-o îndurase... Trecu de prima verandă fără să ridice ochii. Trecu de cea de a doua... Deodată auzi că-l strigă cineva. O femeie tânără coborî în grabă cele câteva trepte de piatră ale verandei, dar, uimită de înfăţişarea lui, se opri la jumătatea drumului. Fugarul ridică spre ea privirea-i tristă, mirat parcă şi încântat de frumuseţea care-i apărea feerică prin ceaţa morţii ce i se lăsase ca un văl peste ochi. Un zâmbet jalnic şi totodată fericit flutură o clipă pe buzele lui. Nu putea şi nici nu ştia cum să se încline în faţa acestei splendide fiinţe, aşa că făcu doar cu mâna un semn de salut. Ea îl privea cu nişte ochi negri, cărora mirarea, curiozitatea şi o fărâmă de întristare le dădeau şi mai multă strălucire.

— Din luptă? întrebă ea în şoaptă.

Confirmă, zâmbindu-i involuntar.

— Unde-ai luptat?

— Lângă Malogoszcz.

— Într-acolo s-a dus Cengheri care-a trecut ieri pe aici, pe lângă noi...

— Da, dar şi alţii...

Se apropie şi mai mult uitându-se cercetător, cu atenţie la cojocul militar.

— Sunt răsculat... îi explică el. Cojocul l-am luat de la un soldat căzut, căci pe noi ne dezbrăcaseră de haine.

— Cum aţi ajuns până aici?

— Prin pădure.

Se uită la capul lui roşu, la ochiul umflat, la picioarele scăldate în sânge şi se hotărî repede, cu vioiciune şi cu o ciudată bucurie în suflet. Îl apucă de mână, îi luă băţul noduros şi-l aruncă peste rămăşiţele gardului de la livadă, apoi îl sprijini pe rănit de subţioară şi-l duse spre treptele verandei.

— Au să ardă conacul... îi spuse blând, nevrând să urce.

— O să vedem noi atunci, deocamdată mergi unde ţi se spune! îi replică ea repezit urcându-l pe scări.

Cu mare greutate se târî pe trepte şi se aşeză pe o bancă în cerdac. Fata aprinse un felinar şi deschise uşa grea de la casă, conducându-şi oaspetele înăuntru. Ghetele lui bocăneau neputincios pe podeaua de piatră din holul mare, întunecos. Mai urcă două trepte, intră pe uşa unei camere mari şi, dus de mână, trecu dintr-o încăpere în alta. În casă se lăsase întunericul. Rănitului, locurile acestea necunoscute, întunecate, luminate slab doar de flăcările felinarului, în fulgerele nenumărate ale febrei, îi apăreau înspăimântătoare. Avea impresia că i-a sosit clipa morţii şi că un minunat înger al eliberării îl conduce spre locul odihnei veşnice. Voia să dea înapoi, să se retragă... Dar mâna mică şi vânjoasă nu-i dădea drumul. Trecu astfel printr-un salon larg, gol, şi intră într-o cămăruţă mică, încălzită. Fata îl aşeză pe o sofa obişnuită, îmbrăcată în creton.

— Mă duc să mă uit dacă nu ne-a văzut cineva şi să şterg urmele de sânge de pe verandă, îi spuse ea în şoaptă, de parcă ar fi fost cineva să tragă cu urechea.

— La bucătărie m-a văzut un bătrân.

— Nu-i nimic, e de-al nostru... E bucătarul Szczepan.

— M-au mai văzut şi ţăranii îndreptându-mă spre curte.

— Nici asta nu-i chiar aşa de grav. De altfel o să vedem. Acum, linişte... şopti ea lăsându-l singur.

Ieşi din cameră, luând şi felinarul. Bolnavul se sprijini cu spatele de perete şi abia acum simţi pe de-a-ntregul slăbiciunea care-l cuprinse. Durerile, ca şi cum ar fi aşteptat această clipă, se aruncară asupra bolnavului toate deodată, cu neţărmurita lor putere. Îi venea să urle... Ochii acoperiţi de ceaţă vedeau cadrul luminat al ferestrei, perdeaua de muselină, mobilele, cu toate că înăuntru se lăsase întunericul, dar mintea lui nu putea cuprinde fericirea de a se afla cu trupul său plin de răni, între pereţii unei locuinţe omeneşti, sub un acoperiş. Ca în vis îi treceau prin faţa

ochilor fragmente din luptă, fuga, pădurea, râul...

Scârţâi uşa, se auziră nişte paşi uşori şi în cameră intră tânăra gazdă aducând cu ea felinarul. Îl puse pe masă râzând.

— Au furat totul de aici, spuse, chiar şi sfeşnicele. N-a rămas decât felinarul acesta. Trebuie să stau la lumina felinarului, ca-ntr-un grajd. Aţi mai auzit una ca asta? Ei, dar am şters urmele din verandă. Vă e rău?

— Da, nu mai am deloc putere.

— Ce fel de răni aveţi?

— Multe de tot... Numai să mă odihnesc puţini şi plec imediat...

— Ei, poftim! Plecaţi imediat! Şi încotro, dacă-mi este permis să întreb?

— Poate c-o fi pe aici vreo pivniţă, vreun şopron de lemne sau un pod unde să mă pot odihni cu un acoperiş deasupra capului şi să mă învelesc cu ceva, cu vreo pânză, căci mi-e tare frig...

— Imediat, imediat...

— Pot să plec, m-am odihnit...

— Chiar aşa...

Fata lăsă felinarul pe masă şi ieşi. Nu se întoarse un timp destul de îndelungat.

Rănitul căzu într-un somn de neînvins, într-o amorţeală surdă, adâncă. Se trezea mereu cu gândul că trebuie să se ducă iute undeva, să plece, să se ascundă, dar n-avea putere nici măcar să mişte mâna sau capul. Nu mai ştia de câtă vreme lupta cu dorinţa de a se cufunda în adâncul somnului. Dar iată că se deschide uşa şi intră bătrânul bucătar pe care-l văzuse fierbând caşa, aducând înăuntru, împreună cu fata, o albie plină cu apă din care se ridică aburi. Aduseră albia până în mijlocul camerei şi o aşezară pe podea. Bătrânul mormăia întruna, scuipa şi dădea enervat din mâini, însă fata nu lua în seamă supărarea lui, iar acesta trebuia să facă tot ce spunea ea. Îi porunci deci să aducă săpun, burete, câteva cearşafuri, prosoape, bandaje şi scamă pentru pansamente. Aduse toate astea pe rând, întrebând de fiecare lucru, aşa cum întreabă un servitor pe stăpână, dar şi înjurând de fiecare dată cu cele mai ordinare înjurături ţărăneşti, de parcă el ar fi poruncit aici. Fata îi ţipa orice cuvânt la ureche, cu o neclintită notă de veselie. După ce *famulus*[1] aduse tot ce era necesar, ea îi spuse să se ducă la bucătărie şi să pregătească altă căldare cu apă, dar să fie fierbinte. Mârâind ceva îngrozitor de spurcat, bătrânul ieşi din

[1] Serv (lat.)

cameră. Atunci fata scoase de pe bolnavul care-i aluneca inert printre mâini, cojocul gros, împuţit şi-l aruncă în săliţă. Îi scoase ghetele tari, chinuitoare ca nişte cătuşe şi le aruncă tot acolo. Tânărul era aproape gol, numai în pantalonii de cânepă, uzi. Cu multă greutate îl duse de pe sofa până la cearceaful întins în mijlocul camerei, îi plecă capul deasupra albiei cu apă caldă şi începu să înmoaie cu buretele ţurţurii uscaţi, cheagurile şi petele de sânge din păr. Curăţa părul de sânge, cu mâinile ei mici, îl împărţea în şuviţe subţiri, scoţând mereu cu grijă părul vârât în rănile de paloş şi baionetă. Când descoperea câte o rana o spăla cu grijă, o usca cu scamă şi cu bucăţi de pânză veche. După ce curăţă toate tăieturile şi rănile, îi legă capul cu bandaje înfăşurând faşele cu îndemânare, în cruce. Acum rănitul avea capul pansat. Dar după spălatul capului, albia era plină de sânge. Infirmiera îşi aşeză pacientul pe podea şi-l chemă pe bucătar. Când acesta veni, mânios şi gâfâind ameninţător, îi porunci, strigându-i la ureche, să ia în primul rând cojocul şi ghetele de acolo. Cojocul să-l rupă în bucăţi şi să-l ardă. Apoi să-i aducă altă căldare cu apă caldă. După ce aduse apa, îl trimise după un hârdău ca să verse apa murdară din albie. Trebuia să facă toate astea repede şi cu îndemânare, căci fata se încrunta la el şi bătea din picior. Apa cu sânge fu dusă în curte şi vărsată în groapa cu gunoi. Domnişoara turnă singură altă apă în albie şi începu să cureţe faţa rănitului. Aici treaba era însutit mai grea decât cu rănile de pe cap. Era greu de bănuit dacă ochiul mai există sau nu, căci de sub sprânceană până la jumătatea obrazului era o singură bulbucătură neagră, din care curgea sânge. Tânăra cercetă ochiul mult timp, ca un doctor, la lumina felinarului şi a unui opaiţ. Frumoasele ei degete încercau să găsească locul rănii, să pipăie pleoapa şi globul ocular. Ajunse la concluzia că nu e rană de glonţ, nici tăietură de sabie, ci împunsătură cu baioneta în ochi. Ascuţişul armei nimerise în pometele obrazului şi ricoşase pe os spre nas, sfâşiind pielea şi scoţând ochiul din orbită. Nu putea să-şi dea seama deocamdată care era situaţia. Începu să clătească tăietura cu apă şi să cureţe rana. Pansă locul cu scamă, îl bandajă şi trecu mai departe la înţepăturile de baionetă de pe braţe şi dintre coaste. Astea erau mai mult lovituri şi răni superficiale. În spate descoperi câteva tăieturi de sabie, dar nu prea grave, atenuate probabil de scurta îmblănită şi de cămaşă. Cea mai grea şi mai periculoasă era rana din şold. Tânăra doctoriţă trebui să uite de pudoarea ei feciorelnică şi să-l dezbrace complet pe rănit. Când

atinse rana din şold, nespus de umflată, răsculatul urlă de durere. Se vedea că nu-i vorba de o simplă tăietură de baionetă, sau vreo lovitură, ci că înăuntru e un glonţ. În zadar încercă, pipăind rana cu degetele, să găsească glonţul. Era probabil undeva foarte adânc, între oase, vine şi tendoane, deoarece dădea dureri cumplite la fiecare mişcare. N-avea altceva de făcut decât să cureţe şi să lege rana. Apoi spălă picioarele din care scoase nenumărate aşchii şi ţepi şi cu aceasta termină pansatul. Îmbrăcă bolnavul într-o cămaşă bărbătească pe care-o găsi prin dulapuri, înveli acest pachet de bandaje într-un cearceaf curat, apoi, cu multă greutate şi după îndelungi manevre, de parc-ar fi dus un viţel, îl culcă în patul ei feciorelnic. Îl înveli bine cu o plapumă albastră de atlas înfăţată cu un cearşaf subţire şi se apucă să şteargă cu grijă petele de sânge de pe podea, să verse apa roşie în hârdău, să care totul de acolo, cu ajutorul bucătarului şi să pună oarecum în ordine camera.

Oaspetele ei era treaz. Nu dormea. Se uita la femeia aceea fermecătoare care se învârtea prin cameră, la capul ei frumos cu părul negru ca pana corbului, pieptănat cu cărare la mijloc şi lipit pe tâmple, la trăsăturile ei regulate şi învăluite într-un farmec nespus, la buzele roşii pe care zâmbetul de bucurie era nelipsit... Purta o rochie largă jos, după modă, dar nu chiar ca o crinolină. Obraji-i erau îmbujoraţi de treabă şi mâinile pline de sânge. Privind-o pe femeia aceasta străină, dar atât de minunată, care i-a spălat tot trupul, i-a curăţat rănile de murdăria cea mai greţoasă, cu o naturaleţe veselă şi simplă, începu să plângă de fericire. După o mare suferinţă Dumnezeui îi trimisese răsplata binemeritată. În timp ce el se târa prin pădure, prin apă şi blestema, fericirea îl aştepta aici, în această casă. Numai el, el însuşi, a fost menit pentru ea...

Îşi mai aminti o clipă de trupurile goale care zăceau grămadă pe brazde, cadavrele de bărbaţi târâţi de picioare până la groapa de lângă deal – şi apoi adormi.

Vedenii şi coşmaruri, apariţii înfricoşătoare şi glasuri neînţelese îl încolţeau din toate părţile. Stafii îngrozitoare sub formă de pomi sau animale înspumate se aplecau asupră-i şi săreau peste capul lui fugind în goană. Mâinile-i erau grele, ca de plumb. Palmele parcă-i spânzurau undeva sus, ţintuite de tavan; alteori le simţea atât de mici, încât nu mai putea găsi în jurul său. Picioarele i se zbăteau când într-o parte, când într-alta ca nişte tulpini de copaci la joagăr. Capul îi devenise ca o nicovală încinsă, în care bat

încontinuu ciocanele câtorva voinici.

II

Soarele strălucea puternic. Cercuri de foc tremurau pe scândurile de brad ale podelei curăţate de sângele de ieri, umede încă. Razele de soare, când mai puternice, când mai slabe, zburdau zglobii învârtindu-se pe deasupra locului unde stătuse albia. Bolnavul se uita încântat la petele astea de soare. Intră tânăra gazdă, ducând în mână un castronaş cu o mâncare aburindă şi o lingură de argint. Se uită cu multă atenţie la pacient. Dându-şi seama că nu doarme, zâmbi ştrengăreşte şi-i făcu un semn nostim cu ochiul.

— Vedeţi, domnule, spuse ea înclinându-şi capul pe un umăr, vedeţi că a trecut noaptea, a venit amiaza şi n-aţi murit.

— Într-adevăr?

— Păi, sigur! Şi cea mai bună dovadă e c-o să mâncaţi numaidecât caşa.

— Caşa? Din aceea de ieri?

— Da.

— Ah, ce bine!

— Şi eu tot aşa mă gândeam. Cu atât mai mult cu cât eu şi Szczepan n-avem altceva cu ce să vă tratăm aici. Aşa că, vă rog, să ne scuzaţi. Măcar de-am avea un pic de făină, sau niţeluş zahăr, lapte... Nimic, caşa şi iar caşa. Şi găinile s-ar plictisi, nu-i aşa?

— Deocamdată, nu. Răsculaţii nu se plictisesc nici de lucruri mai rele, pe care chiar şi găinile le-ar refuza. Numai să nu fie aşa de fierbinte ca ieri.

— Nu-i deloc fierbinte. De altfel pot uşor s-o răcesc, căci afară e un ger grozav. Dar poate că dumneavoastră nu vă place deloc caşa?

— Vai de mine! Doar vă spuneam că în timpul răscoalei, în afară de câteva ori, când am avut cartofi, n-am mâncat decât caşă. Numai că cea de ieri mi-a fript gura.

— Păi dumneavoastră, domnule, sunteţi un adevărat mucenic. Peste tot spintecat, tăiat, înţepat, împuşcat şi pe deasupra şi cu buzele fripte. Asta mai lipsea...

— Scuzaţi-mă...

— N-aveţi de ce. Obişnuinţa e a doua natură. Iar în privinţa caşei, voiam să vă spun că n-avem nimic altceva de mâncat, decât un sac de caşă, din orz. Şi asta e secret, auziţi, domnule, e secret! Dacă o

descoperă şi ne-o iau, murim de foame.

— Şi dumneavoastră, care sunteţi stăpâni aici, trebuie să vă ascundeţi mâncarea?

— „Stăpâni!” Nu stăpânii ascund mâncarea, ci bătrânul Szczepan, bucătarul pe care l-aţi văzut ieri. O ascunde într-un cotlon al hambarului. A săpat în fân o gaură adâncă de câţiva coţi şi acolo dă drumul la sac cu o frânghie în fiecare dimineaţă, după ce opreşte porţia pentru noi doi.

— Spuneţi-mi, doamnă, unde mă aflu? Cum se numeşte locul acesta?

— Nici măcar atât nu ştiţi?

— Nu. Sunt străin prin părţile astea.

— Aici este moşia Niezdoly, proprietatea soţilor Rudecki, rudele şi tutorii mei.

— Dar dumneavoastră? Scuzaţi-mă că întreb...

Fata zâmbi veselă şi răspunse cu graţie:

— Mă numesc Salomea. Dar să nu vă închipuiţi că sunt vreo ovreicuţă de prin împrejurimi. Numele meu de familie este Brynicka, şi mă trag din acei Brynicki care înainte vreme posedau domeniul Mieranowice. Cu cei de aici ne înrudim prin tata, iar doamna Rudecka este mătuşa mea, deşi nu de sânge, dar oricum tot rude suntem.

— Vai de mine, dar nu mi-am închipuit nimic rău. Aveţi un nume foarte frumos...

— Într-adevăr, spuse ea dând din cap cu o amară compasiune pentru sine. Stârneşte mirarea tuturor: ce fel de nume mai e şi ăsta: Salusia, Salcia – sau, Dumnezeule! – „Salcze”...

— *Salce* în italiană înseamnă salcie. Şi copacu-i frumos şi numele.

— În italiană? Ştiţi italieneşte?

— Ştiu ceva, dar nu prea mult, atât cât să pot discuta. Am învăţat, nici eu nu ştiu cum, când am fost în Italia.

— Aţi fost în Italia! O, Doamne!

— De ce oftaţi?

— De invidie. Ce plăcut trebuie să fie să te afli în Italia, „sub cerul italian”... E oare cu adevărat acolo un cer mai altfel?

— La fel ca aici...

Rănitul închise ochii, durerile îl apucaseră iarăşi, cu furie şi în ochi îi jucau pete de febră. Îşi pierdu cunoştinţa. După ce luptă o vreme cu starea de leşin şi o învinse, spuse:

— Dumneavoastră nici nu ştiţi cine sunt şi mi-aţi cedat patul...

— Ştiu că sunteţi răsculat.

— Mă numesc Odrowonż, pe numele de botez, Józef.

După o clipă, adaugă:

— Am moştenit de la părinţi titlul de duce.

— Duce? şopti domnişoara Salomea privindu-l cu neîncredere şi cu admiraţie. Faţa-i deveni serioasă şi gesturile mai circumspecte. De altfel, nu pentru multă vreme.

— Am o avere mare, mai spuse el, iar ieri...

— Da, ieri nu puteaţi fi recunoscut atât după cizme, căci întâmplător aveau carâmbii tăiaţi, cât după cojocelul de magnat... zâmbi ea răutăcios.

Bolnavul închise ochii de ruşine. Era foarte tulburat. Spuse încet:

— Am să mă străduiesc... fără întârziere... de îndată ce... să mă scol şi să merg înapoi la luptă, să nu vă mai expun la asemenea neplăceri...

— Eh, lăsaţi ameninţările!... Mai bine înălţimea-voastră ducală ar sta liniştit şi n-ar mai vorbi. Ca să vă spun drept, de mult timp, de vreo patru săptămâni, n-am mai dormit aşa de bine ca în noaptea asta sub ocrotirea dumneavoastră.

— E, asta-i bună! Sub ocrotirea mea?

— Chiar aşa. Trebuie să ştiţi că în toată casa asta nu e nimeni în afară de bucătarul acela bătrân, Szczepan, surd ca un butuc de salcie – în italiană *salce* – şi de mine, care sunt tot „Salcze”.

— Dar unde-s toţi ceilalţi?

— Unde? Nicăieri. S-au dus. Pe domnul Rudecki, ruda şi tutorele meu, l-au luat la închisoare încă de acum două luni. Avea cinci fii, tinerii Rudecki. Dintre aceştia, Julian, Gustaw şi Ksawery au intrat în rândul răsculaţilor. Doi au plecat de aici, de acasă, iar Gustaw direct de la şcoala din Polawy. Ceilalţi doi, mai mici, sunt la învăţătură, la Cracovia. Julian a căzut într-o bătălie, undeva în ţinutul Miechowski, iar bietul Gucio...

Domnişoara Salomea începu să plângă amar. După puţin timp, îşi şterse ochii şi continuă:

— Nici Ksawery nu mai trăieşte. Mătuşa mea, mama acestor băieţi, a plecat să-i caute prin tabere. Au trecut patru săptămâni şi nu s-a mai întors. Cârciumarul de aici, care face negoţ cu cai, adică, de fapt, e hoţ de cai, a văzut-o pe mătuşa mea când se întorcea din ţinutul Sandomierski. Pe urmă, ţăranii de p-aici, care acum vânează răsculaţi ca să-i predea lui Cengheri, au adus vestea că mătuşa în-

cerca să-l elibereze pe unchiu din închisoarea de la Opoczno. Se spune că ar fi găsit cadavrul lui Ksawery într-o şură.

— De unde-aveţi ştirile astea?

— Aşa a povestit vizitiul Skowron care a dus-o pe mătuşa mea. Au plecat de-aici cu patru cai la caretă, iar vizitiul s-a întors singur şi pe jos. Mătuşa a vândut toţi caii şi careta, fiindcă îi trebuiau bani de mită ca să-l elibereze pe unchiu. Când s-a întors vizitiul acesta, nici măcar n-a trecut pe aici să spună ce s-a întâmplat, ci a plecat direct la el în sat. Numai prin alţii am mai aflat câte ceva din cele povestite de el.

— Şi ce spune?

— Zice că toţi cei căzuţi erau îmbrăcaţi cu cămăşi de in lungi până la pământ şi cu panglicuţe tricolore la gât. Că, mai înainte de a-i îngropa, zăceau aşa întinşi unul lângă altul într-o magazie. Şi Ksawery era printre ei.

— Cămăşi, panglicuţe! Ce lux! Ce mărinimie! spuse Odrowonz râzând. Se întoarse cu faţa în sus şi-şi aţinti privirile-n tavan.

Domnişoara Salomea continuă:

— Imaginaţi-vă, numai, ce s-a întâmplat cu Gucio. În timpul unei lupte a fugit cu calul. A nimerit într-un sat şi ar fi scăpat cu viaţă, că avea un cal grozav, roib, care crescuse aici, la noi, de mic. Dar nenorocirea a făcut să iasă de undeva un viţel în mijlocul drumului şi roibul s-a împiedicat de el. Dragonii care-l urmăreau pe Gucio l-au ajuns. L-au luat între paloşe, l-au tăiat, l-au sfârtecat în aşa hal, încât calul a pornit mai departe pe câmp numai cu trupul fără cap şi fără mâini. Se spune că l-a dus aşa mile întregi; apoi, alunecând de pe şa, a rămas agăţat cu un picior în scară şi aşa l-a târât mai departe pe pământ. Oh, ce cal! Cine-ar fi putut bănui... Ţineam cu toţii atât de mult la el, îl călăream... Ce plăcut era să-l încaleci pe deşelate... Şi el să se împiedice aşa, prosteşte, să nu reuşească să sară peste un viţel, să-şi trădeze cel mai bun stăpân! Sărmanul Gucio! Era atât de frumos, atât de vesel...

Suspină şi începu iar să plângă. Odrowonż tăcea, privind-o fără compătimire. Fata îşi şterse ochii şi începu iar să povestească:

— Toţi servitorii au fugit din casa asta. Într-o seară au venit aici răsculaţii conduşi de domnul Jeziorański şi numaidecât după ei, armata. Răsculaţii s-au baricadat în povarnă şi în şură şi au început să tragă pe ferestre şi pe luminatoare. Armata a dat foc hambarului. S-a aprins şi povarna la acoperiş iar de acolo a ars totul: povarna, şura, grajdurile de vite, hambarele. Din fericire

vântul ducea scânteile înspre luncă, că altfel n-ar fi scăpat nici celălalt hambar, nici grajdul de cai şi poate nici casa asta. Au luat caii, până la ultimul, chiar şi mânjii, i-a furat cineva într-o noapte. Ce-a mai fost prin magazii, au luat răsculaţii. De când a plecat şi tăticu cu răsculaţii, am rămas numai eu cu Szczepan.

— Va să zică, aveţi tată.

— Da, am. Tatăl meu a fost administrator aici, la Niezdoly, la unchiul Rudecki, douăzeci şi doi de ani, de când s-a întors din Siberia. Fusese sergent de cavalerie în cealaltă revoluţie[1] şi pentru asta l-au dus în Siberia.

— Aveţi şi mamă?

— Mama a murit când aveam un an, adică acum douăzeci şi doi, ba nu, douăzeci şi unu de ani...

— Vai, vă scadeţi anii!

— Dar ce, să spun mai mult decât am? Nu scad deloc.

După o clipă adăugă cu mândrie, dar şi cu un fel de jenă, aşa cum se vorbeşte despre chestiunile şi amănuntele familiale, care sunt mari şi importante numai în cadrul familiei, în timp ce pentru străini ele nici nu există:

— Tăticu are numai şase degete la ambele mâini.

— Cum asta?

— Fiindcă într-o luptă lângă Dlugosiodlo l-a lovit un glonţ chiar când ţinea puşca la ochi şi ţintea. Aici are două degete retezate şi aici două. Când se spală e atât de nostim...

Mimă împreunând mâinile.

— Şi tatăl dumneavoastră v-a lăsat aşa, singură?

— Da, pentru că prima îndatorire a unui polonez e faţă de patrie; familia abia după aceea... recită fata această frază tip, preţioasă şi general cunoscută.

— Cum vă descurcaţi aici când vine armata? Vine câteodată?

— Oho! Dacă vine? Puţine sunt nopţile liniştite fără ei. Şi când nu-i armata, atunci vin ai noştri. Pleacă ai noştri, vine armata.

— Şi dumneavoastră sunteţi întotdeauna singură?

— Mai e şi Szczepan.

— Moşneagul acela?

— Chiar dacă-i bătrân, e deştept şi încercat. Pentru fiecare lucru, pentru fiecare împrejurare are chibzuiala lui ţărănească şi soluţii

[1] Este vorba de răscoala naţională împotriva asupririi ţariste, în Polonia, Lituania, o parte din Ucraina şi Bielorusia, care a durat de la 29 noiembrie 1830 până în octombrie 1831.

care nu dau greş. În plus, trebuie să mai ştiţi, domnule duce, că el nu se teme. Adică, de temut se teme, că tremură tot ca o piftie, dar n-o să fugă niciodată. În clipa când va trebui să dea socoteală – şi numai el singur ştie când va veni această clipă – atunci cu siguranţă că n-o să trădeze şi o să ia totul asupra lui. De o sută de ori dacă e izgonit, el tot stă lângă uşă, trage cu urechea şi aşteaptă. Numai să ridic glasul şi e numaidecât lângă mine. Dac-o să mă atace cineva, el o să mă apere până la ultima suflare. E un om sigur. De altfel pentru un moment crucial mai am un apărător.

— Unde?

— Aici, declară zâmbind, şi scoase din buzunarul rochiei largi un pistol cu două focuri.

— Cine vi l-a dat? întrebă Odrowonż.

— Tata.

— Asta-i singura apărare care v-a lăsat-o?

— Tata a spus să-l folosesc numai în ultima clipă, dacă cineva m-ar ataca cu forţa. Mai presus de orice, tata mi-a poruncit să mă apăr până în ultima clipă cu demnitatea femeii poloneze.

— Cu demnitatea femeii poloneze...

— Credeţi, domnule duce, că asta nu înseamnă nimic? Eu am avut deseori ocazia să constat contrariul. Şi o să vă mai spun o taină care o să vă liniştească. Mai am aici o aliată. Numai că asta trebuie ţinut secret, că altfel va fi vai de noi.

— Voi respecta secretul.

— Atunci să vă spun. Este o cârciumă în câmp deschis, la un sfert de verstă de aici, la o încrucişare de drumuri. Cârciuma e-a unor ovrei. Înainte, când povarna de la ferma Niezdoly mergea, luau votca de la noi. Acum o iau din altă parte şi se ocupă cu ce pot, dar mai ales cu trecerea cailor furaţi în ţinuturi îndepărtate. Aşa spun oamenii. Eu nu ştiu precis. De altfel, acum nimeni nu poate să afle adevărul, fiindcă totul se pune pe seama răscoalei. Apar cai la cârciumă şi dispar. Sunt chipurile ai răsculaţilor... La cârciuma asta stau mai mulţi ovrei. Printre ei e şi o ovreicuţă de vreo paisprezece, cincisprezece ani. O cheamă Ryfka. Merită să vedeţi maimuţica asta la lumina zilei. Nu s-a mai spălat de vreo patru ani, cu părul vălătucit, zdrenţuită, murdară...

— Aproape cum eram eu ieri...

— Puţin şi mai şi, numai că fără sânge. Pe vremea când Siapsia, cârciumarul bătrân, luase în arendă ferma de vaci de la curte, Ryfka venea în fiecare zi în zori, la muls, să măsoare laptele. Şi eu

la fel, trebuia să mă scol cu noaptea-n cap, să mă duc la vaci. Aşa că de plictiseală, stăteam de vorbă cu ovreicuţă despre toate cele. Câteodată îi mai făceam câte ceva cadou. Alteori o luam de la cârciumă în serile de vară şi hoinăream amândouă prin întuneric, prin ceaţă, pe malul râului, umblam cu picioarele goale prin roua din iarba necosită... Poate că dumneavoastră o să vă scandalizaţi că eu mă încârduiam atâta cu o ovreicuţă...

— Nu, Doamne fereşte!

— Nici eu nu mi-am apropiat-o chiar într-atât, încât să-mi fie confidentă, ci numai aşa, că-i bună să ţină un secret, e credincioasă şi mereu lângă mine ca umbra lângă pom. Uneori ne duceam împreună după zmeură şi mure, aici pe dealul de după Niezdoly. Umbla întotdeauna după mine şi asculta ce-i spuneam. Dacă ziceam albă, şi ea la fel, îmi schimbam eu părerea, şi ea după mine. Ce-mi place mie, îi place şi ei. Ce nu-mi place mie la gust, pe ea o scârbeşte. Dacă încep să fredonez ceva, ea după mine, cuvânt cu cuvânt, notă după notă şi atât de caraghios că te prăpădeşti de râs. Dar trebuie să mă stăpânesc ca să n-o jignesc. Câteodată cântam într-adins nişte bazaconii nemaipomenite, improvizam cântece caraghioase ca să le-nveţe şi ea... Aşa că Ryfka aceasta a devenit prietena mea de-adevăratelea. Acuma, când vine armata noaptea, oridincotro, tot trece pe la cârciumă, că-i la răscruce. Dacă întreabă care-i drumul spre conacul Niezdoly, Ryfka o şterge prin uşa din dos, apoi peste dealul acesta sălbatic, prin vale, prin grădină, până la mine. Dacă se apropie răsculaţii, bate aici în geamul acesta de trei ori. Dacă vine armata – de patru ori. Atunci eu mă duc la bucătărie, îl trezesc pe Szczepan şi ne pregătim pe întuneric. Abia când încep să lovească cu patul puştii în uşi şi în ferestre, atunci se duce Szczepan să deschidă. Dar cel puţin ştim la ce să ne aşteptăm. Înţelegeţi, domnule duce?

— Înţeleg, deşi tare mă mai doare, aici, în picior. Iar în privinţa titlului meu de duce, ştim amândoi o dată pentru totdeauna că există, că nu-i ceva efemer, aşa că n-are rost să vă obosiţi să-l readuceţi mereu din uitarea în care e scufundat.

— Domnule duce, dumneavoastră sunteţi un – cum se spune? – un democrat...

— Cam aşa ceva.

— Bine, o să vorbim direct. Vorba e că abia acum când dumneavoastră sunteţi aici e importantă Ryfka. Nu-i aşa?

— Oh, aşa-i.

— Că doar ei răscolesc toată casa de fiecare dată, fără să scutească nici măcar patul meu. Cotrobăiesc peste tot. Câteodată mai e câte unul care se ruşinează şi dă ordin să se caute pe deasupra. Dar sunt alţii care intenţionat se uită prin toate colţişoarele şi fac glume.

— Ce-o să fac eu dacă vin?

— După ciocănitul Ryfkăi o să ştim cine vine. Dac-o să bată de patru ori... atunci Szczepan o să trebuiască să vă ia în braţe şi să vă scoată din casă, poate că în hambar...

— Ce greu o să fie!

— Nu chiar aşa. Bătrânul o să poată. Şi titlul de duce o să aibă partea lui, căci o să-i explic lui Szczepan că sunteţi cu adevărat un mare bogătaş.

— Bogătaş, nebogătaş, dar oricum familia mea o să-l răsplătească cu dărnicie.

— Tocmai. *Ça ira!*[1]

— Dumneavoastră nu ştiţi italiana, în schimb franţuzeşte...

— Da, ştiu, că am fost la pension la călugăriţele din Ibramowice. N-am învăţat chiar până la capăt, fiindcă tata mi-a poruncit să mă întorc la gospodărie. De altfel, trebuie să recunosc că nu prea mă dădeam în vânt după Ibramowice. Dar eu vorbesc întruna şi dumneavoastră n-aţi mâncat încă nimic. Mă duc să aduc puţină caşă mai caldă, că asta s-a răcit şi s-a făcut clei. Poate că Szczepan o fi căpătat şi vreo căniţă cu lapte de la cârciumar, dar... de capră, adăugă ea jenată, ieşind din cameră.

Când se întoarse, îşi găsi oaspetele cufundat într-un somn subit, febril. Se apropie în vârful picioarelor şi se uită la bandaje. Ici, colo sângele străbătuse prin pânză. În diferite locuri perna şi cearceafurile erau pătate. Fetei îi părea rău de aşternut, dar şi de vlăjganul acesta care-şi zicea duce. O întrista faptul că trăsăturile lui regulate, nasul drept şi perfect, capul frumos format, au fost mutilate astfel de răni. Stătu tăcută într-un colţ al camerei, deplângându-i soarta, până când acesta se trezi. Atunci îl sili să mănânce câteva linguri de caşă, ce-i drept, fără laptele anunţat, dar cel puţin caldă. El îi ceru în repetate rânduri scuze pentru neplăcerile pe care le avea din cauza lui. Pe ea, însă, o irita că revine mereu asupra acestui lucru. Şi ca să pună o dată capăt situaţiei de stinghereală, îi spuse:

— După cum v-am mai raportat, domnule duce, abia acum respir

[1] Perfect! (Fr.)

mai liber sub ocrotirea dumneavoastră.

— Glumiţi....

— Ce, astea-s glume? Dac-aţi şti cu de-amănuntul ce se petrece aici noaptea, aţi înţelege despre ce-i vorba.

— Dar ce se întâmplă?

— Dac-ar fi aşa de uşor de explicat...

— Că vin soldaţii?

— Asta pe de o parte... Dar pe de alta...

— Ei, ce-i?

— Aţi văzut ce casă mare e asta?

— M-am uitat, dar ieri îmi era greu să observ ceva.

— Sunt optsprezece camere. Mai mari şi mai mici. Printre astea şi trei saloane. Unul, cel mai mare, e cât toată lăţimea casei, de partea cealaltă, în aripa construită mai târziu. Şi în toata hardughia asta, eu singură.

— Vă e teamă?

— Dumneavoastră e uşor să nu vă temeţi, că sunteţi bărbat. Dar asta nu-i tot...

— Ce trebuie să mai aflu ca să mă tem cum se cuvine?

— Să vedeţi cum stau lucrurile... spuse fata trăgându-şi scaunul mai aproape de pat şi coborându-şi vocea până la şoaptă: De mult, după revoluţie, au locuit aici doi fraţi Rudecki. Gospodăreau amândoi laolaltă, căci aveau nouă ferme, povarna, joagăre, o herghelie, grajduri – într-un cuvânt... era o gospodărie mare. Fratele mai în vârstă, Dominik, acela care nu mai trăieşte, slujise pe vremuri în armată. Trebuie să ştiţi că şi el a iubit-o pe mătuşa mea până când s-a căsătorit cu unchiul acesta, cu Pawel, care trăieşte şi e acum în închisoare.

Răposatul unchi Dominik era stăpân peste povarnă, herghelie, mori, pădure, joagăre, peste tot ce ţinea de meşteşuguri. Unchiul Pawel conducea fermele. Locuiau aici împreună. Unchiul Dominik de partea cealaltă, singur, căci se certa mereu cu unchiul Pawel pentru bani şi pentru toate cele. Acolo şi mânca. I se trimitea prânzul în partea cealaltă. Tata i-a spus o dată unui domn, care era tot revoluţionar, că unchiul Dominik o iubea în continuare pe mătuşa şi că era foarte supărat pe fratele său că i-o luase înainte. Se spune că din cauza asta s-a sălbăticit. Nu mai ştia nimic altceva decât cai, câini, ogari. Vâna mereu, trăgea la ţintă cu puşca şi cu pistoalele. O dată s-a certat cu unchiul Pawel pentru povarnă. Unchiul Pawel îi arăta că povarna merge prost, că aduce venituri

mici şi că se distrug fermele din cauza ei. Atunci unchiul Dominik a lichidat povarna, a închis-o, a gonit muncitorii şi a dat poruncă să se scoată mobila din salonul acela, cel mai mare, de lângă camera lui şi să se aducă acolo toate butoaiele, butiile enorme, balercile mari cu cercuri de metal – şi să fie aşezate la rând. Povarna au transformat-o în depozit de lemne şi scânduri. Până în ziua de astăzi toate butoaiele acelea au rămas acolo, în salon. Ei, şi într-o seară, imaginaţi-vă, domnule, unchiul acesta Dominik, în ultima cameră unde locuia, dincolo de salonul cel mare, a legat o puşcă încărcată de uşă, s-a aşezat în faţa ţevii şi cu piciorul a apăsat pe trăgaci. S-a omorât.

— Când a fost asta?

— Acum vreo zece ani. Eu atunci eram la călugăriţe. Dar asta-i numai începutul, domnul meu.

— Ce, moartea?

— Da. La început n-a fost nimic. L-au plâns pe unchiul Dominik, i-au pus o piatră funerară la cimitirul de lângă biserica noastră, au dat să se facă slujbe pentru sufletul lui. Şi în vremea asta...

— Ce se întâmplă cu dumneavoastră? De ce vă temeţi?

— Că el umblă mereu prin casă...

— Ce spuneţi?

— Spun şi toţi pot să confirme acelaşi lucru. Tot ţinutul ştie de asta.

— Dar e de râs...

— O să râdeţi când o să auziţi singur.

— Ce pot să aud?

— Toţi care-au fost aici afirmă acelaşi lucru despre ce face el noaptea. Ascultaţi: ia butoaiele acelea mari ferecate cu cercuri de fier, le ridică până la tavan ca pe nişte ciubere şi de acolo le trânteşte de podea. Butoiul cade cu putere pe duşumea şi mai sare încă de câteva ori pe loc. Se aude clar: buf-buf-buf-buf... Apoi altul, la fel. Al treilea, la fel. Şi aşa repetă de zece, cincisprezece ori.

— Dar s-a dus cineva să-l vadă cum face asta?

— Sigur! S-au dus cu lumânări, cu servitori, toată curtea. S-au dus şi cu preotul paroh şi cu un călugăr evlavios venit din ţinutul Miechowski. Toţi auzeau clar cum trântea butoaiele, dar când se duceau acolo în grup şi intrau cu lumânările aprinse în salonul mare, ce să vadă: butoaiele stăteau înşirate la rând, unul lângă altul, ca mai înainte. Pânze de păianjen grele atârnau de la unul la altul, întinse Dumnezeu ştie când şi acoperite cu un strat gros de

praf, aşa cum erau cu ani în urmă.

— Vedeţi dar că e o iluzie.

— Iluzie! Oricine înnoptează aici, la început spune aşa ca dumneavoastră, dar pe urmă tremură de frică. Preoţii au slujit butoaiele.

— Aţi auzit şi dumneavoastră?

— Cum să nu aud! De vreo douăzeci de ori! Uneori când începe, se cutremură toată casa. Şi parcă-i numai asta? Umblă prin casă! Îl văd cu toţii, într-o redingotă de culoarea tutunului, cu nasturi din corn, cu nişte pantaloni strânşi pe corp şi întinşi cu elastic pe sub talpă. O dată, în amurg, a trecut atât de aproape pe lângă mătuşa mea, că nasturii lui de corn de la spatele redingotei s-au frecat clar de suprafaţa sculptată a dulapului, clar de tot. Mătuşa a leşinat.

— Aş vrea să cred, fiindcă spuneţi dumneavoastră, dar nu pot.

— Atunci să vă mai spun una, cea mai grozavă. Unchiul a dat mulţi bani la biserică să se facă slujbe pentru liniştirea sufletului unchiului Dominik. Preotul paroh care e un om în vârstă, un cleric citit, ne-a povestit asta el însuşi şi mâinile-i tremurau de spaimă. Spune că stătea într-o seară cu vicarul la parohie, într-o cameră mare şi se sfătuiau ce slujbă de pomenire să facă a doua zi. Dar fiindcă erau multe acatiste date, au hotărât că, deşi urmau să ţină slujbă şi pentru unchiul Dominik, să o amâne pentru altă dată. Preotul a recunoscut faţă de noi că a comis un păcat împreună cu vicarul fiindcă au început să spună că se fac atâtea slujbe pentru acest sinucigaş, în timp ce sunt alte multe suflete care au nevoie de ajutor. De altfel, spusese preotul paroh, nu ştiu dacă domnul Rudecki a uitat sau a neglijat să plătească la timp pentru această slujbă. Şi tot discutând aşa – preotul cu vicarul – hotărâră să amâne slujba unchiului Dominik pentru altă dată; vicarul a luat pana în mână să scrie în condică ce pomeniri vor face a doua zi. În cameră nu mai era nimeni altcineva în afară de ei doi. Pe masă, între ei, era o lumânare. Când vicarul a scris primele litere ale unui nume, pe masă a picat, lovit cu putere de parc-ar fi fost aruncat din tavan, un ducat de aur, care s-a învârtit, s-a rostogolit în faţa lor şi s-a aşezat în lumina lumânării între mâinile celor doi preoţi. Aşa le-a plătit, pentru slujbă, în felul lui, sadic. Părintele paroh spunea că s-au speriat cumplit amândoi. Au dus numaidecât ducatul acela la biserică, l-au depus în altar ca ofrandă şi au stat noaptea îngenuncheaţi în biserică, la lumina candelei să se roage cu căldură pentru liniştea sufletului răposatului Dominik. A doua zi au făcut slujba

cuvenită de pomenire.

— Ciudate lucruri... Dar acum, când aţi rămas singură, singurică, aţi mai avut asemenea sperieturi cu el?

— Nu, acum parcă s-a liniştit. Nu mai aruncă butoaiele şi nu mai bocăne ca de obicei. Doar o dată... Dar asta n-am să vă mai povestesc.

— Nu trebuie. Încercaţi să uitaţi...

— Închipuiţi-vă: vin aici soldaţi, percheziţionează, ţipă, fac tămbălău, ameninţă. Şi când, în cele din urmă, pleacă şi pot şi eu să respir în linişte, atunci rămân singură şi încep să mă tem de celălalt. Acum că aţi venit dumneavoastră, nu mai mi-e frică absolut de nimic. Adică, mi-e frică, dar numai de armată. Dar cel puţin ai de-a face cu oamenii...

— Cu oamenii? Zău?

— Poţi să te aperi cu dinţii şi cu unghiile şi, în cele din urmă, să mori. Dar cu ăsta!

— În noaptea trecută nu v-aţi temut?

— Deloc! Am dormit buştean, deşi eu dorm foarte atent: aud numaidecât când ciocăneşte Ryfka.

— Dar unde dormiţi?

Domnişoara Salomea se roşi toată de stinghereală şi spuse:

— Aici, în camera de-alături.

— Unde?

— În salon.

— În salonul acela neîncălzit?

— Mi-am pus o saltea lângă uşa dumneavoastră şi vine cald de aici şi-aşa dorm. Ştiţi doar că trebuie să fiu în apropierea ferestrei să aud când bate Ryfka în geam.

III

Faptul că prevedea urmări inevitabil neplăcute în cazul când rănitul ar fi fost găsit în casă o sili pe Salomea să caute o ascunzătoare pentru protejatul ei. După lungi discuţii cu Szczepan, ajunseră la o înţelegere. Dintre clădirile anexe ale fermei arse, în afară de grajdul pentru cai, mai supravieţuise un hambar aşezat mai într-o parte, plin cu fân din anul trecut, care scăpase ca prin minune şi de distrugere şi de hoţi. Într-o parte a acestui hambar, fânul era aşezat până sub acoperiş. Acolo îşi ascundea Szczepan sacul cu caşă. Tot acolo hotărî să-l ascundă la caz de nevoie şi pe

răsculat. Alese un loc în fân şi scobi începând de sus de tot, un soi de puţ adânc de şapte, opt coţi. Deoarece fânul se aşezase bine în decursul toamnei şi iernii şi se bătătorise, groapa aceasta avea pereţii drepţi, respectând linia ca la un puţ adevărat. În plus, aproape de fund mai săpă în fân ca o conductă pentru aer, care ieşea în afară. Printre ruinele povernei găsi o uşă veche, ferecată, care în timpul incendiului arsese pe la colţuri şi avea acum o formă eliptică. Aceasta – după ce aşezase în fân o ramă corespunzătoare – acoperea puţul ca un capac. Pe deasupra uşii mai pusese un strat de fân care făcea ascunzătoarea de negăsit. Totodată trebuiră să se gândească şi la o eventuală îmbrăcăminte pentru bolnav. Găsiră prin dulapuri o şubă de călătorie a domnului Rudecki, groasă şi lungă, din blană de urs şi nişte ghete îmblănite. Ţineau toate astea la îndemână, împreună cu două ştreanguri noi, de o lungime respectabilă.

La început Salomea dormea în salonul rece care se învecina cu fostul ei alcov, acum camera bolnavului. Dar teama că s-ar putea să nu audă semnalul de avertizare din geam o făcea să ţină deschisă uşa de la cameră. Apoi, în salonul neîncălzit era insuportabil de frig şi aşa cum dormea ea pe o saltea întinsă pe jos, simţea asta în mod deosebit. N-aveau nicio posibilitate să încălzească salonul, căci Szczepan spărsese de mult gardul de la grădină şi abia aveau cu ce să facă focul la bucătărie şi în camera fetei. Aşa că n-avu încotro... Domnişoara Salomea numită de toţi în familie Mia, a trebuit să se mute cu dormitul în camera ei dinainte, adică în dormitorul ducelui. Aici, întinsă pe sofa, numai pe jumătate dezbrăcată, acoperită cu blana de urs, moţăia lângă bolnav. În fiecare seară când trebuia să se culce, se împurpura de ruşine şi se sufoca de teama de a nu fi rău judecată. Dar frica de a nu trăda prezenţa în casă a răsculatului o silea să treacă peste aceste scrupule. În ce-a de-a treia noapte pe care o petrecea la căpătâiul bolnavului care aiura din cauza temperaturii, gemea şi se văita, se auziră deodată în geam patru ciocănituri. Apoi încă patru... Ciocănitul era insistent şi grăbit. Mia sări imediat în picioare, trecu în goană prin antreul care despărţea camera ei de bucătărie şi-l trezi pe bucătar. Bătrânul se sculă numaidecât, mormăind după obiceiul lui. Fata îi strigă la ureche că vin soldaţii şi se apucă repede să-l îmbrace pe Odrowonż. Îi traseră pe el nişte pantaloni şi ghetele îmblănite, îl îmbrăcară cu şuba de urs, îi trecură iute nişte laţuri din ştreanguri pe sub genunchi şi pe la subţiori şi bătrânul luă

voiniceşte greutatea în spate ca pe un sac cu grâne. Mia îi ajută să urce legătura în spate, îi descuie uşa de la antreu care dădea în grădina din spate şi o încuie la loc. Bătrânul Szczepan urcă panta, prin zăpadă, gâfâind şi gemând sub greutate. După ce duse rănitul în hambar, printr-o intrare laterală, pregătită din timp, se urcă pe claia de fân până sus, găsi pe pipăite ascunzătoarea acoperită cu capacul de lemn şi, poruncindu-i ducelui o tăcere mormântală, se apucă de treabă. Dădu capacul la o parte, apucă în mâini ştreangurile şi începu să-l lase pe rănit în jos, în groapa întunecoasă. După ce-l aşeză la fund, legă capetele ştreangurilor de cârligul zăvorului de la uşă, puse capacul la loc, îl acoperi şi-l mască cu fân. Bătători locul cu grijă, coborî de pe claie, încuie hambarul cu cheia şi se întoarse repede în casă. Trecu pe întuneric prin bucătărie, antreu şi se opri în dormitor. Primul lui gând fu să schimbe aşternutul răsculatului. Dar Mia se şi apucase de asta. Perna şi salteaua erau pătate în multe locuri cu sângele care mai curgea încă din răni, străbătând prin bandaje. Schimbară repede cearşafurile şi faţa de pernă. Tocmai când terminau cu asta, se auzi din curte tropot de copite, zgomot de paşi cadenţaţi şi de voci care înconjurară casa din toate părţile. Imediat, pe ambele verande, răsunară lovituri în uşi, bocănituri cu patul puştii în obloane şi strigăte să se deschidă. Szczepan nu se grăbi însă să îndeplinească imediat această poruncă. În primul rând, luă cearşafurile pline de sânge şi le ascunse într-un colţ ferit al cuptorului de pâine, unde nici diavolul în persoană nu le-ar fi găsit. Abia când bocănitul în uşi şi obloane ajunsese atât de puternic încât ameninţa să le scoată din ţâţâni, se duse la veranda principală şi deschise. Primi pe loc plata cuvenită. Salomea aprinsese felinarul ei şi aştepta în salonul rece.

Uşa fu dată de perete şi pătrunse înăuntru un grup de ofiţeri cu glugi legate peste chipiuri, cu mantale de iarnă şi cizme groase, cu săbii, cartuşiere, centuri strălucitoare. În fruntea ofiţerilor înainta comandantul lor, un maior sau locotenent-colonel, om în vârstă, cu mustăţi cărunte şi favoriţi. După ce intrară în salon, ofiţerii o înconjurară pe Salomea. Într-o polonă stâlcită, comandantul întrebă:

— Cine eşti, doamnă?

— O rudă a stăpânilor acestei case.

— Stăpânii casei unde-s?

— Domnul Rudecki, tutorele meu, este la oraş, mi se pare că la

închisoare, iar soţia lui a plecat să facă demersuri pentru a-l elibera.

— Dar fiii lor unde-s?

— Unii la şcoală...

— Unde? La care şcoală?

— La Cracovia.

— Şi ceilalţi?

— Ceilalţi au plecat şi nu ştiu unde sunt.

— Dumneata deci nu ştii unde sunt?

— Nu.

— Cum te numeşti?

— Brynicka Salomea.

— Tatăl dumitale a fost aici administratorul moşiei?

— Da.

— Şi unde e acum?

— A plecat.

— Unde adică „a plecat”?

— Nu ştiu. Ni s-au furat toţi caii şi cei de tracţiune şi cei de trăsură, aşa că tăticul a plecat probabil să caute caii. Se spune că hoţii au gonit caii noştri până la graniţa de nord.

— Ei, poftim, la graniţa de nord... Şi de mult a plecat „tăticu” să caute caii aceştia?

— De mult.

— Câte săptămâni să fie?

— Nu-mi amintesc, patru sau cinci...

— Da’ scrupulos mai caută caii furaţi! Iar noi, pe de altă parte, ştim precis că „tăticu” nu e chiar atât de departe. Şi mai ştim că dumneata ascunzi în conac un răsculat. Cine e răsculatul? E tatăl dumitale?

— Aici la conac nu mai e nimeni în afară de mine şi de acest bătrân bucătar, Szczepan Podkurek!

— O să vedem noi. Dar eu te sfătuiesc pe dumneata să recunoşti unde este răzvrătitul şi să ne arăţi de bună voie locul unde se ascunde. Eu sunt om bătrân, nu-mi place să pedepsesc fără vină. Dar dacă-l găsesc pe rănit va fi rău şi de el, şi de dumneata. Atunci n-am să mai fiu iertător. Deci, cum rămâne?

— Aici nu-i niciun rănit. Vă rog, să căutaţi.

— Dumneata să nu mă rogi pe mine, ca eu poruncesc aici. Încă o dată te sfătuiesc să ne arăţi ascunzătoarea. Am informaţii precise că acum câteva zile a intrat în curtea fermei un om rănit, tot satul l-

a văzut, şi că n-a mai ieşit de aici. Unde este?

— Poate c-a intrat, că pe aici se vântură multă lume. Gardurile-s rupte, clădirile arse. Cine mai poate să ştie cine intră aici?

— Va să zică, domnişoară, nu ne arăţi ascunzătoarea.

— Nu v-o arăt, căci nu ştiu unde poate să fie. Aici în casă nu-i nimeni.

Maiorul făcu un semn subofiţerului care stătea în uşă şi imediat intră în cameră un grup de soldaţi cu felinare. Unii începură numaidecât să caute pe sub canapele, în dulapuri, pe după sobe şi pe sobe, alţii porniră prin camerele învecinate, dând mobilele la o parte şi răsturnându-le, ciocănind în pereţi şi în duşumea. Doi ofiţeri mai tineri îi cerură Salomeii să le deschidă uşa încuiată de la salonul mare. Tânăra gazdă îi porunci lui Szczepan să aducă cheia şi să deschidă. Bătrânul se duse prin camerele alăturate şi o căută atât de îndelung, încât trezi suspiciune şi aţâţă curiozitatea. Când, în sfârşit, bătrânul veni cu cheia, o întinse unuia dintre ofiţeri. Acesta urlă furios la el.

— Mişcă şi deschide, neghiobule!

Bătrânul nici nu tresări. Întinzând de departe cheia, spuse:

— Eu nu pot să deschid uşa aia şi nici nu intru acolo.

— Mă, cum îndrăzneşti! Deschide numaidecât!

— Nu deschid. Deschideţi singuri.

— De ce nu vrei, drăguţule, să ne deschizi uşa? întrebă maiorul pe un ton dulceag.

— Pentru că nu-i treaba mea să intru acolo.

— Şi de ce?

— Asta-i camera domnului...

— A cărui domn?

— A domnului răposat, fie-i ţarina uşoară... Dacă vreţi, duceţi-vă, dar eu nu intru.

— De ce?

— Că lu’ răposatul domn nu-i place să-i intre cineva acolo şi să-i tulbure liniştea... mormăi bucătarul.

— Ce tot spui, hârcă bătrână?

— Spun adevărul.

— Ce-i asta? De ce nu vrea să intre în camera aceea? întrebă maiorul întorcându-se spre domnişoara Brynicka.

— Spune adevărul... murmură aceasta în silă.

— Cum adică?

— În camerele de acolo încă mai locuieşte fratele domnului

Rudecki, Dominik, mort de mult.

Ofiţerii chicotiră de râs. Maiorul întrebă:

— Ai văzut poate şi dumneata cum locuieşte acolo mortul?

— De văzut, n-am văzut, dar am auzit cum se gospodăreşte pe acolo, cum umblă, trânteşte, aruncă butoaiele dintr-un loc într-altul...

Ofiţerii se uitară unii la alţii, dându-şi a înţelege că la mijloc e un pretext. Unul dintre ei îl împinse înainte pe Szczepan Podkurek să lumineze drumul. Dar bucătarul se smulse şi se trase înapoi.

— Duceţi-vă singuri, înălţimile-voastre.

— Gura! Mişcă!

— Dumneavoastră aţi venit şi plecaţi, dar eu trebuie să rămân aici cu el...

— Cu cine, prostule?

— Cu domnu Dominik.

— Tu l-ai cunoscut?

— Sigur că l-am cunoscut, dacă-i stăpânu meu.

— Dar a murit!

— Că n-oi fi prost să mă împotrivesc lui...

Răsuciră cheia în broască şi descuiară salonul cel mare. Uşa cedă cu greu, scârţâind şi trosnind, căci lacul de pe podea se lipise de partea de jos a uşii şi se uscase. Din salon pătrundea umezeală şi frig ca dintr-o încăpere pustie. Când ridicară felinarele şi luminară această sală enormă, în ochii ofiţerilor apărură balerci ferecate cu cercuri de fier, butii din doage lungi, butoaie şi butoiaşe înşirate la rând. Printre ele atârnau pânze vechi de păianjen, peste care se aşezase un strat gros de praf. Duşumeaua era ceruită şi lucitoare. Ciubucurile aurite ale stucaturii străluceau, în mijlocul tavanului se întrezărea o pictură decolorată. Pe unul din pereţi atârna portretul unui bărbat cu trăsături aspre şi frumoase, care surâdea ironic. În afară de acest tablou nu mai rămăsese nimic din fostul salon, nicio mobilă. Butoaiele înşiruite aici dădeau un aer de sălbăticie şi nebunie. Ofiţerii se apropiară de ele, se uitară înăuntru fiecăruia, luminând cu felinarele, căutând dacă nu cumva răsculatul s-a ascuns în vreunul. Dar după o cercetare amănunţită se convinseră că toate vasele sunt goale. Atunci deschiseră uşa de la camera în care locuise şi-şi luase viaţa Dominik Rudecki. Acolo se înfăţişa ochilor străinilor un tablou şi mai deprimant. Era o cameră lungă şi goală cu jaluzelele lăsate. Ici şi colo, câteva scaune împletite. Pe podea zăceau risipite nişte hârtii rupte. Szczepan, pe care-l

aduseseră aici cu forţa, ca să lumineze drumul, tremura din tot corpul şi se închina aruncând priviri speriate prin colţuri. După ce cercetară amănunţit podeaua, pereţii, ferestrele şi uşa, după ce constatară că nu există de aici nicio ieşire şi nicio uşă secretă, ofiţerii se retraseră. Camerele acestea produseseră asupra lor o impresie neplăcută. Se simţeau cu toţii străbătuţi de fiori de gheaţă. Nu puteau spune că se tem de ceva în mod special, dar simţeau o nelinişte ciudată, apăsătoare. Se părea că într-adevăr în aceste camere care stătuseră încuiate vreme îndelungată, ieşise cineva înaintea vizitatorilor şi-i primise cu o aroganţă înfricoşătoare, cinică. Ofiţerii părăsiră încet salonul, ca să nu arate că se tem; felinarele fură scoase şi uşa încuiată la loc cu cheia. Abia atunci simţiră cu toţii că „partea cealaltă” e într-adevăr un loc dezgustător şi că nu e posibil să locuieşti acolo.

Cu atât mai amănunţit începură să revizuiască camerele locuite, deşi şi acestea erau complet goale în clipa de faţă. Scuturară şi răsturnară totul, dar nu găsiră nimic suspect. În mod deosebit cercetară camera domnişoarei Salomea. Aici nu erau mobile prea multe, dar cu atât mai atent mâinile soldaţilor desfăcură patul şi răsturnară sofaua. În lipsa oricăror indicii, voiră să treacă în bucătărie, cămară şi celelalte dependinţe, când unul dintre soldaţi observă urme de sânge pe dosul saltelei. Dădu numaidecât de veste comandantului şi subalternilor lui. Gradele mai mari se adunară imediat în dormitor şi examinară salteaua cu pricina. Domnişoara Brynicka stătea în picioare în faţa patului, înconjurată de ofiţerii care-o priveau râzând fără consideraţie. Când maiorul o întrebă ce înseamnă sângele de pe saltea, tăcu. Avea faţa palidă, ochii plecaţi în pământ. În felul ei de a-şi strânge buzele, în arcuirea sprâncenelor regeşti, în plecarea pleoapelor deasupra ochilor era atâta mândrie arogantă şi indiferenţă, că îi incita pe soldaţi la răzbunare.

— Ce înseamnă aceste urme de sânge? insistă maiorul.

Fata tăcea.

— De unde a apărut sânge pe salteaua asta?

Tăcea.

— Ai să răspunzi, domnişoară, sau nu? Tăcea.

— Ce e asta? ţipă unul dintre ofiţeri vârându-i sub ochi salteaua pătată.

— Sunt urme de sânge, răspunse ea liniştită.

— Al cui sânge?

— Al meu.

După ce spuse aceste cuvinte eroice, de martir, după ce dădu în faţa tuturor acestor bărbaţi înarmaţi dovada supremului sacrificiu de fată, se aprinse deodată toată de focul sângelui care-i zvâcnea în vine. Simţea că are să-i ţâşnească sângele prin piele, că are s-o înăbuşe ruşinea. Ofiţerii începură să murmure şi să se îmboldească între ei râzând şi şoptindu-şi comentarii glumeţe. Salomea se linişti. Ascultă răbdătoare ironiile şoptite, batjocurile şi tusea zeflemistă. La un moment dat ridică ochii şi-i învălui pe toţi într-o privire de neţărmurit dispreţ. În privirea aceasta străluci un gând numai de ea ştiut şi închis în tăcere, că dintre toţi cei de faţă numai ea, femeia luată în derâdere, numai ea este de fapt ofiţer. Maiorul bătrân, aşezat de multă vreme în Polonia, tată al unei numeroase familii, cu fete mari, îşi trecu încruntat degetele peste favoriţi şi şopti ceva spre subalternii săi. Apoi porunci subofiţerului care făcea percheziţia.

— Căutaţi în celelalte încăperi! Aici nu-i nimic deosebit.

Şi el însuşi trecu în salon. Acolo ofiţerii, care pe canapea, care pe sofale, sau direct pe covoarele de jos, stăteau întinşi, aşa îmbrăcaţi cum erau, şi trăgeau din bidonaşe.

În cealaltă parte a conacului, în bucătărie, în cămări şi magaziile de lemne se terminase percheziţia. Veni un subofiţer şi raportă că în întregul conac nu s-a găsit nimic suspect. În cămară nu-i nicio bucăţică de pâine, niciun praf de făină. Ofiţerii înjurau şi se văicăreau.

Salomea rămase singură în cămăruţa ei, îngândurată. Alături de ea, pe masă, ardea felinarul luminându-i faţa. Războinicii grămădiţi în salon o priveau de pe locurile lor şi nu-şi puteau lua ochii de la ea. Un blond slab şi osos, cu mustăţi lungi, care stătea întins pe divan, îi făcu semn cu piciorul vecinului său şi şopti oftând:

— Ah, ce mai fată!

— Frumoasă... fu de acord celălalt.

— O minunăţie! adăugă un al treilea neîntrebat.

După o clipă şoapta se întinse între ei:

— Ce mai fată!

Maiorul care gemea obosit pe cea mai lată sofa, mormăi către entuziaşti:

— Domnilor, lăsaţi şoaptele astea. Trebuie să dormiţi, nu să şoptiţi!...

— Aici e greu de dormit...

— Închideţi ochii şi dormiţi...
— Şi ochi-i greu să-i închizi.
— Degeaba, degeaba.
— Păi de aceea oftăm şi noi platonic.
— Platonic puteţi ofta, dar în linişte şi fiecare la locul lui... Eu aş fi bucuros să pot dormi măcar un sfert de oră.

Un ofiţer de cavalerie, un dragon înalt ca plopul, pe nume Vesniţân intră în casă şi raportă că a dat dispoziţie să se cerceteze cu atenţie hambarul, unde este o claie mare cu fân şi că au fost duşi acolo toţi caii din escadronul lui, şi că dragonii s-au aşezat să doarmă în paie, că sunt puse santinele până departe şi totul e în ordine. Maiorul îi mulţumi cavaleristului pentru îndeplinirea strictă a dispoziţiilor sale, precum şi pentru raport, după care se întoarse pe o parte şi adormi. Salomea auzise raportul şi încercase să pătrundă sensul şi însemnătatea cuvintelor. Ascultase cu inima bătând nebuneşte, cu respiraţia oprită.

Într-un colţ întunecos al salonului, ofiţerul înalt de dragoni, Vesniţân, se aşeză pe un scaun liber, cu privirea, aţintită asupra uşii luminate şi asupra fetei din camera cealaltă. Încerca un sentiment de fericire şi de chin totodată. În toate zilele acelea ploioase şi reci când străbăteau păduri necunoscute şi înaintau de-a lungul drumurilor de ţară visase să o revadă astfel pe această fiinţă. O purta în inimă, figura ei îi apărea ca o viziune vrăjitorească, ireală că visul, dorinţa sau leşinul – plăcerea – pasiunea – dorul... O zărise o singură dată, frumoasă între frumoase, când trecuse cu armata pe aici, cândva, în primele zile după izbucnirea răscoalei. Şi-o întipărise în minte de la prima vedere şi se îndrăgostise de ea o dată pentru totdeauna. De câte ori îşi amintea chipul acesta, răsuna în el ceva ca melodia unei muzici necunoscute, nemaiauzite. Oh, cât de dureros a dorit ca ordinele militare să-l mai aducă prin părţile acestea, ca măcar încă o dată în viaţă s-o mai vadă, să o privească!... Numai să o privească!... Şi iată că soarta i-a oferit această clipă. Nu numai că i-a permis să vină aici, dar spre fericirea lui a deschis uşa şi la camera ei. Iar ea stătea acolo, singură, părăsită de toţi. În sufletul cavaleristului se dezlănţui o furtună înnebunitoare, în timp ce, cu capul sprijinit în mâini, o privea...

La uşa dinspre antreu stătea un soldat cu puşca. Salomea nu putea să se ducă până la bucătărie să se sfătuiască cu Szczepan, aşa că se aşezase pe pat şi, sprijinindu-şi capul în mâini, aştepta.

Inima-i bătea în piept ca un clopot. Avea impresia că cei care dormeau alături ar putea să-i audă bătăile şi că alarma asta a inimii ei va trăda totul. Fiecare zgomot, fiecare mişcare, era aducătoare de nenorocire. Ce nesfârşit de lungi păreau minutele acestei nopţi!

Între timp, Szczepan, care fusese luat să-i conducă pe soldaţi la clădirile fermei, la pivniţa din grădină, la ruinele povarnei şi la gropile în care fuseseră ţinuţi cartofii, asista acum, după cercetarea tuturor acelor locuri, la pregătirile pentru înnoptat în hambar. Sub ochii lui aduseseră acolo caii, smulseseră din claia de fân braţe mari şi îl puseră în faţa lor. Asculta cu urechile lui surde... Soldaţii se urcaseră în vârful clăii şi întinzându-şi mantăile se culcau acolo, care prin colţuri, care peste ascunzătoarea răsculatului. Bătrânul îşi frământa mintea să ghicească dacă acesta o mai trăi sau nu. Cu sinceritatea sufletului său simplu şi văzând situaţia fără ieşire, îl ruga pe Dumnezeu pentru a doua alternativă. Ar fi trebuit să stea lângă domnişoara, căci rămăsese singură printre ofiţeri, dar nu putea să plece, fiindcă sergentul de dragoni nu-l lăsa să se îndepărteze nici la un pas. Szczepan se tot gândea ce să facă dacă au să dea foc hambarului, dacă nu s-ar găsi cumva vreo scăpare pentru „sărmanul” ascuns acolo. Sergentul gras şi mustăcios îi porunci să aducă fân şi să-i aştearnă un pat în bătătura hambarului. Bătrânul bucătar lucra trăgând cu urechea, dacă asta putea să ajute cu ceva, ţinând seama de surzenia lui. Îi făcea pe plac sergentului, era de acord cu totul, îl aproba şi-i zâmbea, dezvăluind de fiecare dată în faţa lui gaura ştirbă a gurii. Sergentul îl punea mereu la treabă şi-l înghiontea neîngăduitor, căscând de răsuna tot hambarul. Aşa că moşul alerga de colo-colo, aducea alte braţe cu fân, le aşternea egal, potrivind ceva la cap, ca o pernă, zâmbind slugarnic mandatarului puterii. Când acesta se prăvăli, în sfârşit, îmbrăcat în manta şi cu cizmele în picioare peste aşternutul pregătit, Szczepan se ghemui într-un colţ şi aşteptă neobservat de nimeni, privind în întunericul adânc. Uitaseră de el. Din toate părţile se auzeau sforăiturile soldaţilor şi nechezatul cailor. Bătrânul începu încet şi cu grijă să se furişeze în sus pe claia de fân, spre locul ascunzătorii. Făcea asta cu îndemânare, ocolindu-i pe soldaţii adormiţi. Când ajunse la locul ştiut, peste care întâmplător nu dormea nimeni, se afundă în fân şi lipind urechea de scândură ascultă încordându-şi din toate puterile simţul infirm. Dar de jos nu venea niciun zgomot, niciun foşnet. Nimic. Auzea doar pocnetul copitelor în bătătură, rumegatul cailor, clinchetul lanţurilor, scărilor

şi frâielor, mormăitul adormit al oamenilor şi vuietul interior, veşnic, al asurzirii de bătrâneţe, ca ecoul unei mări a nesfârşitului care înghite totul. Bătrânul oftă. Îi părea rău de tânărul cărat cu atâta trudă, ca să piară aici. Îi părea rău de opera pe care-o plănuise cu atâta meşteşug.

— Lumina veşnică să-i lumineze calea... oftă bătrânul, văzând parcă aievea înaintea lui groapa întunecoasă pe care-o făcuse cu propriile sale mâini. Se zbuciumau în el simţăminte contradictorii: dorinţa puternică de a da capacul la o parte şi de a-l scoate de acolo pe nefericit şi chibzuinţa lui de ţăran, care se opunea. Szczepan stătu îndelung în locul acesta, frământat de un chin mut, neputincios, mai crud decât orice cuvânt. Îi sângera inima bătrână ale cărei lacrimi se uscaseră de multă vreme.

Se târî tot de-a buşilea până la o gaura în acoperiş, numai de el ştiută, pe unde ieşi afară şi coborî pe o scară până la pământ. Se strecură ca o umbră prin grădină, pe la spatele hambarului, prin bălării şi prin gardurile sparte, trecu în beznă pe lângă sentinele şi fără zgomot, ca o stafie, intră în bucătărie. Trecu tiptil pe bâjbâite prin bucătărie şi antreu. Pe gaura cheii ţâşnea în întuneric o rază de lumină de la camera fetei. Szczepan se uită pe acolo şi-o zări pe domnişoara Mia stând pe pat cu capul sprijinit în mâini. Ceva ca lătratul vesel al unui câine într-o noapte întunecoasă se revărsa în fiinţa lui bătrână şi surdă la tot ce o înconjura, în tenebrele spiritului său unde nu era decât singurătate şi dezgust. Şi rămase aşa acolo, în spatele soldatului, la uşă, cu ochiul lipit de gaura cheii, ghemuit stând treaz de pază la pragul ei.

IV

În zorii zilei armata se adună, se încolonă şi plecă. Ploua mărunt, amestecat cu zăpadă. Vântul vuia. Ostaşii erau nemulţumiţi, flămânzi, nedormiţi şi obosiţi încă înainte de a începe un nou marş. Ultimul detaşament care părăsi conacul Niezdoly fu escadronul de cavalerie, încartiruit în hambar. După plecarea militarilor, rămaseră în casă şi în curte o mulţime de gunoaie, mizerie şi duhoare. Stând pe verandă, domnişoara Salomea se uita după coloanele de soldaţi care se topeau în lumina cenuşie a zorilor. O cutremurau fiori reci, lăuntrici. Dorea cât mai iute să alerge la hambar şi să-l scoată pe rănit din ascunzătoare. Dar Szczepan în loc să se ducă acolo, se căţără pe scara care pornea din bucătărie spre pod. Fata urcă după

el. Bătrânul se târî până la ferestruica luminatorului şi se uită după soldaţii care se pierdeau în ceaţă. Când îl rugă să lase aceste precauţiuni şi să se grăbească, îi răspunse printr-o tăcere dispreţuitoare. Făcându-şi şi ea loc lângă bătrân se uită curioasă să vadă ce urmăreşte acesta cu atâta atenţie. Nu observă nimic deosebit. Careurile întunecate ale infanteriei înaintau pe drumul din luncă, se afundau în satul îndepărtat de la marginea pădurii şi apoi dispăreau. După infanterie, la o distanţă de o jumătate de verstă venea grupul roşcat al dragonilor. Cai şi călăreţi se topeau într-o masă unitară de o formă deosebită care părea că spintecă ceaţa. Salomea privea cu ochii stinşi de nesomn la această pată întunecată. Bucătarul o atinse pe umăr chicotind. Cu ochii micşoraţi privea în depărtare şi arăta ceva cu degetul. Se uita şi ea mai atent şi văzu că din masa dragonilor s-a desprins o parte şi parcurge în goană distanţa în sens invers.

— Ce înseamnă asta? întrebă.

— Au vrut să ne păcălească şi să ne prindă asupra faptului. Haidem, jos, fiecare la locul lui.

— Crezi că se întorc aici?

— Îhî.

— Doar au perchiziţionat totul.

— Le ştiu eu obiceiurile. Haidem!

Coborâră în grabă. Szczepan se duse la bucătărie, aprinse focul şi începu liniştit să spele crătiţile şi oalele. Se auzea ecoul cadenţat al muncii lui, aceeaşi de nenumăraţi ani, şi cântecul monoton cu text satiric pe care-l mormăia întotdeauna, imitând neîndemânatic vreo melodie de-a domnilor.

„La sărmana mea mămică
Pluteau furnicile-n supică...”

Salomea luă un lucru de mână şi se aşeză la fereastră, în salonul în care dormiseră ofiţerii. Nu stătu acolo nici un sfert de oră că în curte se auzi tropot de cai veniţi în galop şi opriţi pe loc. Ofiţerul de dragoni Vesniţân deschise uşa cu zgomot, trecu prin hol şi se opri în pragul salonului. Cu ochi strălucitori o măsură pe locuitoarea singuratică a acestui conac. Ea se ridică de pe scaun şi se uită la el cu o privire uimită şi plină de dispreţ. El nu-şi scoase chipiul, nici nu-şi dezlegă capetele glugii. De pe cizme şi curelele de piele ale armelor picura apă pe podea. Câţiva soldaţi intrară după el în cameră. Le făcu semn să caute prin restul casei. Soldaţii se împrăştiară. Vesniţân rămase singur cu fata. Se uita la ea cu

aceeaşi adoraţie nebunească, nepotolită.

— Nu vă aşteptaţi, domnişoară, să aveţi asemenea musafiri... mormăi el în polonă cu accent rusesc.

Fata dădu din umeri fără să răspundă nimic. Asta-l tulbura şi-l paraliza. Nu ştia ce să mai spună. Aştepta rezultatul noii percheziţii. După o vreme spuse neîndemânatic şi fără rost, ceva ca un fel de scuză:

— N-am venit din dorinţa mea... E ordin. Armata-i armată...

Nu-i dădu nicio atenţie. Simţind prea bine că în privirea şi comportarea acestui ofiţer se oglindeşte admiraţia pentru frumuseţea ei, fata se făcu, conştient, mai frumoasă, mai atrăgătoare, făcându-şi din aceasta ca un scut de apărare. Se aşeză pe un colţ al canapelei şi începu indiferentă să coasă şi să fredoneze în şoaptă, ca şi cum în afară de ea n-ar mai fi fost nimeni în cameră. Căscă chiar neglijent. Îşi frecă mâinile îngheţate, se uită pe fereastră. Ofiţerul stătea în acelaşi loc privind-o cu nişte ochi învăluiţi în ceaţa fericirii şi tristeţii. După o vreme, deoarece soldaţii care făceau percheziţia nu se mai întorcea, Mia întrebă înţepată:

— Eu sunt, poate, arestată în această cameră?

— Nu.

— Mi-e frig, vreau să-mi iau un şal din camera de alături.

— Vă rog.

— Puteţi să trimiteţi un soldat să se uite când iau şalul.

— Nu-i nevoie.

— Ah, ce mărinimie!

Se retrase în camera ei, şi aşezându-se acolo la fereastră se uită afară. Ofiţerul o privea în continuare pe sub sprâncene. Lumina catifelată a acestei zile mohorâte se aşeza pe păru-i negru care lucea ca mătasea, pieptănat lins în jurul capului, pe gâtul ei de o frumuseţe perfectă, pe obrajii îmbujoraţi, pe sprâncenele lungi, arcuite şi pe buzele purpurii. Silueta ei crea un tablou la a cărei vedere admiraţia se transforma în pasiune. Fiecare mişcare a capului era o formă sau o unduire a perfecţiunii. Când ofta, o remuşcare de nedescris lovea în inima ostaşului. Când îl privea dispreţuitoare, se simţea atins de un glonţ dezonorant. Lumea în care hoinăreau gândurile ei, la care visa sufletul ei, o lume în care era toată tristeţea ei, deschidea pentru o clipă în faţa lui imagini copleşitor de frumoase. Ofiţerul nu se mişcase de pe locul unde se oprise la început. Când soldaţii veniră să-i raporteze că nu s-a găsit nimic suspect în conac, se întoarse şi ieşi fără să spună un cuvânt,

fără să arunce o privire. Sări pe cal şi plecă în fruntea grupului de soldaţi. Nici Salomea nu întoarse capul. Plângea. Lacrimi mari, amare i se rostogoleau din ochi, izvorâte din mizeria vieţii pe care-o ducea în ultima vreme. Prevedea că răsculatul ascuns în fân se înăbuşise sau murise din cauza pierderii de sânge. Se gândea la tatăl ei din tabăra răsculaţilor, bătrân şi ostenit, la băieţii rudelor ei care pieriseră atât de îngrozitor în dimineaţa tinereţii lor, la toţi cei care plecaseră din această casă. Se gândea la neliniştea şi spaima din timpul nopţii, spaimă care o aştepta cu aripile desfăşurate după fiecare zi care se scurgea, la şirul nenumărat de nopţi nedormite... Se uita la forţa asta brutală pe care n-o putea frânge nimic, de-o cruzime căreia nu i se putea pune capăt. Ce-o să se facă, dacă fuge şi Szczepan? Ce-o să facă dac-au să-l spânzure pe bătrân, în cazul când l-ar găsi ascuns pe răsculat? Ce să facă dacă nimeni dintre rude nu se mai întoarce în casa asta blestemată în care domneşte şi triumfă Dominik? O durere surdă şi oarbă se dezlănţui în ea. Disperarea o frângea, cum frânge viforul o crenguţă de pom. Nu mai voia să se gândească la nimic, să se apuce de nimic. Era de atâtea nopţi nedormită, obosită, cu sufletul îngheţat şi deznădăjduit. Plângea agăţată de spătarul patului, fără să se simtă mai uşurată, fără să spere în vreo îmbărbătare.

Scârţâi clanţa de la uşă şi intră bătrânul. Se uită pe sub sprâncene la fata plânsă şi mormăi ceva în legea lui, ridicând din umeri.

— Trebuie să mergem... Lasă bocitu!

— Unde să mergem iarăşi?

— La celălalt. Parcă nu ştii...

— Hai!

— Stai, trebuie să ne mai uităm.

— Doar n-au să se întoarcă şi-a treia oară.

— Dracu ştie dacă n-au lăsat spioni pe undeva.

— O să fim atenţi.

— În loc să bâzâi degeaba, domnişoară *Samoleia*, mai bine ai ieşi din casă şi te-ai plimba încoa şi-ncolo prin grădină să vezi dacă nu-i vreunul pe undeva. Poate să fie careva şi în tufişuri pe deal şi să se uite de-acolo.

— Mă duc pe deal.

— Du-te, numa să mergi aşa, ca la plimbare, fără ţintă. Te mai opreşti, te uiţi şi din nou pleci în alt loc. De pe deal vezi bine ce-i prin împrejurimi. Dacă-i careva pe aici să mă anunţi fuga.

— Bine, mă duc.

Ieşi din casă şi începu să se plimbe aşa cum îi poruncise Szczepan. Urcă agale dealul care începea chiar din spatele grădinii, acoperit de ienupăr, tufişuri şi mărăciniş. Pe jos zăpada era înmuiată de ploaie; se mai adăpostise doar prin văgăuni şi în adâncul desişurilor. Oh, cât de respingător era locul acesta văzut de sus! Clădirile arse, gardurile sparte, livada tăiată şi pe jumătate înnegrită de foc... Pustietate... Şi conacul bătrân, părăsit, întunecat, strivit parcă de ruşine... Aici este oare Niezdoly, unde de atâţia ani se distra tot districtul, unde se petrecea până în zori şi a doua zi după bal şi din nou noaptea, până cădeau din picioare?...

Ascunsă în tufişuri, Mia se uită cu atenţie prin-prejur, dar nu observă pe nimeni, nici picior de om pe toată întinderea. Armata dispăruse de mult în pădure. În sfârşit!... Szczepan ieşi din bucătărie şi se îndreptă spre râu, se furişă prin livadă, ieşi pe după povarnă şi se întoarse. În cele din urmă, după ce se uită bine în jur, intră repede în hambar. Minutele treceau lungi. Inima începu să bată nebuneşte în pieptul domnişoarei Salomea. Avea impresia că au trecut ore întregi de când intrase bătrânul înăuntru... Nu mai putu să reziste. Coborî în goană dealul, străbătu grădina şi curtea... Se strecură în hambar şi se căţăra pe claie. În ciuda presupunerilor ei, Szczepan n-o întâmpină cu înjurături. Dăduse la o parte capacul de deasupra puţului şi încerca să-l tragă afară pe bolnav, dar nu reuşea. De câte ori îl trăgea până la jumătatea gropii, aluneca în fân şi cădea pe spate şi o dată cu el şi Odrowonż în mormântul lui. Rănitul gemu în întuneric. Când auziră acest geamăt, se bucurară amândoi şi-şi dublară efortul. Szczepan îi spuse domnişoarei Salomea să-şi treacă pe după umăr unul din frâuri şi să tragă. El făcu la fel cu celălalt. Astfel începură să tragă amândoi, din toate puterile, îndreptându-se în părţi opuse şi numai aşa îl scoaseră la suprafaţă pe nefericit. O dată scos, constatară că trăieşte, deşi era sleit şi pe jumătate sufocat. Szczepan îi porunci domnişoarei să mai urce o dată dealul şi să observe împrejurimile. El aduse din celălalt capăt al hambarului un cărucior de cărat lemne, îl puse pe bolnav pe cărucior, îl acoperi cu fân, mai aruncă pe deasupra nişte paie uscate şi crengi. Împinse căruţul până în bucătărie. Acolo îl dezbrăcă pe rănit de blană şi ghete, îl curăţă, îl scutură, îl ridică şi-l duse în pat.

Când se întoarse acasă domnişoara Salomea, îşi găsi protejatul în aşternut. Era leşinat şi cam prea roşu şi umflat. Faţa-i era

vânătă, ochii stinşi şi însângeraţi. Rănile se deschiseseră şi udau atât de tare bandajele, încât trebuiră să pună peste aşternut bucăţi de pânză groasă de cânepă, ca să nu mai rămână şi alte pete de sânge care să facă dovada vinovăţiei. Domnişoara Salomea se apucă să schimbe bandajele şi să panseze rănile. Faşele se dăduseră la o parte şi rănile rămăseseră descoperite. Bandajându-l din nou, încerca o senzaţie deosebită, cum nu simţise încă niciodată în viaţa ei. Avea senzaţia că rănile acestea se impregnează pe propriul ei corp şi chiar că o dureau în aceleaşi locuri unde erau ele pe trupul bolnavului. La cap, sub ochi, pe braţe, între coaste şi în şoldul drept simţea ca nişte stigmate, cópii şi imagini vii ale rănilor lui. Pansând rănile, loviturile şi înţepăturile, începu să pătrundă, să înţeleagă pe de-a-ntregul viaţa lor ciudată, sublimă. Privea fără dezgust sângele care se scurgea din ele şi carnea vie a trupului. Când termină pansatul, se lăsa înserarea timpurie, de iarnă. Bolnavul adormi într-o febră mare.

Fata se prăbuşi pe sofa şi adormi şi ea buştean. Cât de fericită se simţi când, trezindu-se, văzu o zi luminoasă! Aşadar trecuse o noapte fără percheziţie, fără spaime, o noapte dormită în întregime, de la început până la sfârşit, fără nicio piedică. Canarul, singurul ei prieten, începu să cânte în colivia sa, când văzu un soare atât de frumos. Nu ştia nimeni de ce canarul acesta purta un nume tainic: Pupinetti. Era galben tot, curat, numai pe cap avea o tichiuţă neagră sau o beretă din pene întunecate. Domnişoara Mia îl salută veselă, strigându-i parola stabilită de mult între ei, apărută cine ştie de unde şi când:

— *À bas la calotte!*[1]

Pupinetti îşi plecă căpşorul într-o parte şi umflându-şi gâtlejul începu să desfăşoare în cinstea soarelui cântecul cel mai vesel şi cel mai plin de viaţă. Văzând că se apropie buna lui stăpână, începu să sară de pe o stinghie pe alta şi să se dea în leagăn. Ciugulea câte o bobiţă de caşă, ciupea o fărâmiţă din frunza de varză, bea o înghiţitură de apă, şi-şi chema prietena, ciripind repede, bucuros. Nu se speria nici de porunca ei ameninţătoare – *à bas la calotte!* – nici de mâna vârâtă în colivie. Îşi aplecă numai căpşorul ca şi cum s-ar fi temut într-adevăr să nu-i ia tichiuţa neagră, atunci când fata îl luă în mână şi-i sărută ciocul cu cele mai frumoase buze de pe pământ.

Răsculatul rănit întredeschise ochii orbiţi de febră, îşi întoarse

[1] Jos pălăria! (Fr.)

faţa roşie spre protectoarea lui. Dintre buzele-i umflate ieşi o bolboroseală. Ea se opri lângă pat cu Pupinetti în mână şi-l arătă sărmanului combatant. Văzând canarul, rănitul înţelese ceva şi jalnic, jalnic de tot, zâmbi. Salomea dădu drumul păsării din mână. Învăţat să se aşeze pe perna ei, Pupinetti se aşeză pe marginea patului, se scutură şi-şi netezi penele. De acolo începu să cânte unul dintre cele mai vesele cântece ale sale. Bolnavul zâmbi din nou. Uită de chinul vieţii lui şi ascultă cu plăcere.

V

Au trecut câteva nopţi în linişte. Nu mai venea nimeni pe la conacul părăsit. Rănitul dormea zile şi nopţi în şir, cu temperatură mare. Nu puteau să-şi dea seama dacă febra era provocată de răni sau de vreo altă boală, internă. Gâlma de pe ochi se dezumflase şi culoarea neagră a cheagurilor de sub piele începuse să cedeze. În felul acesta au apărut la suprafaţă pleoapele şi ochiul sănătos, cu vederea bună. De atunci au continuat să bandajeze numai rana de sub ochi. Pe măsură ce dispăreau urmele loviturilor şi vânătăilor şi se trăgeau umflăturile, ieşea la vedere parcă o altă faţă. Altfel se contura acum nasul frumos, subţire, deasupra sprâncenelor negre strălucea albă fruntea inteligentă. Cel mai repede se vindecau rănile de la cap. Părul netuns de multă vreme, pe care domnişoara Salomea îl spăla şi-l pieptăna cu grijă, părea să aibă calitatea de a cicatriza rănile închise, dar încă roşii, la fel ca scama de pansat. Cel mai rău se prezenta împuşcătura din şold. Rănitul nu putea să facă nici cea mai mică mişcare, sau gest, fără să-l fulgere o durere muşcătoare. Probabil că glonţul se lăsa în jos printre tendoane şi vine, căci durerea venea tot mai de departe, din pulpa piciorului. Rana era încă deschisă şi supura în mod respingător, deşi era curăţată şi spălată mereu.

Într-o noapte, infirmiera fu trezită de zgomot în uşă şi geamuri, dar nu era ciocănitul Ryfkăi. Cineva bătea insistent şi din mai multe locuri. Ciocănea chiar şi în ferestrele din partea nelocuită a casei şi la uşa dinspre grădină. Deşi fusese imediat trezit, Szczepan nu-l mai putea duce pe bolnav în curte, căci se vede că erau înconjuraţi. Atunci îl luă în braţe şi, ajutat de domnişoara Salomea, îl duseră în grabă, cu aşternut cu tot, în salonul lui Dominik şi-l aşezară într-o butie goală. În timp ce-l transportau, ciocănitul din uşi se înteţea şi mai mult. Din fericire însă, de îndată ce deschiseră uşa, înţeleseră

că aveau de-a face cu nişte compatrioţi. Era o parte dintr-un detaşament desprins din armata de răsculaţi condusă de Kurowski, după înfrângerea de la Miechow. Se retrăgeau în marş forţat printre coloanele ruseşti ale lui Cerniţki şi Ostrovski, rătăceau prin păduri, prin locuri sălbatice şi râpoase, urmăriţi zi şi noapte, şi în felul acesta ajunseseră prin întuneric la Niezdoly. În urma fugii repetate a doi comandanţi, micul detaşament umbla fără conducător. Era alcătuit din oameni flămânzi, îngheţaţi, vlăguiţi şi nespus de demoralizaţi. Nu mai erau nici puşcaşi, nici partizani înarmaţi cu coase – aşa-numiţii „cosinieri” – sau cu bâte, atât de populare în răscoale, ci doar nişte oameni aproape dezarmaţi. De îndată ce se văzură sub un acoperiş, se prăbuşiră la pământ unul lângă altul şi începură să sforăie ca la comandă. Câţiva dintre ei se apucară să caute prin casă de mâncare şi votcă. Scotociră cămara, bucătăria, camerele, dar nu găsiră nimic. La aceste controale trebuia să asiste şi domnişoara Salomea. După ce scuturară toate putinile şi lăzile fără să găsească absolut nimic, disperaţi şi flămânzi începură să ameninţe. Unul dintre ei scoase un pistol de la cingătoare şi, cu o sălbăticie care atingea limitele nebuniei, puse ţeava la tâmpla tinerei gazde.

Fata înfruntă cu indiferenţă privirea lui diabolică, aşteptând împuşcătura. Dar bietul călău nu-şi trăgea înapoi pistolul şi nici nu ştia ce să facă mai departe. Stătea cu arma ţintită între splendizii ochi ai fetei şi pălea tot mai mult.

— De ce nu tragi, domnule? întrebă ea.

— Să nu mă întrebi de două ori.

— Atunci, sau trage, sau căutaţi mai departe, că-i păcat de timp pentru comediile astea.

— Unde-i caşa?

— Caşa este puţină şi absolut necesară pentru cei care locuiesc aici şi pentru un rănit.

— Unde-i caşa?

— O să vedem numaidecât. Mai întâi ascunde, domnule, pistolul, care ar trebui ţintit înspre duşman şi nu între ochii femeilor dezarmate.

— Tăcere! Unde-i caşa?

Szczepan, care stătea în spatele domnişoarei Salomea, se amestecă în discuţie.

— Caşa e puţină şi nu poate să ajungă la toţi. Am să aduc cartofi.

— Unde-s cartofii?

— O mai fi vreo baniţă în groapă.

— Cât adică?
— Păi spusei c-o fi vreo baniţă, sau poate două.
— Degeraţi?
— Nu neapărat, că au fost bine acoperiţi.
— Unde-i ăsta?
— Unde, ne-unde, e la loc bun. Îi aduc eu singur. Dacă au să se ducă toţi să ia, au să-i strivească şi să-i sfărâme. Şi-aşa n-o să mâncaţi tot ce-i acolo...
— O sa mâncăm atâta cât poftim!
— Şi dacă mai vin alţii cu ce să-i hrănim?
— Să crape pământ!
— Iar au să pună pistolul la tâmpla oamenilor.
— Mai bine taci, moşneag blestemat! ţipă răsculatul înfometat.
Îl apucă pe bătrân de guler şi-l scutură în lege. Dar Szczepan se smulse curajos, şi-şi trase braţul din mâna celuilalt. Domnişoara Salomea îi veni în ajutor. Îi dădu un brânci răsculatului. Acesta se uită la ea cu o privire sălbatică, care nu prevestea nimic bun. Simţea în ochii lui o mânie nebunească. În orice clipă putea să scoată pistolul şi să tragă. Ca să-l mai domolească încercă să ia totul în glumă şi, vrând să-i îndrepte mânia spre alt obiect, îi povesti o anecdotă despre bucătar.
— Vedeţi, domnule, spuse ea, că bătrânul are în faţă doi dinţi sparţi.
— Am să îi sparg eu şi pe ceilalţi!
— Înainte însă de a-i scoate şi ceilalţi dinţi bătrâni, ascultaţi o poveste despre aceia care nu mai sunt.
— Ce mă interesează pe mine dinţii lui!
— O, ce frumos ştiţi să conversaţi cu femeile!
— Conversaţie... Ei, fie, spuneţi dacă e ceva important...
— Dacă nu mă ascultaţi, cum să spun?
— Eu ascult, numai că dumneata nu auzi cum urlă foamea în mine.
— E o poveste scurtă şi foamea aşteaptă. A fost aşa: când bătrânul acesta al nostru mai era încă tânăr, slujea aici, la curte, ca ajutor de bucătar. Nici nu şi-a dat bine seama când i-a venit timpul de armată. Îi părea rău să se despartă de bucătărie, de crătiţi şi sosuri, îi era frică de armată – douăzeci şi cinci de ani sub arme, nu-i de glumă? A venit primarul să-l ia la recrutare. Ajutorul nostru de bucătar a sărit peste gardul conacului, a luat o piatră de la pământ şi şi-a spart cei doi dinţi din faţă, care, după cum ştiţi, erau absolut

necesari pentru a desface încărcătura la puşca cu cremene. Primarul a sărit să-l lege şi să-l ducă, dar băiatul începu să râdă în gura mare şi-i arătă gaura însângerată de pe falcă.

— Şi ce-i cu asta?

— Nimic, numai că morala fabulei e că nu trebuie să te repezi la harţă pentru orice! Iar bătrânul a făcut multe gesturi de felul acesta.

— Îmi permit să amân orice poveşti pentru mai târziu, după ce o să lichidăm cartofii. *Primum edere, deinde philosophari*.[1] Ştiţi ce-nseamnă asta?

— Nu ştiu, dar trebuie să fie ceva cu mâncarea.

— Chiar aşa... Hai! unde-i un sac?

Şi, găsind un sac, porni cu Szczepan. În curând se întoarseră cu cartofii.

Aprinseră focul în sobă cu aşchii sparte din gardul rupt. Se apucară cu toţii de curăţatul cartofilor. Ieşi la iveală că printre comorile detaşamentului era o bucată de slănină luată de undeva. Szczepan se pierdu în întuneric şi aduse într-un fund de sac nişte caşă din ascunzătoarea lui. Începu să pregătească şi caşa şi cartofii cu mare pricepere culinară. Din timp în timp însă se întrerupea şi ieşea să asculte cu urechile lui surde dacă nu geme pământul sub pasul inamicului prin apropiere...

VI

Rana din şoldul răsculatului nu numai că nu se vindeca, dar devenea tot mai periculoasă. Mai jos de împuşcătură, în dreptul şalelor, începuse să se formeze un furuncul mare, şi atât de dureros, că bolnavul ţipa ore întregi. Nici măcar grija pentru securitatea casei şi teama pentru viaţa locatarilor ei nu-i mai puteau linişti ţipetele neomeneşti, ca nişte urlete. Domnişoara Salomea nu mai dormea noaptea, nici măcar nu mai punea capul pe pernă de teama unei invazii neaşteptate a armatei. Acum, chiar şi transportarea ducelui în hambar, după ce-ar fi auzit semnalul ovreicuţei, ar fi fost lipsită de noimă, căci bolnavul ar fi ţipat şi acolo, îngropat în fân. O dată, când auziseră gemete în hambar, soldaţii din unitatea care înnoptase la conac, cercetaseră amănunţit sub conducerea unui ofiţer toată claia de fân, împungând-o adânc cu baionetele. Numai un concurs fericit de

[1] Mai întâi trebuie să mănânci, apoi să filozofezi (lat.).

împrejurări a făcut că n-au nimerit în ascunzătoare, iar faptul că hambarul şi conţinutul lui constituia un loc bun pentru adăpostirea soldaţilor peste noapte l-a împiedicat pe ofiţer să ordone să i se dea foc.

Era clar că glonţul din piciorul rănitului se lăsa în jos, în lungul tibiei, provocând chinuri îngrozitoare şi dând naştere la furuncule. În aceste condiţii viaţa devenise nespus de grea. Domnişoara Salomea, văzând că nu-i altă scăpare, se hotărî să aducă un chirurg. Dar cum să facă acest lucru de vreme ce nu avea niciun ban – căci tot ce avusese îi luaseră răsculaţii care trecuseră pe aici în timpul iernii – fără cai şi fără sanie? Era de asemenea periculos să închiriezi o căruţă din sat, căci ţăranii deveniseră duşmănoşi şi bănuitori faţă de curte şi asta ar fi putut demasca prezenţa bolnavului. Pe de altă parte, n-o lăsa inima să-l izgonească pe răsculat din casă. El personal găsise un mijloc, o soluţie infailibilă. Într-o zi, pe când stătea lângă patul lui şi-i dădea să mănânce, băgă pe neaşteptate mâna în buzunarul de la rochia ei şi-i luă pistolul, pe care fata i-l arătase cândva, la venire. Ea reuşise să-i ia pistolul din mâini, dar de atunci, ore întregi o ruga, printre urlete de durere, să-i scurteze această existenţă chinuită cu un glonţ în frunte. De cum reuşea să-i apuce mâinile, i le strângea în palmele lui fierbinţi ca în nişte cleşti de fier încinşi până la alb, implorând-o să-i dăruiască moartea. Câte rugăminţi fierbinţi şi pe ce ton spuse, ce argumente dibace nu-i aducea, implorând-o pentru această unică împuşcătură.

Doar au pierit atâţia! Oameni de onoare, nobili, viteji... Cizmele mercenarilor îi afundaseră în noroiul câmpiilor pustii! Au căzut răniţi, fără niciun ajutor, prin păduri, fără glorie, pentru o cauză pierdută. Ideea sacră se prăbuşise de pe postamentul ei! După înfrângerea de la Miechow, ţăranii polonezi duseseră răniţii şi-i predaseră în mâinile călăului! Şi-au dat mâinile la reprimarea răscoalei micimea spirituală a celor avuţi şi înapoierea îngrozitoare a celor sărmani... Ce imprudenţă, ce chin, să îngrijeşti, expunându-te la atâtea pericole, un trup chinuit şi neputincios! Mai bine moartea! Să nu mai ştie ce este şi ce a fost! Să nu-şi mai amintească de nimic! Să nu mai îndure iadul înjosirii când trebuie să se ascundă în fân de teama mercenarilor.

— Soră! striga el. Ai milă de mine! Omoară-mă! Lasă-mă să mă omor singur! Nu vreau să trăiesc! Aici mă puteţi îngropa cu uşurinţă, noaptea, pe malul râului care mi-a spălat sângele. Ai să vii primăvara şi-ai să sădeşti o floare. Voi fi fericit.

Disperată, nemaiştiind ce să facă, pe ascuns chiar şi faţă de Szczepan, domnişoara Salomea s-a dus într-o seară la prietena ei Ryfka. În cârciumă era întuneric, uşile zăvorâte. De teama invaziilor, geamurile erau bătute în scânduri în aşa fel, că numai prin crăpăturile dintre ele se mai strecura înăuntru ceva lumină. Domnişoara Mia începu să meşterească la una din aceste ferestre, să mişte cuiele în care erau bătute scândurile, să râcâie pământul cu care fuseseră lipite crăpăturile împotriva gerului, până când făcu o gaură. Atunci, vârî un băţ lung, pregătit dinainte, şi începu să lovească în direcţia unde ştia că doarme Ryfka, pe un divan. Multă vreme nu reuşi, căci fata dormea buştean, obosită de munca de peste zi şi de faptul că era adesea sculată în timpul nopţii. Dar când se trezi în sfârşit, îşi dădu seama numaidecât cine o cheamă şi sări la fereastră. Începură să şuşotească prin crăpătura dintre scânduri, dar încet, de parc-ar fi foşnit vântul, ca să nu-i trezească pe ceilalţi din familia cârciumarului care dormeau în camera aceea şi în cele învecinate. Domnişoara Salomea spuse pe scurt despre ce-i vorba. Are nevoie de cai. Trebuie să aibă pentru o noapte o pereche de cai şi o sanie. Trebuie să se ducă până la oraş într-o fugă, să se întoarcă şi să se mai ducă o dată în aceeaşi noapte, fără să ştie nimeni. Ryfka trebuie să închirieze caii de la cineva. Dar pentru că la închiriat e nevoie de bani, pe care ea nu-i are, trebuie să-i fure de undeva. Mai târziu o să-i restituie. Ce-i de făcut? Ryfka se sperie. „Ce-i de făcut? Oi, oi! Doi cai şi-o sanie, de două ori dus şi întors până la oraş în aceeaşi noapte... Oi! oi! Ce-i de făcut?” Se scărpina în părul creţ şi, de disperare, plescăia din buze. Vocea ei tremura de frig şi de spaimă şi dinţii-i clănţăneau puternic.

— Dă-mi un sfat! spuse domnişoara Mia.

— Ce sfat pot să dau eu? Eu nu ştiu.

— De-aia am venit până aici, ca să aud atâta lucru de la tine?

— Eu vreau, dar nu ştiu ce să fac...

— Ce tremuri aşa? Ţi-e frică?

— Mi-e frică.

— De ce?

— Că aici sunt nişte cai... Trei... De ham...

— Ai cui?

— Nu ştiu.

— Dar cum au apărut?

— I-au adus ieri.

— Furaţi?

— Eu nu ştiu.
— Tu nu ştii. Te întreb, toantă ce eşti, dacă-s furaţi.
— Păi cum să fie? Dăruiţi?
— Unde-s caii ăştia?
— În grajd.
— Sunt aici în păstrare?
— De un’ să ştiu eu? Eu nu pot să-ţi spun mai mult. Caii sunt în grajd.
— Spune o dată adevărul! Nu i-ai furat tu, nu-i păstrezi tu... De ce nu-mi spui adevărul? Asta mi-eşti acuma, necredincioaso!
— De ce să nu spun adevărul? Caii sunt cu siguranţă în păstrare. Da’ ce nevoie e să spui asemenea lucruri? Doarme sus în pod unu’ care-a adus caii ăştia.
— Când pleacă mai departe?
— Mâine noapte.
— În ce parte?
— Nu ştiu.
— Dă-mi doi din caii ăştia.
— Aoleu, mi-e frică.
— N-are decât să-ţi fie! Doar se întorc la ziuă! Ryfka!
— Nu pot! Au să mă omoare!
— Cine?
— Tata şi cu ăla de-a adus caii.
— N-au să ştie.
— Cum să nu ştie? Ei să nu ştie de asemenea chestii?... Şi cine să se ducă?
— Eu! Sanie aveţi?
— Avem, da’ una mică, ţărănească.
— Fie şi ţărănească. Hai! Adu cheile! Ieşi afară!
Ryfka începu să plângă surd, disperat. Stătea după scânduri şi plângea.
— Nu vrei?
— Au să mă bată să mă omoare. Au să-mi sucească gâtul.
— E, ai să suferi şi tu.
Argumentul acesta parcă a convins-o. Se linişti, dar mai întrebă:
— Şi cine-o să se ducă?
— Eu, singură.
— N-o să afle nimeni?
— Nimeni. Numai eu şi tu.
— Dac-au să vadă, dac-au să înţeleagă cine-a făcut-o, atunci au

să mă bată, oi, ce-au să mă mai bată!...

— Mititica de ea, că până acum nu te-a atins nimeni!

— Ăl de-a venit... are-aşa un bici!...

— Hai, adu cheia!

Ryfka se duse încet ca o umbră în adâncul casei şi multă vreme nu se întoarse.

Domnişoara Salomea credea că nici n-o să mai vie deloc. Se lăsase ger, sufla un vânt aspru. Rafale şuierătoare se legănau în jurul pereţilor cârciumii întunecate, adormite. Era o noapte neagră, fără stele. În cele din urmă uşa din fund, dinspre groapa de gunoi, scârţâi uşor şi apăru micuţa Ryfka. Închise uşa cu grijă şi ascultă atentă dacă nu vine cineva după ea. Asigurându-se că n-a auzit-o şi n-a văzut-o nimeni când a ieşit din casă, sări iute spre grajdul zidit, mişcându-se cu o uimitoare energie. Deschise repede uşa de la grajd, apoi poarta de la şopronul cu unelte. Domnişoara Salomea intră în grajd şi se apropie cu curaj de cai. Aceştia sforăiră neîncrezători şi începură să lovească cu picioarele în întuneric. Pipăi cu mâinile capetele cailor şi observă că au pe ei hamuri perfecte şi complete, că sunt gata oricând să pornească la drum, dacă s-ar ivi nevoia. Caii erau mari şi, se vede, bine întreţinuţi, căci se foiau pe loc şi fornăiau sălbatic. După ce pipăi cu mâinile legăturile hăţurilor, zbalţurile căpestrelor, gâtarele şi ştreangurile, dezlegă doi cai şi-i scoase afară din grajd. Ryfka adusese din şopron o sanie mică, cu tălpile neferecate, într-adevăr ţărănească. Amândouă înhămară în grabă caii la sanie, îndreptară hăţurile şi găsiră numaidecât un băţ. În timp ce domnişoara se şi urcase pe locul din faţă de la sanie, Ryfka aduse din şopron un braţ de fân şi-l puse în coşul saniei ca să aibă măcar ce să le dea cailor pe drum de mâncare. Încuie apoi într-o clipită poarta de la grajd şi de la şopron. Ca un liliac negru dispăru înapoi pe uşa cârciumii şi o încuie încet.

Domnişoara Salomea trase de hăţuri şi ieşi uşor, la pas, din curtea cârciumii pe câmp. Mână până la conac, trase în faţa verandei, legă caii de stâlp şi intră în casă. Îi porunci lui Szczepan să doarmă lângă bolnav, la uşa dormitorului şi să asculte din răsputeri tot ce se petrece afară. Ea se îmbrăcă gros, luă o blană de pus pe picioare, un covor să acopere banca de scânduri şi ieşi în fugă. Se aşeză bine, luă hăţurile în mână şi dădu cailor câte un bici zdravăn. Aceştia săriră pe loc şi o luară la goană. Fata ocoli pe departe cârciuma şi intră pe drumul bătătorit, atingând mereu caii cu băţul. Alergau în galop întins. Sania sărea peste hopuri,

alunecând prin zăpada adâncă. Spre oraş duceau două drumuri: unul mai lung, întâi pe drum de ţară, şi apoi pe şosea, iar altul mai scurt, prin pădure. Acesta din urmă era întotdeauna periculos din cauza lupilor. Dar în clipa de faţă era mai sigur decât celălalt, căci era mai ferit de oameni. Drumul acesta trecea printr-un loc pustiu, printr-o tăietură de pădure, printre tufişuri, poteci şi păşuni şi, în sfârşit, printr-un codru des, întunecos şi tăcut. Pe Mia o scuturară fiorii când, după ce străbătu locurile pustii, se trezi în faţa peretelui negru şi tăcut al pădurii. Se aşeză mai bine pe snopul de paie, îşi înfipse picioarele în tăblia din faţă a saniei şi începu să lovească caii furaţi peste picioare, gonindu-i în galop prin inima pădurii. Vara drumul era noroios, acum, însă, acoperit de zăpadă, era foarte bun. Caii îl parcurgeau în zbor, trăgând după ei săniuţa ca pe un fulg. Fata simţea că un fior rece ca gheaţa o străbate până în măduva oaselor şi-i strângea inima ca o gheară. În urechi îi răsunau sunete necunoscute... Avea impresia că e urmărită, că aleargă cineva pe urma ei, că aude tropot de copite. Cine s-o urmărească oare? Soldaţii care se măcelăreau într-un război sălbatic, slugile unor legi stabilite de oameni, hoţii care nu respectă niciun fel de legi, sau animalele sălbatice care luptă împotriva oamenilor? Nu ştia... Împotriva a tot ce se putea întâmpla, se ridica în ea, la rangul de lege, tăria sentimentului. Fără să-şi dea seama de asta, credea cu fermitate în puterea sufletului său tânăr şi în forţa cailor. Gonea ca viforul. Rămase mirată când de la o vreme nu mai văzu pădure de-a lungul drumului... Parcursese codrul negrăit de repede. Până la oraş nu mai avea decât cale de vreo milă.

Lăsă caii mai încet, trecând cu grijă şi uitându-se atentă în jur. Dincolo de pădure trebuia să treacă prin cătune, peste poduri şi drumeaguri, să cotească la dreapta şi la stânga. Ochii ei obişnuiţi cu întunericul des se orientau bine la faţa locului. Făcu corect toate ocolişurile şi cotiturile. Trecând pe deal pe lângă hanul numit „Crâşma veche”, zări în depărtare luminile oraşului. Inima-i bătea neliniştită. Ieşi de pe drum şi o luă pe câmp ca să ocolească bariera şi să intre pe la periferie. Trecu încet pe lângă abator, pe lângă cazărmile soldaţilor, prin spatele grădinilor, pe lângă tot felul de clădiri, hambare, depozite, cărămidării şi mori de vânt şi, intrând în lunca de lângă parc, coti de câteva ori până când ajunse la nişte uluci care despărţeau lunca de o stradă pavată. Dincolo de gard se auzeau pe trotuarul pietruit paşii pietonilor târzii.

Domnişoara Mia coborî, legă caii, îi acoperi cu covorul, legă bine

hăţurile de un stâlp din gard, le dădu o mână de fân să mănânce după această călătorie, apoi, scuturându-şi şi aranjându-şi hainele, o porni pe stradă. Merse repede, pe uliţi lăturalnice, întunecoase, fără să întâlnească pe nimeni, până ajunse în piaţa mare. Trecu repede mărşăluind chiar prin mijlocul pieţei şi intră pe poarta casei unde locuia renumitul doctor Kulewski, o somitate gubernială. Nu era prea târziu, căci nici poarta nu fusese încă încuiată şi nici nu se stinsese lampa de pe scări. Domnişoara Salomea sună la uşă. Îi deschise, cam în silă, o servitoare bătrână, adusă de spate, care-i spuse că domnul doctor se pregăteşte de culcare. Domnişoara Salomea îi vârî în mână ultimul ban pe care-l mai avea, rugând-o să-i înlesnească o întâlnire cu renumitul doctor. Fu lăsată să intre. Aşteptă destul de multişor. În lumina scăzută a unei lumânări de ceară, se zărea interiorul elegant al apartamentului bătrânului holtei, canapele şi fotolii, mobile mai mari şi mai mici, perne brodate, paravane decorative şi cromolitografii în rame scumpe. În cele din urmă uşa se deschise şi apăru în prag doctorul cu o expresie de vădită plictiseală pe faţa rasă. O măsură pe fată cu ochi duri. Era un bărbat de vreo cincizeci de ani, prezentabil, un *viveur* bine conservat, solid, doctor excepţional şi cel mai mare gurmand din oraş. Fusese chemat de câteva ori la moşia din Niezdoly, în cazurile mai grave de boală la copii sau la cei maturi. Domnişoara Brynicka îl cunoştea, căci mai de mult îi fusese şi ea pacientă. Doctorul se gândi cam mult până să-şi amintească de ea, dar, izbit de neobişnuita-i frumuseţe, se mai domoli şi deveni politicos. Se apropie şi o salută înclinându-se. Domnişoara Salomea îi aminti cine este şi la invitaţia lui amabilă se aşeză într-un fotoliu. Doctorul era tot mai maleabil şi gata s-o servească. Fata intră în fondul problemei fără nicio introducere. Îi spuse deschis despre ce-i vorba. Îl rugă să-şi pună o şubă, să ia instrumentele chirurgicale şi să plece cu ea. Faţa doctorului se crispă. Refuză categoric. Un răsculat, la cale de două mile, noaptea, trecut de ora zece, nici gând! Nu merge. Regretă, îi pare foarte rău! Da, sunt lucruri nespus de regretabile. El însuşi e patriot, înţelege problema mai bine decât oricine, ca nimeni altul, dar în niciun caz nu poate să plece. Are obligaţii, o mulţime de pacienţi în oraş, poate şi alte cazuri similare acestuia, poate şi mai grave... poate chiar de o sută de ori mai grave. Domnişoara Salomea ascultă răbdătoare. La un moment dat prinse în aer mâna doctorului care gesticula şi o duse la buze. Mai mult chiar, îngenunche pe podea, implorându-l.

Doctorul se smulse şi se trase la o parte.

— Ah, deci e vorba de dragoste!... zâmbi el. Îl iubiţi pe acest soldat?

— Nu. Îndeplinesc doar ceea ce depinde de mine.

— Zău? Atunci de ce rugămintea dumneavoastră e atât de umilă? De unde extazul acesta în ochi?

— Aşa sunt.

— Răsculaţii, începu el s-o lămurească, au declarat război ţarismului. Nişte fluşturatici! Nişte nebuni! Fiind vorba de război, trebuie să piară mii de oameni. Înţelegeţi, domnişoară?

— Înţeleg.

— În consecinţă, de vreme ce e război, un singur om nu poate concentra toată solicitudinea noastră.

— Desigur că-i aşa, dar eu trebuie să salvez o viaţă care mi-a fost încredinţată. A venit de la bătălie drept în faţa casei noastre, fără să ştie încotro merge.

— Şi numai pentru asta e unic?

— Domnule doctor, puneţi-vă o şubă, luaţi instrumentele şi să mergem, că timpul zboară.

— Cum, credeţi c-am să merg?

— Eu nu plec de aici fără dumneavoastră.

Medicul se uită zâmbind la ochii ei sinceri şi atât de minunat de frumoşi, la fruntea albă care-i ieşea de sub căciuliţa de blană, la buzele roşii şi obrajii ca zăpada, îmbujoraţi de căldura din casă. Era tulburat.

— Vreţi să mă duceţi la pieire! Nu pot. Cu siguranţă că sunt urmărit... Ei, nu pot!

— Trebuie!

— Zău? Chiar trebuie?

— Da.

— Fiindcă-mi porunciţi dumneavoastră?

— Nu eu, ci Dumnezeu vă porunceşte să salvaţi un biet ostaş. Ce-am putut singură, am făcut. Acum nu mai pot să fac nimic. Dacaş fi putut, n-aş mai fi venit până aici ca să vă sărut mâinile. Dumneavoastră sunteţi doctor, iar eu o femeie simplă. Am venit la dumneavoastră fiindcă asta-i treaba medicului, să găsească glonţul în rană.

— Cine-a mai auzit asemenea argumente? Şi, mă rog, ce onorariu primesc? întrebă el privind-o îndrăzneţ, în ochi.

— Nimic.

— Grozavă ofertă!
— Haideţi, domnule doctor!
— Merg, cu condiţia să-mi iau singur onorariul, după plac...
Îl privi în ochi bărbăteşte şi destul de ironic, repetând:
— Haideţi, că timpul zboară!
Doctorul ridică din umeri şi trecu în cabinet. Se tot învârti pe acolo o vreme, deschizând şi închizând uşi şi sertare. În cele din urmă apăru în uşa holului îmbrăcat cu şubă de blană şi cizme de pâslă. Încă din camera alăturată spuse:
— Pur şi simplu mă răpiţi de acasă, domnişoară. Dac-au să ne prindă pe drum, sunt pierdut.
— Am să spun că vă duc la o fată bolnavă de la hanul ovreiesc. Nimeni nu poate să-l acuze pe un medic fiindcă se duce la bolnavi.
Ieşiră încet, se strecurară pe poarta casei prin piaţă şi, pe aceleaşi străduţe întunecate ca iadul, ajunseră la sanie. Din fericire, caii erau acolo, nu-i văzuse şi nu-i furase nimeni.
Bucuroasă, domnişoara Salomea îi dezlegă, acoperi cu covorul locul unde să stea doctorul şi-l rugă să se urce.
— Dar vizitiul unde-i? întrebă el.
— Aici, la ordinele dumneavoastră, răspunse fata.
— Ce face? Nu merg!
— Oh, iarăşi începeţi.
— Doar dumneata nici nu poţi şi nici nu ştii să mâi.
— O să trebuiască numaidecât să vă retrageţi cuvintele...
Ea se aşeză în faţă şi încet, la pas, tăie de-a latul lunca, pe după fundăturile mahalalelor şi de-acolo drept peste câmp. Gonea pe acelaşi drum pe care venise. Mâna vesel prin pădure, peste hârtoape. Doctorul Kulewski, cavaler bătrân şi vestit don juan, încerca să exploateze această situaţie neobişnuită. Ba voia să se aşeze în faţă şi să ajute la mânatul cailor, ba să-l încălzească pe încântătorul vizitiu. Dar vizitiul îl ameninţă că-l dă jos din sanie şi-l lasă pradă lupilor dacă nu stă cuminte la locul lui, acoperit cu covorul. În mai puţin de o oră şi jumătate sania ajunse la conacul Niezdoly.
Salomea mână cu grijă, ocolind cârciuma şi uitându-se atent dacă la curte nu-s oaspeţi. Din fericire, era întuneric pretutindeni. Plopii înalţi, bătrâni, foşneau surd un imn cunoscut din copilărie sufletului şi auzului. Bătu în geam. Szczepan deschise şi se duse să îngrijească de caii încinşi, înspumaţi, din care ieşeau valuri de aburi. Îi duse în hambar şi-i lăsă liberi la claia de fân. Încuie

hambarul şi se întoarse în casă. Doctorul se apucase numaidecât să-l examineze pe bolnav. Îi pansa rănile de la ochi şi cap, apoi cele de pe spate şi dintre coaste. În cele din urmă ajunse şi la nenorocitul acela de şold. Descoperi un furuncul care abia se forma şi se hotărî să-l taie.

Szczepan se duse să facă de pază în curte; domnişoara Salomea trebuia să-i ajute doctorului, să-i ţină ligheanul, să-i dea apă caldă, prosoape, scamă. Doctorul despică nemilos umflătura şi începu să caute glonţul cu sonda în adâncul rănii. Bolnavul se zvârcolea ca în cătuşe, fiind tăiat pe viu. Operaţia se făcea la lumina slabă a lumânării de seu de la felinar. Medicul se chinuia, trăgea, se lupta căutând cu ajutorul instrumentelor lui glonţul şi era mânios la culme că nu-l putea găsi. Încercă o dată, de două ori, de zece ori, dar în zadar. Ducele leşina de durere, ţipa sub cuţit, până în cele din urmă începu să se apere, să lovească, să pălmuiască pe doctor şi pe fată. Medicul trebui să renunţe. Aşternutul era plin de sânge, podeaua, instrumentele şi vasele de asemenea. Îl pansă deci cu îndemânare, legă toate rănile şi declară că pleacă. Cu glonţul, trebuiau să mai aştepte. Recomandă bolnavului să stea în continuare în pat. Salomea îi porunci lui Szczepan să aducă sania. Era tare tristă. Tot efortul ei fusese zadarnic. Sări pe banca vizitiului şi după ce chirurgul se aşeză la locul lui, o porni în galop pe acelaşi drum.

Dar cât de trist era acum drumul, câtă deznădejde se adunase în sufletul ei! Şi, pe deasupra, doctorul se purta incorect, căutând să-şi ia destul de brutal onorariul. Plictisită să-l tot respingă, mânioasă, plină de scârbă şi cu sufletul zbuciumat îl duse pe esculap până la oraş. El coborî departe, pe câmp, înainte de barieră, şi, din prudenţă, se duse pe jos până la culcuşul său cald. Domnişoara Brynicka îşi luă rămas bun de la el şi goni înapoi. În zori, când ziua se-ngâna cu noaptea, duse înapoi şi restitui Ryfkăi perechea de cai furaţi şi sania.

În lipsa ei Szczepan spălase bolnavul, schimbase aşternutul însângerat şi lenjeria, curăţase de pete podeaua şi vasele. Odrowonż gemea în somn. Domnişoara Salomea se culcă cu trupul şi sufletul sleit, pătrunsă de frig şi plină de deznădejde.

VII

Într-una din nopţile următoare, după munca zilei şi nenumăratele

ceasuri de veghe, fata adormi profund, ca niciodată până atunci. Răsculatul rănit, cu febră mare, aproape inconştient, dormita în întunericul camerei. Avea tot felul de vise fulgerătoare, pline de fantome înfricoşătoare şi coşmaruri...

Deodată îl smulse din starea aceasta de somnolenţă un tropot de cai în spatele casei. Auzi clar cum intră cineva călare, în curtea conacului, cum înaintează cu grijă de-a lungul pereţilor şi cum aici, lângă geam, calul se mută de pe un picior pe altul. Fiecare lovitură a copitei în pământul îngheţat răsuna ca un ecou în urechile, sufletul şi creierul bolnavului. În imaginaţia lui febrilă vedea prin întuneric în faţa ochilor figura călăreţului. Deodată se auzi în geam un ciocănit încet, dar insistent. Bolnavul încercă s-o trezească pe domnişoara Mia, strigând-o tot mai tare. Dar deoarece ea continua să doarmă, trebui să se scoale şi să şchiopete cu piciorul bolnav până la patul ei. Atinse cu mâna capul aplecat şi o apucă de păr ca s-o trezească. Ea se sculă şi se aşeză pe pat neputând să se dezmeticească complet. Ducele îi şopti la ureche că bate cineva. Înţelese imediat şi începu să asculte. Odrowonż se gândi că trebuie să fie un pericol foarte mare, căci fata începuse să se roage şoptind speriată şi îndurerată printre dinţii care-i clănţăneau. Deodată se smulse din pat şi tot mormăind frânturi de silabe din rugăciune, aruncă pe ea o haină călduroasă şi, cu mâinile tremurânde, aprinse lumânarea de la felinar. Trecu ca o pasăre, cu fâlfâit de aripi prin salon, deschise uşa de la intrare şi cu un ţipăt înăbuşit alergă în curte. Bolnavul se aplecă peste marginea patului să vadă ce se întâmplă, dacă nu-i nevoie să-şi ascundă înalta sa figură ducală în hambarul cu fân. Auzi în antreu strigătul de fericire al fetei, iar după o clipă văzu la lumina felinarului dus în salon că gazda lui atârnă de gâtul unui bărbat înalt, în vârstă, care o leagănă în braţe. Sărutul acestora doi, mut şi plin de extaz, dura la nesfârşit. Când în cele din urmă străinul o puse jos pe domnişoara Mia, Odrowonż zări faţa bărbatului. Era un om înalt, cu mustăţi cărunte, îmbrăcat într-un surtuc îmblănit, cu căciulă de oaie şi cizme. Ducele deduse că trebuie să fie tatăl fetei. Bătrânul Brynicki, plin tot de zăpadă, cu ţurţuri mari atârnaţi de păr, îşi contempla fiica. Mormăia ceva pentru ea, sau pentru sine, mângâind-o pe cap cu o mână din care nu apucase să-şi scoată mănuşa ţărănească, cu un deget. Lumina felinarului ajungea până în micul dormitor. Aruncându-şi ochii întracolo bătrânul zări deodată un om străin în patul fetei şi, profund uluit, făcu un semn cu mâna. Domnişoara Salomea începu

repede, într-un suflet, să povestească istoria rănitului, cum a venit după bătălia de la Malogoszcz, toate prin câte trecuse, împrejurările, percheziţiile şi expediţia până la oraş.

Bătrânul Brynicki asculta încruntat, neîncrezător şi nerăbdător. În timpul acestei expuneri intră în dormitor, îşi scoase căciula şi ridicând felinarul în sus, se uită lung, fără menajamente, la rănit. Acesta se ridică într-un cot şi-l salută pe tatăl salvatoarei sale cu un zâmbet slab.

— Unde-ai fost rănit în halul ăsta, colega? întrebă bătrânul.

— Pe câmpia Malogoszcz.

— Aha, acolo v-a aranjat cumsecadele nostru compatriot Dobrowolski, împreună cu Golubov şi Cengheri. Nu prea v-a mers...

— Nu...

— Şi ai răni chiar atât de grave, că trebuie să ocupi patul domnişoarei ca să te vindeci?

— Domnişoara Salomea a fost atât de bună şi m-a aşezat aici atunci când am venit.

— Ce fel de răni ai? Că eu am experienţă. Mă pricep de mult la tot felul de răni. Poate c-am să-ţi uşurez eu durerile astea delicate.

Şi fără să ceară voie, dădu plapuma la o parte şi începu să treacă în revistă rănile de la cap, de sub ochi, de pe spate, de pe piept, de la şold... Dar nu-l cerceta atât pentru a-i veni în ajutor, cât pentru a cunoaşte adevărul, fondul problemei. Rănile nu-l emoţionară pe bătrânul ostaş. Îl sfătui cu jumătate de gură ce să mai pună la ele şi cum să caute glonţul în permanenţă, tăind locul în jurul rănii, chiar şi singur...

— Dar dac-au să te prindă aici, spuse el în concluzie, nu numai că au să dea foc la tot ce-a mai rămas, dar nici dumitale n-o să-ţi fie uşor. Poate c-ar fi mai bine să te duci în pădure la ai noştri să te vindeci. Bradul trage fierbinţeala. Noroiul în care te culci îţi lecuieşte rănile. Chiar şi glonţul ar ieşi mai repede, că-l trage spre pământ.

— Şi eu doresc acelaşi lucru. Numai să mă pot scula în picioare şi să pot umbla.

Brynicki se lungi pe sofa uitându-se cu ochi roşii, de nesomn, la acest oaspete. Domnişoara Salomea se aşezase la picioarele bătrânului şi-i săruta mâinile, picioarele şi chiar curelele de piele şi scurta uzată, terfelită prin zăpezi şi noroaie.

— Mi s-au rupt cizmele! Intră apă ca dracu! Să-mi caute Szczepan perechea ailaltă, că deşi sunt şi alea cam uzate, tot au să

fie mai bune decât astea. Numai să mi le ungă din belşug cu seu!

— Seu... şopti fata întristată.

— Ce-i? N-aveţi?

— Niciun pic.

— Ei, ce să fac. O să le încalţ şi aşa, uscate. De câte săptămâni sunt tot cu obielele astea! Caută-mi, fetiţo, cămăşi. Oricum ar fi, le iau. Să mă schimb şi – valea!

— Iarăşi?

— Păi cum credeai, vrăbiuţă?

— Oh, Doamne!

— E greu, păsărică... Grele timpuri au venit. Şi-au să vină şi mai rele... Dar o să treacă! Au fost altele şi mai cumplite decât astea... În Siberia, fetiţo... Dar nu-i nimic! Fruntea sus!

— De-atâta timp te-aştept...

— Exact tot de-atâta, vrăbiuţă, de când aştept şi eu să te văd. Când a luat-o regimentul în direcţia asta, am început să fierb de nelinişte. Ne-am oprit lângă Sfânta Caterina şi spuneau că o luăm prin pădurea de la Samson. Am ocolit puţin pe la Kostomloty şi Strawczyn... Atunci n-am mai rezistat. M-am urcat în şa şi-am tras o fugă până la tine!

Intră Szczepan. I se porunci să aducă cealaltă pereche de cizme. Se uită la faţa domnului Brynicki. Se uita la el de parca abia acum l-ar fi văzut prima dată, deşi trăiseră alături câteva zeci de ani.

— Ce te uiţi aşa la mine? întrebă bătrânul administrator. Să ai grijă de casă!

— Am, numai să fie de ce.

— Oricum, tot mai rămâne câte ceva.

— Păi, cred că în curând o să se are tot locul ăsta.

— Poate. Dar nu se ştie încă cine o să-l are. Tu s-aştepţi!

— Eu aştept. Păcat că-s ultimu.

— Nu mai filozofa, c-asta nu-i treaba ta. Te-am nedreptăţit vreodată?

— Parcă eu mai ţin minte cine m-a nedreptăţit! Cred că nu.

— Mai bine mi-ai pregăti ceva de rnâncare. O bucată de carne prăjită...

Bătrânul bucătar oftă îndurerat.

— Ce mai bucătar sunt şi eu... O să se termine odată toate astea?

— O să se termine! Numai fără lamentări, spuse aspru Brynicki.

— Stăpânii nu-s nicăieri. N-aţi auzit ceva de ei?

— Nu ştiu nimic. În pădure numai brazii foşnesc, nu se aud niciun fel de ştiri.

Brynicki îi făcu lui Szczepan un semn cu degetul, se duseră amândoi în antreu şi acolo administratorul începu să şoptească ţipând la urechea bucătarului:

— Cine-i ăsta care zace aici?

— Da’ cine-l ştie. Domnişoara îi zice „duce”.

— Mie nu-mi miroase nicicum. O fi vreo haimana?

— După ochi parcă n-ar fi.

— Ascultă!... Ştii ce vreau să te întreb.

— Păi, ştiu.

— Şi! Cum e?

— Eu cred că nu s-a atins de ea.

— Spune adevărul, lua-te-ar dracu!

— Parcă poţi să păzeşti fetele dacă şi-au pus ceva în cap? Că parcă dac-ar atrage-o spre ăsta, poate cineva să-i facă ceva? Dar mi se pare că n-a fost nimic. Că zace ca un butuc... Şi-i greu, păcătosu, când să-l duci în hambar, greu ca un cal. O fi vreun duce fără căpătâi!

— Szczepan!

— Ai?

— Păzeşte-mi copilul... gemu bătrânul administrator în urechea surdă a bucătarului.

— Păi io şi fără rugăminţuri mă îngrijesc de treaba asta.

— Dac-o fi s-o facă singură, cu voia ei, Dumnezeu cu mila! Dar dacă-i vedea că vrea s-o ia cu forţa, sau cu vreo şmecherie, atunci să smulgi ultimul par din gard şi să-l pocneşti la cap? Să nu stai la discuţii! Loveşte-l cum l-aş lovi eu, cu mâna mea.

— Îhî.

Se întoarseră în salonul rece şi aici Brynicki îmbrăcă cu satisfacţie lenjerie curată, încălţă alte cizme. Szczepan pregăti şi aduse veşnica lui caşă. Puse un castron mare în camera bolnavului, împărţi linguri de lemn şi se retrase. Dar Brynicki îi vârî o lingură în mână şi-i porunci să mănânce laolaltă cu ei. Bătrânul bucătar se ruşină şi refuză. Ce lege mai e şi asta să stea la masă cu stăpânii! De când e lumea n-a fost aşa ceva! E ca şi cum s-ar face fraţi porcul cu păstorul... Dar se aşeză totuşi pe vine lângă scaunul tras alături de pat, pe care era pus castronul şi începu solemn, modest şi parcă cu pioşenie să ia din caşă. Întindea lingura spre castron şi ducele bolnav, lungit în patul lui.

După cină, Brynicki se culcă pe canapeaua din camera rănitului. La capul lui îngenunche domnişoara Mia. Bătrânul îşi trecu braţul pe după umerii fiicei. Moţăiau, şopteau, iar tăceau şi din nou începeau să-şi povestească zilele şi nopţile trecute, se încrucişau sfaturi, îndrumări, rugăminţi... Se rugau împreună, în şoaptă, din adâncul inimii. Bătrânul ostaş povestea despre marşuri, retrageri, adăposturi de noapte, înfrângeri. Cita locurile udate din abundenţă cu sânge: Wonchock, Suchedniów, Swienty, Krzyż... Şi iarăşi o luau de la capăt...

Ducele asculta povestirile bătrânului şi intervenea pe ici, pe colo cu amănunte despre detaşamentul lui. Şoptiră aşa în întuneric toată noaptea. Spre ziuă, bătrânul îl chemă pe Szczepan şi ceru să-i aducă calul care se odihnise în hambar. Îşi îmbrăţişă fata, o strânse la pieptul său sărutând-o lung, dureros. Îi spuse să ducă în curte şi să lege la şa diferite legăturele cu mărunţişuri. După ce ieşi ea, bătrânul se îndreptă spre bolnav şi-i strânse mâna.

— Ei, colega, mi-a venit timpul să plec. Îţi doresc sănătate şi să dea Dumnezeu să ne întâlnim în libertate.

— Să dea Dumnezeu!

— Iar dacă te însănătoşeşti, ajută-mi copilul, sfătuieşte-l, apără-l.

Ducele făcu un semn cu mâna.

— Dar dac-ai să-i faci vreun rău, gemu bătrânul, să te tereşti! C-am să te aflu oriunde, viu ori mort.

Spunând aceste vorbe, dispăru pe uşă. Se auzea numai plânsul înăbuşit al fetei. Pe urmă tropotul ritmic, îndepărtat.

VIII

Într-o zi de martie, spre seară, în faţa verandei conacului din Niezdoly se opri o trăsură cu cai înspumaţi, din care coborâră doi călători. Unul dintre ei avea vreo cincizeci de ani, celălalt era mai tânăr. Omul în vârstă purta o geantă mare, de piele, trecută peste umăr şi era îmbrăcat ca un negustor sau un patron de manufactură aflat în călătorie. Tânărul era în costum orăşenesc, cu pantofi subţiri, şi părea a fi ajutorul sau secretarul celuilalt. Trăsura porni de îndată ce oaspeţii urcară pe verandă şi nimeni nu putu să observe de la care moşie fusese. Călătorii intrară înăuntru, dar negăsind pe nimeni, se aşezară singuri la masa mare din salonul spaţios. Toate astea se petrecuseră atât de rapid, că ai casei nu mai reuşiră să-l ascundă pe rănit şi nici să iasă în întâmpinarea

musafirilor. Abia după o clipă intră în salon domnişoara Salomea. Înclinându-se politicos, oaspeţii anunţară că au nevoie de mâncare, loc de dormit peste noapte şi cai pentru a doua zi de dimineaţă până la o localitate din apropiere. Tânăra gazdă le răspunse că nu au cai, iar cu masa e greu, căci conacul e complet pustiit. Putea să le dea doar de dormit, adică un aşternut modest, pe canapeaua şi sofaua care erau chiar acolo, în salon. Călătorii se înclinară din nou mulţumind şi începură să întrebe amănunţit ce s-a întâmplat cu această casă. Fiind obişnuită cu grosolănii, ameninţări, agresivitate şi chiar zgâlţâieli şi pumni ridicaţi, fata se miră de amabilitatea acestora. Impresionată, le spuse că ar putea să-i trateze numai cu un singur fel, mâncarea lor de toate zilele, caşa, care şi aşa e pe terminate. Cei doi continuau cu întrebările: cum se numesc stăpânii casei, cine locuieşte acum aici, amănunte despre jefuirea averii, despre clădirile arse, relaţiile cu ţăranii şi servitorii, despre marşurile celor două părţi adverse, cine a înnoptat sau a staţionat aici, cum s-au purtat militarii şi cum răsculaţii. Cel în vârstă îi plăcu foarte mult domnişoarei Salomea. Avea ochi cenuşii, adânci, sinceri, deosebit de inteligenţi şi atenţi, cu toată oboseala enormă care i se oglindea pe faţă. Părul des, tuns scurt, începuse să încărunţească uşor. Impunător, solid, osos, puţin aplecat înainte, părea a-i fi apropiat, ca un părinte sau ca un frate. Când, la întrebarea cine locuieşte acum la conac, ea răspunse că a rămas singură, numai cu un bucătar bătrân, oaspetele căzu pe gânduri. Avea o fire liniştită şi stăpânită care înţelege tot, dar nu se miră şi nu se sperie de nimic. Numai ochii-i deveniseră mai atenţi, mai buni, mai îndatoritori. Celălalt musafir era mult mai aspru şi mai nerăbdător. Se uita cu neîncredere în jur şi în ochii gazdei, deşi nu spunea nimic. Bărbatul în vârstă continuă să întrebe de tot felul de amănunte, până când domnişoara Brynicka, pe care tatăl o prevenise să fie atentă şi reţinută când dă informaţii unor persoane necunoscute, începu să devină bănuitoare. Interlocutorul păru să înţeleagă şi să aprecieze, ba chiar să laude această reţinere, aşa că începu să întrebe altfel. Sub pretextul că trebuie să dea dispoziţii să se aducă aşternut, domnişoara Salomea trecu din camera mare, luminată de felinar, în dormitorul întunecos unde zăcea rănitul. Uşa rămase deschisă. Odrowonż o chemă în şoaptă, îi aplecă capul spre gura lui şi aproape fără să murmure, numai prin mişcările buzelor, îi şopti:

— Acela înalt, mai în vârstă e o persoană marcantă, comisarul

Guvernului naţional. Se numeşte Hubert Olbromski.

Domnişoara Salomea întoarse privirile şi văzu la lumina felinarului profilul acelui om. Îşi sprijinise capul obosit în palmă şi asculta atent ce-i explica în şoaptă tânărul său tovarăş.

— Dar celălalt? întrebă ea.

— Pe celălalt nu-l ştiu după nume, dar l-am văzut undeva. O fi vreun adjunct.

— Cel în vârstă e tare simpatic.

— E un om mare.

— Îl cunoaşteţi?

— Din vedere şi din activitatea ilegală îl cunosc foarte bine. L-am întâlnit la Paris.

— Ce făcea acolo?

— Organiza. Umbla ca emisar...

Şopteau cât se poate de încet şi totuşi discuţia lor atrase atenţia oaspeţilor. Amândoi tăcură uitându-se încordat spre camera întunecoasă. După o vreme, tânărul luă felinarul şi se îndreptă iute spre uşa deschisă. Lumină camera şi-l văzu pe bolnav. Cu pistolul în mâna întinsă înainte, întrebă cu asprime:

— Cine este?

— Sunt răsculat, mă numesc Józef Odrowonż.

— Din ce partidă?

— Din cavaleria condusă de Langiewicz.

— Ce faci aici?

— Am fost rănit în luptă la Malogoszcz. Îmi vindec rănile cu amabila permisiune a acestei domnişoare.

Olbromski şi tovarăşul lui priveau aspru spre duce. Îl întrebară de diferite amănunte şi după ce constatară că spune adevărul, şoptiră ceva între ei şi se întoarseră în salon. Fără să mai aştepte caşa promisă, scoaseră din buzunare o sticlă plină cu rachiu, pâine, cârnaţi uscaţi şi mâncară. O rugară însă pe gazdă să le aducă cerneală şi toc. Cu multă greutate găsi printre vechituri aceste ustensile părăsite de mult şi le aduse. Cei doi începură să scrie. Bătrânul dicta concentrându-se profund şi încordându-şi atenţia. Cel tânăr scria. Apoi, secretarul citi cele aşternute pe hârtie, iar Olbromski făcu adausuri şi observaţii. După ce terminară cu asta, mai cercetară nişte hârtii, liste sau rapoarte, notând câte ceva pe hărţi larg desfăşurate, măsurând cu compasul şi însemnând în registre lungi. Lucrau atât de absorbiţi, că trăsăturile le deveniseră aspre şi ascuţite, feţele lor exprimau o încordare maximă. După ce

terminară lucrul, controlară cu grijă uşile şi ferestrele. Secretarul luă felinarul şi plecă să vadă casa, ieşirile din spate, pe unde s-ar fi putut eventual fugi în grădină. Hubert Olbromski rămase în salon. Aprinse o lumânare de ceară pe care o scoase din geantă şi, sprijinindu-şi capul în mâini, începu să citească nişte documente. Domnişoara Brynicka intră să aducă învelitori călduroase pe paturi.

— Vă rog să mă scuzaţi, i se adresă Olbromski, aţi spus că vă numiţi Brynicka, nu-i aşa?

— Exact.

— A fost în familia dumneavoastră cineva care a luptat în revoluţie?

— Tatăl meu.

— Un om înalt, lat în spate, cu o mustaţă stufoasă? Cu o faţă prelungă... Cam taciturn... Îl chema Antoni.

— Pe tatăl meu îl cheamă Antoni.

Olbromski zâmbi. Ochii i se acoperiră de ceaţă. Vorbea ca de un lucru puţin important, întâmplător.

— Vedeţi, domnişoară... când eram un băieţaş de vreo zece ani, înainte de cealaltă revoluţie, tatăl meu – îl chema Rafael – a fost arestat pentru unele treburi mai vechi, în legătură cu descoperirea Asociaţiei Patrioţilor. Eram la şcoală şi singur pe lume, singur în oraşul care atunci mi se părea mare cât tot globul. Alături de casa unde stăteam în gazdă era cazarma puşcaşilor de la cavalerie. Mă împrietenisem cu un soldat, pe nume Brynicki Antoni. Venea pe la mine să mă consoleze după ce tata fusese închis într-o fortăreaţă îndepărtată... Mă lua cu el la cazarmă, mă urca pe calul lui sau pe alţii, pe oricare doream. Îmi arăta, ca să mă distreze, tot echipamentul de luptă: paloşe, puşti, gloanţe şi praf, cartuşiere, şei, căpestre şi pinteni... Mă purta în braţe şi mă ţinea pe genunchi... Îmi povestea minunate întâmplări din război... Câţi ani au trecut de atunci! Pe unde n-am umblat, câte n-am văzut în lume şi totuşi, fiecare cuvânt de-al lui mi-a rămas viu în amintire. Unde este acum tatăl dumitale?

— Într-unui din detaşamentele de răsculaţi.

Olbromski dădu din cap.

— Conduce vreo unitate? mai întrebă el. Ce pseudonim are?

— Tăticul s-a înrolat ca soldat de rând.

Oaspetele dădu din cap zâmbind.

— Dar tatăl dumneavoastră unde e? întrebă ea încurajată de expresia blândă din ochii bărbatului.

— Pe tatăl meu, cu mulţi ani în urmă, în timpul măcelului din Galiţia, l-au omorât în chip groaznic nişte ţărani, lângă satul Stoklosy de pe malul Wislokăi. L-au tăiat de viu cu ferăstrăul în două, când a tras în părţile acelea, venind din îndepărtata Franţă, să dea ultima bătălie pentru libertate... Şi eu, fiul lui, a trebuit să văd totul... Aceasta este tragedia nobilimii poloneze... încheie cu zâmbetul lui inteligent şi trist.

Întoarse capul pentru o clipă. Apoi reveni iarăşi la ea.

— Deci dumneata eşti fata lui Antoni Brynicki! Chiar semeni puţin cu el, la ochi şi la gură. Ţineam mult unul la altul pe vremea aceea, deşi el era un soldat în toată firea, iar eu un pici, elev la şcoala publică...

Întinse mâna spre ea, îi apucă palma şi i-o strânse.

— Să-ţi dea Dumnezeu fericire şi toate cele bune!

Domnişoara Salomea vru să mulţumească pentru urări, dar nu ştia cum. Cuvintele i se opriră în gât. Ridică spre omul acesta ochii ei neînduplecaţi şi duri.

— Ce-i? întrebă el.

— Am rămas singură aici, spuse ea, şi începu să plângă. Tata a fost acum câteva zile şi a plecat iarăşi.

— Asta-i soarta.

— Soarta! Dar cine a făcut-o?

— Cine a făcut-o?

— Dumneavoastră!

Bărbatul o privea atent, liniştit. Simţea că s-a purtat faţă de el nu numai cu o nespusă lipsă de tact, dar că a fost chiar crudă. Fără să-şi dea seamă ce face se plecă la genunchii lui. El voi s-o ridice, dar ea-i apucă mâinile privindu-l adânc în ochi.

— Domnule!

— Te ascult.

— Ce-aveţi de gând să faceţi?

— Cu ce?

— Cu răscoala asta!

— Răscoală, ce să fie!

— Explicaţi-mi cu inteligenţa dumneavoastră şi cu înţelegerea profundă pe care-o aveţi. Eu sunt o fată simplă şi proastă... Nu pot să înţeleg nimic!

— Am să-ţi spun totul, tot ce ştiu.

— Cu toată sinceritatea?

— Da.

Îl privi în ochi şi înţelese că acum o să audă tot adevărul. Dar tumultul frământărilor din ea era nestăvilit.

— Care dintre voi îndrăzneşte să spună, izbucni ea, că o să-i înfrângă pe aceia care vin să ne smulgă din aşternut pe noi, oamenii lipsiţi de apărare? Şi dacă nu puteţi să-i învingeţi, care dintre voi a avut curajul să dezlănţuie în ei mânia aceea sălbatică, pe care-au adus-o în suflete din îndepărtatele ţinuturi înzăpezite? Aveţi în voi o putere egală cu sălbăticia lor şi capabilă să o înfrângă?

Olbromski tăcea. Fata continuă să acuze plângând:

— Soldaţii dau foc conacelor, îi omoară pe răniţi pe câmpul de luptă. Ţăranii îi leagă şi-i denunţă pe răsculaţi...

O întrerupse cu o voce străină, aspră:

— Preferaţi sălbăticia lor decât rănile şi moartea? Veţi avea sălbăticia drept stăpân pururea?

— Şi aşa o avem, cu toate rănile.

— Neamul polonez a nimerit între două pietre mari de moară care macină totul. Între nemţi şi ţarismul rus. Trebuie să devină şi el o piatră de moară, ca să nu fie măcinat nici de unii, nici de alţii. N-are de ales. Orice cuvânt despre asta e de prisos.

— Şi în ce să crezi ca să poţi trăi?

— Trebuie să ai suflet curajos.

— Şi ce să faci cu sufletul curajos? gemu ea disperată.

— Nu-i timpul potrivit nici pentru întrebări, nici pentru răspunsuri.

După ce cercetase clădirile, potecile şi tufişurile din jurul casei, tânărul călător se întoarse în cameră. Domnişoara Salomea ieşi imediat. Cei doi conducători ai răscoalei se dezbrăcară şi se culcară cu armele încărcate la căpătâi.

Era o noapte liniştită de sfârşit de iarnă. O adiere blândă se ridica deasupra pământului şi parcă pătrundea prin pereţii casei. Bolnavul era surescitat. Prezenţa celor doi conducători ai răscoalei îl stingherea şi durerile-i erau tot mai mari. Se foia în pat oftând. Din camera alăturată se auzea sforăitul comisarilor. Amândoi dormeau buştean. Domnişoara Salomea nu putu să doarmă multă vreme. Sufletu-i era plin de amărăciune. După discuţia cu Olbromski dorul după tatăl ei o apăsa mai mult ca niciodată. O tristeţe nemărginită îi învăluise sufletul. O înfiora teama nocturnă, nedefinită... Se ridica mereu din aşternut şi-şi încorda auzul. Veghea aceasta de fiecare zi în aşteptarea duşmanului îi umpluse

sufletul şi trupul de repulsie faţă de oameni. În permanenţă trebuia să se ferească de ei şi să pândească venirea lor vicleană. În noaptea aceasta se temea şi mai mult. Se neliniştea în plus pentru cel mai în vârstă dintre oaspeţii guvernamentali. Pe omul acesta îl simţise apropiat din prima clipă. Se temea să nu i se întâmple vreun rău tocmai aici. Dorea din tot sufletul să treacă odată noaptea asta nesfârşită şi cei doi să plece cu bine mai departe, pe drumul lor lung pentru eliberarea patriei. Încerca să adoarmă, dar nu reuşea cu niciun preţ. Erau momente când tremura ca varga. Teama răsuna în ea ca un clopot tras la pericol. Stătea cu auzul încordat, într-un chin de moarte. Avea impresia că şi stafia umblă prin casă. Urechea prindea în liniştea nopţii sunete care poate că nici nu existau. Parcă trecea cineva prin camerele alăturate, parcă ofta... Avea senzaţia că în liniştea profundă aude un semnal de alarmă. Podeaua veche scârţâi. Răsună un trosnet îndepărtat... Oare scârţâise uşa, sau pocnise lacul uscat de pe ea? Era ca şi cum cineva ar fi vrut să strige şi nu putea să scoată niciun sunet. Ştia că peste o clipă vor începe să bufnească butoaiele trântite de la tavan pe podea...

Asculta sprijinită în cot.

Adormise adânc chiar şi rănitul. Se liniştiseră în încremenirea somnului şi cei doi călători...

Ochii fetei aţintiţi în hăul nopţii desluşiră chipul lui Dominik. Stătea în uşă, cu mâna pe gură ca şi cum ar fi vrut să-şi înăbuşe un strigăt. Nu voia nici să ţipe, dar nici nu putea să plece. Un suflu rece străbătu camera, un suflu care-ţi ridică părul măciucă şi-ţi furnică pielea...

Mia îşi acoperi capul cu pledul şi se plecă peste tăblia patului ca să nu mai vadă. Aşa o prinse pe neaşteptate somnul şi-i dădu câteva ore de odihnă. Se prăbuşi cu totul ca într-un abis al întunericului. Cu o clipă mai înainte, când îşi sprijinise fruntea de tăblie ca să nu mai vadă stafia, era întuneric beznă. Şi iată că acum deschide ochii şi vede o dimineaţă senină, oglinda albă a ferestrei în lumina cenuşie din cameră... Canarul îşi cântă cântecul de dimineaţă... Dar ce-i asta? Bum! Desigur, Dominik trânteşte butoaiele. Din nou: bum bum! Iarăşi! Dumnezeule!

Deschise ochii... Se aşeză pe pat. Loviturile se înteţiră. Acum se trezi de-a binelea şi înţelege. Loveau cu puştile în cele trei ferestre de la faţadă! Şi în uşi! Sări în picioare şi se împletici amorţită încă de somn. Ce să facă? Pe cine să strige? Dorm cu toţii... Zgomotul

răsuna din toate părţile. Şi strigătul acela pe care-l cunoştea atât de bine, îi îngheţa sângele-n vine, o paraliza de tot.

— *Otpirai!*[1]

Se deschise uşa dinspre bucătărie şi Szczepan apăru în vârful degetelor, palid, tremurând îngrozitor, cuprins de panică. Îi făcu semn fetei cu mâna arătând spre rănit. Se duse apoi în salon şi începu să-i zgâlţâie pe cei doi oaspeţi. Îi trase de păr cu amândouă mâinile, îi lovi în piept, îi zmuci până când reuşi să-i trezească. Săriră în picioare, cu auzul încordat. Bubuiturile din uşi îi făcură să se dezmeticească repede, îşi traseră pantalonii şi se încălţară într-o clipită. Tânărul reuşi să-şi pună şi scurta. Cel în vârstă n-o mai găsi pe a lui, îşi aruncă doar geanta de piele peste umăr în timp ce cei de afară smulseseră oblonul şi geamul sări în ţăndări. Soldaţii începură să intre în salon unul după altul. Toate intrările erau păzite; de la fiecare se auzeau bătăi. Szczepan îi duse în fugă pe comisari în cealaltă parte, spre camerele lui Dominik. Deschise uşa şi-i împinse înăuntru pe amândoi. Aceştia trecură în goană prin salonul cu butoaie, intrară în camera de alături, deschiseră încet geamul. De partea aceea a casei era un zid înalt, cât o jumătate de etaj. Deschizând oblonul pe dinăuntru, văzură doi soldaţi care tocmai se căţărau să ajungă la rama ferestrei. Olbromski şi tovarăşul lui se traseră înăuntru, pe după zid, cu pistoalele pregătite. Szczepan îi lăsă şi fugi înapoi. Împreună cu Salomea duseră prin coridorul îngust pe ducele rănit, cu saltea cu tot, şi-i dădură drumul într-o butie din vechiul salon. După ce făcură toate astea, se ascunseră amândoi în camera lui Dominik. Aici îl găsiră pe cel tânăr dintre oaspeţii de peste noapte, care pândea, ascuns după tocul geamului, să urce soldaţii. Deodată în fereastra deschisă apăru o şapcă de soldat. Secretarul lui Olbromski îi trase un glonte de pistol în ochi, punându-i iute ţeava pe frunte, de îndată ce apăruse după pervazul geamului. Soldatul căzu pe spate. Al doilea glonţ îl răpuse pe celălalt dragon.

Între timp, din interiorul casei se auzeau bufnituri şi strigătele soldaţilor care căutau prin celelalte camere. Intraseră pe geamuri şi pe uşi. Cine voia să scape trebuia să fugă înainte de a fi prins. Olbromski şi tovarăşul lui, care acum aveau drum liber, după ce-i doborâseră pe cei doi soldaţi, se aplecară peste fereastră şi, dându-şi drumul pe suprafaţa zgrunţuroasă a peretelui, ajunseră la pământ.

---

[1] Deschide! (Ucraineană, dialectal.)

La intrarea în curte, lângă poarta prăvălită, erau legaţi vreo cincisprezece cai ai dragonilor care descălecaseră ca să ia casa cu asalt. Erau păziţi de un soldat care rămăsese încă în şa. Tovarăşul lui Olbromski sări cât putu de repede la caii aceştia şi la soldat. Îşi smulse de la centură al doilea pistol şi de la o distanţă de numai câţiva paşi trase; glonţul răni pe soldatul de pază făcându-l inofensiv. Dintr-o săritură fu în şaua primului cal de la margine, dezlegă frâul de la gard, întoarse calul pe loc şi, lovindu-l din răsputeri cu hăţurile pe crupă, ieşi pe poartă ca un fulger. Olbromski sări gardul şi voi să procedeze la fel ca secretarul său, dar nu mai apucă. Soldaţii auzind împuşcături şi văzând pe geam despre ce-i vorba, o luară la fugă spre cai şi-i tăiară drumul. Atunci el sări peste un alt gard distrus şi o apucă la fugă orbeşte, în josul grădinii, spre râu.

Domnişoara Salomea văzu de la geam ambele fugi, ale căror faze se desfăşuraseră cu o iuţeală de zece ori mai mare decât se poate exprima în cuvinte. Agăţată cu mâinile de pervazul ferestrei văzu cum cel mai tânăr dintre comisari gonea pe armăsarul dragonilor într-o avalanşă de stropi de noroi şi zăpadă topită, cum o luă pe drumul spre pod, cum trecu podul, intră în luncă gonind pe câmpia plată într-un galop tot mai întins. Se aplecase şi se culcase pe gâtul calului şi aproape că nu se mai vedea. Din cauza goanei, calul lui devenea tot mai scund şi mai alungit. Zbura peste şes ca o pasăre uriaşă. Şase dragoni porniseră după el. Pe urma lor se ridicau necontenit nouraşi albăstrui de la împuşcături. Trăgeau în fugar, dar fără niciun rezultat, căci acesta gonea întruna spre pădurea în care, în curând, dispăru.

Domnişoara Salomea se aplecă pe fereastră, căutându-l din ochi pe celălalt, pe cel mai în vârstă... Dar Szczepan îi desprinse mâna de pe pervaz şi o târî după el, înlemnită de cele ce văzuse. N-o lăsă să se oprească nici lângă ascunzătoarea răsculatului. Ieşiră în goană prin antreu, pe uşa părăsită deocamdată de soldaţi, se strecurară neobservaţi prin grădină şi urcară în fugă dealul. Szczepan, care alerga acum ca un băieţandru, mormăia întruna şi o trăgea după după ei pe domnişoara Salomea. Se ascunseră după un tufiş mai mare de ienupăr, uitându-se printre ramuri să vadă ce se mai întâmplă. Şi astfel, printre arborii desfrunziţi, în lumina palidă a dimineţii senine văzură scena îngrozitoare a urmăririi pe malul râului, auziră împuşcăturile şi ţipetele animalice... Domnişoara Mia păli, mâinile i se prinseră convulsiv de crengile cu

ţepi ale ienupărului, trupul i se clătină. Leşinase. Szczepan încercă s-o trezească frecând-o pe tâmple cu bulgări de zăpadă, ascunsă în adâncul tufişurilor.

În acest timp, pe madul râului, Hubert Olbromski îşi desfăşura ultima lui bătălie de onoare. Ofiţerul de dragoni Vesniţân, acelaşi care făcuse percheziţie la conacul Niezdoly şi se aprinsese de o dragoste sălbatică faţă de domnişoara Salomea, având poruncă să-i urmărească pe cei doi comisari ai Guvernului naţional şi mergând din loc în loc pe urmele lor, îi ajunsese abia aici, la conac. Văzuse de pe verandă fuga unuia dintre ei pe un cal de-al dragonilor săi. Avea poruncă să-i prindă vii pe amândoi acolo unde vor înnopta. Îndeplinise ordinul întocmai. Venise la timp. De aceea ardea acum de dorinţa ca măcar pe cel de-al doilea să-l prindă. Alergând după soldaţi, în jos, spre râu, striga din răsputeri:

— Prindeţi-l viu! Viu! Numai viu! Nu cumva să trageţi! Prindeţi-l cu mâinile! Ţineţi-l! Înconjuraţi-l!

Olbromski auzi strigătul comandantului. Înţelese că a sosit clipa morţii. Avea asupra lui geanta cu toate documentele, cu nenumărate secrete de-ale Guvernului, cu tot ce se realizase şi se mai plănuia încă. Ducea parcă în tolba aceasta toată inima Poloniei luptătoare, în care pulsa viaţa. Nu putea nici să ascundă tolba, nici s-o arunce în timpul fugii, nici s-o distrugă, căci alergau după el zece soldaţi. Fugea în salturi mari, sărind peste tufişuri şi garduri putrede, peste brazde noroioase şi şanţuri pline de gheaţă. În cele din urmă ajunse în luncă. Zări nişte tufişuri şi o apucă într-acolo. Dar deodată spaima i se aprinse în ochi ca o flacără. Pe neaşteptate zări în faţa lui râul. Umflat de topirea zăpezilor şi de revărsări, plin de o apă neagră, învârtejită, care alerga cu bulbuci, râul adânc îi închidea drumul ca un semicerc în dreapta şi altul în stânga. În urechi îi răsună şopotul apei şi ochii înnebuniţi ai fugarului văzură şarpele ei negru care-i răpea şi cea din urmă posibilitate de scăpare, ca o forţă blestemată, batjocoritoare. Luciditatea de până atunci îl părăsi. Se năruise ultima speranţă de salvare. Disperarea neagră îl orbi.

Atunci apa tainică, învolburată, îşi desfăcu şuvoiul negru, primitoare. Înţelesese. Gemu. Smulse de pe umăr tolba de piele şi azvârli cu putere în adânc secretele Patriei. Râul plescăi, ca un răspuns mut. Se închise la loc înconjurând cu mii de valuri comoara încredinţată şi porni mai departe pe drumul lui cotit, îndepărtat, străvechi şi veşnic nou. Oftă. Soldaţii văzuseră această mişcare a

lui. Îl înconjurară din toate părţile. Atunci el se întoarse cu faţa spre ei. Din spate venea ofiţerul Vesniţân, strigând mereu:

— Prindeţi-l viu, cu mâinile. Viu! Nu trage! Înconjoară-l!

Olbromski se îmbărbătă. Dispreţuia îndelunga aşteptare în închisoare şi sfârşitul în ştreang. Se opri. Pe primul soldat care se apropie de el, îl împuşcă cu pistolul în cap. Smulse sabia care-i cădea mortului din mână şi despică gâtul altuia. Cu stânga scoase de la şold al doilea pistol şi-l culcă la pământ pe alt atacant. În spate avea râul, în faţă şapte oameni. Se apăra ca un tigru încolţit. Soldaţii, auzind comanda repetată a ofiţerului să nu-l rănească, aproape că nici nu foloseau armele. Veneau asupra lui în grup, cu mâinile goale. Profitând de acest ordin, Olbromski lovea cu sabia, tăia în dreapta şi-n stânga, împungea cu vârful sabiei şi alerga pe malul râului în căutarea unui loc prielnic, de unde să sară în apă şi să treacă de partea cealaltă. Ofiţerul, văzând că trei din oamenii săi zac la pământ iar ceilalţi se chinuiesc zadarnic să prindă pe acest om, se repezi spre el cu sabia trasă. Olbromski îl văzu în spatele soldaţilor şi-i strigă cu dispreţ:

— Laşule!

Mohorâtul Vesniţân simţi cum clocoteşte mânia în el. Sări în rândul dragonilor, cu sabia întinsă, cu gând să-i zboare adversarului sabia din mână. Se auziră nişte clinchete iuţi ca fulgerul, de două ori!

Apucând cu stânga pistolul de ţeavă, Olbromski îi sparse capul soldatului care încercase în timpul luptei să-l apuce de mâini, iar cu sabia îl tăie pe ofiţer la mână. Lovi între ochi pe un soldat din dreapta.

— Prinde-l! răcni ofiţerul.

Săriră asupra lui. Tăia în morişcă. Se îndepărta şi-i trăgea pe toţi după el. Lovea în mulţime. Înnebunit, comandantul dragonilor îl tăie cu sabia la gât şi apoi peste faţă. Asta-i îndârji pe soldaţi. Uitară de ordin. Se aruncară asupra adversarului, lovindu-l cu paloşele în cap, peste gât, orbeşte. Olbromski dădu drumul armei din mână. Se clătină. Se împiedică. Soldaţii îi zdrobiră ţeasta până când creierul îi ţâşni afară şi atunci victima se prăbuşi în iarbă. Îi sfârtecară mâinile, picioarele, pieptul, coastele, îi spintecară burta. Sângele se scurse din vinele lui până la ultima picătură şi îmbibă pământul acela moale, avid, primăvăratic, al păşunii.

Încruntat şi arogant, ofiţerul Vesniţân îşi privi victima, vârându-şi în teacă paloşul ud, de pe care picura sângele. Se răzbunase ca

soldat, dar nu îndeplinise ordinul primit. Porunci dragonilor să găsească numaidecât în râu tolba de piele a răsculatului. Dar apa era mai adâncă de un stat de om, rece ca gheaţa şi iute. Primul soldat care se dezbrăcă şi intră în apă, încremeni de frig. La fel al doilea şi al treilea. Atunci încercară să o caute împungând fundul apei cu nişte prăjini. Dar fără niciun rezultat. Ofiţerul dădu ordin să fie aduşi din sat toţi bărbaţii, cu forţa, ori cu promisiunea unei bogate despăgubiri şi să fie puşi să caute tolba de piele a acelui *miatejnik*[1] sfârtecat. Ţăranii adunaţi în grup pe malul apei au meditat îndelung, sfătuindu-se între ei, dând soldaţilor indicaţii infailibile şi făcând observaţii inteligente. S-au certat aprins pentru planul de acţiune, sărind unii la alţii cu pumnii. „Treaba – ziceau ei – să ne fie cu iertăciune, e grea, că râul are multe gropi şi butuci la mare adâncime sub maluri, rădăcini şi buşteni care zac la fundul lui cine mai ştie de când, aduse Dumnezeu ştie de unde, de ape. Puhoiul e iute, rece şi afurisit...”

Unii intrau de bună voie în apă, până la gât, înotau în lungul malului, dar ieşeau repede şi-o rupeau la fugă spre sat, clănţănind din dinţi şi dârdâind de frig.

Alţii aduseseră saci legaţi de prăjini, cu care răscoleau adâncul râului până departe, sau umblau din loc în loc prin apă cu maiuri şi cângi. Căutările au durat până spre prânz. Zadarnic. Râul n-a trădat secretul încredinţat.

Ofiţerul de dragoni se înapoie posomorât la conac. Ceru primarului să-i aducă de urgenţă câteva căruţe ca să-şi transporte răniţii la oraş. Avea doi morţi, cinci răniţi, dintre care trei grav, iar doi mai uşor. În afară de asta, mai pierduse şi un cal. Luptase împotriva a doi răsculaţi de prim rang, pe care avusese ordin să-i prindă de vii. Unul dintre ei fugise, iar cel de-al doilea fusese ucis înainte de a fi apucat să smulgă de la el vreo mărturisire. Şi mai presus de orice, actele pe care le avusese răsculatul asupra lui pieriseră aruncate în râu.

Ofiţerul era disperat. Interzise ţăranilor să-l îngroape pe răsculatul ucis, ameninţându-i cu aspre pedepse. Porunci să fie lăsat acolo să putrezească pe luncă, aşa cum a căzut, să fie ciugulit de corbi în văzul întregului sat. După ce răniţii fură aşezaţi în căruţele aşternute cu paie şi caravana lor porni încet, comandantul ordonă unui grup de soldaţi să hrănească caii în hambarul cu fân, iar celorlalţi să răscolească conacul, curtea, grădina, pivniţa şi

[1] Răsculat (lb. ucraineană).

împrejurimile fermei. Simţea nevoia să-şi descare mânia pe cineva, să-şi ia revanşa pentru insuccesul acesta fatal. Voia s-o aibă în mână pe fata care locuia în casa asta şi pe care nu reuşise în niciun chip să o uite, nici chiar în timpul celor mai sălbatice momente. Doar ea-i ascunsese aici pe cei doi instigatori. Aşternuturile lor rămăseseră încă întinse în salon, dovezi incontestabile ale vinei. Cruntul ofiţer cutreieră toată casa complet goală, se uită personal prin toate cotloanele şi cămările, prin antreuri şi pe sub scări. Umblând aşa dintr-o cameră într-alta, ajunse la salonul cu ustensilele de povarnă, de acolo trecu în camera unde locuise legendarul Dominik şi de unde în dimineaţa aceea săriseră pe geam în grădină cei doi conspiratori. Era o cameră lungă, nemobilată. Parcă te îndemna să te plimbi prin ea. Ofiţerul Vesniţân voia să fie singur. Începu să umble mecanic dintr-un capăt în altul al camerei, aproape fără să-şi dea seama de ce face. Se năpustiră asupra lui gânduri înfiorătoare şi dorinţe crunte. Casa aceasta pustie şi distrusă îi amintea de cuibul său familial din adâncul Rusiei. Întâmplările din ziua aceea, urmărirea şi lupta cu cei doi răsculaţi, îi puseră într-o lumină deosebită toate faptele acestui război. Dar peste toate acestea plutea dorinţa oarbă de răzbunare şi suferinţa nedomolită a dragostei nefericite. Ofiţerul simţi cum îl cuprinde dispreţul pentru sine însuşi... Fugarul acela încolţit de soldaţi, stând numai în cămaşă pe malul abrupt al râului îi strigase un cuvânt care-l durea ca o lovitură de bici. Un cuvânt care te tulbură şi te arde până la os. Pentru cuvântul acesta pierise acolo pe păşune, hrană corbilor. Dar în mintea ofiţerului răsună şi un alt cuvânt, ca un croncănit de pasăre sălbatică deasupra cadavrului. O frază dintr-un articol de-al lui Herzen adresată ruşilor, în care se ridica în apărarea Poloniei: „Pleacă de aici, sau dacă nu, sfâşie ca un corb cadavrele noastre!...”[1] Un râs profund, ca râsul cuiva din afară îi răsună în piept: *„...klui voronom naşi trupî”*[2].

Îi apăreau nu ca simple cuvinte, ci ca o imagine a sângelui prelins pe paloş. Conţinutul lor se lipi de amintirea faptelor lui recente formând un tot. Tânărul dragon, plimbându-se prin cameră, mormăia înjurături îngrozitoare la adresa celor care-l trimiseseră în Polonia, se zbătea ca un lup în lanţ şi plângea înlăuntrul lui, fără să dea drum lacrimilor. Oh, doar nu de mult, el însuşi citea într-un cerc

---

[1] Citat din articolul lui Herzen *Resurrexit*, publicat la 1 februarie 1863 în revista *Kolokol*.

[2] Sfâşie ca un corb cadavrele noastre (rus).

de tineri prieteni invectivele sublime ale genialului emigrant. Şi nu numai că le purta în inimă, nu numai că respira şi trăia prin ele, dar intrase chiar în rândurile acelei organizaţii. Acum, „pătruns de sentimentul îndatoririi”, scotea ochii cadavrelor ca un corb. Ştia că nimic nu va putea opune rezistenţă în el acestei „îndatoriri”, consolidate de secole în sufletul poporului rus prin mijlocirea securii călăului. Îşi deplângea soarta.

Pereţii goi ai camerei păreau să-i strecoare disperarea în suflet, vârându-i în vine otrava morţii. În camera aceasta era ceva care-şi bătea joc de siguranţa de sine a puterii sălbatice şi de forţa deslănţuirii ei, de sănătatea trupurilor şi de viaţa fiinţelor. Era aici ceva care se întovărăşea cu omul, asemenea lui şi totuşi altfel, se plimba alături de el prin pustietatea camerelor, ca o umbră inexistentă, privind cu ochii putrezi ai suferinţei la simţămintele lui vii, la chinul lui bărbătesc care chema la luptă potrivnicia soartei. Cavaleristul se uită în jurul lui şi văzu praful depus de ani de zile pretutindeni, gunoaiele de pe podea, colbul care acoperise cu un strat gros colţurile prin care nu mai trecuse de multă vreme niciun picior de om. Vederea acestui praf nu-l liniştea, ci-l irita. Ochii lui căutau urmele paşilor aceluia care în acest loc nu putuse, nu reuşise să combată vitregia soartei, deşi luptase împotriva ei până la moarte. Vesniţân auzise mai de mult, pe când trăsese întâia oară aici, povestea lui Dominik. Acum o simţea cum îl apasă. Îl cuprinsese în camera aceasta, ca o mreajă, plictiseala de viaţă, scârba pentru tot ceea ce înfăptuise sau mai avea de împlinit, înţelegerea sterilităţii a tot ceea ce ar putea însemna în acest război forţă şi bărbăţie, tărie de caracter, experienţă militară sau faptă conştientă. După atâta trudă şi lupte, avea mâinile goale, iar înlăuntrul lui, în locul unui suflet simţitor, îi răsună ceva ca un urlet de lup în pustiu. După actele de bărbăţie, luptă, muncă, nesomn, îi apăru în faţa ochilor vechea întrebare de la Moscova: şi pentru ce toate astea?

În timp ce umbla aşa dintr-un colţ în altul al camerei lui Dominik, auzi un geamăt înăbuşit, prelung, fără să ştie de unde vine. Se opri şi ascultă. Geamătul se repetă, insuportabil de prelung şi monoton. Ofiţerul înţelese că vocea venea din sala alăturată. Furişându-se în vârful degetelor, ajunse la sursa gemetelor. Sprijinindu-şi mâinile pe marginile unei butii se ridică cu o mişcare atletică în sus şi se uită în interior. De pe fund îl priveau ochii răsculatului, arzând ca două flăcări. Dragonul se aşeză pe marginea butiei, îşi trase

picioarele şi sări înăuntrul vasului. Începu să râdă cu o fericire grosolană. În sfârşit, găsise ceva cu care să-şi poată domoli „nervii”, să taie dintr-o singură lovitură capul tulburării din sufletul lui.

Îşi scoase pistolul de la cingătoare şi-l ţinti între ochii bolnavului.

— Cine eşti? întrebă el.

— Sunt răsculat, răspunse Odrowonż.

— Cum ai ajuns aici?

— Sunt rănit.

— Unde ai fost rănit?

— Într-o luptă.

— Ce fel de răni ai?

— Sunt rănit la şold de un glonţ...

— Cine te-a ascuns aici?

Ducele tăcu. Vesniţân dădu din cap. Înţelesese. Peste ochi îi trecu o umbră de furie.

— Domnişoara aceea te-a ascuns aici? întrebă el.

Ducele tăcu.

— Te arestez! spuse Vesniţân.

— La ce bun? Omoară-mă. Ai în mână un pistol încărcat. Dacă eşti cu adevărat soldat, dacă eşti ofiţer, trage! Doar voi ştiţi să ucideţi răniţii.

Vesniţân îl privi în ochi. Mâna cu arma îi căzu în lungul trupului. Bărbăţia asta poloneză începea să-i repugne...

— Scoală-te! Te arestez! mormăi el.

— Dac-ai să mă iei de aici, am să mor pe drum. La închisoare şi aşa n-am să spun nimic, chiar dac-am să trăiesc până acolo. Sunt un soldat simplu. Trage!

— Fac ce-mi place.

— Dacă nu tragi, eşti un laş!

— Taci!

— Dacă m-aş putea ridica în picioare, te-aş omorî ca pe un câine! Suntem duşmani de moarte.

— Nu eşti un duşman vrednic de mine, sclavule.

— Oh, de-aş scăpa o dată de chinurile astea!...

— Zaci aici mai departe, amant al frumoasei domnişoare.

Stând aplecat asupra acestui om, ofiţerul chibzui îndelung. Să ridice mâna şi să-l împuşte între ochi? Să plece? Remuşcările-l apăsau tot mai mult. Şi din nou râsul acela ironic... Se întoarse scârbit, se prinse de marginea butiei, se ridică în mâini şi sări afară.

Tocmai se înapoia grupul de soldaţi care-l urmărise pe fugarul călare. Cavaleriştii se întorceau pe caii înfierbântaţi, aburind, cu spumă galbenă la gură, dar cu mâinile goale. Sergentul îi raportă că răsculatul care luase unul din caii dragonilor, intrase în pădure, o cotise într-o parte de la drum, după cum putuseră să observe, dar mai departe probabil că galopase printre ierburi şi muşchi, fiindcă nu-i mai putuseră găsi urmele. Se împărţiseră în grupuri şi înconjurând pădurea căutaseră pretutindeni, dar nu mai găsiră nici cal, nici călăreţ, nici urmele lui.

Soldaţii care răscoliseră prin împrejurimi s-o găsească pe fată se întoarseră de asemenea cu mâinile goale. Întrebaseră pe oamenii din sat, urmăriseră, cercetaseră, dar probabil că fugise departe...

Ofiţerul ascultă într-o tăcere mohorâtă ambele rapoarte. Casa aceasta îi trezea scârbă, ca un cavou vechi. Îi era perfect egal: să tragă între ochii strălucitori ai răsculatului, sau să plece în pădurea îndepărtată. Se gândi puţin, după care dădu ordin să fie aduşi caii, să se strângă toată lumea şi să încalece. El însă continua să se plimbe pe verandă. Aştepta. Dorea să se întoarcă fata aceea frumoasă. Voia să-i facă un cadou. Să-i spună râzând sarcastic, că i-l dăruieşte pe bărbatul din butie. Deşi l-a văzut, nici nu l-a omorât, nici nu l-a luat cu el. Ar fi vrut să vadă în ochii ei o sclipire de recunoştinţă, o scânteie de emoţie, s-o vadă palidă de teamă, roşie de ruşine, să vadă o privire omenească îndreptată asupra lui... N-avea niciun indiciu c-o să se întoarcă şi totuşi aştepta cu încrederea oarbă a îndrăgostiţilor.

Soldaţii erau de mult în şei. Sări şi el pe cal şi plecă cu ochii închişi. În sufletul lui era o noapte neagră sfâşiată de un strigăt neînţeles.

IX

Spre seară, după ce unitatea de dragoni dispăruse de câteva ore în pădure, domnişoara Salomea, însoţită de Szczepan, se întoarse acasă din ascunzătoarea ei de pe deal. Alergară amândoi la rănit să-l scoată din butie şi să-l ducă în pat. Apoi se îndreptară spre râu. Din cadavrul lui Olbromski cursese atâta sânge, că se înroşise o bucată bună de pământ. Domnişoara Salomea se aplecă asupra mortului. Nu putea să plângă. Omul care o privise ieri cu ochii aceia inteligenţi şi buni, singurul în care ea avusese încredere, zăcea acum aici – cadavru ciopârţit de săbii. Nu putea să înţeleagă nici

firul întâmplărilor, nici dependenţa lor de anumite cauze mai profunde, nici haosul acesta îngrozitor în care ea se învârtea ca un strop de apă pe o roată de moară. Nu ştia că involuntar şi stropul contribuie într-o mică măsură la învârtirea acestei enorme roţi. Nu putuse să-i explice asta nici tatăl ei, soldat simplu şi credincios, nici răsculatul rănit, un entuziast prea desprins de realitate şi nimeni dintre oamenii care trecuseră prin casa asta devenită aproape un han public. Ştia că unii se aruncau în vâltoarea luptei dintr-o orbire care nu măsoară şi nu socoteşte nimic; alţii, împinşi de vreun calcul greşit; alţii, furaţi de visul de aur sau speranţa libertăţii; alţii, din ordin, sau după modă, ţinându-se de turmă; alţii, de teama de a nu fi declaraţi laşi de către opinia publică. Numai oaspetele acesta de ieri ştiuse ce însemna tot acest haos, el îi măsura forţa, îi analiza direcţia şi-l îndrepta spre o cale numai lui ştiută. El i-ar fi putut explica totul, ar fi învăţat-o ce înseamnă aceste evenimente, căci în ochii lui străluceau inteligenţa şi dreptatea ca două stele în noapte. Dar iată că acum zăcea aici la picioarele ei, cu capul sfărâmat, din care paloşul duşman scosese creierul.

Nu putea să plângă. O sufoca ceva în gât. Îi ceru lui Szczepan să aducă cazmaua şi să sape o groapă pentru acest om. Bătrânul bucătar stătea pe o buturugă putredă de salcie şi mozolea un colţ de pâine neagră cazonă, pe care-l găsise aruncat pe masa din bucătărie. Când fata repetă porunca, începu să mormăie:

— Da, o să săp! Toată ziua numai adu, cară, serveşte, du murdăriile lor. Acuma, iară, sapă!

— Taci din gură! Ia te uită...

— Ce să mă uit!

— Szczepan!

— Dacă intră unu d’ăsta în călduri, zburdă. Nu mai au altă treabă. Şi tu stai şi sapă-i groapa!

— Taci, Szczepan! Taci...

— D’apăi că nu urlu. Parcă nu fac ce trebuie?

— Dacă nu vrei, am să-i săp singură groapa.

— Apăi cazmaua i-aci, uite-o.

După o clipă se sculă de pe buturugă şi începu să caute un loc pe movila de lângă grădină. Împinse cazmaua cu piciorul în pământul moale... Însemnă pe iarbă loc ca pentru un om. Scuipă în palme şi se apucă să sape. Lucra în tăcere, complet indiferent. În tot timpul acesta domnişoara Brynicka a stat la căpătâiul mortului. Nici n-a observat că de după grajd, de după pomi ieşeau ţărani,

femei, copii. Se adunau în grupuri şoptind între ei. Formaseră un cerc larg de spectatori curioşi. Szczepan săpă o groapă nu prea adâncă. Se lăsase înserarea când se apropie, luă cadavrul de picioare şi-l trase până la groapă. Domnişoara Salomea merse după mort până la mormânt. Îl aşezară în pământul umed şi-l acoperiră repede cu un strat negru.

Se întoarseră amândoi încet la conac. Le era greu să umble. Erau trişti, cu sufletele îngheţate. Se uitau cu groază la acoperişul negru de pe această casă a durerii. Intrară în silă înăuntru. Prima grijă fu să strângă cele două aşternuturi ale oaspeţilor de ieri, care mai zăceau încă întinse în salon. Luminând cu felinarul, domnişoara Salomea se apucă de treabă. Dar cum se apropie şi atinse cearşafurile, păturile şi pernele, i se făcu greaţă. Ambele aşternuturi erau pline de păduchi. Fuseseră aduşi aici de prin hanuri, de prin paturile ţărăneşti şi culcuşurile argaţilor, dovadă a trecerii conducătorilor răscoalei prin toate păturile sărăcimii poloneze... Păduchii rămăseseră vii în timp ce doi oameni pieriseră ca două umbre...

X

Se scurse jumătate din luna aprilie. Iarna lungă, cu repetate reveniri, se înmuiase, în sfârşit. De pe dealul din spatele conacului, unde la adăpostul tufişurilor se ascundeau şi acum grămezi de zăpadă, începură să curgă pârâiaşe primăvăratice. Pletele acestea de apă se întretăiau, străluceau în soare şi alergau peste panta nisipoasă a grădinii. Totul fusese distrus: gardurile, rondurile, potecile presărate cu pietriş. Apa primăverii punea acum stăpânire pe toată panta dealului şi pe grădină, nivelând-o pe neaşteptate. Un pârâu, necunoscut altădată, alerga acum prin mijlocul ei, traversând de-a latul, spre râu. Doar conacul îi mai stătea în cale. Pretutindeni încolţise iarba proaspătă.

În timpul acesta starea bolnavului se îmbunătăţise. Pe piciorul împuşcat i se formase mai întâi, lângă genunchi, un furuncul enorm, care, după câteva săptămâni de chinuri spărsese, în sfârşit, într-o noapte, spintecat parcă de ţipetele spasmodice ale rănitului. Şi cât de uimiţi au fost toţi când din acest furuncul se rostogolise afară un glonţ de plumb! După această întâmplare Odrowonż îşi mai revenise, deşi era încă foarte slăbit. Rănile de pe cap şi corp se vindecaseră. Tăietura de sub ochi se cicatrizase bine, iar ochiul era

perfect sănătos. Părul des acoperise cicatricele tăieturilor de pe cap. Acum ducele se ridica din pat, putea să fugă şchiopătând şi să se ascundă singur în hambar, când veneau soldaţii. Umbla prin casă sprijinindu-se în baston.

Într-o zi de primăvară stăteau amândoi, el şi domnişoara Salomea, la fereastra dormitorului. Pupinetti cânta aplecându-şi tichiuţa într-o parte, şi cu cât vedea că soarele străpunge mai puternic norii de primăvară, cu atât ciripea mai tare. În faţa geamului, pe locul pustiu mai înainte, crescuse o iarbă proaspătă care strălucea la lumina primăverii cu miile sale de firişoare. În mijlocul pajiştii se înălţa un mesteacăn tânăr, suplu şi mlădios încă, dar care începea să se transforme într-un adevărat copac. Era acoperit cu totul, până în vârf, de muguri lunguieţi în care stăteau ascunse frunzele încolăcite. Prin haina aceasta transparentă i se vedeau toate ramurile şi crenguţele, fiecare nod şi ramificaţie. Mesteacănul alb părea în dimineaţa aceea de primăvară un înger coborât dintre norii călători şi oprit o clipă pe acest pământ nefericit. Apa, care se scursese în diferite direcţii, acoperise cu mâl vechile poteci ale grădinii, ştersese graniţele, distrugând tot ce reprezentase cândva aici gândirea şi voinţa omului. O bucurie nestăpânită, exuberanţa fericirii de a exista, lucea în cotiturile şi împreunările bruşte ale pârâiaşelor care goneau spre vale cu o iuţeală ameţitoare. Unul dintre ele trecea nepăsător de-a latul vechilor alei, peste gazonul pe care se ridica mesteacănul alb, mânjind iarba, acoperind-o cu un strat galben de lut străin, adus tocmai de pe deal. Mesteacănul se adăpa la apa rece a pârâiaşului şi un zâmbet ciudat ce pornea de la el până la pârâu îi unea prin acelaşi sentiment de bucurie şi împrospătare. Un zâmbet asemănător înflori şi pe buzele ducelui Odrowonż şi ale domnişoarei Brynicka. Se bucurau văzând copacul înmugurit, apele repezi. Pentru prima dată, după atâtea săptămâni de coşmar, se simţeau cuprinşi de un suflu de bucurie. În sfârşit, se terminase iarna aspră, a cărei cruzime o simţiseră din plin. Acum adia iarăşi vântul călduţ, pământul mort reînvia, îmbibat cu substanţe nutritive. Iarna care abia trecuse le apărea ca o prăpastie adâncă, plină de întuneric ca vremurile de urgie. Tinerii priviră îndelung iarba, norii, până când în cele din urmă îşi ridicară privirile şi asupra lor înşile.

— Oare vede şi Dominik primăvara asta? întrebă domnişoara Salomea, nu atât pe omul de lângă ea, cât mai degrabă spaţiul înverzit.

— Nu există niciun Dominik... răspunse ducele.
— Păi sigur! N-o fi... Dar l-am văzut eu aici.
— A fost un vis, ca şi boala mea...
— Boala dumneavoastră a fost un vis?
— Un vis urât.
— Şi glonţul care a căzut din rană? Tot vis? Aşa-i, voiam să vă rog ceva...
— Pe mine? „Chiar şi jumătate din împărăţie!”
— Deocamdată numai glonţul acela, dar întreg. Dăruiţi-mi-l.
— Bine.
— Mulţumesc.
— Dar ce-o să faceţi cu el?
— Ce se face cu un glonţ? Am să lupt.
— Împotriva cui?
— Parcă nu-s destui duşmani?
— Care anume?
— E, ce să-i mai număr...
— Spuneţi-mi măcar unul...
— În curând o să dispăreţi de aici, cum dispare totul. Din nou o să fiu singură singurică şi are să mi se pară că dumneavoastră aţi fost... un vis. Dar am să mă uit la glonţ şi-am să mă conving că aţi fost aici într-adevăr.
Odrowonż tăcu. Capul i se sprijini, slăbit, de tocul ferestrei. Se gândea... Atâtea chinuri înfiorătoare suferise în cămăruţa asta, în casa asta fără stăpân ca şi Polonia... Acum, când i se sugerase ideea că va trebui „să dispară” de aici, o durere sfâşietoare, de o sută de ori mai rea decât toate suferinţele fizice îi străpunse inima ca un instrument nou, necunoscut. Se uită dintr-o parte la domnişoara Salomea, fără să întoarcă capul. După toate greutăţile, nopţile nedormite, chinurile şi privaţiunile la care fusese supusă, arăta înfloritor. Primul vânt de primăvară care-i atinsese faţa palidă i-o colorase cu un roz subtil şi-i împodobise fruntea şi gâtul aurindule. Dinţii albi, asemenea celui mai pur nor de aprilie, se arătau veseli între buzele purpurii.
— Ovreii de la han au aflat că locuieşte cineva la curte, spuse ea clătinând din cap. Ryfka mi-a atras atenţia. V-au văzut oamenii din sat când şchiopătaţi spre hambar. Prin prezenţa dumneavoastră aici sunt compromisă.
— Din punct de vedere politic.
— Nu numai.

— Peste două-trei zile am să plec la detaşamentele de răsculaţi şi totul are să se termine.

— Poftim! Ce grăbit sunteţi la plecare. Dar reuşeşte înălţimea-voastră, duce, să se ţină drept pe picioare? Ştiţi, pe mine la mănăstire m-au învăţat o poezioară: „Mai înainte de-a zbura, învaţă să umbli...”[1]

— Dar acum o clipă singură m-ai gonit.

— Ei, v-am gonit! Mă gândesc şi eu ce să fac mai departe...

— Cu ce?

— În general.

— Nu înţeleg.

— Ce să înţelegeţi? Aţi fost aici, acum o să vă ridicaţi şi-o să plecaţi. Doar aveţi treburi mai importante pe cap decât asta.

— Decât ce?

— Uf, ce de întrebări! Nimic, numai că toţi mă întreabă: cine, cum, ce, când, în ce fel? Şi hotărăşte singură dacă poţi! Dar toate astea pot să te agaseze de moarte, nu-i aşa? Daţi-mi şi dumneavoastră, domnule duce, un pic de ajutor...

Tot ceea ce spunea domnişoara Salomea era doar o haină exterioară de cuvinte incoerente care mascau simţămintele sufletului. De multă vreme simţea că se petrece cu ea o schimbare de neînţeles. Nu mai era ea cea dinainte. Nu mai era fata liberă. Totul părea să fie în ordine, normal, aşa cum se cuvenea. Ostaşul însângerat venise aici, fusese îngrijit şi acum urma să se ducă înapoi la datoria lui grea de soldat. Simplu. Dar numai la gândul c-o să plece, o cuprindea ceva mult mai grav decât toate suferinţele îndurate, mai rău decât moartea. Domnişoara Mia se gândea acum mereu că dacă Odrowonż o să plece, ea va trebui să facă ceva care să-i aducă neîntârziat moartea. Trebuia să născocească ceva care să fie prin sine însăşi o cauză suficientă pentru a muri. Să rămână iarăşi singură în pustietatea asta, cu umbra care umblă prin casă şi cu Szczepan care-i surd şi morocănos? Să aştepte din nou noaptea tragedia repetată a atacurilor, percheziţiilor, grosolăniilor... Imaginea acestor zile ce aveau să vină era de mii de ori mai înfricoşătoare (deşi e atât de greu de dovedit!) decât o moarte scurtă... Îi părea rău numai de tatăl ei. Ce-o să se întâmple când venind noaptea pe un căluţ înspumat şi bătând în geam n-o să-i răspundă decât pustiul? Se va duce înapoi şi va cădea în luptă

[1] Din poezia *Două broaşte ţestoase* de J. I. Krasicki (1735-1801), scriitor polonez.

glorios, tot atât de bărbăteşte cum a şi trăit, pentru cauza pierdută a patriei. De aceea ar fi dorit să-l bucure măcar cu gândul că ea a murit într-un fel scump lui, adică executată de duşmani. Îi treceau prin minte fapte măreţe înconjurate cu o aureolă tragică. Se vedea aievea pe sine în aceste vise de glorie, se obişnuise cu ele. Odrowonż nu apărea în visele ei, ca şi cum nici n-ar fi existat. Doar când şi când îşi dădea seama că asta se va întâmpla din cauza lui, atunci când n-o să mai fie aici. În asemenea momente nutrea faţă de el mai degrabă aversiune decât alt sentiment. Îl împovăra cu tot felul de reproşuri, iar în discuţii era întotdeauna brutală, dezagreabilă. Însă cât de mult îi plăcea să-l privească în ascuns, mai ales când dormea! Avea un păr lung, care i se răvăşea pe pernă în şuviţe negre ca nişte splendide pene, şi trăsături ascuţite, conturate în mod original de părul negru al bărbii. Încă de demult, de când acesta trecea prin chinuri insuportabile se obişnuise să sufere laolaltă cu el, sau poate de zece ori mai mult, vrând să răscumpere prin suferinţa ei o parte din chinurile lui. Rănile lui i se imprimaseră pe trup şi în suflet, îi pătrunseseră în inimă şi în vise. Câte vise nu-i sfâşiaseră aceste răni oarbe şi mute, ca nişte fantome însângerate, diforme!

Îl văzuse de multe ori gol şi-i admirase frumuseţea impudică a trupului de bărbat. După ce i se vindecaseră rănile şi se făcea din zi în zi tot mai frumos, creştea tainic în inima ei sămânţa acestui farmec. Pe măsura însănătoşirii el devenea tot mai mult ceea ce fusese înainte, îi reveneau deprinderile aristocratice, aversiunile, gusturile, obiceiurile şi apucăturile. Fiecare reacţie a lui se transforma pentru ea în lege imuabilă. Îi plăcea ceea ce-i plăcea lui şi ura ceea ce-l dezgusta pe el. N-avea nicio posibilitate să-i satisfacă cerinţele aristocratice. Nu voia să lase să se întrevadă, dar fiecare pas al ei, fiecare mişcare şi gând, fiecare sentiment şi dorinţă, erau pentru el, închinate lui. Se ruşina de simţămintele acestea ca de un păcat de moarte. Le ascundea, le masca prin asprimea purtărilor, dar cu atât mai dureros se chinuia şi se înfrângea pe sine însăşi. Înainte dormeau în aceeaşi cameră. După ce nopţile deveniseră mai puţin friguroase, şi-a mutat aşternutul în salonul mare. Atâta vreme cât nu nutrise aceste sentimente deosebite, putuse să doarmă alături de el, în aceeaşi cameră, fără să-i pese de părerea oamenilor care ar fi putut afla acest lucru. Acum însă, când simţea teama aceasta înăbuşitoare, de neînlăturat, că într-o zi Odrowonż o să plece şi-o să rămână

singură, se ruşina să mai stea cu el nopţile la un loc, se jena de oamenii absenţi, care n-o vedeau şi chiar de ea însăşi. În plus, încolţise în ea dorinţa să-l sărute pe buzele blânde şi pe ochii acoperiţi de-o umbră de tristeţe. Adesea lăsa special felinarul lângă pat, ca apoi noaptea, furişându-se în vârful degetelor în camera lui, să-i privească îndelung buzele şi ochii adumbriţi de pleoape. Simţea o voluptate nebună în cufundarea aceasta totală a privirilor pe buzele lui.

Nu-i era străin sărutul. Crescută fiind într-o casă cu mulţi băieţi mari, veri şi rude, unde era un necontenit pelerinaj de musafiri, vecini şi cunoscuţi, frumoasa domnişoară constituise obiectul unei permanente atracţii pentru toţi tinerii. Nu putea să respingă întotdeauna stăruinţele curtezanilor, cunoscuse forţa înşelătoare a privirilor voalate, a primelor unde de admiraţie, plăcerea întâlnirilor, într-o cameră întunecată şi a sărutărilor grăbite pe faţă sau pe gât, ca şi cum ar fi fost smulse sau furate, deşi în fond erau oferite de bună voie. Însă niciunul din cei care fuseseră fericiţi pentru un moment, nu se bucurase de sentimente mai profunde din partea domnişoarei Mia. Erau mai degrabă ştrengării ale unei fete frumoase, exaltate de propriul ei succes, zburdălnicii ale unei naturi bogate şi spontane. Îi plăcuse ca bărbat un văr ceva mai mare decât ea, care stătuse o vreme la Niezdoly. Era mai elegant decât ceilalţi, simpatic şi – lucrul cel mai important – frumos. La acesta intrase chiar de două ori în cameră, cedând rugăminţilor lui. Prima dată îi permisese să-i sărute mâinile, a doua oară s-o îmbrăţişeze şi s-o sărute pe obraji şi pe gât. Dar când observase că vărul face curte fiecărei femei frumoase, regretase uşurinţa de care dăduse dovadă şi din toată această aventură rămăsese numai cu o profundă aversiune faţă de el. De altfel îl şi uită de îndată ce plecă de la Niezdoly. Viaţa de societate şi legăturile sexuale la conacul acesta nu se caracterizau prin prea multă subtilitate. Gazdele făceau parte din nobilimea înstărită, dar nu erau prea cizelaţi. Discuţiile erau destul de triviale, relaţiile cu sexul frumos aproape ordinare. De aceea domnişoara Salomea deţinea o mulţime de cunoştinţe despre viaţa sexuală, prinse atât de la servitori, cât mai ales din discuţiile bărbaţilor. Felul ei de a gândi rămăsese la nivelul celor din Niezdoly.

Abia acum, în convieţuirea cu ducele Odrowonż observase şi alte maniere – un tratament deosebit de blând, politeţe, acurateţe, pondere în discuţii, deşi în mod inevitabil trăiau atât de aproape

unul de altul. Nu ştia aproape nimic despre relaţiile lui familiale. Din ţipetele de durere din timpul bolii şi din cuvintele spuse când aiura, aflase că are mamă. Altă dată, într-o discuţie, îi spusese că studiase la Paris şi locuise multă vreme acolo. Apoi, din amănunte răzleţe dedusese că face parte dintr-o familie de bogătaşi şi că a participat la răscoală fără asentimentul acesteia. Toate aceste împrejurări îl învăluiau într-o aureolă de un farmec şi un parfum irezistibile. Dacă, mânată de treburi, era obligată să-l părăsească pentru o clipă, o cuprindea imediat un dor nebun şi, de îndată ce era posibil, intra ca furtună în camera lui. Acum, când începuse să se însănătoşească, se simţea impresionată de vigoarea lui bărbătească. Dar se înmulţiseră şi grijile pentru a-i asigura securitatea. Sufletul fetei era plin de transformări, emoţii şi flăcări neaşteptate ce se ridicau din adâncul fiinţei ei, dar de cele mai multe ori se simţea deznădăjduită.

În ziua aceea de primăvară totul îi devenise apropiat şi clar. Se părea că adierea vântului răpeşte cuvintele nerostite de pe buzele ei strânse şi le duce mai departe, adăugându-le armonia care lipsea în sufletu-i chinuit. Ducele, aşezat pe pervazul ferestrei şi sprijint de toc se uita spre grădina devastată.

— Dacă n-aţi fi fost dumneavoastră, domnişoară, spuse el zâmbind blând, acum aş fi zăcut în pământul acesta umed. Ar fi crescut deasupra mea iarba proaspătă.

— Măcar atâta folos aţi fi adus. Aşa – numai necazuri.

— Desigur. Cel puţin ar fi ciugulit un cal de-al armatei ţariste iarba de pe pieptul meu şi s-ar fi hrănit. Aşa, într-adevăr, nu aduc decât necazuri. Dar v-am rugat în repetate rânduri să mă lichidaţi. N-a vrut nimeni să o facă. Nici măcar locotenentul acela de dragoni...

— Se vede că sunteţi destinat unui ţel mai înalt.

— Da, înalt şi din lemn.

— Iarăşi o întoarce pe-a lui! Ce rost are să vă mândriţi mereu cu această poartă triumfală...

— Eu? Da de unde!

— Ce-ar mai plânge femeile de durere dac-ar afla cum aţi zăcut în butii ca-ntr-un cazan pus la fiert fără apă! Din fericire n-au să afle asta niciodată, că altfel v-aţi îneca în potopul lor de lacrimi.

— Cel căruia îi e scris să fie spânzurat, nu se îneacă niciodată.[1]

— Iarăşi spânzurătoarea asta! Vedeţi doar că moartea fuge de

[1] Citat din *Kordian* de J. Słowacki (act. I, scena I).

dumneavoastră. Ce-o fi, o fi, dar spânzurătoarea cu siguranţă că n-o să fie.

— Dacă dumneavoastră o să mă apăraţi întotdeauna de moarte, atunci n-o să aibă nimeni ce să-mi facă.

— Întotdeauna! Acest „întotdeauna” o să mai dureze încă o zi, două, o săptămână, două. Cum să vă mai salvez când n-o să mai fiţi aici...

— Mă cam izgoniţi.

— Asta aşa-i. Sunt o gazdă tare neospitalieră. Cămara e pustie, n-avem nimic de mâncare şi când mai vine şi-un musafir neaşteptat care pe deasupra mai e şi duce...

Odrowonż întoarse capul în altă parte. Ea ştia bine că în acest moment lacrimi grele curg din ochii lui pe pervazul stricat al ferestrei. Simţi cum i se urcă un nod în gât. Cuvintele ei nechibzuite îl loviseră în piept ca nişte dinţi de ferăstrău. Nu ştia ce să facă. Încercă să zâmbească ironic, se uita la el deznădăjduită, dar degeaba. Şi iată că în ciuda voinţei ei, cu fruntea cuprinsă de o văpaie tulburătoare, îi puse mâna pe umăr şi simţi că n-o mai poate desprinde. Îl scutură uşor de umăr; el nu întoarse capul. Lacrimile îi picurau în continuare din ochi. Atunci, fără să se mai poată stăpâni, fata ridică o mână tremurătoare şi începu să-l mângâie pe părul lung, negru, lucitor. Îl liniştea ca pe un copil necăjit, şoptindu-i blând cuvinte reţinute. În cele din urmă se aplecă şi, transformată toată în zâmbet, începu să-i sărute fruntea albă. O sărută delicat ca pe o floare pe care n-o poţi nici admira şi nici mirosi prea mult timp, dar pe care buzele singure o mângâie. Într-o totală uitare de sine, îşi purtă buzele peste părul lui negru. Multă vreme el nu întoarse capul, nu se arăta nici mirat şi nici emoţionat de purtarea ei. Inima-i era cuprinsă de o profundă tristeţe: n-avea puterea nici să se mire şi nici să se bucure de ceva. Când, într-un târziu, ridică ochii spre ea, erau încă înlăcrimaţi. O privea prin perdeaua lacrimilor, deplângând soarta îngrozitoare a ţării, înfrângerile, la a căror amintire îi îngheţa sângele în vine... Îi explică în şoaptă că se aşteptau ca forţe zdrobitoare să se ridice la luptă, dar acestea le înşelaseră aşteptările, îi vorbi despre credinţa şi speranţa din care n-a mai rămas nimic altceva decât disperarea. Salomea îi luă capul, îl apropie de al său şi-i şopti cuvinte de îmbărbătare, purtându-şi buzele peste ochii şi urechile lui. Mai târziu, nu-şi mai puteau da seama precis, căci nu-şi mai aminteau, dacă într-adevăr se sărutaseră sau numai îşi vorbiseră şi se priviseră. Sufletele lor se

regăsiseră şi îndrăgostite unul de altul, pluteau înlănţuite pe deasupra pământului ca doi nori primăvăratici.

XI

Era o noapte spre sfârşitul primăverii cu o ploaie torenţială ce părea să inunde întreaga lume. Rafalele duduiau pe acoperiş, plescăiau dincolo de obloanele închise. În casă domnea un întuneric de nepătruns. Domnişoara Salomea stătea de multe ore culcată în pat, în salonul mare, fără să poată adormi. Uşa spre Odrowonż era închisă, căci acum, de câte ori se ducea la culcare, o închidea. Toate gândurile nefericite, născute din dragoste, îşi întinseseră aripile asupra ei în noaptea asta neagră şi plină de fantome, care păreau că aleargă în jurul patului ca o cireadă, îşi înfig degetele chircite în părul ei ridicându-i capul de pe pernă. Ce să facă? Ce să întreprindă? Cum să scape din avalanşa de gânduri contradictorii şi să ţină piept propriilor ei sentimente? Prin ce mijloace să domolească chinul sfâşietor din inimă, să-şi înăbuşe hohotele de plâns, să smulgă din piept şi să arunce în neant forţa copleşitoare a durerii?

În noaptea aceasta se hotărâse de mii de ori să găsească tot felul de soluţii. Să fugă cu omul acesta! Să piară împreună cu el undeva în luptă, sau într-o temniţă, închişi, pe viaţă. Să moară împreună cu el aici ori aiurea, numai să nu rămână singură.

„Să rămân singură? Să nu ştiu încotro s-a dus şi ce s-a întâmplat cu el? A venit aici ca un om străin şi a devenit forţa unică, atotputernică, care-mi stăpâneşte sufletul şi-mi umple viaţa prin prezenţa ei. Să stau aici în aşteptarea veştilor de la el care n-au să mai vină niciodată? Cum să trăiesc când n-are să mai fie aici, de vreme ce el este toată viaţa mea? Să rămân în locurile astea şi să-mi amintesc de fiecare clipă, să retrăiesc din nou toate întâmplările şi să aştept zadarnic, să aştept vestea ucigătoare? Fără el orice lucru încetează să mai prezinte vreo importanţă, devine un tablou sau o amintire. Sau poate să aflu că trăieşte, că a scăpat, dar că locuieşte cu o altă femeie...” Vedea aievea în întunericul nopţii o faţă străină, ochi de femeie aţintiţi în ochii lui şi se perpelea în cele mai cumplite chinuri. Oh, cum să suporte toate suferinţele astea?

Se smulse din pat gata să facă o faptă care să i-l redea, însă îşi reveni imediat. Doar el e aici! Aici, după uşa aceasta închisă! Dacă l-ar chema în şoaptă, s-ar trezi. Are să-l cheme cu cele mai dulci

cuvinte. Doar poate să-l vadă, să-l atingă, să-i vorbească, să-l asculte. O, fericire! Trăia un sentiment de nespusă încântare, bucurându-se de prezenţa lui, ca mama de pruncul ei. Strângea la inima-i înflăcărată clipa de-acum şi o legăna la piept implorând-o să dureze cât mai mult, la infinit, însă conştiinţa fericirii se ridica tot mai sus, dezvăluind adevărul necruţător că orice clipă se scurge, că ziua şi noaptea trec, că ziua de mâine ar putea să fie ultima. Şi din nou se strecura în sufletul ei frământarea: ce să facă? Ce salvare să găsească? Cum să înceapă? Să se încumete, dar la ce? Îşi aminti de tatăl ei şi-i îngheţă sufletul. Privea dragostea aceasta paternă cu un ochi neînfricat şi o cântărea în gândul ei de sute de ori, cu măsura fixă a iubirii sale noi, neîmpărtăşite. Această forţă neînţeleasă pentru ceilalţi, această adoraţie ascunsă se ridicase deasupra tuturor celorlalte simţăminte, anihilându-le. Parcă auzea ce se va spune despre ea: „Iat-o pe Mia! Iată ce-a ajuns! Nu ştiţi cum se întâmplă de obicei? A trăit cu răsculatul care se adăpostise în casa lor. N-a supravegheat-o nimeni, şi ea s-a folosit de acest prilej.” De o parte imaginea nemărginită, profundă a dragostei ei copleşitoare, de alta teama de felul cum o s-o judece lumea. Ce cruzime! Ce nebunie! Capu-i era încins şi sufletul i se zbătea sălbatic. Plângea cu capul înfundat în pernă.

Deci ce să facă? „Taci şi uită!” – cum au obiceiul să te sfătuiască femeile mai în vârstă. Se smulse din aşternut într-o deznădejde vecină cu nebunia; ştia că n-o să poată nici să uite şi nici să-şi înfrângă sentimentele. Când are să vină clipa despărţiţii, pe care o şi vedea în ceaţa depărtării, ştia că suferinţa o va ucide. Cu siguranţă că asta înseamnă de fapt porunca: „Taci şi uită!” Cum să uite chipul acela, ochii, zâmbetul, timbrul vocii lui! Ce putere poate să te facă să uiţi toate astea? Ştia că nu există o asemenea forţă şi că nimic în lume n-o va face să-l uite. Cum ar fi putut să-şi smulgă din suflet toată lumea, tot ce reprezintă pentru ea viaţa?

Încercă din nou să ia hotărâri... Deciziile ciudate şi irealizabile de care cu o clipă mai înainte se simţea înspăimântată îi păreau acum naturale şi uşor de realizat. Dar chiar înainte de a se scurge clipa aceasta, se ridică în faţa ei zidul aspru al realităţii. Se închiseseră din nou toate ieşirile şi viaţa apăsătoare de închisoare îi puse cătuşe la mâini.

Ce să facă cu sentimentul de dragoste faţă de tatăl ei? Să-l calce în picioare, să-l dea la o parte? Are să vină într-o noapte şi n-are s-o găsească. Szczepan o să-l anunţe ce şi cum. N-au ucis-o duşmanii,

n-au siluit-o soldaţii – ceea ce, oricum, bătrânul ar fi suportat în numele luptei drepte purtate împotriva ţarismului şi l-ar fi lăsat pe Dumnezeu să-i judece – ci s-a încurcat în mod josnic cu răsculatul. A fugit cu el şi cine ştie pe unde or fi hoinărind. Şi iată că dragostea paternă, sentimentul acela natural, profund şi simplu ca răsuflarea s-a transformat în ochii ei în asuprire şi tiranie. Oh, disperare! Cum a putut să gândească, să judece astfel? De câtă putere uriaşă ar avea nevoie ca să se înfrângă, să se pedepsească! Alerga cu braţele întinse să smulgă şi să calce în picioare inima iubitoare de tată, dar o singură clipă de gândire lucidă a făcut-o să se trezească. În faţa ochilor îi apărură alte imagini, splendide. O să plece cu el, cu soţul ei, în ţări străine, îndepărtate, fericite. N-au să mai întâlnească stafia aceasta criminală care cutreieră noaptea drumurile, câmpiile şi casele pământului cotropit, care bate noaptea în ferestre şi sfâşie somnul oamenilor. N-au să mai vadă tortura înjosirii şi ruşinea tresăririi trupului gol al femeii în faţa ochilor soldaţilor străini. Întinse în întuneric mâinile spre fericirea care era dincolo de uşa aceasta închisă.

Dar soarta rece îi apucă mâinile întinse şi i le frânse... Trebui să şi le retragă. Stătea pe pat cu capul în piept, cu părul despletit, cu mâinile înfipte în el. Şi tot aşa cum degetele despărţeau părul în şuviţe, gândul despărţea în faze distincte fiecare problemă care-o frământa. Un vis trecător, o orbire fericită a simţămintelor şi o adormire a voinţei, o duseră într-o ţară de vis, unde faptele cele mai irealizabile devin realităţi. Vedea oraşe străine, ţări însorite. Treceau pe lângă ea oameni vorbind într-o limbă străină. Se desfăşurau prin faţa ei fapte necunoscute minţii şi probleme de care gândul nu se agăţase încă niciodată. Vedea feţe de oameni, forme de clădiri, câmpii colorate, alei şi păduri într-o lume de vis, scăldată în soare. Acolo, departe, călătorea împreună cu soţul ei, ducele...

Deodată, în mijlocul acestor vise se auziră zgomote îndepărtate în casă, ca şi cum cineva ar fi tras cu o armă de foc, sau ar fi lovit cu putere în nişte vase goale. Pe urmă se lăsă o linişte cu atât mai adâncă şi mai desăvârşită. Părul i se ridică măciucă. Teama îi zgâlţâia trupul amorţit. Auzul încordat repetă iluzia unei noi lovituri. Fusese reală această a doua lovitură, sau nu? Cu siguranţă că fusese, căci trupul începu să-i tremure ca o frunză. Dominik! Peste o clipă suflă ceva prin cameră de parcă s-ar fi dat în lături fără zgomot uşa de la salonul mare. O, Doamne! E în uşă! Fantomă nea-

grră cu faţa albă!

Îşi acoperi faţa cu mâinile, se ghemui, îşi vârî capul în pernă, dar nu putea să facă să-i dispară din faţa ochilor imaginea stafiei. Teama începu să o zgâlţâie, să o lovească, să o strângă tot mai tare. Nu mai putea suporta! Sări în picioare şi ţipă înfricoşată.

De după uşa închisă ducele o strigă o dată, de două ori. Întrebă în şoaptă ce se întâmplă. Au venit soldaţii şi bat în uşă? Plescăitul ploii şi darabana picăturilor pe acoperiş îi înăbuşeau cuvintele. Fără să ştie ce se petrece cu ea, tremurând din tot corpul, domnişoara Mia coborî din aşternut şi porni prin întuneric numai în cămaşă, privind cu ochii larg deschişi la uşa salonului în care-l văzuse aproape aievea pe Dominik. Mai ţipă încă o dată şi, pierzându-şi cumpătul, ajunse la uşa camerei lui Odrowonż. Intră în cameră cuprinsă toată de flăcările spaimei, clănţănind din dinţi şi ţipând. Abia acolo, când se opri lângă patul răsculatului, îşi dădu seama de ceea ce făcuse. El, zărind în întuneric silueta albă, întinse mâinile şi nimeri palmele ei împreunate.

— Ce s-a întâmplat? o întrebă.

— Dominik! bâigui ea, neputându-şi opri clănţănitul dinţilor.

— Unde?

— Acolo, în spatele meu!

— Dar nu-i nimeni!

— E în uşă.

— E o iluzie.

— Dar a aruncat cu butoaiele.

— Ce-ţi mai trece prin minte!

— N-aţi auzit?

— Copilării! Butoaiele s-au uscat stând în sala aceea unde trage curentul şi acum, din cauza ploii, se îmbibă din nou cu umezeală şi pocnesc.

— Nu mai vorbiţi aşa...

El îi mângâia uşor mâinile s-o liniştească. Şi, într-adevăr, fiecare din aceste mângâieri îi liniştea tulburarea, învăluind-o totodată în limbi de foc. Voia să-şi tragă palmele din mâinile lui, dar el nu le dă-dea drumul. Dimpotrivă, le trase şi le strânse la piept, le lipi de buze, de obraji. Îşi mângâia cu ele faţa, gâtul, fruntea. Ea se aplecă uşor trasă de el şi-i simţi respiraţia în obraji. Nu putea să se smulgă, să plece, nu putea să ridice capul. O fericire dumnezeiască coborî asupra ei când el o înlănţui cu mâinile peste cămaşă şi o trase inertă în patul lui. O fericire negrăită o făcu să-şi piardă cu

totul mintea, conştiinţa, auzul şi vederea. Fericirea înlocuise totul. Cu un geamăt de plăcere se lipi toată de omul acesta pe care-l iubea atât de mult. La şoaptele lui răspundea cu alte şoapte, la sărutările lui, cu alte sărutări, la mângâierile lui, cu noi mângâieri. Devenise ca valul inconştient al mării care se cufundă în alt val, ca un nor vaporos care se contopeşte cu altul, ca o crenguţă de pom care se leagănă ascultătoare în bătaia vântului, fără să ştie în ce direcţie se apleacă şi de ce. I se spulberară deodată toate gândurile şi teama de despărţire. Problemele cele mai înfricoşătoare aflaseră o dezlegare simplă. Începu să spună ceva despre gândurile care-o frământaseră când se zbuciuma singură în patul din camera de alături. La întrebarea de ce n-a venit mai de mult, dacă se temea aşa de tare şi se frământa atât de profund, nu găsi răspuns, căci într-adevăr acum i se părea că fusese proastă şi fricoasă. Cunoscu în clipa aceasta a vieţii ei fericirea fără margini, fără măsură, fără început şi fără sfârşit. Clipa aceasta hotărî totul. Îşi puse braţele splendide sub capul iubit şi trase spre sine pe omul acesta smuls de ea din ghearele morţii, îl legănă la pieptul ei pur, aşa cum puţin mai înainte îşi legănase doar iluzia fericirii de a trăi cu el sub acelaşi acoperiş.

Odrowonż simţind în mâini trupul tare al fetei, splendoarea feciorelnică a şoldurilor, pieptului, braţelor, picioarelor, orbi şi asurzi de fericire, îşi pierdu mintea şi înnebuni de plăcere. Avea senzaţia că moare. Fiinţa lui se cufundă în ea şi dispăru ca existenţă aparte. Se cuibări lângă ea şi se transformă în fericirea însăşi. Sărutările deveneau tot mai nesătule, nesfârşite, pline de foc. Strigăte de fericire le scăpau de pe buze. Cuvinte mângâietoare cădeau ca ploaia peste buze, ochi, piept, păr…

Ploaia lovea în acoperiş, biciuia pereţii, plescăia dincolo de obloanele închise, în noaptea neagră, de nepătruns.

XII

Într-o bună zi, în faţa verandei trase o caretă cu doi cai şi dinăuntru coborâră soţii Rudecki. El fusese eliberat din închisoare, pe o cauţiune mare, datorită insistenţelor soţiei, dar era grav bolnav. De mers, mergea sprijinit în baston, dar arăta rău de tot şi nu vorbea deloc. Doamna Rudecka era de asemenea schimbată, de nerecunoscut. Părea s-o intereseze prea puţin tot ce găsise acasă.

Lui i se aşternu patul în fosta-i cancelarie şi se culcă imediat.

Doamna Rudecka trecu prin casă împreună cu Salomea, să vadă care-i situaţia. Când zări un om străin în alcovul pupilei sale, stăpâna casei nu exprimă nici mirare şi nici supărare. Dădu doar din cap îngândurată şi încruntată, când i se explică cine e şi de ce stă aici. Doi fii îi pieriseră în răscoală. Unul fusese atât de sfârtecat, că nu putuse să-i găsească nici rămăşiţele. Pe celălalt îl văzuse în cămaşa de îngropăciune, cu o panglicuţă tricoloră la gât. Asistase când, împreună cu ceilalţi tovarăşi ai lui, fusese îngropat fără coşciug, într-o groapă comună. Al treilea fiu era undeva pe câmpul de luptă şi nu ştia dacă-i viu sau mort, sănătos ori rănit. Ce importanţă putea să mai aibă deci pentru ea că, în timp ce fiii ei erau purtaţi peste câmpiile îngheţate de caii sălbăticiţi, fără să se găsească pentru ei nicăieri o casă primitoare sau măcar câteva scânduri de sicriu în această ţară pentru care au pierit, un om străin găsise în casa lor adăpost şi îngrijire? Îi era indiferent. Dădu din cap îngândurată şi ieşi din cameră.

În acest timp, Odrowonż se îmbolnăvise din nou. Într-o noapte, cam cu vreo două săptămâni înainte de sosirea moşierilor, Ryfka anunţase, bătând în geam, că vine armata. Până să-l trezească pe bucătar, curtea fusese încercuită şi ducele trebuise să fugă printr-un gang lateral în grădină, în picioarele goale şi numai în cămaşă. Se dusese pe deal, în tufişuri, şi aşteptase acolo până la plecarea companiei de soldaţi. Când îl găsiseră a doua zi de dimineaţă, era îngheţat până la oase şi aproape fără cunoştinţă. Numaidecât făcuse temperatură mare şi căzuse într-o boală grea, despre care nu ştiau ce este, căci n-aveau niciun doctor la îndemână. Zile şi nopţi în şir aiura de febră. Se părea că o să moară dintr-o clipă în alta. Când se întorseseră gazdele acasă, bolnavul se simţea ceva mai bine, dar starea lui era încă îngrijorătoare. Temperatura se menţinea ridicată. Fără să mănânce sau să bea ceva, bolnavul privea în gol ore în şir, cu o privire sticloasă. Domnul Rudecki, după ce zăcu treaz prima noapte în camera lui, se sculă a doua zi dis-de-dimineaţă şi cu toate protestele şi avertismentele soţiei, se îmbrăcă cu hainele lui dinainte, îşi puse nişte ghete călduroase şi ieşi din casă. Coborând de pe verandă se duse să vadă totul: gardurile distruse, grădina năpădită de bălării, urmele staţionării armatelor la conac, clădirile fermei arse, din care se mai ridicau spre cer printre verdeaţă nişte stâlpi carbonizaţi... Se uită la grajdurile pustii, la gropile de cartofi goale, la câmpul nearat şi nesemănat, la toată pustietatea care se cuibărise aici.

Stătu o vreme în curtea fermei privind în jur. După aceea, se întoarse în cameră. Dar cum ajunse înăuntru, se simţi deodată rău. Îl dezbrăcară şi-l aşezară în pat într-o stare gravă. Doamna Rudecka trimise pe Szczepan să închirieze cu orice preţ din sat sau de la hanul ovreilor o pereche de cai şi să aducă din orăşelul învecinat pe un felcer cunoscut, cu renume şi practică îndelungată în tot ţinutul. Spre seară sosi felcerul evreu, un om în vârstă. Îl consultă pe moşierul din Niezdoly, analiză situaţia şi ţocăi din buze. Recomandă linişte şi o grămadă de doctorii. La insistenţele fierbinţi ale domnişoarei Salomea, îl consultă şi pe răsculat, dar cu mare teamă şi într-o taină şi mai mare. Constată că avea o boală grea, periculoasă. Nu voia să-i spună pe nume. Interzise să se mai discute cu nefericitul duce, să se apropie cineva de el, atrase atenţia să nu fie supus la nicio emoţie, căci sincer vorbind, ar putea să moară, în cele din urmă, declară pe un ton atotştiutor şi tainic dându-şi ochii peste cap, că dac-o da Dumnezeu, ambii bolnavi se mai pot însănătoşi. El n-are nicio putere în cazurile de faţă. Şi spunând acestea plecă.

Domnul Rudecki nu mai trăi să vadă ce urma să ajungă moşia Niezdoly. După trei zile se stinse din viaţă. Înmormântarea a fost simplă şi sărăcăcioasă, corespunzător vremii şi condiţiilor de atunci. Ţăranii n-au venit la înmormântare. Numai câţiva mai bătrâni trecuseră pe la conac să-l vadă pe moşier, parcă mai mult din curiozitate, să se convingă că într-adevăr murise. Sicriul modest a fost făcut de meşterul din sat care asigura acest ultim adăpost vecinilor săi.

După înmormântarea domnului Rudecki la cimitirul parohial, în casa din Niezdoly veniră vremuri şi mai triste. Nu mai contenea plânsul văduvei şi mamei ai cărei fii fuseseră ucişi. În inima ei se împletea dezgustul faţă de viaţă cu necesitatea de a trăi pentru ceilalţi copii care-i mai rămăseseră, aversiunea pentru orice lucru cu necesitatea de a acţiona. Urmară după aceea noi veniri inopinante ale armatei şi percheziţii nocturne, alternând cu adăpostirea resturilor unităţilor de răsculaţi.

Şi pe deasupra, în această casă a durerii se vântura iluzia veşnică a plimbărilor stafiei lui Dominik, care părea că e pornit să răscolească totul. Văduva auzea mereu paşii lui, uşile trântite, râsul lui îndepărtat în camera goală, strident, străbătând prin zeci de uşi... Avea impresia că Dominik tot chicoteşte de bucurie că s-a distrus totul, casa, bunăstarea şi fericirea lor. Îşi luase revanşa

pentru chinul lui, pentru viaţa tristă pe care-o dusese şi pentru moartea tragică. Acum umbla noaptea prin casa pustie, trecea pe lângă mobile, privea prin crăpăturile uşilor, pândea pe după dulapuri, se uita peste tot şi se tăvălea de râs – fantoma rea a conacului Niezdoly.

XIII

Venise frumoasa lună mai şi Józef Odrowonż tot nu se însănătoşise. Verdele primăvăratic al naturii acoperise rănile pământului chinuit. Iarba, frunzele, lujerele unduioase şi florile viu colorate aşternuseră covor mătăsos peste pământul sfârtecat şi cochetau cu privirile oamenilor. Aşa cum absorbiseră umezeala şi putreziciunea, tot aşa voiau ca prin culorile, forma şi puterea infinită a dezvoltării lor, să absoarbă suferinţa din suflete, să şteargă amintirea celor căzuţi şi morţi. Pentru binele vieţii noi şi în ciuda morţii, totul creştea şi se dezvolta frumos. Privighetoarea cânta noaptea pe malul apei, în apropierea movilei în care îşi găsise ultimul adăpost Hubert Olbromski. Şi la curtea din Niezdoly începu oarecum să pulseze viaţa. Doamna Rudecka primea şi angaja acum servitori şi argaţi, aduna inventar, reintroducea ordinea, munca şi disciplina în gospodărie. Începuse să se şi gândească la reconstruirea hambarelor, grajdurilor şi grânarului. Acum se făcea mâncare gătită la prânz şi la cină. Szczepan stătea iarăşi tot timpul la crătiţi, tigăi şi ceaune. I se dăduse drept ajutor la spălatul vaselor şi jumulitul păsărilor, un fătoi murdar şi neglijent. Ţipa la ea cu o voce sălbatică răzbunându-se pentru tot ce fusese el nevoit să îndure şi o mai şi înghiontea răscumpărându-şi astfel pe două căi lipsa de putere de care suferise întotdeauna ca bucătar. După vechiul lui obicei vorbea cu focul, în faţa căruia făcea mărturisiri, îi explica ceva, se certa, făcea afirmaţii şi-l combătea. Uneori probabil că focul i se împotrivea prea tare, căci bătrânul bătea din picior şi îl ameninţa cu pumnul.

Toată lumea aştepta ca tatăl domnişoarei Salomea, bătrânul domn Brynicki, adevăratul gospodar la Niezdoly de mulţi ani, administratorul întregii averi, să vină o dată pe neaşteptate din luptă şi să ia în mâini conducerea, să introducă ordinea, să aranjeze şi să pună în mişcare acest vechi mecanism gospodăresc. Au aşteptat însă în zadar... Într-o seară a venit la curte un ţăran ostenit de drum, din ţinuturi îndepărtate, tocmai dinspre codrii

Swientokrzyski, care a adus o veste îngrozitoare: tatăl domnişoarei Salomea nu mai trăia. Rănit în luptă undeva în munţi, venise bolnav şi se ascunsese în colibele ţăranilor de lângă mânăstirea Sfintei Ecaterina, la nişte oameni cumsecade dintr-un anumit sat. Se tratase singur aşa cum putea şi cum ştia, cu metodele lui de soldat bătrân. Şi-ar pus diferite alifii pe rană, a băut fiertură de ierburi numai de el cunoscute, dar în zadar! A sosit o clipă când şi-a dat seama că a ajuns la capătul zilelor.

Atunci l-a rugat pe ţăranul care-l adăpostea să dea de veste fiicei lui. A scris o scrisoare. Pe un colţ de hârtie aspră, cenuşie, pe care o găsise pe undeva în timpul marşurilor, a scris cel din urmă mesaj către fiica lui. În lipsa creionului ascuţise cu briceagul ultimul glonţ de plumb care-i mai rămăsese în traistă. O lăsa în paza lui Dumnezeu şi a rudelor, împreună cu care mâncase aceeaşi pâine şi îndurase greutăţile vieţii atâţia ani de-a rândul. O conjura să păstreze bunul nume al familiei şi să muncească cinstit. Anunţa că el e grav bolnav şi că-i este imposibil să plece din locul acesta de unde scrie, sau să meargă să se trateze undeva. Nu-şi mai simte picioarele. Capu-i vâjâie. Peste ochi i s-a aşezat o ceaţă. Scria de asemenea că nu mai simte în suflet elanul dinainte şi că poartă în inimă o mare tristeţe. Adăuga în post-scriptum că îi trimite scumpei lui fiice, Salomea, ultimii bani pe care-i mai are, patruzeci şi şapte de zloţi polonezi. Încă o dată o încredinţa pe „fetiţa lui, Mia”, lui Dumnezeu cu imaginea căruia moare în suflet, aceluia care „veghează necontenit asupra întregii lumi”. Îşi lua rămas bun de la ea, binecuvântând-o.

Ţăranul care adusese vestea a mai adăugat că bătrânul răsculat a murit la scurt timp după ce-a scris scrisoarea şi că a fost îngropat noaptea de săteni, în taină, în vechiul cimitir de lângă bisericuţa din acel sat de munte din ţinutul Swientokrzyski. Ţăranul deznodă o legăturică şi puse cinstit pe banca din verandă cei patruzeci şi şapte de zloţi polonezi care-i fuseseră încredinţaţi. Apoi mai povesti o serie de amănunte despre ultimele clipe ale vieţii acestui bătrân răsculat. Era altfel decât ţăranii din Niezdoly, partizan al răscoalei, ca de altfel toţi vecinii săi din părţile acelea de munte. Se mira profund de ţăranii care se fereau de răsculaţi, aşa cum îi întâlnise şi văzuse în drumul lui, căci pentru prima dată în viaţă parcurgea atât amar de drum, ducând ceea ce i se încredinţase. Prin părţile de unde era el, oamenii aveau încredere în răsculaţi şi erau de partea polonezilor, îi ajutau în expediţii, îi ascundeau pe răniţi şi chiar

dintre ei, care erau mai tineri şi cu spirit mai înflăcărat, se duceau la luptă. Copleşit cu daruri şi mulţumiri şi hrănit cum se cuvine, porni înapoi, căci trebuia să se grăbească, drumul fiind lung şi necunoscut, pe poteci neumblate, prin păduri, ca să nu se întâlnească cu armata. Domnişoara Salomea conduse câteva verste peste haturile câmpiilor pe martorul ultimelor clipe ale tatălui, pe vestitorul durerii ei. După ce se despărţiră, se uită lung, lung, după solul ce venise din partea părintelui ei şi care se întorcea acum acolo unde era el. Silueta solului se micşora tot mai mult, se făcu una cu pământul... cu amurgul... Când dispăru la orizont, simţi cum o cuprinde disperarea. Vestea aceasta îi zdrobise sufletul. Suferinţa i se amplifică de zeci şi sute de ori când, comparând datele, îşi dădu seama că tatăl ei se stinsese în singurătate cam pe atunci când ea se dăruise iubitului. Murea în acelaşi timp, în apropierea acelei nopţi de neuitat, când dragostea tatălui i se păruse apăsătoare ca un jug. Distrusă, cu ochii uscaţi, alerga acum peste câmpiile înflorite către casă. Un strigăt de durere i se smulgea din piept. Şi iată că, deodată, cu atât mai mare şi profundă, unică şi nemărginită deveni dragostea faţă de iubitul ei.

XIV

Doamna Rudecka hotărî să acţioneze în numele şi pentru întreaga familie. Se apucă de gospodărie, însă nu reuşea s-o dirijeze cum trebuie, totul şchiopăta, se ducea pe apa sâmbetei. Relaţiile cu ţăranii se schimbaseră de nerecunoscut. Oamenii erau alţii, cu atât mai răuvoitori şi mai dârji, cu cât fuseseră mai plecaţi înainte. Lucrurile dispăreau, furate aproape pe faţă. Toate strădaniile erau zadarnice, nu duceau la nimic.

Domnişoara Brynicka, fiind mai tânără şi mai sănătoasă, trebui să ia pe umerii ei partea cea mai mare a treburilor. Nu mai dormea, nu mai mânca. Grija pentru sănătatea ducelui atinsese acum stadiul unei necontenite disperări, mascată întotdeauna de o mină perfectă şi de o veselie aparentă, pentru a nu se trăda. Somnul i se transformase într-o semiveghe, într-o dormitare între vis şi realitate, cunoscută numai femeilor îndrăgostite. Cu o ureche era în lumea viselor, iar cu cealaltă asculta încordată respiraţia bolnavului, să prindă fiecare zgomot suspect. În asemenea clipe gândurile se împrăştiau, se ridicau sus, sus şi zburau la o sută de mile de pământ, dar veghea atentă continua, ca şi gândul

permanent la starea şi evoluţia bolii.

Acum armata nu mai trecea şi nu mai năvălea atât de des ca înainte, căci răsculaţii ascunşi prin păduri îi atrăgeau pe adversari departe de aşezările oamenilor. În plus, centrul de greutate al luptelor de partizani se mutase temporar în alte ţinuturi.

Cele două locatare ale conacului pustiit se foloseau din plin de acest răgaz şi munceau din răsputeri, din zori şi până noaptea târziu. Aveau atâtea treburi de făcut! Râdeau zgomotos şi vorbeau numai despre lucruri vesele, ca să-şi ascundă adevăratele sentimente şi pentru ca prin râs să-şi silească sufletele la tăcere şi să-şi dezveţe ochii de obiceiul de a plânge. Dar nu reuşeau întotdeauna. Într-o zi cu soare scoaseră la aerisit cuferele cu haine care stătuseră închise toată iarna. Întinseră lucrurile în grădină, la aer. Lucrau cu spor şi erau vesele. Dar, la un moment dat, doamna Rudecka a intrat în casă şi multă vreme nu s-a mai întors. Deodată tânăra fată auzi din adâncul casei un ţipăt spasmodic. Alergă, căută, trecând în goană din cameră în cameră; într-un colţ al sufrageriei – o cameră mare de lângă bucătărie – o găsi pe doamna Rudecka aşezată pe podea, după un dulap. Nefericita mamă găsise o hăinuţă de-a lui Gucio, de când era mic, fiul ei sfârtecat în luptă. Strângând la piept hăinuţa cu năsturaşi aurii, se legăna într-o parte şi alta, oarbă şi surdă, înnebunită de durere. Ţipete sălbatice ca ale unui uliu străbăteau printre dinţii ei strânşi. După ce o ridică de pe podea, femeia deschise ochii, îşi reveni, ceru scuze şi se apucă din nou de treabă.

Orice veşti venite din lumea largă, orice duruit de trăsură în curte provoca tresăriri, panică şi chinul fugii. Începuseră să urască duruitul trăsurilor şi tropotul cailor.

Într-o după amiază, în a doua jumătate a lunii mai, se opri în faţa conacului o caretă mare, strălucitoare, la care erau înhămaţi patru cai voinici, încinşi de drum. Înspăimântată, doamna Rudecka alergă în antreu, se opri în dosul uşii de la intrare şi se uită printr-o fereastruică laterală în aşteptarea unei noi catastrofe. Domnişoara Salomea, de asemenea, urmărea careta, ascunsă după perdeaua din salon. Din fericire, din trăsură nu coborî un bărbat, ci o femeie, ceea ce, oricum, reprezenta un fel de uşurare. Era o doamnă înaltă şi cu toate că părul începuse să-i încărunţească, purta pe faţă urme ale unei deosebite frumuseţi. Ridică voaleta pălăriei negre şi se uită în toate părţile, aşteptând evident să iasă cineva să o întâmpine. Dar în aceste vremuri, casele erau neprimitoare şi oamenii nu erau

dornici de oaspeţi. Gazda nu se grăbea să-i iasă înainte, gândindu-se că poate doamna aceea străină, aşa cum a venit, va pleca mai departe în careta sa strălucitoare. Dar doamna în negru se apropie de verandă şi începu să urce scările. Nu erau decât câteva trepte, dar parcă nu le putea urca. Acum trebuia să deschidă cineva uşa şi să-i iasă în întâmpinare. Când doamna Rudecka ieşi în prag, călătoarea o văzu şi înclină de câteva ori din cap. Era albă ca hârtia, cu cearcăne la ochi şi cu urme vineţii în jurul buzelor. Stând pe prima treaptă a verandei, se împiedică şi cu o ciudată neîndemânare îngenunche pe a doua treaptă. Cu o voce tremurândă, printre dinţii care-i clănţăneau ca de febră întrebă:

— Acesta este conacul moşiei Niezdoly?

— Da... răspunse gazda.

— Dumneavoastră sunteţi poate doamna Rudecka?

— Eu...

— Mi s-a spus... Am aflat că aici a fost adăpostit în iarnă un rănit... Îl caut de trei luni. Mi s-a spus... E un băiat tânăr. Brunet. Înalt. Slab.

— Cum îl chema?

— Odrowonż, pe nume Józef.

— Sunteţi mama lui?

— Mama...

— Intraţi, vă rog.

— Este aici?

— Da.

— Trăieşte?

— Trăieşte.

— O, Doamne! Aici, în casa asta?

— Aici. Intraţi, vă rog.

Dar călătoarea nu mai avea putere să intre. Zâmbetul de fericire care îi apăruse pe buze şi pe faţă, părea să epuizeze ultima fărâmă de putere din trupul vlăguit. În genunchi, cu mâinile întinse spre doamna Rudecka, leşină. Domnişoara Salomea îi veni în ajutor, o ridică pe mama ducelui şi o trezi stropind-o cu apă. Vizitiul care auzise această discuţie, dădu cailor câte un bici zdrăvan şi întorcând careta în curte, plecă în goană. Ducesa Odrowonżowa fu dusă de cele două gazde din Niezdoly într-o cameră în dreapta, departe de dormitorul rănitului. De îndată ce-şi reveni, aceasta se uită la domnişoara Salomea şi întrebă:

— Dumneata mi-ai salvat de la moarte băiatul?

— De unde aveţi această ştire?
— De la doctor, şopti ea.
— De la doctorul Kulewski?
— Da. Am căutat pretutindeni, am fost pe toate câmpurile de luptă, prin hanuri, conace, sate, am întrebat pe toţi oamenii. Până când în cele din urmă...
— Dar el e grav bolnav...
— Bolnav! Ce are?
— Nu ştiu. A fost rănit...
— Cunosc rănile acestea. Mi-a spus doctorul totul, în cap, pe spate... ochiul... Glonţul mai este în rană?
— Glonţul a ieşit.
— A ieşit!
— Dar a survenit o altă boală.
— Dumnezeule! Unde este?
— Acum nu puteţi să-l vedeţi, căci n-ar rezista la această emoţie.
— Aşa-i de bolnav?!
— Aşa ne-a spus felcerul care l-a văzut.
— Să aducem un doctor! propuse mama.
— Bine! răspunse tânăra în şoaptă.
Îşi aplecară capetele una spre alta şi începură să vorbească încetişor, de parcă le-ar fi ascultat un duşman, despre amănuntele bolii, despre cele mai mici manifestări, simptome, supoziţii şi mijloace de salvare. Uitară de lumea întreagă, simţindu-se legate printr-un sentiment care apare uneori la două persoane deodată şi le uneşte. Doamna Odrowonżowa stătea la un capăt al sofalei, Salomea pe un taburet lângă ea. Mama o cuprinsese pe nesimţite în braţe pe fata aceasta necunoscută, o strângea la pieptul ei, o mângâia pe cap, pe mâini, pe spate şi începu chiar să o legene în elanul recunoştinţei. Degetele ei fine îi atingeau părul lucios, obrajii. Fără să-şi dea seama ce face, înnebunită de fericire, luă mâinile domnişoarei Mia şi le duse la buze atât de brusc încât cealaltă abia mai putu să şi le tragă înapoi ţipând. În faţa lor stătea în fotoliul ei preferat doamna Rudecka. Zâmbea amabil, cu o linişte curtenitoare, aşa cum trebuie să te porţi faţă de un oaspete. Aplecându-şi capul cu curiozitate asculta discuţia dintre cele două femei, împărtăşea bucuria mamei care-şi regăsise fiul pe căile întortocheate, ascunse şi nebănuite ale răscoalei poloneze. Dar de fapt ochii ei nu vedeau pe nimeni şi urechile ei nu ascultau amănuntele care preocupau atât de mult pe celelalte două. Privirea

trecea prin ele, prin fereastră sau prin peretele zgrunţuros al casei, spre câmpiile şi văgăunile îndepărtate din păduri, sau poate că scruta cutezătoare în ochii inaccesibili ai unui Dumnezeu nedrept.

Ducesa, uitând de restul lumii, de îndatoririle de societate şi de tot ce s-ar fi cuvenit să facă mai întâi, o rugă pe domnişoara Salomea s-o lase să-şi vadă fiul. Dar tânăra gazdă nu-i permise. Cunoscând prea bine starea bolnavului, ştia că dacă şi-ar vedea mama, l-ar apuca o febră de zeci de ori mai mare care l-ar ucide. Se târguiră aşa multă vreme. Una implora în continuare, cealaltă nu voia să cedeze. În cele din urmă ajunseră la înţelegerea ca mama să-şi vadă unicul fiu prin crăpătura uşii. Uitară de doamna Rudecka şi porniră în vârful picioarelor prin antreu şi salon. Domnişoara Salomea traversă salonul mare, intră în dormitor, lăsând uşa întredeschisă în urma ei. Prin crăpătură se putea zări faţa bolnavului. Doamna Odrowonżowa se lipi de această crăpătură atât de încet, încât Salomea nu ştia dacă s-a apropiat, sau mai stă încă la depărtare. Dar mama răsculatului căzuse în genunchi în faţa crăpăturii dintre toc şi uşă şi privea. Cu rugăciuni pe buzele-i tremurânde, printre şiroaiele abundente de lacrimi, se uita la faţa iubită. Trecu aşa o oră, două. Domnişoara Salomea nu putea s-o ridice şi s-o ia din locul acesta. Abia când se lăsă înserarea şi bolnavul începu să se zvârcolească, ducesa fu luată cu forţa şi dusă într-una din camerele mai îndepărtate unde i se pregătise patul.

XV

Acum începu altă viaţă la conac. Ducesa ca să-şi salveze fiul aducea doctori, cărora le plătea cu dărnicie pentru sfaturi şi îngrijire. Sub diferite pretexte angajă servitori care să-l slujească. Plătea orice serviciu, aruncând bani în dreapta şi în stânga, numai să-l poată însănătoşi pe unicul ei fiu iubit. Datorită acestui concurs de împrejurări, câştigă o mulţime de bani şi deveni om înstărit bătrânul bucătar Szczepan Podkurek. Când domnişoara Salomea îi explică doamnei Odrowonżowa în ce fel salvase moşneagul de atâtea ori viaţa tânărului, cum îi dăduse încălţări şi-l hrănise cu caşă prima dată şi câte nu făcuse apoi pentru el, aceasta nu mai ştia cum să-l răsplătească pe bătrân. Ce altceva ar fi putut să facă pentru el, decât să-i dăruiască bani? Aşa că-i dădu o pungă cu bani de aur, după ce-l copleşi cu mii de mulţumiri. Moşneagul vârâse punga în sân şi o păzea ca pe ochii din cap. Faptul că poseda atâta

aur îl tulbura nespus. Purta ca şi mai înainte cămaşa lui de in, pantalonii cu genunchii ieşiţi, găuriţi şi murdari, trocii vechi cu talpă de lemn. Ca şi mai înainte umbla cu capul gol, căci de foarte multă vreme nu mai avea nici pălărie, nici şapcă. Gătea în continuare pentru stăpâni şi pentru servitori, pregătea cu mâna lui, la cererea doamnei ducese, mâncăruri tot mai alese pentru tânărul domn. Faptul că poseda punga cu aur rămânea deocamdată ceva exterior şi ireal. Adesea vâra mâna în sân şi-şi pipăia comoara, să se convingă că nu-i un vis, că el, bucătarul Szczepan, este cu adevărat un bogătaş. Când era singur în bucătărie, vorbea, după vechiul lui obicei, cu focul. În discuţiile astea era mereu vorba de un furt.

— Zici că i-am furat? se repezea la foc ameninţând cu pumnii. Şi de la cine, mă rog? Spune, dacă ştii, de fa cine? I-am furat! Ia uitaţi-vă la el, oameni buni... Zice că am furat gogemitea pungă. Şi de la cine? A avut cineva, aici, aşa ceva? A purtat-o la el, sau a lăsat-o aici, ori cum altfel? Şi oamenii, afurisiţi mai sunt oamenii... Doamna mi i-a dat, luminata doamnă, pentru că i-am salvat fiul. Pentru asta mi i-a dat! Şi încă m-a mai şi mângâiat pe faţă cu mânuţa ei şi m-a pupat pe cap cu guriţa ei. Aşa, ca să ştiţi, afurisiţilor. Martor! Cică n-a fost niciun martor la povestea asta... Ei, n-a fost! Da ce-s eu de vină? Parc-am ştiut ce-o să vrea de la mine când a intrat aici, în bucătărie? Dac-aş fi ştiut, v-aş fi chemat şi pe voi, câinilor: haideţi şi holbaţi-vă! Aţi fi putut să staţi undeva într-un colţ şi să vă uitaţi. Aţi fi văzut şi singuri, satanelor, cum a fost. S-a oprit aici, lângă vatră... Se uită la mine, mă uit şi eu. Scoate p-ormă punga asta dintr-un buzunar şi mi-o pune în mână... Ţine, zice ea, frate – aşa a spus înalt-prealuminata ducesă – şi Dumnezeu să te răsplătească! Cumpără ce vrei cu banii ăştia. Ei, şi-acum? E-adevărat sau nu? Spuneţi, porcilor, aşa-i sau nu? Au să-mi poruncească să jur, am să jur! Şi ea însăşi are să stea faţă că-i adevărat. Aici a stat, lângă vatră... Se uită la mine, mă uit şi eu. Scoate p-ormă punga asta dintr-un buzunar şi mi-o pune în mână... Am furat! N-am furat, câine, sunt ai mei...

Se vede treaba că focul nu-i dădea crezare, manifesta îndoială şi-şi râdea de bătrân. Atunci Szczepan ţipa la el şi-l împroşca cu înjurături grosolane, imposibil de reprodus.

Din timp în timp, când avea o clipă liberă, se furişa pe deal, dincolo de grădini şi acolo, tupilat în cel mai mare desiş, scotea punga din sân. Lua cu grijă monezile de aur una câte una, le aşeza pe nişte frunze întinse pe jos, una lângă alta şi se străduia să le

numere. Dar suma aceasta întrecea cunoştinţele lui de calcul. Nu putea să-şi evalueze comoara. Îşi tot amintea câte ceva din anii de demult, care sunt cifrele mai mari şi adunările cu multe zeci. Îşi cufunda gândurile în întunericul necunoscut al calculului, medita şi extrăgea din vid un sistem al său propriu de adunare a banilor cu scopul de a afla suma, adăuga cu trudă ban cu ban aşa cum fac ţăranii când îndeasă în furci snopii pentru treierat, însă toate socotelile i se încurcau şi se împiedicau la anumite puncte din cauza necunoaşterii valorii banilor de aur. Aşa că n-avea decât să se mulţumească să stea lungit pe burtă în iarbă şi să admire monezile strălucitoare întinse pe frunzele verzi, deschizându-şi spre ele gaura ştirbă a dinţilor, într-un zâmbet de nespusă fericire. N-avea curajul să roage pe cineva să-i evalueze averea, de teama trădării, înşelăciunii, sustragerii, furtului şi jafului. Aşa trecu o vreme. Pe urmă, se născu în el dorinţa de a se duce „în părţile lui”, adică în satul care se afla cam la vreo trei mile de bucătărie şi unde nu mai fusese de mai bine de douăzeci de ani, ocupat mereu la conac. Visa călătoria în aceste ţinuturi îndepărtate, intrarea lui triumfală în satul natal, cu comoara la piept. Vedea ca prin ceaţă satul acesta, drumurile noroioase, casele, gardurile strâmbe împletite din nuiele, pomii jumuliţi şi cocârjaţi. Auzea aievea lătratul câinilor, certurile oamenilor, scârţâitul cumpenei la fântână, acolo unde-i noroiul cel mai mare din drum. Râdea cu voce tare uitându-se la foc şi povestindu-i ce-or să se mai minuneze toţi când s-o întoarce în satul natal cu o comoară atât de mare în sân.

— De la troiţă o iau la dreapta, prin spărtura din gardul lui Walek şi o apuc pe cărare până la poarta de la grajdul lui Bartos. Câinii mă cunosc, da’ cine ştie, poate c-or fi şi murit?... Ha, ha, mă întâmpină Bartosiowa şi-mi face o plecăciune... „Stai ’mniata jos, bade Szczepane, c-oi fi ostenit de atâta drum fără nimic în gură.” Hei, femeie, nu ştii nimic, de-ţi turuie gura aşa? Parcă eu nu vă cunosc cine-mi sunteţi, ăştia ai lui Bartos!...

Dar probabil că tot şchiopăta câte ceva în perspectiva marşului său triumfal, căci bătrânul se supăra şi se zburlea, bătea cu piciorul şi ameninţa pe cineva cu pumnul. Adevărata greutate era cu alegerea momentului plecării, căci de câte ori voia să-l fixeze, acesta dispărea fără urmă sub avalanşa de treburi şi nu-l putea prinde. Îşi compusese un cântecel, pe care-l lălăia chicotind în faţa focului. Era un cântec scurt şi începea cu cuvintele:

„N-am să fug

Ci-am să mă duc,
Că aici m-am chinuit
Şi multe am pătimit...”

Dar cu toată mizeria îndurată şi cu toate că perspectivele întoarcerii în satul natal erau ademenitoare, Szczepan rămânea mai departe lângă vatra din Niezdoly, îmbrăcat cu aceleaşi straie şi trebăluind cu aceeeaşi hărnicie de mai înainte. Nu exista nicio speranţă să-şi înfăptuiască planul din cuvintele cântecului. De altfel, nici nu era posibil, căci acum avea tot mai mult de gătit şi mai felurit. Trebuia să pregătească pentru bolnav supe hrănitoare de pasăre şi mâncăruri alese. Însăşi ducesa stătea lângă plita afumată pe care fierbeau şi se coceau bucate pentru fiul ei. Cum ar fi putut Szczepan s-o lase singură, fără bucătar? Cine ar fi gătit mâncare pentru stăpâna lui şi pentru domnişoara „Samoleia”, căreia, după moartea bătrânului Brynicki el îi rămăsese ca un fel de tutore?

Ducesa Odrowonżowa încă nu putea să apară în faţa fiului. Îl privea doar pe ascuns prin crăpătura uşii. Salomea, care îndeplinea rolul de soră de caritate, îl pregătea treptat pe bolnav pentru această întâlnire. Profitând de fiecare clipă în care el se simţea mai bine, îi vorbea de mama lui, îl întreba dacă n-ar vrea să-i scrie... Sau dacă n-ar fi bine să-i scrie ea în numele lui şi s-o roage să vină. La început bolnavul nu era de acord, protesta. Pe urmă se mai calmă şi începu chiar şi el să vorbească despre mama lui. În cele din urmă, crezând în versiunea scrisorilor începu să întrebe dacă n-a sosit niciun răspuns. Salomea îl ducea cu tot felul de poveşti, că scrisoarea a fost înmânată, că mama e pe drum şi că probabil va sosi...

Doamna Odrowonżowa asculta tremurând aceste discuţii, dorind din tot sufletul să se apropie, în sfârşit, de fiul ei. Urmărea de departe fiecare privire a lui, fiecare gest, prindea din zbor fiecare răsuflare şi geamăt, îi simţea tusea cu propriii săi plămâni, iar bătăile grăbite ale inimii lui le simţea în inima ei.

Privind astfel totul, nu putea să nu observe adevăratele sentimente şi legătura dintre bolnav şi gazdă. Expresia din ochii lui, cu care saluta şi se despărţea de fiecare dată de tânăra fată, îi lămurise totul încă din primele zile ale şederii ei aici. Nefericita mamă nu dorea acum altceva decât să salveze viaţa copilului ei. Câte chinuri nu-i pricinuia fiecare zgomot, tropot sau duruit de roţi care anunţau venirea armatei! O asculta pe Salomea ca un copil,

căci aceasta ştia ce să facă la caz de nevoie, cum să-l salveze. Nefericita mamă făcu repede cunoştinţă cu toate metodele, sondările de teren, ascunzătorile şi manevrele şi executa într-o clipită toate dispoziţiile. Murdarul şi încruntatul Szczepan o folosea în cazurile când erau luaţi prin surprindere, îi dădea ordine irevocabile şi într-un mod care nu suferea niciun protest. Era ascultătoare ca o slujnică. Alerga unde i se spunea, făcând fără să murmure tot ce mai înainte făcea Szczepan. În aceste câteva zile, Salomea şi mama lui Józef Odrowonż ajunseseră atât de apropiate că formau o singură persoană. Îşi înţelegeau reciproc gândurile şi mai presus de orice, sentimentele lor nu aveau taine. Tot ceea ce pentru ceilalţi oameni era numai vorbă sau nume, pentru ele reprezenta o întreagă lume. Îşi înţelegeau una alteia emoţiile şi era suficient ca una să rostească un cuvânt, pentru ca fiecare dintre ele să vadă aievea înaintea ochilor situaţii întregi, să păşească alături ca într-o lume de basm, cu dealuri, cu văi înflorite, cu stânci şi prăpăstii aducătoare de moarte. Când bolnavul dormea, ele stăteau îmbrăţişate şi-şi povesteau impresii şi amintiri. Salomea povesti de o mie de ori toate peripeţiile legate de şederea tânărului în casa aceasta, toate etapele suferinţelor lui, întâmplările, necazurile şi bucuriile. Pentru mamă acestea erau lucruri atrăgătoare şi veşnic interesante, aşa că fata trebuia să le repete mereu. N-aveau putere să vorbească despre nimic altceva. Toată lumea lor era în camera rănitului. Cu cât viaţa lui atârna de-un fir mai subţire de păr, cu atât dragostea reciprocă dintre cele două femei devenea mai profundă, mai extatică, aproape nebunească. Printr-o singură strângere de mână îşi spuneau mai mult decât s-ar fi putut cuprinde într-o lungă convorbire. Dintr-o singură privire lăsau să se înţeleagă totul. Când bolnavul tuşea sau gemea, alergau ca două aripi ale aceluiaşi înger, să-l învelească, să-i răcorească fruntea, să-l liniştească – una făţiş, alta în taină, una prin cuvinte şi mângâieri drăgăstoase, cealaltă numai cu privirea, cu mâinile întinse spre el şi cu rugăciuni.

XVI

Temperatura scăzu. Boala trecu de criză şi începu să cedeze. Prin geamul deschis venea din grădină parfumul pomilor înfloriţi şi al florilor nocturne. Vântul călduţ îl înzdrăvenea. Razele lunii care pătrundeau în cameră transmiteau parcă sănătate organismului tânăr, iar soarele de dimineaţă îl întrema mai bine decât laptele.

Bolnavul începu să stea pe pat, căpătă poftă de mâncare şi forţă fizică. Atunci intră mama în cămăruţa lui. Venirea ei îl impresionă foarte puternic pe convalescent. Se dovedi cât de multă dreptate avusese experimentatul felcer din orăşel, când le pusese în vedere să evite emoţiile. Tânărul duce nu-şi putu veni în fire multă vreme, zăcând în braţele mamei. Dar după ce învinse această emoţie, convalescenţa lui înaintă cu paşi mai repezi decât înainte. Teama cea mai mare era să nu vină tocmai acum o unitate de soldaţi şi să strice totul. Aflaseră mulţi oameni de prezenţa răsculatului la conac. Servitorii se înmulţiseră şi era imposibil să ascunzi în faţa lor acest lucru. Tot satul ştia. Reînceperea treburilor gospodăreşti adusese la moşie tot felul de oameni şi fiecare dintre ei, nu din răutate şi nici din dorinţa de a denunţa, ci pur şi simplu pălăvrăgind, putea să trădeze în orice clipă prezenţa rănitului şi să-l ducă la pieire. Nu mai aveau niciun loc bun de ascunzătoare, căci fânul din hambar era pe terminate, iar alte ascunzători era greu de găsit. Doamna Odrowonżowa îşi dădea bine seama că expune această casă, şi aşa destul de nefericită, şi pe gazda ei care îndurase atâtea lovituri, la noi pericole, că-i otrăveşte zilele şi nopţile cu prezenţa rănitului acolo. Totul o întărea în convingerea că trebuie să-l ia de aici. Dar unde-ar putea să-l ducă în altă parte? Pretutindeni în ţară o aştepta acelaşi pericol. Atunci se hotărî ca de îndată ce el va fi în stare să umble, să fugă împreună în străinătate, cu orice preţ.

La această hotărâre contribui şi spaima îngrozitoare că băiatul, când va fi cât de cât sănătos, se va smulge din braţele ei şi se va duce iarăşi la unităţile de răsculaţi. Şi, în sfârşit, mai era şi un alt considerent... Ducesa ştia de multă vreme care sunt sentimentele fiului ei faţă de pupila doamnei Rudecka. În sufletul ei de mamă nutrea nespus de multă afecţiune pentru această fată, o iubea, o adora pentru că se jertfise de dragul lui Józef, era singura fiinţă pe lume pe care o copleşea cu dragostea sa profundă, dar nu se putea gândi fără repulsie la faptul că fiul ei ar putea să ia de nevastă o asemenea persoană. Doar ducele Odrowonż nu se putea căsători cu... domnişoara Brynicka. Cu toată afecţiunea ce-o simţea pentru această fiinţă, ducesa nu putea să-şi învingă resentimentul faţă de concepţiile, faţă de felul de a gândi, de a se comporta, şi de a se exprima al fetei. Îşi muşca buzele de mânie văzând expresia feţei amândurora şi înţelegând că acesta nu este un amor obişnuit dintre bolnav şi sora de caritate, ci o dragoste profundă. Nu putea să doarmă nopţile luptându-se cu ea însăşi şi încercând să găsească

un mijloc de a ieşi din această dilemă. Nu era în stare s-o nedreptăţească pe fata aceasta care-şi deschisese sufletul în faţa ei, căci era singura fiinţă care se ridicase la acelaşi zenit de dragoste faţă de fiul, ca şi ea. Nu îndrăznea să atingă şi să jignească sentimentele fetei. În adâncul sufletului ei nici măcar nu putea să nu aprobe această dragoste, a cărei profunzime o măsurase cu simţămintele sale materne. Se frământa în vâltoarea a tot felul de contradicţii. Găsea mii de metode pentru rezolvarea problemei, dar nu era în stare s-o aleagă pe niciuna. Ştia doar că trebuie să-şi smulgă fiul din lanţurile acestui sentiment, să-l ia oricum, chiar şi cu forţa şi să-l ducă departe. Nu mai dorea decât să ajungă cu el în străinătate. Când o să fie acolo, o să rezolve totul bine, în mod înţelept şi demn. Numai să ajungă acolo!

Între timp, trăia în mijlocul unor continue pericole, spaime şi frământări sufleţeşti. Purta discuţii lungi cu doamna Rudecka şi aceasta – cum era de aşteptat – gândea la fel cu ea. Rămânea doar să se mai sfătuiască cu Salomea şi fiul ei. Dar nu se simţea în stare pentru asta. Trebuia să îndeplinească un lucru simplu, dar care necesita precauţia şi inteligenţa celui mai abil diplomat, sau poate puterea unui braţ de călău... Doamna Odrowonżowa plângea cu lacrimi amare uitându-se la Salomea şi la frământările ei, la îngrijirea pe care-o dădea rănitului, la strădaniile care depăşeau orice închipuire, la dragostea ei disperată, nebunească, care numai fetei i se părea că e ascunsă cu grijă, când de fapt era pentru toţi foarte evidentă. Oh, cum să se apropie de iubirea aceasta cu verdictul necruţător, care era gata scris?... Ducesa nu se simţea în puteri s-o facă. Se temea şi de fiul ei. Nu ştia ce-o să spună. Suportase, o dată, fuga lui tainică, atunci când plecase la partizanii răsculaţi.

Între timp, în mijlocul întregului tumult de trăiri sufleteşti, sănătatea fizică, ca întotdeauna, îşi spunea cuvântul. După ce tânărul Odrowonż începu să se simtă bine, mama lui, care nu fusese de faţă la toate etapele bolii, uită de ele şi de tot ce era legat de boală. Suferinţele, greutăţile, strădaniile, temerile, îngrijirile depuse pentru ca bolnavul să-şi redobândească sănătatea se îndepărtau, deveneau din ce în ce mai mici, dispăreau. Se cufundau în uitare şi piereau în neant toate împrejurările care însoţiseră această boală şi, implicit, se micşorau şi meritele domnişoarei Mia. În faţa mamei se ridicau acum, nenumărate, grijile pentru viitor, în realizarea căruia Salomea constituia

principala piedică. Inima mamei începu să lupte împotriva ei, pentru binele băiatului şi o umbră de antipatie i se lăsă în suflet...

În mare secret, doamna Odrowonżowa trimise un sol bine plătit – pe care-l găsi fără greutate în cârciuma de la răscruce – la una din marile case aristocratice destul de departe situate, cu rugămintea să-i vină în ajutor. Primi promisiunea că-i vor da cai şi trăsură, gata la orice semn al ei, ca să-şi ducă fiul în ziua stabilită, peste graniţă. Aceleaşi persoane se îngrijiră prin multiplele lor relaţii să obţină paşapoarte pentru străinătate, ei şi fiului ei, pe nume fictive. Într-o bună zi, un trimis încins de drum şi obosit, aduse paşapoartele. Józef Odrowonż era acum în stare să suporte o călătorie deşi nu se scula încă din pat. Ducesa trebuia deci să treacă neîntârziat la rezolvarea acestei probleme.

Într-o seară de iunie, când totul era aranjat şi emisarul plecase deja după cai şi trăsură, ducesa o luă pe Salomea în grădină, pe malul râului, într-un chioşc vechi. În jur foşneau copaci seculari acoperiţi cu frunze tinere. Iedera care urcase pe stâlpii putrezi şi acoperişul spart al chioşcului, făcea întunericul dinăuntru şi mai dens. De îndată ce intră în chioşc, ducesa se prăbuşi pe o bancă şi o trase lângă ea pe Salomea. O strânse tare în braţe şi o sărută, lipind-o la pieptul ei. Încerca să vorbească, dar cuvintele i se opreau în gâtul uscat; nu-şi putea desface dinţii încleştaţi. Din ochii ducesei începură să curgă lacrimi atât de abundente, încât udară faţa şi gâtul fetei, picurându-i până pe piept, prin decolteul rochiei.

Salomea tremura din tot trupul. Prin mintea ei treceau gânduri fugare ca fulgerul din nopţile de vară care anunţă apropierea furtunii. Lacrimile acestea presărate asupra ei croiau în chip inexplicabil poteci pentru nefericirea care-i cobora încet spre inimă, căutând-o. Mâinile ducesei o îmbrăţişau tot mai strâns, mai convulsiv, iar vocea-i înceată, înăbuşită, şopti:

— Fetiţa mea! Tu îl iubeşti...

Salomea tăcea, dar tremurul trupului ei dăduse răspunsul exact.

— Şi el te iubeşte, nu-i aşa?

Din nou o tăcere destul de grăitoare.

— Ţi-a spus că te iubeşte?

— Mi-a spus.

— Şi tu i-ai spus la fel?

— Da.

— Răspunde-mi numaidecât! Spune-mi tot adevărul, fără niciun ascunziş! Ai să-mi spui adevărul?

— Da.

Sub imperiul acestei fiinţe despotice Salomea se vedea nevoită să fie ascultătoare şi să mărturisească tot adevărul, absolut tot. Se simţea de parc-ar fi fost despuiată de veşminte, de trup şi ar fi stat în faţa stăpânei întunericului, numai cu sufletul ei slab, tremurător.

— V-aţi sărutat?

— Da.

— La el, acolo, noaptea?

— Da.

— Ai fost a lui?

— Da.

— De câte ori?

— Nu-mi mai amintesc.

— Ţi-a promis c-o să se-nsoare cu tine?

— Mi-a promis.

— Şi pentru asta i te-ai dat?

— Nu.

— Hai, spune! Numai adevărul curat!... Ai să spui?

— Da.

— Jură! Dacă spui un cuvânt de neadevăr Dominik să stea în fiecare noapte deasupra patului tău!

— Ah!

Salomea se adăposti gemând la pieptul ducesei.

— Spune-mi adevărul! Aşa cum ai fost cu el, ai mai fost şi cu altcineva vreodată?

— Nu!

— Niciodată cu nimeni?

— Niciodată.

— Şi nu te-a sărutat nimeni mai înainte?

— Ba da, m-a sărutat...

— Cine?

— Cineva, aici...

— Cine?

— Un văr.

— L-ai iubit?

— Nu.

— Atunci de ce l-ai lăsat să te sărute?

— Îmi plăcea de el.

Această mărturisire părea să-i dea puteri ducesei. Vocea ei deveni mai fermă. Prin glasul acesta răzbătea forţa invincibilă,

victorioasă, a raţiunii.
— Ascultă, fetiţo! Vrei ca Józef să se ducă înapoi la răscoală?
— Oh, nu!
— Vrei să fie iarăşi rănit?
— Oh, nu!
— Vrei să se însănătoşească?
— Dacă vreau?!
— Atunci ce-i de făcut ca ei să se facă bine?
— Nu ştiu.
— Gândeşte-te bine, fă un efort!
— Nu ştiu.
— Dar pentru tine ce-ai vrea?
— Să fiu împreună cu el, să-l ajut...
— Aşa! Ascultă-mă, dacă crezi că e bine să procedăm astfel... Dacă nu, atunci spune tu cum vrei. Eu fac orice doreşti.
— Nu văd nicio scăpare. Eu am să vă ascult.
— Atunci, ascultă! Eu cred că trebuie neapărat să-l duc de aici.
— Să-l duceţi...
— Nu te gândeşti şi tu la fel?
— Nu ştiu...
— Dar unde să-l duc, în ţară? În orice loc l-aş duce, au să-l găsească. Pretutindeni... Au să-l ia la închisoare! Au să-l spânzure în faţa mea! Sau poate că nici n-am să-l mai văd. Atunci, ce să fac? Trebuie să-l duc în străinătate.
— O, Doamne!
— Dar el n-o să vrea să meargă acolo de bunăvoie. Trebuie să-i promit că de îndată ce va fi mai sănătos, o să poată să se întoarcă la unitatea lui. Tu trebuie să mă ajuţi să-l convingem.
— Eu?!...
— Aici, unde să se vindece? Spune-mi, tu ce crezi?
— Dar aici s-a vindecat.
— Însă poate să mai rămână aici? Crezi că el însuşi va mai voi să rămână după ce s-o face bine?
— Nu.
— Acolo eu am să-l repun repede pe picioare. Şi când o fi mai bine, ca să nu se mai întoarcă la răsculaţi, am să-l duc în Italia.
— În Italia!
— Numai acolo poate să se vindece complet. Doar şi tu vrei să se facă sănătos, să nu se mai ducă la luptă şi să mai capete încă o dată rănile acelea. Oare nu spun adevărul?

— Ba da, adevărul.

— Sau poate că gândesc rău, greşit, dă-mi tu alt sfat! Ce sfat îmi dai?

În sufletul Salomeii reveni cu o durere sfâşietoare visul ei dinainte despre călătoria iluzorie alături de soţul ei prin Italia îndepărtată, necunoscută, însorită. Îşi aminti oraşele de vis, panorama munţilor şi mărilor pe care ochii ei nu le văzuseră niciodată. Se ridică în faţa acestei înspăimântătoare stăpâne a soartei şi o întrebă:

— Nu mai e nicio altă ieşire decât să plece peste graniţă şi apoi în Italia?

— Nu.

Vocea mamei lui Jósef era aspră, fermă, te străpungea ca un glonţ. Salomea tăcu. Frigul o pătrundea până în suflet. Disperarea îi ridica părul măciucă. O voce lăuntrică izbucni printre buzele ei:

— Dar eu?

Doamna Odrowonżowa vorbea tot mai încet şi tot mai clar, cu un braţ trecut pe după umerii fetei:

— Doar eşti tânără... Îl iubeşti. L-ai salvat de la moarte. Şi el te iubeşte. Aţi trăit împreună. Eu ştiu totul şi iert. Dar el e acum atât de bolnav! Gândeşte-te şi tu, fiinţă unică, care-l iubeşti... Doar trebuie să se vindece în linişte şi într-o climă bună, departe de câmpiile şi pădurile astea îngrozitoare. Trebuie să vadă cu alţi ochi toate lucrurile. Trebuie să renunţe la acţiunile lui uşuratice, la visurile lui nebuneşti!

În adânca sa durere, Salomea văzu deodată chipul tatălui ei şi chipul aceluia care zăcea în pământ nu departe de chioşcul acesta. Tresări în ea o durere împletită cu orgoliu. Un puternic simţământ de mândrie pe care nu-l simţise niciodată până acum îi porunci să spună:

— El n-o să se lepede niciodată de visurile astea nebuneşti!

— Trebuie. Ceea ce este demn de blestemat, trebuie să fie blestemat!

— Nu! Ceea ce au făcut ei nu trebuie blestemat.

— Fiul meu trebuie să-şi amintească că nu-i menirea lui să zacă prin bârloage mucegăite şi să se ascundă în paie, că el este domn şi duce!

Salomea auzi şi înţelese tâlcul ultimelor cuvinte. În ea se închise ceva ca un lacăt de la care nu va mai găsi niciodată cheia. Tăcu. Nu se mai simţea cutremurată. Numai durerea continuă din inimă mai

dăinuia în întreaga-i fiinţă. Mai auzi când ducesa spuse:

— Tu eşti cel de-al doilea copil al meu. Fetiţa mea! Niciodată, niciodată n-am să te uit. Pe patul de moarte îmi voi aminti faţa şi numele tău. Şi el, la fel, crede-mă, scumpo! O să-şi amintească de tine ca de fiinţa cea mai dragă. N-o să fiu eu aceea care să spun vreo vorbă rea despre tine în faţa lui. Să mă bată Dumnezeu, dacă n-o să fie aşa! Dar tu ai şi o obligaţie. Te-a crescut doamna Rudecka, care ţi-a fost ca o mamă, când ai rămas orfană. Nu-i aşa? Nu ţi-a fost ca o mamă?

— Ba da.

— Acum ea este orfană, cea mai amărâtă dintre toţi oamenii, mama fiilor ucişi, în casa asta pustie. Ai avea tu inima s-o laşi singură, când pe umerii tăi e toată casa şi gospodăria de-aici?

Salomea se încumetă să întrebe în disperarea ei nebună:

— Eu n-aş putea fi de vreun folos în călătoria asta în Italia?

— În ce postură? Spune!

— Ca servitoare.

— Nu, fetiţo, nu poţi să fii servitoare. N-am să permit niciodată o asemenea înjosire a ta. Tocmai fiindcă nu suntem egali în ceea ce priveşte rangul în societate, tocmai de aceea n-am să accept niciodată să fii înjosită. Ai putea să-l însoţeşti pe Jósef numai ca soţie... Dar asta e imposibil. Înţelegi şi tu singură destul de bine că asta e imposibil.

— Atunci ce să fac?

— Bizuie-te pe ajutorul de la Dumnezeu, pe dragostea lui Józef şi a doamnei care te-a crescut. Poate şi pe a mea, dacă mă voi bucura de această favoare în sufletul tău. Porunceşte tăcere inimii tale... Timpul va vindeca rana pe care ţi-o provoc eu acum... Fetiţa mea, fetiţa mea dragă! Scumpa mea!...

Ducesa se lăsă în genunchi şi începu să plângă înlănţuind-o pe Salomea cu braţele.

— Dac-ai putea să ştii, spuse ea printre lacrimi, cât plânge sufletul meu pentru tine şi pentru nefericita ta dragoste! Întotdeauna ne-am deschis sufletul una alteia şi tocmai acum... acum când tu suferi, eu nu pot să te ajut. Eu îţi dau această lovitură! Înfig un cuţit în inima care mi-a redat fiul... O, Doamne! Până să mă hotărăsc să-ţi spun asta mi-au secat ochii de-atâta plâns. Ah, aşa-i, am uitat...

Ducesa începu să se caute în buzunare.

— Să nu mi-o iei în nume de rău şi să nu-ţi închipui nimic ordinar,

dar vreau să împart cu tine tot ce am, sufletul şi averea... Când am să mă întorc acasă, ai să te convingi singură... Acum – jumătate din ceea ce am cu mine... Trebuie să primeşti! Trebuie!

Ducesa puse în mâna Salomeii o torbă lungă şi groasă, îndesată cu monezi de aur. Îi strânse degetele în jurul torbei o apucă cu mâna ei inertă cu tot şi-i vârî comoara oferită în buzunarul de la rochie. Domnişoara Salomea se gândi fugar: „Ah, bani!...”

Inima-i era sfâşiată de vestea că el pleacă pentru totdeauna şi că ea va rămâne aici singură. În afară de acest gând, nu era decât întuneric. Ca ecoul unui tunet îi treceau prin minte cuvintele: „Timpul va vindeca rana aceasta...” Asculta conţinutul şi ecoul acestor cuvinte de la mare depărtare, din locul singuratic unde se afla. Voia să plece. Să fie singură! Să fugă undeva! Şoptea ceva neinteligibil fără să se desprindă de umărul doamnei. Ducesa o îmbrăţişă pe această fată tânără, o strânse la piept. Lacrimi abundente, nestăpânite, adevărate lacrimi de mamă începură să picure din ochii ei de stăpână, pe faţa Salomeii. Erau atât de sincere şi fierbinţi, că în inima rănită a fetei se strecură o umbră de mângâiere. Cele două femei rămaseră aşa îmbrăţişate şi tăcute, căutând fiecare să pătrundă până în adâncul sufletului celeilalte. Salomea avea impresia că a părăsit locul acesta şi a pornit undeva, pe o cale lungă. Parcă urca târându-şi simţămintele şi durerea pe o mare înălţime. Privea spre ţara aceea de vis. Oftă sub apăsarea unui gând necunoscut. Ah, deci asta înseamnă cuvântul mamă... Vedea inima mamei şi toate sentimentele ei... Înţelegea ce trebuie să simtă aceasta şi pe ce făgaş merg gândurile ei. Se uita la acest tablou ca şi cum ar fi privit pământul sau norii care alunecă pe cer. Se minuna cât de multe simţăminte sunt în sufletul unei mame. Le recunoştea cotiturile şi meandrele... Un zâmbet porni spre acele imagini îndepărtate, ca o rază sfântă de soare care luminează o regiune sărăcăcioasă. Voia să deschidă gura şi să spună că şi ea poartă acum la sân un prunc, dar cuvântul se retrase acoperit de valul ruşinii şi se cufundă în adâncul sufletului.

Ducesa o legăna pe Mia în braţe, ţinând ochii închişi. Simţea şi înţelegea zbuciumul fetei. Aproape că avea în faţa ochilor viziunea aceasta. Imaginea aceea a unei lunci înflorite pe care ochii omului o văd numai o dată în viaţă... În aerul parfumat zboară fluturi, se leagănă flori multicolore. Un cântec de bucurie izbucneşte de pe buzele fetei când picioarele goale aleargă peste roua luncii înflorite...

Cum, ea care se găseşte în acest colţişor de rai, în aceste clipe dumnezeieşti din viaţa omului, să arunce blestemul morţii, să distrugă florile, să omoare fluturii, să stingă lumina soarelui şi să schimbe parfumul florilor cu duhoarea morţii!...

Îi strânse mâinile, îşi plecă capul pe umărul prietenei şi înţelegând totul, plânse. Pentru ce mai sunt flori? Pentru ce mai străluceşte soarele? De ce trebuie să facă tocmai ea acest lucru îngrozitor? De ce trebuie să aibă tăria aceasta înfiorătoare şi să se poarte ca un tiran necruţător? De ce trebuie să ridice mâna şi să sugrume gâtul pe care l-a îmbrăţişat drăgăstos?

Un geamăt de profundă durere îi ieşi de pe buze şi plânsul îi înăbuşi cuvintele.

XVII

Lămurirea lui Józef Odrowonż despre necesitatea de a pleca se făcu pe alt principiu.

Ducesa nu-l contrazicea pe tânăr atunci când acesta afirma că vrea să se întoarcă la luptă şi susţinea acest lucru cu atât mai intens cu cât devenea mai în putere. Îl ruga doar să mai aştepte să se însănătoşească complet ca să poată face faţă noilor greutăţi. Dar ca să se vindece pe deplin după atâtea boli şi să se mai împlinească puţin, căci era foarte slab, avea nevoie de câteva nopţi liniştite şi câteva zile netulburate. Şi unde să afle această linişte decât în străinătate?

Mama îl convinsese chiar că pentru a ajunge cât mai repede într-o unitate de răsculaţi trebuie să meargă mai întâi cu ea la Cracovia, să-şi cumpere haine, arme şi echipament militar, apoi să pornească la luptă cu un nou detaşament de formarea căruia, chipurile, auzise ea. Sub o nouă comandă şi mai presus de orice, cu noi forţe trupeşti şi morale. Tânărul cedă. Nu mai ştia unde se află vechiul lui detaşament. Unde să-l caute? De la cine să capete informaţii? De unde să se aprovizioneze cu arme? La Cracovia o să se orienteze care e situaţia, care este starea actuală a răscoalei, o să găsească vreo hartă cu linia de luptă, o să-şi aleagă o nouă unitate, o să vadă şi alte feţe şi-o să respire o nouă speranţă. Se tot gândea cine poate să fie acela care să alcătuiască noua partidă despre care auzise mama lui. Cât de mult dorea un comandant implacabil, un strateg perfect care să lovească cu piciorul în pământul însângerat şi să trezească la viaţă noi legiuni! Dorinţa de luptă a tânărului

duce era atât de puternică, atât de profundă, pe cât de mari fuseseră chinurile prin care trecuse. Privea în gol cu ochii reci şi vedea aievea lupta neînchipuit de cruntă, pe viaţă şi pe moarte, care răbufnise din mizeria poporului polonez. Păleau în mintea lui toate amintirile şi rămânea numai această singură dorinţă: să intre în rândurile răsculaţilor, să îndeplinească ordinele comandantului.

Aceste sentimente, precum şi teama de percheziţie, surescitarea şi teama doamnei Odrowonżowa de a nu cădea tocmai acum pe mâna duşmanilor, îl făcură să accepte plecarea neîntârziată. Salomea nu-l reţinea. Dimpotrivă, îl îmbia. Un zâmbet uşor îi plutea în jurul buzelor strânse când îl îndemna să plece... la răscoală... Vorbeau între ei despre comandantul răscoalei, inteligent, prevăzător, ferm şi neînfricat, un adevărat Napoleon cu sufletul lui Machnicki[1]. Vorbeau despre o mare bătălie care va şterge de pe suprafaţa pământului robia şi va recupera tot ce-a fost dureros, va răsplăti rănile celor căzuţi şi moartea lor eroică. Ce importanţă are dacă primeşti un glonţ în cap de vreme ce se va realiza acest lucru? Nu merită să-ţi dai viaţa pentru realizarea acestui ţel? Oare nu-i asta fericirea supremă: să cazi pe câmpul de luptă pentru scuturarea jugului ruşinii?

Józef povestea despre un anumit monument din Paris reprezentând un soldat muribund, care în ultima convulsie strânge ţeava tunului în braţe şi moare aplecat peste ea. Îi povestea fetei despre flacăra de neînţeles ce-i străbătea sufletul ori de câte ori îl vedea pe soldatul acesta de bronz. O flacără de bucurie! Şi acum simte aceeaşi bucurie când trebuie să se ducă din nou la luptă.

Ochii negri, scânteietori ai domnişoarei Salomea îl priveau îngânduraţi, acoperiţi de un văl de tristeţe care-i făcea să pară cenuşii, şterşi. Acum ducesa nu-i mai lăsa niciodată singuri. Devenise vigilentă şi neclintită în hotărârea ei. În cercul acestor trei oameni urma să se dea o luptă deosebită pe coardele întinse ale sentimentelor. Tânărul duce mergea încrezător spre fapta sa închipuită şi pentru ea îşi jertfea dragostea, o dobora fără milă la pământ. Era tot atât de necruţător, pe cât de necruţătoare era soarta Poloniei. Strângând din dinţi, cu un zâmbet strălucitor pe buze, o privea pe Salomea.

Pupinetti cânta în amurg. Ducele făcu un semn cu mâna spre Mia arătându-i pasărea. Semnul acesta spunea totul. Şi ea înţelese şi

---

[1] *Machnicki Kazimierz* (1780-1844), cunoscut activist pe tărâm social, conducător al mişcării de eliberare socială şi naţională.

aprobă cu o mişcare a capului. Dar în aceeaşi clipă se gândi că va trebui să deschidă colivia şi să dea drumul păsăricii în libertate. Cum ar mai putea să suporte cântecul ei după ce va rămâne singură aici? Mai bine să zboare spre ţările calde, acolo unde va fi şi iubitul ei. Umbla preocupată prin casă adunând lucrurile doamnei Odrowonżowa într-o valiză mare de piele. Se ocupa de nimicuri, de repararea unui mâner la valiză, de lenjerie, de împachetarea hainelor pregătite de Szczepan pentru drum. Totul se făcea în grabă. Peste o clipă putea să se audă tropotul de cai al armatei sau duruitul trăsurii care-l va lua... Îl va duce pe veci. Spuneau cu toţii că numai pentru o vreme. Dar ea ştia bine că pentru totdeauna. Chiar şi el o va uita în ţările îndepărtate. Domnul duce... Numai Dumnezeu ar mai putea schimba totul, ar putea să înfrângă voinţa aceasta diabolică, să schimbe planurile. Numai el singur ar mai putea să-i trimită un ajutor neaşteptat, o întâmplare atotputernică – moartea cuiva...

Plecarea trebuia să aibă loc noaptea, pentru ca partea cea mai mare a drumului – prima etapă, până la moşia unor prieteni de-ai ducesei care stăteau dincolo de graniţă – să se facă prin păduri, pe întuneric. Noaptea mărea zbuciumul îngrozitor al inimii. Din când în când Mia se mai liniştea furată de vreo bucurie fadă, de iluzia strălucirii înşelătoare a liniştii aparente. O greutate enormă atârna de un fir de păr... Încerca să-şi impună o mască impasibilă: ce-mi pasă! ajungând astfel până la graniţele cinismului. Îşi simţea sufletul mai uşor. Dar, deodată, pe neaşteptate, totul se prăbuşea într-un abis de moarte. Părul i se ridica măciucă, fumul nebuniei îi inunda simţămintele şi limbile lui de foc ardeau mintea înfierbântată. Ce va fi după aceea? Peste câteva clipe va fi pustiu în locul acesta! În casa asta înfiorătoare... Dominik va trece prin camerele goale, se va opri deasupra patului pustiu al plăcerii, va clătina din cap, va asculta cântecul păsăricii galbene şi va chicoti cu râsul său neauzit. Cum să mai respire aici? Cum să trăiască? Ce să facă? Ridică ochii spre tânărul acesta care-i luase viaţa devenind el însuşi viaţa ei. Îi mărturisea din priviri tot adevărul nemărginit. Buzele n-au să spună nimic, nu! N-au să spună! Dar ochii nu-s supuşi raţiunii. A plâns el, care e nobil şi puternic, care nu s-a temut de moarte şi a dorit-o de-atâtea ori, el care acum merge curajos în întâmpinarea ei... În inimă îi clocoti un val de admiraţie. Lacrimile acestui bărbat o cuceriră din nou. N-o să se trădeze în faţa ta şi n-o să te trădeze inima iubitei, cavalere polonez! Va

tăcea, orice se va întâmpla, până în ultima clipă! Stând departe de el îşi lipea privirile de părul, de buzele, de mâinile lui, îi dăruia din priviri trupul ei gol, mândria, onoarea şi viaţa, până la ultima suflare.

Józef Odrowonż îmbrăcat într-un costum elegant de călătorie, deoarece nu putea încă să umble, se muta de pe pat pe sofa, de pe sofa pe fotoliu. Ce schimbat părea! Hainele, aduse special pentru el de la oraş, îl transformaseră cu totul. Acesta era oare omul pe care-l spălase de sânge? Îi apăruse acum în faţă ca o pasăre nemaivăzută şi nemaiauzită. Cicatricea întunecată care-i brăzda obrazul sub ochi, îi dădea o expresie măreaţă, aproape dumnezeiască. Părul tăiat scurt îl făcea să aibă un aer şi mai tineresc, de recrut. Ochii-i străluceau, buzele erau strânse, zâmbetul...

Când se mută pe fotoliu, se îngropă în el. Cu mâinile sprijinite pe braţele fotoliului, cu capul greu răsturnat pe spate, privind de departe spre mama lui şi domnişoara Salomea, începu să fredoneze voios:

„Jos cu titlurile de prinţ şi domn
Să ştergem urmele anilor ruşinoşi!...”[1]

Doamna Odrowonżowa se uita la el cu un zâmbet blând şi îngăduitor. După aceea începu să umble prin casă să se îngrijească de lucrurile ei şi ale băiatului, fără să părăsească însă nici măcar o clipă camera în care stăteau cei doi. Aceştia însă erau acoperiţi cu vălul liniştii, închişi în ei înşişi. Dar la un moment dat domnişoara Brynicka îşi aminti de ceva. Firea ei întreprinzătoare sparse amorţeala în care căzuse. Începu să se mişte neliniştită. Voia să facă ceva, să acţioneze, să vorbească... Simţea că se sufocă. Se întinse căscând dureros. Ah, da, în sfârşit, îşi amintise. Căută în corsajul rochiei locul unde cususe glonţul. Rupse cu unghiile cusătura, scoase din ea glonţul de plumb care căzuse din rana lui Józef. Sărută uşor, fără să fie văzută, bucata aceasta de plumb moscovit. O întinse pe palmă spre doamna Odrowonżowa. Bâlbâindu-se, neputând să găsească cuvintele necesare, spuse politicos şi liniştit printre dinţii care-i clănţăneau în gură:

— Glonţul acesta... din partea mea... de la mine... ca amintire!...

Doamna Odrowonżowa luă glonţul, îl cântări în palma albă, frumoasă, delicată. Sub fruntea ei înaltă încolţeau gânduri adânci.

[1] Fragment din poezia *La arme* de Ludwik Mieroslawski, folosită ca un cântec revoluţionar în timpul răscoalei din 1863.

Se uită cu ochii mâhniţi la faţa Salomeii. Oh, cât de dureros era pentru ea gestul acesta răzbunător al fetei. Tânărul duce se nelinişti de faptul că Salomea dăruise glonţul. Îl lovi ceva! În faţa ochilor îi scăpără o luminiţă. Îşi sprijini mâinile slabe pe braţele fotoliului ca să se ridice. Se uită cu ochi de inchizitor la faţa mamei. Aceasta clătina din capul inert, ca şi cum ar fi fost împuşcată cu glonţul acesta. Mâinile-i tremurau. Józef voia să se smulgă din loc şi să întrebe ceva... dar tocmai atunci răsună duruitul roţilor trăsurii. Alergară cu toţii pe verandă. Se oprise în faţa scărilor o trăsură de călătorie, fără felinare. În ochii Salomeii forma trăsurii şi conturul celor patru cai îi apărură ca imaginea unui car mortuar.

Gemând, se sprijini de perete. Omul deghizat în vizitiu spuse parola. După ce se odihniră puţin caii, scoaseră iute şi legară valiza. Ducesa şi fiul ei îşi luară în fugă rămas bun şi se urcară în trăsură. Caii porniră încet, la pas, ca să nu producă zgomot, apoi se pierdură în întunericul nopţii. Dispărură.

Doamna Rudecka, obosită şi tristă ca de obicei, plecă de pe verandă, uşurată că, în sfârşit, a scăpat de musafirul periculos. Szczepan care dusese valiza la trăsură, se îndepărtă de asemenea. Domnişoara Salomea rămase singură pe bancă. Se uită în întuneric în direcţia în care dispăruse trăsura. Stătea cu genunchii strânşi, cu mâinile sprijinite pe ei. În inimă simţea o mare linişte.

Datorită unei întorsături neprevăzute în sfera simţămintelor ei, începu să se gândească cu o oarecare plăcere la banii pe care-i primise de la ducesa Odrowonżowa. Gândul acesta era ca o presiune asupra inimii, ca o înăbuşire a oricăror emoţii. Clipa de care se temuse cel mai mult, clipa despărţirii, trecuse, se scursese aproape pe nesimţite. Salomea încercă cu teamă să se gândească la pustiul din cameră, la colivia canarului, la frica de Dominik şi-şi dădu seama cu uimire că totul îi devenise indiferent, că i se tociseră toate simţămintele. Gândul că are atâţia bani îi aducea o uşurare meschină... Dacă-ar fi trăit tatăl ei, s-ar fi bucurat cu siguranţă. Căci erau doar câştigaţi cinstit, pentru serviciile aduse... N-ar mai fi fost acum un administrator sărac ca înainte, îmbrăcat întotdeauna în aceeaşi scurtă şi cu aceleaşi cizme, care nu dormea şi nu mânca de ajuns şi umbla zi de zi de la o fermă la alta călare, veşnic supărat şi îngrijorat, căci mereu era ba secetă, ba vreme proastă, păzind întotdeauna bunul altuia... Cine ştie dacă cu atâţia bani n-ar fi putut să-şi ia în arendă, în alte ţinuturi, o fermă mică unde să trăiască liniştiţi în gospodăria lor înfloritoare. Ar fi putut

cumpăra şi inventar, harnaşament, o pereche de cai buni, o brişcă pe arcuri cu care să meargă duminica la biserică şi haine de sărbătoare. Ţăranii i-ar fi vorbit cu „prealuminate domn”... Gândul îi rătăcea iarăşi prin alte locuri necunoscute. Dar, deodată, se întoarse din ţara viselor sale sterpe la crunta realitate, la mormântul îndepărtat al tatălui. Oh, de-ar putea să se ducă până acolo, s-ar duce şi în genunchi, ar căuta mormântul, s-ar prăbuşi peste el şi l-ar îmbrăţişa! Ar povesti acelei movile de pământ nisipos tot ce s-a întâmplat, i-ar mărturisi păcatul ei josnic, îngrozitor, defăimător! I-ar explica decăderea ei şi şi-ar recunoaşte vina! Cu banii ăştia de aur ar trebui să-i pună o cruce de fier la mormânt... cu o inscripţie...

Se gândi îndelung cum să nimerească în locul acela. Îşi aminti de ultima lui scrisoare, scrisă cu un glonţ de plumb. Îşi mai aminti un amănunt, că acolo este trecut şi numele ţăranului la care a zăcut tatăl ei înainte de moarte. Scoase scrisoarea din buzunar, însă întunericul nopţii nu-i îngăduia să citească. Mâinile-i căzură inerte de-a lungul trupului.

Dar iată că o mână nevăzută începu să înlăture de pe pământ draperia groasă a întunericului. Începu să se zărească conturul arinilor de pe malul apei, cu coroanele aplecate în diferite părţi, sprijinite pe trunchiurile lor mândre. Forme ciudate, neaşteptate, ca formele simţirii în suferinţă. Aceste contururi desenate pe cer atraseră privirile fetei pentru o clipă... În depărtare o lumină cenuşie despărţea cerul de pământ. O ceaţă uşoară ca o fâşie neagră se agita deasupra văii râului. În ceaţa aceasta păsările se chemau atât de armonios, de parc-ar fi vrut să deseneze în întuneric culorile şi forma peisajului. Un vânt blând, umed, mişcă ramurile somnoroase. În apropiere, pe straturile din grădină licăreau pete albe. Culoarea aceasta înecă în sufletul ei acul amintirilor şi deveni ea însăşi ca o durere vie, palpabilă. Dar ochii ei dârji o învinseră. Trebuia să adune în ea toată setea de răzbunare şi să redevină ea însăşi. Aşa că învinse culoarea albă...

Un somn greu începea să pună stăpânire pe trupul şi pe sufletul ei. Acum o să poată, în sfârşit, să doarmă după atâta trudă, în propriul ei pat, pe care un timp atât de îndelungat îl ocupase un om străin. N-o să-i mai tresară inima când o s-audă ciocănit în geam. N-au decât să vină, să se uite, să caute, să urmărească! N-o să mai aibă atâta amar de treabă, alergătură fără sfârşit şi griji nemăsurate, insomnii. Nu mai trebuie să păzească pe nimeni. Acum o să fie

pace, linişte, ordine. Să doarmă!

Salomea se sculă de pe bancă în dorinţa de a se duce la culcare. Dar, după o scurtă şovăială, porni la plimbare, pe malul apei. Se gândea că poate până coboară la râu are să se lumineze, o să vadă să citească din scrisoarea tatălui ei cum se numeşte satul şi ţăranul în casa căruia a murit. Mergea agale în jos, pe nisipul moale, umezit de roua nopţii care-l acoperea la suprafaţă cu un strat întunecat. Pe urmă pătrunse prin iarba udă şi fără să ştie de ce o apucă spre râu. Se opri o clipă şi se aşează în chioşcul acoperit cu iederă parfumată. Gândurile-i, liniştite şi moderate, se învârteau în jurul unei singure probleme: ce să-şi cumpere acum cu banii aceştia, ce lucruri să-şi facă? Începea să se mândrească că n-o să mai fie fată la toate, ţinută din milă de neamuri, o orfană pe care orice musafir se grăbeşte s-o sărute. Acum are să aibă pretendenţi mulţi, care au să concureze între ei, când s-o hotărî să vorbească cu vreunul...

Zorile veneau uşor, pe nesimţite. Cântecul păsărilor răsună mai puternic. În depărtare se vedea lunca înflorită, necosită, acoperită cu un văl de rouă. Bobiţele ei atârnau pe frunze şi lujere, cenuşii ca nişte globuleţe de argint viu. Pădurea din depărtare deveni vânătă. Pe cerul multicolor se intensificau nuanţele de roşu. Salomea ieşi din chioşc şi se îndreptă spre râu, care era încă umflat de revărsarea de la Sânziene. Apa era tulbure, de culoarea lutului şi gemea în vârtejuri, împroşcând florile roşii şi galbene de pe mal, îndoind ca nişte arcuri lujerele aplecate, trăgând spre curentul apei tufişurile de salcie, răchită şi arini. Un miros umed de ierburi venea dintr-acolo. În liniştea profundă a dimineţii, Salomea auzi deodată un duruit scurt, îndepărtat, ca un răpăit de tobă. Ascultă. Clătină din cap. Trăsura care-o ducea pe ducesă şi pe fiul ei trecuse podul de peste râu, undeva departe, în lunca de la poalele pădurii. Acesta fusese tropotul celor patru cai şi al roţilor de la trăsură peste buştenii podului. Se gândi îndelung la ecoul acesta.

Şi, deodată, inima i se sfâşie ca un postav tras în două părţi de mâinile diavolului. O disperare de nedescris, un sentiment orb şi surd, sălbatic ca pofta tigrului când se aruncă asupra victimei, izbucni dintr-un cotlon neştiut al sufletului. Orbită de durere alergă fără ţintă pe malul cotit al râului, când spre dreapta, când spre stânga. Într-un anumit loc, se opri. Se uită la apa tulbure, fremătândă, cu bulbuci ruginii. Se gândi... se gândi...

Ceva se rupse în ea, se smulse din conştiinţă. Râse cu voce tare.

Scoase din buzunar săculeţul îndesat cu bani de aur ai ducesei, vărsă o parte din ei în palmă şi de sus, cu putere, îi azvârli în apa iute. Apa plescăi în semn că a primit ofranda.

Salomea vărsă din săculeţ a doua parte şi ultima şi semănă cu aur apa care gonea în jos.

Râul plescăi în semn că a primit ofranda.

Numai el înţelesese chinul din sufletul fetei. Numai el fremătă înţelegător. Terminând banii, Salomea se îndepărtă de locul acesta. Înota prin iarba înaltă şi udă de rouă. Se uita la florile de câmp care păreau s-o compătimească, dar fără s-o poată ajuta cu ceva. Pantofii i se udaseră, voia să iasă la loc uscat. Se trezi pe drumul presărat cu nisip care ducea de la conac la cel mai apropiat pod.

Lumina noii zile care apărea la orizont lăsa să se vadă pe nisipul umed urmele adânci ale roţilor trăsurii şi copitelor cailor. Văzându-le proaspete şi albe pe nisipul întunecat de rouă, Salomea se opri din nou mirată. Ceva se rupea şi se sfâşia în ea...

O porni încet spre casă. Paşii i se împiedicară de o pietricică şi căzu cu faţa în nisipul umed.

Bătrânul Szczepan care se scula zilnic în zori şi se ducea după apă la izvorul de sub părul sălbatic, mergea acum mormăind şi scârţâind din căldări. Coti pe poteca ce ducea spre izvor, când, deodată, i se păru că zăreşte ceva negru pe drum. Numaidecât îl bătu gândul c-o fi vreo nenorocire. Dac-ar fi fost cineva pe aproape să-l vadă ar fi trecut mai departe. Dar aşa, din pură curiozitate se apropie cu grijă. Când fu însă mai aproape azvârli căldările şi începu să alerge cât îl ţineau picioarele. Ridică grijuliu de la pământ cu mâinile-i butucănoase trupul leşinat, aşeză capul moale pe umărul lui şi o porni încet spre conac văitându-se:

— Ce ai, sărmana de tine, ce ai? Ah, am ştiut eu, am ştiut... Te-au lovit, se vede, te-au ţintit bine, bine te-au mai ţintit!...

ECOURILE PĂDURII

Generalul Rozlucki stătea cu solemnitate pe un scaun pliant. Scaunul acela (proprietatea spirituală a geometrului Knopf) era aşezat în mijlocul unui covor luat de deasupra patului mamei mele. De partea cealaltă a focului, pe un butuc, deosebit de grijuliu acoperit cu un pled, stătea ghemuit şi strâmb Knopf, geometrul mai sus pomenit, îmbrăcat într-o haină de ploaie lungă până la pământ, ca un cort ambulant. Alături de el, printre ramurile unei uscături

despicate poate de vreo furtună, stătea, destul de prost, pădurarul Gunkiewicz, ţinând cu mare grijă un pahar de rachiu, în care pusese, pentru a salva aparenţele, două linguriţe de ceai. Secretarul comunal Olszakowski şedea alături de bătrânul primar Gala, care avea, prinsă de sumanul roşcat, o medalie ca un bănuţ de aramă pentru *„usmirenie polskogo miateja”*[1]. Tatăl meu, învăţat cu pădurea şi vânătoarea, stătea întins pe pământ, iar eu, care de curând avusesem cinstea să fiu promovat dintr-a doua într-a treia, eram de găsit pretutindeni unde nu era nevoie de mine.

Generalul Rozlucki îşi dăduse demisia şi acum era împuternicitul unuia dintre ofiţerii cei mai copleşiţi cu daruri de către guvernul ţarist, după confiscarea moşiilor de la răsculaţi. Venise la o moşie pe care din vremuri de demult o ţinea în arendă tatăl meu, pentru ca, în urma ucazului privitor la schimbul de pământuri, să ataşeze o bună parte din pădurile statului la cele moşiereşti.

Aproape că se şi executase despărţirea unui triunghi de pădure. Geometrul Knopf, care de o săptămână „petrecea” în casa noastră, spre necazul de moarte al nostru al tuturora, trasase, în sfârşit, „linia”, iar tăietorii angajaţi în acest scop începuseră să taie hotar în pădurea bătrână şi întunecoasă.

Împuternicitul, care stătea şi el de vreo trei zile la conac, dorea să predea cât mai repede tatălui meu, în prezenţa autorităţilor locale, bucata de pădure anexată. Două pâlcuri de ţărani trasau linia de hotar, apropiindu-se din părţi opuse. La început crezuseră că pot rezolva treaba înainte de apusul soarelui. Dar se lăsase înserarea, şi linia nu era încă tăiată de tot. Generalul se hotărâse, oricum ar fi stat lucrurile, să plece a doua zi. Funcţionarii statului doreau şi ei să termine treaba. Atunci s-a căzut de acord să se lucreze şi noaptea, chiar până la ziuă.

Ne aşezarăm la marginea pădurii şi aprinserăm un foc. Cina ni se adusese de la curte, cale de vreo două verste, iar acum aşteptam să se taie ultimele zeci de brazi, încercând să ne distrăm cum puteam.

Eram cu toţii bine dispuşi. Bietul Gunkiewicz, cu urmele neîndurătoare ale toamnei pe tâmple şi cu bărbuţa vopsită cu căneală ieftină, băuse pe puţin nouă pahare de ceai cu rachiu, şi se codi, ce-i drept, fără prea mare împotrivire, „să nu fie prea mult, mi se pare că-i al treilea pahar”... când l-am mai îmbiat, încă o dată. Îl

[1] Înăbuşirea răscoalei poloneze (în lb. rusă). E vorba de revoluţia din 1863-1864.

asigurai cu autoritatea omului care tocmai căpătase o mare îndemânare la aritmetică, chiar până la fracţiunile zecimale, că „nicidecum”, aşa că se supuse, cedând cu umilinţă în faţa oamenilor de ştiinţă şi primind o nouă porţie de rachiu.

Secretarul comunal Olszakowski, cunoscător al oricărui gen de probleme umane şi mai ales cunoscător al metodelor rurale de fabricare rapidă a averii (pentru care cauză şi „suferise” stând o bună vreme în puşcăria din Kielce), era, fără îndoială, un geniu, care ar fi putut să deţină cu succes postul de ministru al afacerilor interne sau externe, şi chiar, fără niciun efort, ambele demnităţi. Se pricepea de minune să ia mită, să jecmănească ţăranii, să exploateze negustorii evrei, şi era cel mai iscusit ori de câte ori era vorba să se sustragă articolelor legii. Acum bea mai puţin din cauza prezenţei generalului, dar îşi scotea pârleala mâncând. Deoarece, însă, în atotştiinţa sa, nu punea prea mare preţ pe acest general, întreţinea cu dragă inimă spiritul de veselie al celor de faţă.

Primarul Gala plescăia din fălci şi înghiţea pe ascuns tot ce-i cădea în mână, în schimb bea fără mofturi şi mormăia vesel. Se vedea că îndeplineşte cu plăcere şi inimă uşoară însărcinările sale în legătură cu pădurea şi că e îndeobşte mulţumit.

Chiar şi Knopf, care era întruchiparea gastritei catarale şi un neurastenic acrit de viaţă, o fiinţă care mânca numai anumite mâncăruri uşoare, uscate, nu acre, mâncăruri de care, într-o fundătură de sat ca aceea şi mai ales în munţii Swientokrzyskie, nimeni, niciodată, de când e lumea, nu numai că n-a mâncat şi n-a văzut, dar nici n-a auzit, un om plicticos care avea insomnii, nu suporta cântatul cocoşilor, lătratul câinilor, gâlgâitul curcanilor, gâgâitul gâştelor şi nici măcar cotcodăcitul găinilor, o adevărată plagă printre oamenii sănătoşi, puternici, care trăiau acolo unde câinii sunt iubiţi, unde dulăii, ogarii, copoii, şoricarii şi, în general, câinii de cele mai diferite vârste şi specii nu numai că lătrau şi urlau nopţi întregi, dar se mai şi tolăneau pe canapele şi sofale, unde cocoşii cântau necontenit, căci dacă nu cântau erau numaidecât tăiaţi drept pedeapsă – chiar el, zic, acest Knopf, era într-o dispoziţie bună în ziua aceea. Spuse celor adunaţi o glumă acră şi care se voia spirituală despre astrolabul[1] lui, pe care, potrivit spuselor unor răuvoitori, îl îmbrăca în propriii săi galoşi, pantaloni, haină şi pălărie, ca să-l apere de ploaie... Poanta glumei fu de altfel stricată de pădurarul Gunkiewicz, care izbucni mai devreme în

[1] Vechi instrument de măsurat unghiuri.

hohote, tocmai într-un loc unde nu era nimic de râs. Cu toate acestea, Knopf zâmbi, ceea ce era un adevărat eveniment pe o rază de trei gubernii şi vreme de câţiva ani.

Generalul bătrân, binişor conservat, arbora o demnitate corespunzătoare rangului său. Pe secretar şi pe primar aproape că nici nu-i băga în seamă la cina aceasta improvizată, deşi suporta fără proteste prezenţa lor şi n-avea nimic împotrivă-le, lăsându-i să înfulece cu poftă pui fripţi, felii de friptură rece, de mai multe feluri, să dea pe gât, clipind din ochi, păhărelele de rachiu, imperturbabil, amestecate cu bere, şi să se „încălzească” bând ceai cu rachiu. Pe Gunkiewicz îl onora doar din când în când cu câte un cuvânt, cu Knopf discuta. El însuşi mânca încet şi bea ceai.

Generalul era polonez şi vorbea întotdeauna ostentativ în polonă, chiar şi în instituţiile de stat. În pronunţia lui se simţea însă o anumită înmuiere a sunetelor, precum şi accentul rusesc, dar asta se potrivea bine cu figura lui distinsă, cu scurta groasă de o croială deosebită, cu şapca rotundă cu lampas roşu şi cozoroc de dimensiuni nemaiîntâlnite, cu ghetrele sale de postav şi mustăţile cărunte, răsucite.

Focul trosnea şi se ridica în vâlvătăi, aţâţat de soldatul care-l însoţea pe general. Ienupărul uscat ardea trosnind vesel. Din pădurea învăluită de roua serii, răzbătea bocănitul topoarelor, al căror zgomot pătrundea în pădurea uriaşă de brad a munţilor Swientokrzyskie, în codrii lor străvechi, umezi, adormiţi, muţi şi surzi. Ecourile loviturilor străbăteau depărtarea de la un munte la altul, de la o pădure la alta, prin noapte şi ceaţă. Alungate, izgonite, glasurile îndepărtate tremurau undeva dincolo de capătul pământului şi tot de-acolo chemau, înfrigurate, nesigure, se întorceau apoi din depărtări, din mlaştini, din ţinutul nălucilor, de-acolo pe unde nu umbla nimeni. Din timp în timp, printre loviturile topoarelor, se auzea trosnetul pătrunzător al vreunui copac care cădea, foşnetul şi vâjâitul ramurilor lui, apoi trăsnetul surd al trunchiului greu, prăbuşit. Ecoul fura aceste sunete şi ducea în depărtarea întunecoasă veşti tot mai slabe despre lovitura dată, prevestiri sumbre... Întreaga pădure se frângea şi se prăbuşea, scoţând strigate prin toţi copacii – martori ai acestei întâmplări de neuitat, chemând cu glas aprins în întunericul nopţii...

De după perdeaua pădurii apăru o lună uriaşă, roşie, urcând agale printre norii întunecoşi. Se făcu tăcere printre cei adunaţi în jurul focului. Se lăsa răcoarea. Armăsarul meu (o gloabă sură,

aproape ieşită la pensie, costelivă, căreia după ce-am venit în vacanţă i-am tuns coada şi coama, şi o torturam cu chingile de la o şa veche, silind-o să facă galopuri ucigătoare) stătea aproape de foc. Îi vedeam capul blând, omoplaţii, copitele tocite, care nu mai făceau doi bani, şi mai ales, ochii înţelepţi, cu care privea focul ce ardea, şi pe noi, oamenii adunaţi acolo...

Generalul pusese de mult paharul pe tavă şi stătea drept, cu pieptul scos în afară şi cu un picior întins graţios într-o parte. Din când în când privea pădurea, asculta jocul ecourilor şi din nou lua o poziţie demnă.

— Domnule pădurar, spuse către Gunkiewicz, cât e de departe de-aici la Suchedniów?

Gunkiewicz puse paharul jos şi, cu o aplecare cuviincioasă a cheliei cu greu ascunse, declară că în linie dreaptă nu-s nici zece verste.

— Dumneata ştii toate drumurile pe-aici?

Gunkiewicz zâmbi cu mândrie sau compătimire. Nu găsea un cuvânt destul de potrivit pentru a exprima gradul în care cunoştea toate hârtoapele de pe-acolo. De la douăzeci de ani era pădurar.

— Da... spuse generalul, pe gânduri. Ştii dumneata drumul de la Zagnanska la Wzdól? Era pe drumul acela o cârciumă, aşezată în inima pădurii...

— Zagoździe. Cum să nu! Este.

— Un drum plin de butuci ducea de-acolo spre Suchedniów, iar altul mai bun spre Wzdól, prin Bodzentyn.

— Chiar aşa, domnule general.

— Şi zici că mai e cârciuma aceea?

— Este. Cea mai mare ascunzătoare şi han de hoţi. Din toată Polonia se adună acolo hoţii de cai.

— În faţa cârciumii aceleia, dincolo de drum, de partea cealaltă, era o movilă nisipoasă. Mare, galbenă... Pe movila asta creşteau câţiva mesteceni...

— Da vă amintiţi perfect, domnule general. Din mestecenii ăia n-a mai rămas decât unul. Şi ce mesteceni se făcuseră, ehe... I-a tăiat pungaşul de cârciumar. Un singur mesteacăn a mai rămas, şi asta numai fiindcă-i sprijinită crucea de el. Pe ăsta n-a mai avut curaj, afurisitul, să-l taie.

— Crucea? Ce fel de cruce? întrebă iute Rozlucki.

— Păi, acolo e o cruce... în locul acela...

— Dar de ce-a fost pusă o cruce în locul acela?

— Cum e cu crucile, domnule general, unii le pun, alţii-şi scot pălăria în faţa lor... aşa e şi asta... A şi putrezit jos, că acum e sprijinită din părţi cu două proptele...

— Cine a pus-o? insistă generalul.

— Păi, ca să spun drept... mormăi neclar Gunkiewicz, zâmbind încurcat – ca să spun drept, eu am pus-o. Lemn avem aici până peste cap. Am luat un brad sănătos, tare, nici prea tânăr, nici prea bătrân. L-am tăiat drept, şi chiar tâmplarul, aici de faţă, în prezent domnul primar al nostru...

— Ei, ce să mai vorbim, n-avem ce vorbi despre asta... îl întrerupse în silă primarul Gala.

— Am băgat lemnul adânc, adânc în nisip...

— Dar de ce tocmai în locul acela?

— Pentru că, măria-voastră, acolo-i un om îngropat, în movila aia.

— Un om îngropat... repetă generalul. Poate că l-ai şi cunoscut pe omul acela, nu?

— Păi... chiar că l-am cunoscut, că într-o pădure ca a mea e greu să nu ştii totul... De jur-împrejur, cât vezi cu ochii, mile întregi de pădure. Cine-a apucat să intre în pădurea ăsta a intrat în casa mea, şi, fără îndoială, c-a şi dormit în patul meu.

Generalul îşi plecă fruntea, fără să rostească un cuvânt, multă vreme. În cele din urmă scoase din buzunarul scurtei o tabacheră de argint şi o deschise cu degete tremurânde.

— Să ştii, domnule, spuse el cu un zâmbet rece, că omul acela care-i îngropat acolo e nepotul meu bun...

Geometrul Knopf, care până atunci stătuse nemişcat, privind gânditor flăcările focului cu o strâmbătură de parc-ar fi avut în faţă ceva greţos, se întoarse dintr-o dată spre general.

— Rymwid?

— Chiar Rymwid, răspunse generalul. Dar văd că şi dumneata ştii ceva despre el...

Knopf făcu mai multe strâmbături din gură, de parcă ar fi băut zeamă de lămâie, îşi mişcă mâna slabă în diferite direcţii, clipi din pleoapele-i albe. În sfârşit, cu unul din cele mai insuportabile şi perfide zâmbete mormăi:

— Da... Rymwid... Se-nţelege...

— Rymwid! repetă generalul, cu răutate şi ironie. El, locotenent în regimentul meu. Rymwid! „Căpitanul”! A găsit ce-a căutat...

— Nepotul dumneavoastră bun... şopti înspăimântat Gunkiewicz,

holbând prostit ochii.

— Cel de-al doilea fiu al fratelui meu, Jan, spuse generalul îngândurat. Fratele meu a căzut cu cinste în lupta de la Sevastopol, lângă Kurganul Malahov[1]. General-maior, om de pe vremea lui Nicolae[2]. Pentru campania ungară[3] fusese decorat cu înaintare în grad, medalii şi moşie în gubernia Penza. Murind pe câmpul de luptă, mi-a lăsat mie în grijă pe cei doi fii ai săi. Eu i-am dat cuvântul de frate şi de ostaş c-o să-i fac oameni, c-o să-i scot în lume. Şi mi-am ţinut cuvântul. Mi l-am ţinut... Cel mai mare, Piotr, era căpitan de stat-major în Caucaz, şi acolo a murit de holeră. N-a avut copii. Cel mai mic, Jan, a slujit în regimentul meu după ce-a terminat şcoala militară. S-a însurat de tânăr cu o poloneză, Plazianka. Avea şi un băieţel, când a venit răscoala. Şi când a izbucnit răscoala aceea afurisită, domnii mei, ne-au dat ordin... Eu eram pe atunci locotenent-colonel. Ne-am dus în voievodatul Opoczyn.

Generalul căzu pe gânduri. Knopf îşi răsuci între degete o ţigară miraculos de dreaptă, o introduse cu grijă în ţigaret şi căută absorbit un cărbune cu care s-o aprindă. Generalul parcă aştepta momentul când avea să aprindă, căci în clipa când Knopf scoase primul fum, continuă:

— Da. Nepotul meu a trădat. Cum ne-am aşezat tabăra a şi fugit noaptea la bandiţi. Într-o dimineaţă îmi raportează căpitanul Szczukin că Jan nu-i nicăieri. În casa unde fusese încartiruit, în Sielpi, s-a găsit pe masă un bilet în care mă anunţa pe mine – eu eram comandantul celor trei batalioane – că, „fiind credincios datoriei faţă de patria sa”... şi alte asemenea prostii. Şi mă chema pe mine, superiorul şi unchiul lui, să-mi pătez şi eu onoarea de ofiţer, să calc jurământul şi să mă duc după el, la bandiţi, în pădure. Aşa a fost, domnii mei.

Knopf îşi fuma ţigara atent, încet. Scotea rotocoale de fum

---

[1] Aluzie la războiul Crimeii (1853-1856), în timpul căruia Sevastopolul a fost asediat aproape un an de zile de către trupele Franţei, Angliei, Turciei şi Italiei. Kurganul Malahov – fortul de pe colina cu acelaşi nume – a constituit unul din punctele importante ale sistemului de apărare.

[2] Nicolae I, ţarul Rusiei (1825-1855), împreună cu forţele reacţiunii internaţionale participă la înăbuşirea unei serii de revoluţii, ca de exemplu: revoluţia din Franţa şi Belgia din 1830, răscoala poloneză de la 1830-1831, lichidarea Republicii Cracoviene din 1846, înăbuşirea revoluţiei din Ungaria din 1848-1849.

[3] V. nota 1.

matematic exacte, urmărindu-le cu privirea. Gunkiewicz nu mai voia să bea ceai. Stătea, privindu-l stupefiat pe vorbitor...

— Mi-a ajuns la ureche că fugarul nostru e căpetenia uneia din bande. Bine... Căpitanul Szczukin, comandantul batalionului în care slujise nepotul meu, zicea că de asta a plecat. La armată serviciul este aspru, greu, neplăcut. La bandiţi serviciul era mai uşor. Acolo subofiţerul putea să ajungă fără bătaie de cap căpitan... Toate ca toate, spunea el, dar cu avansarea stau bine cei din armata poloneză.

Knopf îşi terminase ţigara şi râdea de gluma căpitanului Szczukin.

— Porneam în urmărire, continuă generalul, când după o bandă, când după alta. Când plecam din Konskie, spre pădurile din Suchedniów, ei se retrăgeau adânc, spre Bodzentyn. Când ne întorceam, ei după noi. Mai ales unul dintre comandanţi, colonel sau căpitan, cu numele Walter, ne-a urmărit cel mai mult. Aprindea noaptea focuri mari, de parcă-ar fi aşezat tabără, iar el se retrăgea mai departe şi făcea tabără fără focuri. Noi înconjuram în tăcere focurile acelea îndepărtate, atacam noaptea, şi ce să vezi? Pustiu! Între timp, când auzea zgomot, el venea ca un hoţ şi trăgea în ostaşii noştri la lumina focurilor, apoi fugea în pădure. Avea şi nişte băieţi tot aşa de nebuni, care ne momeau noaptea spre taberele acelea false.

Secretarul primăriei se uită la primarul Gala şi zâmbi cu subînţeles. Primarul stătea drept, cu ochii aţintiţi asupra generalului.

— Aşa s-a întâmplat în repetate rânduri în ţinutul Samsonowski...

— Lângă Gozd... adăugă Gunkiewicz.

— Şi lângă Gozd...

— Lângă Klonów, mormăi Knopf.

— Dar s-a isprăvit jocul, spuse generalul. Ulciorul nu merge de multe ori la apă. O dată, eram eu în fruntea companiilor, mergeam de la Zagnanska spre Wzdól, pe drumul acela, spre cârciumă. Am înnoptat acolo, iar pe Szczukin l-am trimis cu o companie să-l caute pe Walter. La luptă nu venea, tâlharul! Zăcea săptămâni în şir în mocirla de lângă Klonów, în muntele Bukowa. Trebuia să-l căutăm.

Cum am adormit, m-a trezit adjutantul, un băiat tânăr, să-mi spună că se aud împuşcături în pădure. M-am trezit. Pădurea, într-adevăr, răsuna de bubuituri... Ca acuma. Păcat... Te doare inima când auzi. Am mai trimis o companie să-l ajute pe Szczukin. N-au

trecut nici două ore şi s-au întors. Un ţăran îi dusese la tabăra duşmanului, de data asta, adevărată. Când i-au înconjurat şi au pornit la atac cu baionetele, cei mai mulţi au fugit şi au dispărut în pădure, mulţi au pierit pe loc. Szczukin aduse un prizonier luat în lupta la baionetă. Nu era altul decât nepotul meu, Rymwid. Eu primisem ordin precis de la generalul brigăzii să curăţ cu orice preţ pădurile până la Bodzentyn, îmi dăduse drept de viaţă şi de moarte asupra lor... N-aveam timp să trimit prizonierii la închisoarea de la Kielce, iar forţe aveam puţine. Ofiţerii erau tulburaţi. Se uitau la mine cu priviri aspre, întrebătoare, ştiind că sunt rudă cu prizonierul.

Am ordonat să se alcătuiască imediat un tribunal militar, căci trebuia să urmărim neîntârziat banda. Eu fui preşedinte, pe căpitanul Szczukin şi căpitanul Fiedotov îi aveam la dreapta, pe locotenentul *von* Tauwetter şi sergentul-major Evseienko – la stânga. Ne-am aşezat numaidecât în cârciuma cea mare. O lumânare de seu ardea într-un sfeşnic....

Generalul vorbea tot mai repede, fiind tot mai greu de înţeles, amestecând cuvinte, expresii şi fraze ruseşti. Se îndreptă pe scaun şi continuă:

— Fu adus prizonierul, străjuit de şase ostaşi, trei de o parte, trei de alta. Era mic, slăbit, negru, cu părul ciufulit, zdrenţăros. De nerecunoscut... Mă uit la el: era Jan, fiul preferat al fratelui meu... Îl legănasem pe genunchi... Ce zdrenţe avea acum pe el... Faţa-i, spintecată de-a latul de-o baionetă, era vânătă, umflată. Cum l-au adus, s-a şi oprit lângă uşă. Aştepta. Şi tu, judecătorule, judecă!

I-am pus întrebările de rigoare: cine eşti? Tace. Ne uitam cu toţii la el. Fusese un tovarăş bun, un coleg iubit, un om cu suflet, ofiţer deosebit de capabil. Avea o expresie de semeţie întipărită pe chipul crispat într-un surâs care strâmbase trăsăturile feţei aceleia dragi, bune, blânde, aşa cum un fierar poate strâmba un fier pus în foc, prefăcându-l într-un cârlig strâmb.

Ostaşii care-l păzeau slujiră totodată şi de martori. Mărturisiră că l-au prins în pădure, noaptea, luptându-se cu baioneta, şi că recunosc în el pe fostul lor locotenent, Rozlucki. Treaba era limpede. Nu mai rămânea decât să votăm...

Atunci mi se adresă judecătorul din dreapta, căpitanul Szczukin, şi-mi spuse că vrea să pună acuzatului o întrebare.

— Pune-i!

Szczukin se sculă de la locul lui, se sprijini cu toată puterea în

pumni şi se aplecă peste masă, spre el. Vinele-i ieşiseră pe frunte, faţa i se făcuse cenuşie ca pământul. Îşi înfipse privirile în ochii vinovatului. Aşteptam cu toţii să vedem ce vrea să mai afle. Dar Szczukin nu putea să rostească niciun cuvânt, căci era un om aspru, neînvăţat. Nările i se zbăteau, sprâncenele i se uniseră. În cele din urmă, începu să bată cu pumnul în masă şi să strige spre acuzat:

— Rozlucki! Să nu-ndrăzneşti să stai trufaş în faţa noastră! Să nu-ndrăzneşti să ne priveşti cu asemenea ochi! Ai jurat sau nu? Ce-ai făcut cu jurământul tău? Răspunde! Ai jurat sau nu?

— Am jurat.

— Ai jurat, începu iar să ţipe Szczukin, de răsuna toată cârciuma, şi să lovească cu pumnii în masă. Şi ce-ai făcut cu sfântul jurământ? Ai fugit din rândurile noastre, la duşman! E adevărat sau nu?

— Adevărat.

— Şi împreună cu alţi trădători ai suveranului nostru ai atacat armata noastră. I-ai condus pe trădători, le-ai dat cele mai amănunţite îndrumări, i-ai învăţat unde şi cum să lovească. Eu însumi te-am văzut noaptea asta luptând împotriva ostaşilor propriei tale companii. Eu depun mărturie aici că am văzut când te-a rănit cu baioneta soldatul Deniszczuk. E adevărat sau nu?

— Adevărat.

— Dacă toate astea-s adevărate, atunci să nu-ndrăzneşti să te uiţi în ochii noştri de ostaşi drepţi şi credincioşi, cu privirea asta plină de trufie! Stai în faţa unui tribunal drept. Propriul tău unchi te judecă. Coboară ochii şi smereşte-te, că eşti un nenorocit şi un trădător.

— Eu voi sta în faţa judecăţii lui Dumnezeu, spuse el. Tu poţi să mă judeci cum vrei, după mintea ta.

Szczukin se aşeză.

Votarăm. Două voturi pentru pedeapsa cu moartea: Szczukin şi *von* Tauwetter. Două pentru trimiterea sub escortă la Kielce. Eu trebuia să decid. Şi am decis... spuse generalul, încet, dând din cap. Să fie ucis. Atunci Evseienko spuse că poate are o ultimă dorinţă. I-am dat cuvântul. M-a privit cu luminile ochilor săi înfipte adânc în privirea mea. Stăteam cu toţii în picioare în faţa mesei. El s-a apropiat. Ne-am privit unul pe altul. Parc-ar fi îndreptat spre mine două ţevi de pistol... Îmi amintesc cuvintele lui aspre:

— Ordon înainte de moarte – şi aceasta este voinţa mea cea de

pe urmă, neclintită – ca micuţul meu băieţel, Piotr, care n-are decât şase ani, să fie crescut ca un adevărat polonez, la fel ca şi mine. Poruncesc să i se explice amănunţit, chiar dacă asta ar fi împotriva conştiinţei tutorelui, cum s-a comportat tatăl lui, până la capăt. Îi poruncesc de dincolo de mormânt să muncească pentru patria sa şi, dacă va fi nevoie, să-şi dea viaţa pentru ea, fără cea mai mică tresărire de spaimă, fără niciun suspin de mâhnire, la fel ca şi mine. Asta e totul.

Ne-a salutat ca un militar.

L-au scos din cârciumă.

Începuse să se crape de ziuă. Mă dusei în cămăruţa unde voisem să dorm în noaptea aceea. Deschisei geamul. Se crăpa de ziuă. Era dimineaţă. De cealaltă parte a drumului, şase ostaşi săpau repede cu lopeţile o groapă în nisip. Mă îndepărtai de la geam. Mă întorsei cu faţa la perete. O, Doamne!...

Când m-am întors la geam se luminase de-a binele. Puteam să privesc liniştit. Stătea calm, pe o grămadă de nisip, sub paza a doisprezece ostaşi cu puşca la picior. Îl vedeam dintr-o parte. Îi scoseseră scurta de răsculat. Era numai în cămaşă, şi avea cămaşa sfâşiată pe piept. În mâinile împreunate pe genunchi ţinea fotografia băieţaşului, a lui Piotr. Capul îi era plecat, părul îi căzuse pe frunte, ochii aţintiţi asupra fotografiei. De după colţul cârciumii ieşi un pluton de soldaţi din fosta lui companie. Se aliniară. *Von* Tauwetter comanda. Ostaşii stăteau cu arma la picior. Stăteau. Trecu o clipă, două, trei... Eu aşteptam. Aşteptam ca Tauwetter să dea comanda. Nimic, linişte. Nu poate să dea comanda. Celălalt stătea mai departe, cu ochii nedezlipiţi de fotografie. Speram că, poate, stând aşa, a şi murit. Pentru o clipă simţii o uşurare. Dar îl văzui ridicând capul ca pe o greutate de o mie de puduri[1]. Stătea în picioare pe movila de nisip. Picioarele-i alunecau pe pământul nisipos, aşa că se îndreptă o dată, de două ori. Se uită în spate, îşi ridică părul de pe frunte, apoi privi spre soldaţi. Şi, slavă Domnului, îi reveni pe faţă strâmbătura aceea dispreţuitoare pe care o avusese şi la judecată. Vedeam cum îi cuprinde cu încetul faţa, ochii, fruntea. Eram fericit că aşa, că tocmai aşa, semeţ... Un Rozlucki... Simţeam cum prin uriaşa sa voinţă se preface singur într-un cadavru nesimţitor, în ceva deosebit de fiinţa lui.

— Să trăiţi, băieţi! spuse el.

— Să trăiţi, domnia-voastră! urlară ostaşii plutonului, toţi într-un

[1] Pud – măsură de greutate egală cu 16,4 kg.

glas. Evseienko se apropie să-l lege la ochi. Îl respinse din privire. Sergentul-major se îndepărtă. Atunci nepotul meu îşi apăsă pe inimă fotografia aceea micuţă şi închise ochii. Buzele i se întinseră într-un zâmbet minunat, plin de demnitate. Închisei şi eu ochii... Mă sprijinii cu pieptul de perete. Aşteptai, aşteptai, aşteptai. În cele din urmă – pârrr!

Geometrul Knopf îşi scoase pălăria şi începu să şoptească ceva cu buzele uscate, ca pentru sine. Gunkiewicz răscolea cu un băţ cenuşa focului, ca şi cum ar fi voit să-şi îngroape lacrimile de beţiv ce-i picurau din belşug.

Se lăsă tăcere. Ecourile se chemau prin munţii împăduriţi...

Atunci secretarul primăriei se întoarse şi-l întrebă:

— Vă rog să-mi spuneţi, stimate domn, unde se află acum acel băieţel, Piotr?

— Ce te interesează? răspunse aspru şi grosolan generalul.

— Voiam să ştiu, din curiozitate, dacă s-a realizat ultima dorinţă şi porunca acelui răsculat.

— Nu-i treaba ta şi să nu-ndrăzneşti să mă întrebi pe mine despre asta. Auzi?

— Am bănuit eu de la început, spuse secretarul, privind cu ochi şireţi, batjocoritori, drept în ochii bătrânului general. Am priceput eu de la început că, din ultima ta dorinţă, dragă „căpitane Rymwid”, s-a ales praful şi pulberea...

NE SFÂRTECĂ CORBII ŞI CIORILE...

Nicio rază de soare nu străbătea prin puhoiul norilor goniţi de vânt. Lumina săracă a zorilor creştea pe nesimţite, scoţând la iveală o privelişte plată, întinsă şi absolut pustie. Picurau boabe mărunte de ploaie. Vântul smulgea picăturile din aer, le ducea oblic şi le trântea la pământ.

Se lăsase o toamnă mohorâtă care otrăvea tot ce mai era viu prin ierburi şi bălării. Răchiţile despuiate de frunze, înnegrite, foşneau jalnic aplecându-şi tulpinele până la pământ. Terenurile pe care fuseseră cartofi, miriştile şi mai ales câmpurile proaspăt arate şi semănate se înmuiaseră de tot, transformându-se în mlaştini fără fund. Norii cenuşii, zdrenţuiţi şi neţesălaţi alunecau iute, pe jos, atingând aproape suprafaţa acestor câmpii moarte, biciuite de ploaie.

O dată cu ivirea zorilor Andrzei Borycki (cunoscut sub numele de

împrumut Szymon Winrych) porni pe după dealurile Rajgorskie şi se îndreptă peste câmpia întinsă spre Nasielskie. După ce ieşi din tufişuri, mai ţinu un timp urma slabă a unei cărări, dar când dispăru şi asta sub băltoace, o apucă drept înainte de-a curmezişul peste câmp.

Două nopţi veghease şi de trei zile tot mergea pe lângă căruţă. Călcând mereu prin noroiul subţire, ghetele i se înmuiaseră atât de tare încât căputele mergeau într-o parte, tălpile în alta, iar labele goale ale picioarelor cu totul în alta. Era ud şi îngheţat până-n măduva oaselor. Cine ar mai fi recunoscut în acest zdrenţăros pe fostul preşedinte al celei mai vesele companii sub soare, aşa-numita „confraterie a şurupelniţelor”, pe Jendrek, regele şi padişahul sirenelor varşoviene? Părul îi crescuse ca „penele de vultur”, unghiile, ca nişte gheare de sălbăticiune, umbla într-un suman îmbibat de sudoare, mânca lacom pâine neagră cu slănină şi sorbea rachiul cu uşurinţa cu care-ar fi băut apă minerală cu suc de coacăze.

Caii erau flămânzi şi atât de osteniţi că se opreau singuri din când în când. Şi nu era de mirare: roţile se afundau în noroi până la butuci, căci în coşul înalt al căruţei, sub ceva paie, fân şi crengi de arin erau vreo şaizeci de puşti, vreo douăzeci de săbii plus alte arme mai mici. Caii, deşi cam slabi, nu erau răi: mari, zvelţi, dintr-o minunată rasă de tracţiune. Puteau să facă cu uşurinţă zece mile în douăzeci şi patru de ore, numai să le dai bine să mănânce şi să-i laşi să se odihnească de vreo două ori. Erau ai unui nobil de pe lângă Mlawa. Pentru proprietar reprezentau o parte importantă a averii lui, căci *summa summarum*[1] avea trei cai. Şi cu toate astea îi împrumuta lui Winrych ori de câte ori avea nevoie. Acesta venea de obicei noaptea târziu, ciocănea în geam, apoi împreună cu stăpânul casei scoteau tiptil caii din grajd ca să nu-l trezească pe argat, îi înhămau la căruţă şi, valea! Vara era uşor să umbli cu căruţa. Ziua Winrych dormea prin cotloane de pădure, iar caii păşteau. Acum nu mai era posibil nici dormitul, nici păscutul. Winrych spera că poate-i iese cineva înainte să-i uşureze drumul, mai ales că trecuse cu bine de pichetele şi piedicile cele mai grele. Dar acum erau alte vremuri... Dacă cineva pe acest pământ lupta, în înţelesul profund şi complet al cuvântului, acela era el, Winrych. Numai el mai ducea arme oamenilor, numai el nu se lăsase demoralizat. Dacă n-ar fi fost el, partida lor s-ar fi risipit de multă vreme în patru vânturi.

[1] Unul peste altul (în total) (lat.).

Multă vreme i-a susţinut pe oamenii aceia fugăriţi, flămânzi, îngheţaţi şi speriaţi, prin vorbe ironice care aţâţau ca un bici. Acum, când totul se prăbuşise în prăpastia necuprinsă a spaimei, rămăsese el singur să lupte. Pe măsură ce începuse să se infiltreze tot mai neruşinat şi mai imperios, nu numai în spirite şi conştiinţe, dar şi în principiile politicii revoluţionare, principiul filozofic: *Fratres, rapiamus, capiamus, fugiamusque*[1], el simţea cum îl cuprinde o dorinţă tot mai cutezătoare, tot mai dureroasă şi aproape nebunească de a rezista...

În timp ce înota prin noroi, păşind pe lângă căruţă, ud, flămând şi nespus de ostenit, începu să se strecoare în el, parcă o dată cu frigul, conştiinţa mizeriei. În buzunar nu mai avea nicio fărâmă de pâine, în sticlă nicio picătură de votcă. Dar nici foamea, nici frigul, nici ghetele găurite, absolut distruse (dacă, *nota bene*, mai exista vreun milimetru de piele care ar mai fi putut fi distrus) nu puteau fi cauza acestui sentiment. Pe urmele lăsate în noroi de ghetele acestea găurite, se târau după Winrych cugetări cinice, mizeria aceea atât de mare încât nu şovăie să intre chiar şi în locurile sfinte, ca un cămătar scârbos care apucă brutal în mâinile sale necinstite giuvaierurile nepreţuite ale sufletului omenesc şi-şi bate joc de valoarea lor, îmbrăcând această josnicie în cele mai logice silogisme.

— Totul e întinat, îşi spunea Winrych fluierând – s-a dus de râpă totul, până la ultima fărâmă, până la ultima răsuflare liberă. Abia acum o să înceapă să cutreiere lumea frica cu ochi holbaţi şi cu părul măciucă şi va scoate din văgăuni pe toţi metafizicienii reacţiunii şi proroci ai întunericului. Ceea ce nu îndrăzneau mai înainte să-şi spună nici la ureche unul altuia, acum o să proslăvească în hexametri. Au să scoată la lumină tot ce e criminal şi trădător în om, au să le ridice în public la rangul de exemple demne de preamărit şi urmat. Şi când te gândeşti că noi ajunseserăm la un asemenea progres al ideilor! Dar, deoarece am pierdut...

Îşi săltă puţin brâul de lână, îşi strânse sumanul în jurul trupului şi porni mai departe cu capul în piept. Doar din când în când îl ridica şi şoptea printre dinţi:

— Câinii dracului!

Răpăiala ploii se mai liniştise, cernea doar, neîntrerupt, o pulbere de apă ce atârna în faţa ochilor asemenea unei draperii opace.

[1] Fraţilor, să prădăm, să cucerim şi să fugim (lat.).

Rafalele de vânt se zbenguiau în jurul căruţei, fluierau printre spiţe, umflau poalele lungi ale sumanului şi smulgeau cămaşa de pe pieptul lui Winrych.

Dincolo de perdeaua burniţii apăru deodată o linie care se mişca uniform, paralel cu orizontul abia vizibil. Putea fi un şir de care, o cireada de vite, sau – armata.

Winrych privi o clipă cu ochi micşoraţi. Avu senzaţia că cineva i-a apucat artera aortă şi i-o trage în afară.

— Cazacii... şopti el.

Lovi caii cu putere, trase de hăţuri, întoarse aproape pe loc şi o luă la fugă. Nu voia şi de fapt nici nu putea să întoarcă capul, să vadă, să cerceteze situaţia în urma lui. Avea impresia că se furişează neobservat într-o parte. Din nefericire, locul era neted şi pustiu pe o rază de câteva verste.

Căruţa fu observată. Din rândurile armatei în marş se desprinse un grup de călăreţi, trecu în faţa frontului şi o luă la galop, în goana calului. Privind această mişcare, Winrych nu putea înţelege dacă oamenii aceia vin spre el sau se îndepărtează în direcţia opusă. Abia când văzu steguleţele fluturând la lăncile aplecate şi capetele cailor, îşi dădu seama de adevăr. Atunci, sângele i se zbuciumă în vine, se opri parcă din circuit... Frână caii, învârti pe după leucă hăţurile de sfoară şi se gândi ce să scoată din căruţă ca să se apere: o sabie sau o puşcă neîncărcată?

Mai înainte însă de a întreprinde ceva în acest sens, se apropie mecanic de caii sleiţi de puteri şi începu să-i scoată unuia căpeţeaua de pe cap şi să-i tragă căpăstrul, ca şi cum ar fi vrut să dea drumul în libertate acestor tovarăşi de suferinţă. Făcând asta, îşi lipi o clipă capul de gâtul calului şi oftă.

Opt ulani din armata ţaristă, pe nişte cai minunaţi, ajunseră la căruţă şi o înconjurară cât ai clipi din ochi din toate părţile. Fără să spună nicio vorbă, unul din ei începu să arunce la o parte cu lancea crengile uscate şi snopii de paie şi să sondeze conţinutul căruţei.

Când lancea răsună lovindu-se de ţevile puştilor, soldatul îl apucă pe Winrych de umăr şi le făcu cu ochiul tovarăşilor lui. Ceilalţi îşi ridicară puştile trecute pe după umăr. Winrych stătea ca şi mai înainte, cu un braţ după gâtul calului. Gura i se strâmbă într-o grimasă de dispreţ şi în inimă simţi nu bărbăţie, ci un dispreţ nemărginit pentru tot ce e pe acest pământ.

— La a cui partidă duceai asta? îl întrebă soldatul cu percheziţia.

— Prostule! răspunse Winrych fără să ridice capul.

— La a cui partidă le duceai? N-auzi, leahule?

— Prostule!

— Ăsta nu-i ţăran, spuse un gradat cu o tresă pe umăr către ceilalţi. E un răsculat.

— Prostule! spuse Winrych privind în pământ.

— Ia-l pe câinele ăsta! ţipă mercenarul.

Doi dintre ei se îndepărtară numaidecât la câţiva zeci de paşi şi cu o mişcare iute îşi îndreptară lăncile orizontal. Condamnatul se uită la ei când tocmai voiau să dea pinteni cailor şi imediat, ca un copil mic, îşi acoperi capul cu mâinile şi spuse în şoaptă, cu o voce ciudată:

— Nu mă omorâţi...

Călăreţii se năpustiră în goană şi-l străpunseră deodată. Unu-i spintecă odios burta, altul pieptul. Al treilea ulan se depărtă câţiva paşi şi când primii doi se dădură la o parte smulgându-şi lăncile şi scuipând, acesta luă la ochi capul răsculatului. Apăsă pe trăgaci tocmai în momentul când nefericitul se prăbuşea la pământ. Glonţul străpunse capul calului omorându-l pe loc. Animalul gemu jalnic şi căzu mort la picioarele lui Andrzei care trăgea să moară. Soldaţii coborâră de pe cai şi percheziţionară buzunarele goale ale sumanului. Se mâniară că Winrych băuse tot rachiul, sparseră sticla de capul lui şi-i sfâşiară faţa cu pintenii. La auzul semnalului care-i chema înapoi, săriră în şei şi, luând din căruţă câteva săbii bune, belgiene, porniră pe urma unităţii care se şi pierduse în ceaţă. Comandantul urmărea de zor un mic detaşament destrămat de-al răsculaţilor, aşa că n-avu timp să se întoarcă după armele rămase pe câmp în căruţa lui Winrych.

O ploaie măruntă începu să cadă din nou şi-l făcu pe răsculat să-şi vină în fire pentru o clipă.

Pleoapele strânse de durere şi de fiorii morţii se ridicară şi ochii lui văzură pentru ultima oară norii! Buzele-i şoptiră tremurând spre aceşti nori care treceau în goană, ultimul lui gând.

— ...Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri...

Marea speranţă a nemuririi se lăsă peste omul în agonie, ca o întindere nesfârşită. Cu speranţa aceasta în inimă, muri.

Capul în cădere făcuse o gropiţă în noroi, în care acum începeau să curgă mici şuviţe de apă, formând o băltoacă tot mai întinsă. Picăturile ce lipăiau pe suprafaţa ei ridicau bulbuci mari, care se spărgeau şi dispăreau tot atât de repede şi de total ca şi sfintele

speranţe ale oamenilor. Calul ucis se răcea repede în frigul de afară, iar cel rămas înhămat se smulgea în ham atât de violent, de parcă l-ar fi biciuit cineva. Deodată se aplecă peste oişte, peste tovarăşul ucis şi mirosi capul lui Winrych. Când simţi miros de cadavru, ochii i se înroşiră de sânge, coama i se ridică sălbatic, începu să smucească înapoi, apoi înainte din toată puterea, lovea cu picioarele în pământ, azvârlea în toate părţile cu o asemenea furie că un picior îi intră între spiţele roţii dinainte a căruţei. Îl smulse din toate puterile şi-l frânse din chişiţă. Durerea îl înnebuni de tot. Turbat, începu să sară şi să se zbată tot mai tare. Osul pocni în două în aşa fel că o parte ascuţită străpunse pielea şi din cauza smuciturilor o sfâşie tot mai mult...

Ploaia se opri abia a doua zi, dar vântul continua să sufle. Norii cu forme ciudate treceau sus de tot, despărţiţi de hăuri întunecoase. Împotriva vântului, veniţi parcă în întâmpinarea norilor, zburau, când în stoluri, când singuri, corbi şi ciori. Furia vântului îi lua cu ea şi-i împingea înapoi, uneori frângându-le capricios aripile în sus, sau aruncându-i brusc, ca pe nişte pietre la pământ. Păsările începură să se învârtească pe deasupra stârvurilor de pe câmp, se lăsară mai jos şi după o lupta îndelungată cu viforul coborâră pe pământ, ceva mai departe.

Calul care mai trăia încă, stătea cu piciorul rupt prins între spiţe. Din cauza durerii, nu mai încerca să-l scoată de acolo. Osul dezgolit se agăţa la fiecare mişcare de spiţe şi sfârteca şi mai rău pielea.

Văzând ciorile care se apropiau de căruţă, păşind încet, când pe un picior, când pe altul, calul nechează. Părea că face apel la oamenii din împrejurimi, la neamul omenesc.

— O, oameni nemernici! O, neam criminal! O, trib de ucigaşi!...

Strigătul acesta se întinse deasupra câmpiei pustii şi se pierdu în vuietul înnebunit al vântului, oprind numai pentru o clipă înaintarea mâncătorilor de cadavre. Ciorile se apropiau cu multă demnitate, tact, gravitate, răbdare şi diplomaţie, aplecându-şi capetele într-o parte şi cercetând terenul. Una dintre ele făcea, în mod deosebit, dovada unei mari rezerve de energie, a unei dorinţe de a se evidenţia sau de a-şi manifesta ura.

Poate că nu era însă decât înţelegerea pasională a intereselor propriului său cioc şi stomac, sau, aşa cum se spune în mod obişnuit, a *curajului* (care înainte vreme era un paradox, dar în timpurile de acum, este un lucru sigur...). Cioara mărşălui astfel până la nările calului mort, din care se scursese un ţurţur de sânge

închegat, acoperit cu o pojghiţă. Ochii ei vioi şi pătrunzători văzură dintr-o dată ceea ce trebuia. Atunci sări numaidecât, fără să mai stea pe gânduri, pe botul calului ucis, îşi ridică capul în sus, îşi depărtă picioarele ca un tăietor de lemne care se apucă de tăiat, îşi îndreptă ciocul perpendicular şi, ca un târnăcop de fier, lovi drept în ochiul mort al calului. După exemplul curajoasei ciori se apropiară şi tovarăşele ei. Una se apucă de coaste, alta ciupi din picior, alta ciuguli rana de la cap. Dar cel mai mult se evidenţia aceea (merită să primească un titlu „pe măsură”) care dorise să pătrundă în interiorul creierului, în lăcaşul gândirii libere, şi să o înfulece cu totul. Aceasta se urcă maiestoasă pe piciorul lui Winrych, mărşălui pe trupul lui, ajunse cu bine la cap şi începu cu patimă să ciocănească în craniu ca să ajungă înăuntru, în această ultimă fortăreaţă a răscoalei poloneze.

Dar, înainte de a gusta creierul celui căzut şi de a dobândi aşa-numitul titlu de glorie, se sperie de o nouă apariţie, care se apropiase pe nesimţite, târându-se ca o bestie mare, cenuşie. Dar nu era poeticul şacal, ci un om sărman, dintr-un sat apropiat. Pe locul care avea să-i aparţină lui pentru totdeauna, se aflau cadavre, aşa că pornise să le ridice.

Îi era o teamă cumplită de soldaţi şi de aceea aproape că se târa în patru labe. Ardea de dorinţa de a lua hamurile şi se legăna cu speranţa că, cu toată revizia soldaţilor, o să mai găsească ceva unelte, hăţuri de-ale cailor şi haine pe cadavru. Când ajunse, în cele din urmă, lângă trupul lui Winrych, începu să clatine din cap şi să ofteze. Apoi îngenunche pe pământ, îşi scoase şapca, se închină şi spuse cu voce tare o rugăciune.

După ce rosti ultimul *amin*, se aruncă cu o strălucire lacomă în ochi, mai întâi asupra buzunarelor, căutând bani. Nu găsi nimic. Atunci scoase sumanul de pe cadavru, cămaşa de in, îi trase ghetele, luând chiar şi obielele pline de noroi, înveli o parte din arme în aceste zdrenţe şi se îndepărtă iute. După vreo oră se întoarse ca să ia şi restul de pradă. Spre amiază aduse doi cai şi-l deshămă pe cel rănit. După ce cercetă cu grijă piciorul rupt, ajunse la concluzia că este complet pierdut. Nu-i mai rămânea decât să-l omoare. Aşa că vârî neîntârziat un laţ peste capul calului, îl legă de lanţurile crucii trasă de perechea lui de cai, scuipă în palme şi-i mână, lovind cu toată puterea. Caii se smulseră deodată, laţul sufocă gâtul condamnatului şi-l trânti la pământ. Dar după o clipă *moriturus* sări în picioare şi începu să alerge în galop după

perechea de cai care-l trăgeau, călcând cu vârful ascuţit al osului dezgolit în noroi şi pe pietre.

Ţăranul se uită şi-şi acoperi ochii cu dezgust. Desfăcu imediat laţul şi renunţă la execuţie. Înhamă caii la căruţă şi plecă. După amiază veni cu un cuţit şi jupui pielea de pe calul împuşcat de ulani. Rămăsese de scos pielea de pe calul care mai trăia încă. Ţăranul medită, analiză problema şi o privi din diferite puncte de vedere. Ar fi putut să-l lichideze cu cuţitul şi să termine o dată toată treaba, dar nu voia să se „murdărească” moral şi fizic. Pe de altă parte, se temea de-a binelea să nu vină cineva pe furiş la noapte, să omoare calul şi să-i ia pielea. În cele din urmă, învins de scrupule, spuse către bolnav:

— Ei, mori aici în plata Domnului. Şi aşa o să întinzi tu copitele până mâine dimineaţă. Am muncit destul! Domnul Isus milostivul, m-a blagoslovit pe mine păcătosul... Poate că n-o fi văzut nimeni şi n-o să vină după piele. E bine şi aşa. Mori aici, amărâtule, mori în pace...

La poalele dealului spre care voia să meargă Winrych, erau săpate în câmp deschis nişte gropi pentru păstrat cartofii. Dar, dovedindu-se că se infiltra apă, aceste pivniţe ale moşiei fuseseră mutate în alte locuri, iar gropile vechi, acoperite cu bălării. Tufişuri de dracilă crescuseră pe pereţii şi pe fundul lor. Scândurile care căptuşiseră pereţii se prăbuşiseră o dată cu blocurile de pământ, formând văgăuni şi catacombe pline de un noroi apos. Într-una din gropile acestea aduse ţăranul pe seară cadavrul răsculatului şi al calului jupuit de piele. Le împinse laolaltă într-o groapă, puse deasupra o scândură sprijinind-o de stâlpi laterali şi de nişte tufişuri, apoi turnă pe deasupra puţin pământ, ca să nu-şi descopere corbii prada.

Şi astfel, răzbunându-se în mod inconştient pentru sclavia multiseculară, pentru întunericul în care trăia, pentru exploatarea, înjosirea şi suferinţele poporului, ţăranul mergea cu capul descoperit mormăind cuvinte de rugă. În sufletul lui se revărsase o bucurie ciudată, atotcuprinzătoare, îmbrăcându-i întregul orizont spiritual, întreg pământul, în culori deosebit de frumoase. Îl adora pe Dumnezeu din tot sufletul, profund, cu adevărat, pentru că în marea sa mărinimie îi trimisese atâtea obiecte de fier şi curele...

Deodată, în liniştea mortuală a amurgului de toamnă, flutură pe deasupra câmpiei un nechezat disperat de cal. Ţăranul se opri şi, adumbrindu-şi ochii cu palma, se uită în direcţia soarelui care

apunea.

Pe fondul liliachiu al asfinţitului se vedea calul sprijinit pe picioarele dinainte. Mişca din cap spre mormântul lui Winrych şi necheza.

Pe deasupra acestui cadavru viu zburau, se lăsau în jos şi se învârteau stoluri de corbi. Apusul se stingea repede. De dincolo de marginea pământului venea noaptea, disperarea şi moartea.